

A B O N T A K O Z Ó É L E T
7.

A NEVELÉS MŰVÉSZETE

ÍRTA:
MARCZELL MIHÁLY DR.

BUDAPEST, 1935
»ÉLET« KIADÁSA

Felelős kiadó: *Marczell Mihály dr.*
„Élet” Irod. és Nyomda Rt. — Igazgató: Laiszky Jenő.

ELŐSZÓ.

„A nevelés művészete” a nevelés gyakorlatát foglalja egységes keretbe. Az igazi nevelés természetesen az volna, ha a nevelő lelki hatására az emberi élet legtökéletesebb típusának: a szent embernek alakja formálódna ki az egyénből. Az ilyen monumentális feladat ugyan többnyire meghaladja a szülő, a nevelő, a lelkiatya véges határok közé szorított képességeit, azért mégis a szentnek, mint legtisztábban kristályosodott egyénnek lelki perspektívája elé állítjuk e kötet szemlélődéseit, a tudományos elvek és a t a p a s z t a l a t o k időszerű és célszerű kiaknázását. Munkánkat most tisztára *gyakorlati szempontok irányítják*. Ez a könyvünk azért mellőzi a tudományos nevelési módszerek rendezését és részletezését (ezt majd a VIII. kötet fogja ismertetni). Az életben közvetlenül használható tanácsokat szeretnők a jelen alkalommal könnyen érthető módon az olvasóval közölni.

Tanácsaink előadásában az emberi élet természetes fejlődési szakaszait követjük. A csecsemőkorbán, a kisgyermekkorban, a serdülőkorban, az ifjúkorban és a felnőttkorban lévő egyén nevelésének ismertetésénél szinte minden tényező tárgyalás alá kerül, amely alkalmas lehet arra, hogy a fejlődés

helyes irányt kapjon a magasabbrendű, valóban tiszta szellemű és emelkedett lelkű embertípus kialakításához.

Adja a Mindenható, hogy e szerény munka maradéktalanul teljesíthesse lélekfejlesztő kötelességét, és hogy haszonnal olvassák mondatait a jószándékú szülők és nevelőtestvéreim.

Budapest, 1935. szent Rafael napján,

a szerző.

BEVEZETÉS.

A művészet területén.

Ihlet, intuíció, meglátás, széles horizontú kitekin-tés, a szépség szeretete, a teremtés vágya, a for-mátlan tömbök, az egybefutó vonalak, a vibráló színek, még kaotikusan hullámzó hangok, ruhátla-nul született gondolatok alakítása vagy szintézise, rendezése, színesítése, a szépség szolgálata fogad ebben a szent birodalomban, ahol a korlátlan úr, a művész teremt emelkedett pillanataiban. Itt a fara-gatlan kőből bizánci palota, Carrara márványából *Michelangelo* „Pietá”-ja, a színek tüzéből *Rafael* „Madonna”-ja, a hangok diszharmóniájából *Wag-ner* „Parsifal”-ja, a gondolatok és rímek csengéséből *Dante* „Divina comedia”-ja, az élet tragikus üt-közéseiből *Shakespeare* „Hamlet”-je, az emberi ér-zések feltörő erejéből sz. *Tamás* „Adóra te devote” égis emelkedő dicshimnuszja és *Beethoven* „Dicsé-rünk Téged ...” gyönyörű melódiája születik.

Az ember nevelése ezeknél a képeknél is magasz-tosabb. Itt a nevelő reáható munkája mellett döntő az alakuló ember egyéni erőfeszítése. Itt szinte lát-hatóvá válik a belső mozgás, a kisajátítás, az ön-magává alakítás. A világ minden röge befelé törő, centripetális iránnyal halad a lélek felé, de érték-ké, drága kincsé az alanyi átélés, feldolgozás belső munkája után nemesedik. A lélek kapui kitértan

állnak, de csak a bensőkben lobogó tűz olvasztja meg a világot az ember világává. Fejlődésünkben sok a *befelé törő hatás*, de a döntő mégis az *alanyi feldolgozás*.

A nevelőnek ezért két kötelessége van: a valóban életfejlesztő benyomásokra való ráhangolás és a belső munkára ihlető lélekébresztés. Élettan, lélektan, neveléstan segítségével elvégezzük az elsőt és az emberszemélyt öntevékenységre serkentő lélekkihletéssel a másikat. Aki az elsónél megáll, az lehet tudós lélekbúvár, képzett didakta, okos tanító-tanár, de sohasem emelkedik a léleknevelő szent hivatottságáig. Az ilyen tanítómester nem veszi figyelembe, hogy a testi, szellemi és lelki hatások nem egyszer elakadnak még a lélek kapujában, vagy — ha behatolnak is a szentélybe — olykor formálatlan élettelen anyagként töltik ki az emlékezetet. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a lélek kapujának öre önuraságunk. A belépő vendéget mi fogadjuk; még pedig vagy az örvendező lélek minden örömeivel, vagy a visszautasító érzület ellenszenvével. Az élet igazi lendülete azonban nem *adott*, hanem *felébresztett* energia. Csak a tehetség, a képesség, a készség, az önalakítás készsége isteni ajándék, a belső munka megindításához már a *nevelő ihlető befolyása is szükséges*.

A lélek öntevékenységének szeretettel való felfokozása azonban már szinte művészi, teremtő vállalkozás. Nem érhetem be a természetes életenergiák egyszerű szolgálatával, ihlető életeszményt is kell a nevelőnek nyújtania. Már pedig az eszményképek megtalálása épp úgy a teremtő zseni dolga, mint a művészet egyéb megnyilatkozása. De abban is művész módjára jár el a nevelő, hogy a közlött életanyagot a lélek belső természetéhez alakítva észrevétlen finomsággal halmozza. A durván jelentkező, a hangosan, erőszakosan követelő behatások

előtt bezárulnak a lélek kapui. A lélek nem tűri el a leigázást, csak a szeretet óvatos, bontogató érintésére tárja ki magát fogékony készséggel. *Mit és hogyan* ad a nevelő, már abban is benne muzsikál a művészet finomsága. Az igazi nevelés azonban magasabbrendű hatáseggyüttes, amellyel a természetes fejlődés vonalán induló embert — a kegyelem erejével — tudatos és felsőbbrendű, sőt *természetfeletti életre* tudja hangolni. Ennek a munkának finom részletei vannak. — Az első a nagyhorizontú látás. A korlátozó határok lebontása és a végnélküli perspektíva feltárása. A második a magasabbrendű dolgok iránt a vágyakozás felélesztése. Ez már nem jelentéktelen próbálkozás, hanem a lélek lendületének végnélküli tájak felé feszítése. Annak a nagy áhítózásnak felkeltése, amely mindent feláldoz a legnagyobb elérésére. Az ilyen lendület bizonyos mértékig beárnyékolja a véges dolgokat, de ugyanakkor sugárzó fényözönt fordít a végnélküli felé.

A nevelés további fokozata az önértékelés felélesztése. Itt sem az okoskodó és fontoskodó magyarázgatás segít. Ez mind lehet jó és üdvös a maga idejében és a maga helyén, de a döntő az a szinte szuggesztív meglendítés, amely — emberi és kegyelmi energiák egybefogásával — az embert erre a magasabbrendű életre elhivatottnak, alkalmasnak és egyedülinek hirdeti. Ez a tudat olyan értékhalmaz, amely a fizikai életben annyira igényelt *perpetuum mobile* helyett a „*perpetuum vitale*”-t indítja el. Még pedig nem a szüntelen egy helyben való topogás formájában, hanem az újra meg újra nekilendülő bátor kezdeményezés szokásával. A szuggesztív serkentés az éretten és megfontoltan viselkedő nevelőnél nem szorítja háttérbe az ember személyiségét, sem *nem* silányítja tárgyá az alanyivá teremtett embert, hanem inkább olyan lelke-

sült tanítványokat inspirál, akik maguk lesznek önmaguk legszigorúbb bírái.

A lélek szentélye nem felhasználó, égető, fogyasztó és energiákat átalakító kazántelep. Itt az ihletés és ihlető teremtés analógiái segítenek a legjobban. A lélek ősenergiái és az istenszolgálat szent vágya önfeledten és készségesen állnak a tökéletesedésnek szolgálatába. A terhek, a földi bilincsek, a bűnök szinte saját súlyuknál fogva hullanak le a lélekről, mert az ég felé emelkedés akadályait nem tűri a kegyelmi élet szentsége. — Az ilyen ember látása átalakul. A földi jelenségekben és relációkban meglátja a végességét és mulandóságot, az ég perspektívája előtt pedig az igazi emberhez méltó értékeket. Az ilyen sajátos tiszta látás szinte mindenütt tapasztalja, hogy isten szépségét tükrözi a világ, mely lépcsőzetté alakítandó az élet zarándokútjain. Az utat magunk teremtjük. „Ad montem sanctum Dei”. — Az ilyen ember hallása is megváltozik. Minden zajban, rezgésben, melódiában az Úr muzsikáját hallja. Mintha életté válnék Mózes zsoldára, amely szerint vizek, viharok, erdők, legezők, állatok istent dicsérő himnuszt muzsikálnak. — Az ilyen ember lelke élő hárfá. Lelkén keresztül átzúg az isteni kegyelem és rezgésbe hozza életének hárfahúrozatát. Dalos, derűs, vidám, életörömt hirdető szent Ferenc lesz, aki győzelmes életharcban diadalmasan himnuszt zengő hárfává finomodik. Nem egykönnyen juthatunk idáig. A hárfá fáját is hatalmas tönkök kivágása, faragása, csiszolása előzi meg. A húrozat is nehéz és sokféle munka eredménye. Akár belsőrészekből, akár acélszálakból készítjük. Az aszkéta kemény önsanyargatása előkészület a szeráfi élet elragadtatására. Az ilyen ember a földön jár, de eget igényel, égi értékeket választ, égi életmuzsikát teremt magában és ihlet másokban.

Lehet-e erre azt mondani, hogy ez száraz, tudományos módszereknek analizáló átvitele? Lehet-e erre azt mondani, hogy ez nehézkes, erőfeszítéssel és kényszerrel kiépített tanítás? Ez több: művészet, még pedig életművészet. Azért mondom, hogy aki a nevelés területét kutatja, az ne csak a tudományos intézetek és laboratóriumok kapuin lépjen be, hanem a művészet csarnokait is keresse fel. A művészet műtermei előcsarnokká válnak. Azoknál sem fog megállapodni. Ott csak az ihletettség analógiáját fogja megtalálni. Ha tovább zárándokol, akkor az életművészet szent csarnokához jut. Oda, ahol a föld és ég találkoznak. A templomba érkezik. Abba a házba, amelyről méltán írta utolsó földi sorait *Vass* József: a templom nemcsak Isten háza, hanem ember háza is. Ott trónol az Úr, hogy találkozzék vele az ember. Az igazi nevelő ebbe a legszentebb művészcsarnokba kerül, mert itt nyeri az életteremtés ihlettségét, az energiát, melyet a gondjaira bízottakba sugároz. De ugyancsak idejut a magát nevelésre átadó lélek is, mert a készséges befogadást, a lélek nagy belső munkáját csak isteni kegyelemmel végezheti el. Nem lehet megállni a tudás birodalmánál, nem lehet megvilágosodni teljesen a tudás fényénél. Még a földi művészet csarnokában is felsőbb segítséget kapunk. A művész az élet dómjában megalázkodik. Ott nyeri az élet Urának felemelő kegyelmét, amely a büszke földi gögöt megalázza és az ég felé vágyakozó alázatos embert istenivé magasztalja.

A nevelés valóságos életszolgálat. De csak az isteni kegyelem csendes, ihlető áradása teheti a nevelőt életművésszé. Végül is a templom lesz az a szent, földi és égi művészcsarnok, ahonnet szerte-árad a nevelési ihletnek égi ajándéka.

I.

A kisgyermek nevelése.

A kisgyermek egyéniségének rejtett készségeit elpihenve hordozza. A nevelő munkának tehát ebben a korban az a feladata, hogy a testi-lelki készségeket leleplezze és azokat tevékenységre serkentse. Ennek a serkentő, mozgató nevelői hatásnak helyes és sikeres módszereit vázolja ez a fejezet.

1. Az élet fakadása idején.

Az élet egymásból fakadó kapcsolat. A jelen nem él függetlenül a múlttól. A világba lépő új ember nem kezdi útját függetlenül minden mástól. Megszületése előtt, életre indításának pillanatában és rejtett fejlődésének idején olyan hatások alatt áll, melyek jövőjére döntő befolyást gyakorolnak.¹

A felelősséget érző család tehát már a születést megelőző életével² is óvja az új élet csiráját. Noha a szülők nem egyedül magukból merítenek, az ősök árnyéka messze kivetődik az unokákra, mégis sok vonatkozásban kézenfekvő: aki az egészséges nemzedék szolgája akar lenni, annak fegyelmezett

¹ Lásd: „A bontakozó élet” I. kötetében a 132. 1. *A faj és öröklés jelentősége c. fejezetet.*

² Ezért beszél így *Dobák* dr.: „Szeretném hangsúlyozni, amit már *Galton* is hirdetett, hogy az eugenikai törvények terjesztésén kívül szükséges az emberek lelkiismeretének és felelősségérzésének nemesítése. Az átöröklés törvényét jól ismerő ifjúnak erkölcsösen kell élni fiatal éveiben és a házasság előtti önmegtartóztatással kell biztosítani a kedvező öröklés és harmonikus családi élet feltételeit.” (*Dobák* F. dr.: *Eugenika és házasság.* Kecskemét, 1934. 11. 1.)

Hasonló módon nyilatkozik *Tóth* Tihamér és *Kecskés* Pál, (*Tóth* T. nyilatkozata a „Nemzeti Újság”-ban 1934 és *Kecskés* előadása az 1934. évi esztergomi szabadegyetemen), valamint *Somogyi* József dr. is. (Somogyi J. dr.: *Tehetség és eugenika.* Bpest, 1934.)

és gonddal őrzött testtel kell a házasság szent világába lépnie.¹

A tiszta vér és erős idegzet olyan értékegyüttes, amely a tiszta és kiegyensúlyozott élet alapja/ Beteges, vérben és idegzetben roncsolt egyedek óvakodjanak a házasságtól; De nem fogadható el az durva álláspont sem, amely a fajilag tiszta és erőben domináló egyedeket csak az emberiség faj fenntartó őseivé alacsonyítja.⁴ A házasság élet ugyan csak

¹ Itt már nem állunk vitába a nehézségeket felhozó álláspont híveivel. Az élet ezt az irányt követeli, tehát ennek a megvalósítása a *nevelés és önnevelés kötelessége*. A kérdés gyakorlati formája a továbbiakban következik.

² Ezen a vonalon olyan területre jutunk, amelyet érdemes kissé megvilágítanunk. A modern élet olyan preventív siphilisnek kihatása a világtörténelemre. Orvosi hetilap, 1930. szept. 27. száma, 974. 1.) Ezért inti a női ifjúságot: vigyázzanak arra, hogy családi tűzhelyük szentély legyen és „hottellé”, „találkahelyé” ne váljék. (978. 1.) Amilyen a családalapítók vére, olyan lesz az utódok élete!

³ Ezen a vonalon olyan területre jutunk, amelyet kissé részletesebben kell érintenünk. A modern élet olyan preventív eugenikát sürget, mely a fogamzás lehetetlenné tételével, *sterilizációval* akarja meggátolni a beteges egyedek születését. Ezt a módszert azért ajánlják, mert a tiltó rendelkezések kevésnek bizonyultak. Érdekes megvilágítást nyújtanak erre az újabb német kultúrpolitika iratai, amelyek fajvédelmi szempontból tárgyalják ezt a kérdést. Az Egyház szerint az éltszolgálat szent tett. Erre szentül készülni kell és ezzel élve, csak szentül élhetünk! A nemi ösztön durva igényessége nem indok a célnélküli érintkezés szolgálatára. Az életet pedig emelkedett életképességgel lehet és szabad szolgálni. Az Egyház álláspontját ez a szent elgondolás magyarázza: az élet nem egyszerű biokémiai csoda; nem is az emberpár Isten terve szerinti egyesülésének kizárólagos eredménye; az új élet ember és Isten teremtménye. Ebben a munkában az vehet részt, aki önfegyelmezővel és kidolgozott lélekkel készült szent hivatásának teljesítésére.

⁴ Az emberi élet nem csak a faj és nem csak a fajta érdekében él. *Minden egyed különálló, önálló és végnélküli érték*. A testi vonatkozásban beletartozunk az élők kategóriájába, de szellemünk, lelkeségünk föléje emel bennünket. Mint

annak való, aki testileg, lelkileg arra alkalmas, mégis a házasságkötéssel tekintetbe jöhetnek egyéni szempontok is, ha csak az így teremtett helyzettel másnak ártalmára nem válnak. A házaselettől való visszahúzódás addig terjedjen, ameddig az utódok életének egészsége orvosi ítélet alapján biztosított-nak mondható.¹ A jövő életért mindenki felelős, azért komoly előrelátással viselje kiki a felelősség terhét. Egészen természetes kívánság, hogy terhelte múltú élet súlya ne nehezedjék az utódra. Ha tehát valakinek saját hibájából ered a testi-lelki betegsége, akkor tekintse ezt büntetésnek, amelyet megérdemelt,² és viselje felelősségérzettel helyzete konzekvenciáját.

egyének, mint személyiségek még akkor is mindenfeletti alanyi értékek vagyunk és maradunk, ha gyenge, beteges vagy korcs testben él és bontakozik is a lélek.

¹ Az orvosi ítélet döntő jellegű legyen! Természetes, hogy alapját az az erkölcsi felelősség adja, amely szerint nem lehet a társadalomra szabadítani az erősen terhelteket. — Erről a kérdéstről ír igen okosan: Dr. *Csapodyné* Mócsy Márta: „Szükséges-e a házasság előtti orvosi vizsgálat?” (A Magyar Orvosnők tanácsai. Bpest, 1934. 133. 1.)

² Ennek a tételnek meghirdetésénél állandóan ott lappang a kérdés, vajjon mi lesz a házaselettől visszatartott ifjúsággal? Nem jelent-e erkölcsi veszélyt, vagy nem vezet-e ez kóros, beteges kirobbanásokra? — A kérdés panaceát nyújtó felelettel nem oldható meg. Az emberi élet kemény erőfeszítést, küzdelmet, lemondást, önfegyelmzési igényel. Ezt a tényt nem lehet kikapcsolni az életből. Erre már kiskortól nevelni kell a gyermeket; serdülő-ifjú- és felnőtt korban pedig önmagának kell erre szorítani magát az embernek. Nagyon értem, hogy a materialista szellemben nevelkedett ember elveti ezt a megoldást. A magasabb szellemi életet kereső ember azonban alázatos lélekkel fogadja a lelki erőforrásokat, amelyek segítségével győzedelmes életet élhet. Bizonyos, hogy ide optimista életfelfogás kell. Olyan, amely bizik a Gondviselés jóságában és emberi erőfeszülésének diadalmas érvényében! — A házaselet kitelődésének ideje a mostani életben túlságosan hosszú az ifjúságra nézve. Ezek a körülmények sem kényszerítenek erkölcsi engedményekre, hanem

Ez az igazi prevenció, sterilizáció és eugenika alapja.

Az életre való távolabbi előkészület tisztasága mellett súlyos teher és felelősség hárulik a szülőkre a lélekfejlődés megindítása szempontjából.

Az emberi élet keletkezésének isteni törvénye a testi kapcsolat szent egységét tételezi fel. Az „erunt duo in carne una” tanítása szerint az élet a termősejtek találkozásából fakad, de a két életet adó egyén a lelki szereteten alapuló egybefonódásban nyer *teljes egységet*. Mivel pedig az életnek ez az Istentől rendelt szent egysége a jövő élet teremtő feltétele, azért az alkotó lélek szentségének kell a szülők egész életközösségét áthatnia. A jövő életért való felelősség *itt* olyan értelmezést kap, hogy a biológiai életközösség az élet szentségéhez méltó feltétellel teljesíthető. Aki a házáséleletet csak a természetes élet társadalmi keretének tekinti, azoknak oda kellene kiáltani az Úr szavát: „Aki nek fülei vannak a hallásra, hallja!”...¹ Hallja meg azt, hogy az élet szentsége az élet minden fázisát áthatja.²

a *lehetőség-biztosításának radikális megoldására*. Exisztenciát kell nyújtani — *minden áron!* Még az öregek részéről hozandó *áldozatok árán* is!

¹ Máté, 4. 9.

² Most ismét olyan területen mozgunk, amely alatt *rettenetes valóságot* takar az élet. Nem lehet elmenni a súlyos családi probléma mellett anélkül, hogy reá ne utaljunk arra, hogy *az isteni törvény erejét semmiképpen sem lazíthatja meg a gyakorlati élet nehézsége*. Az életet nem szabad emberi machinációkkal szabályozni.

A házásélelet *belső* omlását először az életről alkotott alapfelfogás tévessége adja. A házásélelet életszolgálati eszköz és nem hedonisztikus életközösség. Bár van benne ösztönt levezető jelleg, de ez csak inkább kísérője az igazi életcélnak! Mert az élet nem testi örömben való kielégülés, hanem felelősségteljes önkifejlődés és életszolgálat — Hiba az is, hogy több olykor az *emberi számítás* (gazdasági okok, lakás

Sokat beszélnek most „a természet törvényeivel való párhuzamos haladásról”.¹ Van ebben valami igazság, az kétségtelen; de azt hiszem, hogy ez csak annyiban lehet segítő, amennyiben a lélek nem hiányzik belőle. *Az emberi élet erkölcsi jellegét soha sem lehet kikapcsolni.* Olyan felsőbbrendű valóság ez, mely döntő eltérést létesít az ember és a többi élőlény között. Ezért van, hogy az emberi életközösség sohasem nyugodhat csak faji, biológiai alapokon, hanem az örök szeretet egybefonódásán induló, belőle táplálkozó és az isteni-emberi törvények felelősségét vállaló szent egységen. A nevelés problémáit feszegető ember nagyon téved, ha ennek a jövő életre kiható erkölcsi erőnek erő-

stb. viszonyok), mint az *isteni Gondviselésbe vetett hit.* Tudomásul kell venni élő hittel, hogy az életteremtés nem kizárólagosan emberi funkció, hanem ember és Isten együttes ténye. A gyakorlati élet pedig úgy rendeztessék, hogy az állam tegye lehetővé az új élet fakadását! — Hiba lappang ott is, hogy ma a *társadalmi közfelfogás* szerint nem tisztelt, hanem sajnálkozás tárgya a soktagú család. — Ezt a felfogást az életet lazító *álirodalom, sajtó* szuggerálta. Egyenesen azért, hogy a *kényelmesebb hedonista irányt* könnyítse. Ezt az irányt a valóságban destrukciónak kell mondani. Ezzel pedig nem egyéneknek, hanem a közösség egyetemének kell szembehelyezkednie.

Az élet isteni szentség, ez a lényeg! Aki szentnek érzi a jövő életet, „a szent harmadik”-at, az fegyelmezetten, de Isten gondviselő kezébe fektetett hittel éli a *házaséletet.*

¹ *Népiesen* tárgyalja Jámber S. J.: Hetedik a házasság. Bpest, 1934. Ő is idézi az idevágó orvosi munkákat, amelyek az erkölcsi érzés megőrzése mellett keresik a természettel párhuzamosan haladó, teher nélküli házaseslet lehetőségét. Ilyen írók: *Knaus, Ogino, Smuders.* Ennek a kérdésnek csak *érintése* tartozik a neveléstanhoz. Részleges tárgyalása *erkölcs-tani, lelkipásztorokdástani, élettani, nemzetpolitikai* területre tolódik át. Azt azonban nem lehet a neveléstől megtagadna hogy le ne szögezze szigorú és komoly álláspontját, hogy a „jövő élet” szerető gondozása csak akkor és csak ott lehet igazán evangéliumi, ahol az emberi elgondolások, határsértés-kerülgetések mellőzésével diadalmas marad az isteni Gondviselésre építő életszeret.

teljes kihangsúlyozását mellőzi vagy leértékeli. *Az életszolgálat és életnevelés csak abból a családból indulhat helyes utakon, ahol az erkölcsi kötelek nem lazultak meg és magukra nézve is kötelezőnek ismerik a szülők.* Világosan meg kell érteni, hogy a nevelés tulajdonképpen örök érvényű életelvek következetes értékesítése. Ez pedig csak akkor lehet eredményes, ha azoknak a szülőkre vonatkozó részét is maradék nélkül alkalmazzák. Behódolnak, hogy a gyermeket is hódolatos tiszteletre nevelhessék!

A gyermek földi életének embrionális fejlődése további kötelességet ró a jó szülőkre.¹ Az édesanyát ebben az időben különös felelősség terheli. Ő élethordozó; az ő testi és lelki élete a születendő gyermek fejlődését befolyásolja. Természetes, hogy a legnagyobb gondra és óvatosságra van ilyenkor szükség.

Az újonnan születendő élet a testi táplálkozás gondos beállítását és megerőltető munka szüneteltetését igényli. A harmonikus fejlődésnek olyan alapfeltétele ez, melynek hiánya az arányos fejlődést lehetetlenné teszi. De a testi élet gondozása már abban a korban is párhuzamosságot követel a lelkiek terén. A természettudomány vizsgálódásai szerint az édesanya lelkimegrázkódtatásai a gyermek életét is károsan befolyásolják. Még a kisebb jellegű belső zavarok (indulat, harag, izgalom, bánatalom, szomorúság, féktelen öröm, túlzott idegmunka stb.) sem maradnak nyom nélkül. Az életközösség szinte természetessé teszi, hogy az édesanya lelki életét és a gyermek rejtett életét nem lehet különválasztani. Az életbenyomások nyomot

¹ Ezt tárgyalja *Gőczyné Haviáv* Mária dr. cikke: A terhes nő életmódja. Magyar Orvosnók tanácsai. Budapest. 1934. 145. 1.

hagynak.¹ Felelősségteljesen arra kell tehát törni, hogy az élet lehetőségétől is védett „szent harmadik” a káros lelki zavaroktól is megóvassék. Azért kell igen határozottan követelni, hogy a gyermek gondozása már arra az időre is kiterjedjen, amikor még nem érintette szemét a nap fénysugara.

Ez a várákosási idő természetesen az egész családot kötelezi. A jó szülők együttélése, a család belső harmóniája olyan fegyelmezettséget tételez fel, mely a kiegyensúlyozott lelkiség kitermelésének alapfeltétele. *A család kötelességének tekintse, hogy belső harmóniával készítse elő a meleg otthon az isteni követ számára.* Nem szabad elfeledni, hogy a külső keret megteremtése (otthon, ruha, bölcso, stb.) az újszülöttnek csak befogadását teszi kedvessé és meleggé, de az érkezőnek testi-lelki berendezettségét, a jövő élet minőségét a helyes összetételű lelki atmoszféra biztosítja.- Ezt az álláspontot tudományos tételek alapozzák. Ennek neveléstani következményeinek levonása a fenti követelmény. De annyira fontos, hogy mellőzése igen súlyos, nem ritkán jóvátehetetlen károkat okozhat a gyermek életében.

Mindezekből az következik, hogy a csecsemő nevelése olyan előzményeket követel, amely hosszú időre előre tolja a gyermeknevelés időpontját. Az

¹ Sok túlzás hangzik ezen a téren. *Weininger* egyenesen azt hirdeti, hogy a lélekhatások átvétele oly erős, hogy szinte több szülőtől származik a gyermek. Ottó *Weininger*: Nem és jellem. (Budapest, 1913. Ford.: Gábor A.)

² Mindez köznapi nyelven annyit jelent: az édesanya legyen otthon szerető, kerülje a nagyobb társaságot, a nyilvános helyeket, *legyen mértékletes minden vonatkozásban!* A családi zavarokat minden módon kerülje. A felnőttebb gyermekek legyenek elnézők, szeretetteljesek, jók édesanyjukkal szemben. Legyen a várákosás idején az édesanya a család gondozásának tárgya, „az Úr jövődö követe” (Rabindranath Tagore) pedig az áhítattal várt szent vendég. Már láthatatlanul őt szolgálja a család! . . .

új élet „praeambulum”-ból jön; az élet előcsarnokának lakói, a szülők, a jövődő család tagjai felelősek az új életért; gondoskodó előrelátással, fegyelmezettséggel, az édesanya iránti gyengédséggel értékes emberszemély útját egyengetik.¹ Szent az élet; szent az életeredet; szent a gyermek! Legyen tehát szent az elindítás, hogy szentül érkezék, kezeltessék „az égi, isteni követ”.

Ez az életfakadásnak legigazibb és legszentebb szolgálata!

2. A csecsemő gondozása.

A gyermek megszületése után a család feladata, hogy az újszülöttet az élet helyes útjára indítsa. Az ember a legtehetetlenebb lényként kezdi meg a földi életet. Egész lénye a gyengeséget hirdeti és elemi módon igényli a gyámolítást, a gondozást. Megjelenésében csak az édesanya testéről szakad le, de a maga egész odasimulásával tapad a szerető édesanya lelkéhez. Ez az odahajlás és a szerető melengetés a természet szent törvényéből sarjad; azért is ösztönös; szent és isteni eredetű. Nagyon természetes, hogy ez az elemi és ősi szeretet akkor dolgozik helyesen, ha a csecsemő *testi és lelki* é/éire *e g y a r á n t* kiterjeszti gondoskodását. Az újszülött megjelenik s a családi otthon legyen életbeindulásának első állomása.²

¹ Nagyon is igaz P. Bruno de J. M. megállapítása: Minden bizonnyal öröklött hajlamokat hozunk magunkkal, *de körvonalaiik olyan távoliak, hogy nem határozhatjuk meg őket.* A nevelés lesz az, ami meghatározza és kialakítja őket. Szeretem Morei páratlanul kifejező mondását: *A nevelés második megtermékenyítés.* (Vigília I. szám. 1935.)

² Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a családi együttesnek *otthonná* kell válnia. Erről ír gyönyörűen Nagy Lajos, midőn ezt mondja: „A családi fészek alapvetően vitális hatások helye, mert konkrétumok találkozása és együttléte. Ezek

a) A bölcső higiéniája.

A fejlett csecsemő kb. 3—4 kilogramm, mikor a világra jön. Szervei aránylag fejlettek, koponyája nagy, mert az intrauterin időben a központi idegrendszer erős fejlődést mutat, bár a „szürke kéreg”, melyhez a tudatos élet kötött, csak későbbben fejlődik ki. Fejlődésében ösztönös cselekedetek segítik.¹ A csecsemő testi fejlődésében *positiu* teendőkre és *negatív* elkerülendőkre kell a figyelmet erősen felhívni.

A csecsemő fejlődését² a helyesen irányított táp-

a konkrétumok a személyek. A személyiség varázsa az, amely a szülők és gyermek viszonyát eldönti. A szülő a gyermekben saját képmását, javított kiadását szemléli... Közmondászerű az a gondosság,... ahogyan az édesanya lelke állandóan a gyermek lelke felett lebeg s szinte sugalmazni szeretné a jóra.” (Nagy Lajos: Az élő gondolat, 1930. 288. 1.) Ugyancsak megszívlelendő sorokat ír erről *Szegedy-Maszák Aladárné* és *Stumpf Károlyné* szerkesztésében megjelenő „A magyar úriasszony otthona” c. mű. Budapest, 1934.

¹ Ezek az ösztönös cselekvések „sind durch Sinnesreise ausgelöst, koordiniert und laufen auf einen Zweck hinaus, sie sind für die Lebenserhaltung unentbehrlich, vererbt und unbewusst... die sind: das Saugen, Beissen, Kauen, Lecken, Schmatzen, Schnalzen, Speien.” (H. Schlöss: Kinderpsychologie, Wien, 1924. 32—33. 1.)

² A csecsemő leggyorsabban az első heteken át nő; a növekedés az első hónapban 4, azután 2—3, a hetedik hónaptól kezdve átlag 1 cm-t tesz ki. így az újszülött hosszát 49 (43—60) cm-nek véve, az egyéves gyermek testhossza 68 (63—75) cm; a hatévesé 102—110 cm. *Liharzik* szerint az átlag testhossz az 1., 6., 15. életévekben 78, 122, illetve 166 cm. (Biedert—Fischl: Handbuch der Kinderkrankheiten, Stuttgart, 1902.) — A testhossz gyarapodása az első két évben a legnagyobb: fiúgyermeknél 10—20 cm, leányoknál valamivel kevesebb, a következő négy évben a növekedés még mindig elég nagy. Újabb erős növekedés a fiúknál 12—17. életévek között történik, a végleges magasságot a 25. évben érik el. Leányoknál a növekedés már a 9. évben újabb lendületet vesz, úgy, hogy a leányok a 10—15. életévek között valamivel magasabbak, mint a fiúk (Weissenberg). A

lálkozás, a tisztaság és a nyugodt álm biztosítja. Ezekben kell tehát az édesanyának a legtöbbet és legjobbat adnia. Az idevágó utasításokat *orvosi ellenőrzés mellett* kell követni és azért én csak vázlatosan közlöm.¹

maximális testhosszúságot a 18. évben érik el. (Landois—Rosomann: Lehrbuch der Physiologie. Berlin—Wien, 1923.).

Az egészséges, érett újszülött testsúlyának átlaga 3250 gr, melyet a szülés utáni napokban 200—300 gr-nyi, az összsúly 8—9%-át kitevő úgynevezett fiziológiás súlyvesztés csökkent. Az eredeti súlyát azonban az egészséges csecsemő a 10-ik napon újból eléri. A további súlygyarapodásnál az egészséges csecsemő az 5. hónapban a születési testsúly kétszeresét (átlagban 6000 gr, az első év végén a háromszorosát, átlagban 9000 gr) éri el. A napi gyarapodás az első évben hozzávetőlegesen 30 gr, a másodikban 1—20 gr, a harmadikban 12 gr. A második év súlysziporolata 2000 gr-ra, a következő éveké átlag 1—2 kilóra tehető. Az összehasonlítás végett itt közlöm tovább, hogy az 5. év végén a fiúk átlagos súlya 18 kg, a leányoké 17 kgm Újabb lendület áll be a pubertás idejében, midőn a leányok testsúlya a 11—15. évek között 4—5 kilóval is nőhet évente; a fiúk évi súlytöbblete a 15—18. évek között még nagyobb is lehet. A növekedés által feltételezett súlygyarapodás a leányoknál már független a növekedéstől. (Bókay—Flesch: A gyermekorvoslás tankönyve. Budapest, 1921.). A csecsemő a legjobban a női tejjel való táplálkozással fejlődik; így nyeri a legnagyobb ellenállóképességét is. A csecsemőnek tehát feltétlenül szüksége van az anyatejre; szoptatási akadályok esetén a kellően megválasztott dajka beiktatása szükséges. A mesterséges, kevert táplálékhoz csak az előbbi lehetősége híján szabad folyamodni. Az elválasztást a 6. hónaptól kezdve fokozatosan kell keresztülvinni olyan módon, hogy 1—3 hetes időközökben egy-egy szopást mindig megfelelő táplálékkal helyettesítsünk. (Hainiss: A csecsemő- és gyermekorvoslásnál használatos gyógyszeradagok, táplálékok és csecsemő dietetika. Budapest, 1931.) — Erről a kérdéstről szépen ír dr. Orosz D.: A gyermek c. művében. Átnézték és előszóval ellátták: dr. Hainiss és dr. v. Duzár professzorok, Budapest

¹ Nagyon komoly és teljesen gyakorlati útmutatásokat ad a „Magyar orvosnők tanácsai nők számára” c. munka, melyet a „MONE” orvosnői csoportjának tagjai: dr. Madarász E., dr. Göczyiné Haviár Margit dr. és dr. Hollné Bernovits Mária dr. szerkesztették. (Budapest, 1934.) — Régeb-

A pozitív reáhatás mellett rendkívül fontos a testnevelési hibák feltárása is, hogy azokat minden körülmények között kerülni tudjuk.

Súlyos hiba a túltáplálás, a rázással való elaltatás, a dajkáló himbálás, a túlerős fény és hő-sugárzási behatások fegyelmetlenül alkalmazása; egyenesen bűn a mákkal és szesszel való elaltatás, A természetes életmód betartása a gyermek nyugalmi állapotát is biztosítja. Ha nyugtalanodik a csecsemő, akkor vagy a tisztaság körül, vagy valami más ok miatt van baj. Itt tehát vagy házi, vagy orvosi segítségre van szükség.

A csecsemőhalandóság legnagyobb százaléka táplálkozási zavarokból ered. Ezért fontos, hogy kerüljünk mindent, amit az orvos nem engedélyez. Az annyit emlegetett rázást, himbálást pedig azért kell kerülni, mert a még rendkívül érzékeny agyvelő súlyos inzultust kap a mozgások következtében. A mák, szesz romboló hatása pedig a fejletlen idegrendszer felfogó képességét tompítja. Az állandó erős fizikai ingerek, pl.: fény, hang behatását kerülni kell, hogy a látó, illetőleg halló érzék nyugodt fejlődését biztosíthassuk.

Mindez komoly gondot, önfeláldozó szeretetet igényel. Sok türelem és lemondás kell ehhez, de ebből áramlik a gyermek lelkébe az életlentítő erő, a szülők lelkébe pedig a tiszta öröm és boldogság érzése. Természetes, hogy neveléstani szempontból a kitartó következetességet kell hangsúlyozni; a hirtelen nekilendülés, a kevésbbé tudatos, a szeretetnek fellobbanásából túlfűtött meleg érzelmekben gr. *Hugonnai V. de.*: „A nő mint házi orvos” c. könyve forgott közkézen, melynek célkitűzését akarja az idézett új munka megvalósítani.

A maga teljességében kiváló munka fejezetei közül bennünket — *a mostani téma szempontjából* — különösen érdekelnek: A csecsemő gondozása, *John Sz. dr.*; A csecsemő ápolása és táplálása, *Bikfalvyné Ruszt dr.*

ség mindenkiből kirobban; de ez még nem az a szerető gondoskodás, amely gyakran önmagát tudja áldozni a csecsemőért. A jó édesanya lelkének minden rezdülése a gyermeké. Érette áldozatul adja szabadságát, szórakozását, társaságbeli örömeit; neki csak egy kell: a drága gyermek életének fejlődése. Ezért van, hogy szinte túlzó gondnal méregeti nap-nap után. A testi fejlődésnek ugyanis a súlyban való gyarapodás is egyik fontos jele. Már a legkisebb baj vagy zavar esetén nyugtalan a gondos anya. Ez a lelkiület nem szereshető meg fizetett alkalmazottal. Nincs az a pénz, amellyel az édesanya gondos önfeláldozása megszerezhető volna. Ő és csakis ő tud annyira áldozatos lenni, hogy mindenét oda adja gyermekéért. Ilyen beállítás mellett szinte természetellenes azoknak a magukat modern anyáknak hirdetőknak élete, akik teljesen rábizzák gyermeküket mások nevelésére. A helyes irány csak az lehet, hogy a szakavatottak segíthetnek, de az igazi gondozó munka az édesanya feladata.

b) A lelki élet megindítása.

A lélek a fogamzás pillanatától személyyé alakítja az emberpalántát. Formát kialakító ereje állandóan dolgozik, de tudatra ébredése a későbbi fejlődési fok eredménye. A testi csirák adott terheket vagy értékeket hordoznak; azok korlátjain belül veszi fel a külső indítások benyomását és azok segítségével fejt ki erejét a lélek.¹

A gyűjtés utáni idő az *ébredés* ideje. A csecsemő tudattalan élete kezdetén tevékenykedni kezd.

¹ Ezért mondja *W. Rasmussen*, hogy az újszülött az öröklés és az övező világ benyomásai szerint fejlődik. (*W. Rasmussen: Die seelische Entwicklung der Kinder in den ersten vier Lebensjahren. Ford.: A. Rohrberg. Essen-Ruhr, 1919. 21. L.*)

A meginduló mozgások ösztönösek, de lassan, céltudat nélkül a felfogó szervek működését szolgálják.¹ A szem, a fül, a tapintó érzék megnyitja kapuját és a világ elemi erővel tódul be e megnyitott kapukon. Hogy milyen ez a felfogás, a reakció, arról a lélekbúvárok megfigyelései beszélnek.²

Bennünket mindez csak ennyiben érdekel: a szülők figyelmét reá kell irányítani arra, hogy a csecsemő szellemi életének *megindítása* is tervszerű-

¹ Az újszülött 1—2 nappal, néha már néhány órával a születés után kezd látni; fényforrásra esetleg már az első hónapban felfigyel. Az első három hónapon belül egyik tárgyat a másik után is szemügyre veszi és a látásélesség távolságát az alkalmazkodás útján szabályozza. Testies látás a mozgási és tapintási érzetekkel kapcsolatban az 5—6. hónapokban indul meg; a színeket a gyermek 2 éves korban ismeri fel. A hallás a születés utáni 2—3. hétben indul meg, míg a hangokat figyelni csak a 3. hónap körül kezdi. A 4. hónapban a hang eredetét már a szemével is kutatja, vagyis a hallási és látási érzetek közt kapcsolatot keres. A beszéd első jelei az első hónapokban mutatkoznak, midőn a csecsemő az artikulátlan sírásokon kívül először magán (é, á), azután mássalhangzókat is hallat; a 7-ik hónaptól kezdve a szótagképzés is megindul (gögcicsélés). A hallott neveket a 13-ik hónapban kezdi utánozni, később a maga módja szerint itt-ott mondatokat is képez. Kétéves korában már mondatokban folyékonyan beszél. (Ranschburg: A gyermeki elme fejlődése és működése. Budapest, 1905.).

² A testi és lelki működések megjelenéséről és fejlődéséről nagyon szép megfigyeléseket ír le Shinn: Körperliche und geistige Entwicklung eines Kindes. Langensalza, 1905. Ford.: G. L. Gressler. — Perez: L'enfant de trois à sept ans. Paris, 1907. — Ugyancsak tőle: Les trois premiers annés de l'enfant Avec. intr. de M. J. Sully: L'éducation morale <lés le berceau; L'éducation intellectuelle dés le berceau. — Jean Piaget: Le langage et la pensée chez l'enfant. Paris, 1923. — Cramausel: Le premier éveil int. de l'enfant. Paris, 1909. — A. Descoedres: Le développement de l'enfant de deux à sept. ans. Paris. — Nagy László: A gyermek érdeklődésének lélektana. Budapest, 1908. — Erdely Ferenc dr.: A filozófia bölcsőjénél. Kat. Szemle. 1930 júl. 580. 1. — Egyébként e kérdés fejtegetéseit és részletesebb irodalmát lásd: A bontakozó élet III k. 28—70. 1.

séget igényel. A csecsemő fokozatosan jut a távol-
ság, a szín, a hang felfogásához, majd a benyomá-
sok nyomai is észlelhetők rajta. Nem szabad ösz-
szetett tevékenységre gondolni, de az édesanya és
a körülötte élő felnőttek megismerése és megkülön-
böztetése — az ösztönösség mellett is — némi szel-
lemi működést árul el a csecsemőben?'

Az emberi cselekvést jellemző cél és eszköz fel-
ismerésének első jelét már egy éves korban reve-
lálja az egészséges kisgyermek.- A tudományos kí-
sérletek szépen igazolják ezt, amit az életben a szü-
lők is megfigyelhetnek. Ez már a szellemi ébredés-
nek olyan foka, amely a tudatos reáhatásnak *első*
lehetőségét kínálja. Ha a gyermek elemi ismerete-
ket árul el a cél és eszköz kapcsolatát illetőleg, ak-
kor már az *öntevékenység* első szellemi rezdülésé-
vel van dolgunk.

Itt már egyenesen felmerül a nevelésre vállalkozó
jó szülő feladata. Azoknak a benyomásoknak, me-
lyek a lelkiélet megrezdüléseit hozzák, mindig
olyannak kell lenniök, hogy már a *legkisebb kor-'*
ban is a szellemi fejlődés útján az emelkedést szol-
gálják. Egyenesen fel kell hívni a szülők figyelmét
arra, hogy olyan ok nélküli érintést, felesleges dör-
zsolést, amely a kisgyermekben az ideginger meg-
rezdítését eredményezheti és így a mozgás és az in-
ger közti kapcsolat valóságát megsejtteti, minden
módon kerülni kell. Viszont arra kell tölni, hogy

¹ A kisdéd emlékezetéről nagyon érdekes táblákat készí-
tett C/ara és W. Stern: Monographien über die seelische
Entwicklung des Kindes. II. Erinnerung Aussage und Lüge.
Leipzig, 1922. 22. 1. — Bühler K. szerint egyenesen észlel-
hető az *ösztönös*, a *kényszerrel erőszakolható* és az *értelmi*
korszak. (K. Bühler: Abriss der geist. Entwicklung. Leipzig,
1925. 45. 1.).

² Erre mutat rá K. Bühler is, aki pontos megfigyeléseket
közöl a kisgyermekről. (Lásd: K. Bühler: Die geistige
Entwicklung des Kindes, 1918.).

olyan személyek, tárgyak vagy játékok felé fordít-suk figyelmét, melyek későbbi életében nagy szere-pet fognak betölteni.

Az édesanya és édesatyja személye legyen de-rűs, kedves, mindig adni kész. A csecsemő szellemi életének kezdetén is ösztönös odahajlással és a sze-retet szálaival fűződik a jó szülőkhöz. A haragos és indulatos anyai arc helyett a jóságos, a kedves, derűs, féltő gondú édesanyai arc vésődjék a cse-csemő lelkébe.¹ A családi otthonban valóságos szentképek rögződjenek a lelkébe. Fontos, hogy a legkisebb kortól kezdve olyan behatások érjék a kisgyermek lelkét, amelyek bármikor — nem tud-hatjuk mikor — újból *élménnyé* válhatnak. Talán kissé korai a csecsemőkorban erre gondolni, de tesszük ezt azért, mert az első benyomásokat felér-tékelem és kisebb hibának tartom a vallásos élmény csiráját a fejlettséget megelőzően nyújtani, mint elkésve prezentálni. *A tapasztalat* azt mutatja, hogy az egészséges gyermek felfogó, emlékező, kisajá-tító szellemi működése igen korai; ez egyénenként is változó. Nagy hiba volna és súlyos neveléstani felelősség háramlanék reánk, ha elkésve akarnók elvégezni ilyen természetű, fontos kötelességünket.

A játékszereknek is olyanoknak kell lenniök, ame-lyek a fizikai higiénia megőrzése mellett, a szelle-miek terén is segítséget és finom épülést nyújtanak. A mozgás, a hang, a szín érdeklődést kelt. Ezek szerepeltetése a szellemi működések megindítását biztosítja. Nem akarom én túlozni az *iniciálék*, a

¹ C. G. Jung álláspontja szerint: „Das Kind ist so ausser-ordentlich verbunden und verwachsen mit der psycholo-gischen Einstellung der Eltem, dass es nicht Wunder nimmt, wenn die meisten nerwösen Störungen im Kindesalter auf eine gestörte seelische Atmosphäre der Eltem zurückzuführen sind.” (F. G. Wickes: Analyse der Kinderseele. Stuttgart, 1931. Mit einer Einleitung von C. G. Jung. 13. 1.)

kezdetek, a kopogtatások jelentőségét. Azt is jól tudom, hogy ezek a tervszerűen válogatott behatások nem többek, mint a szellemi energiák megrezdítése, felébresztése. De az is biztos, hogy a tudatos és tervszerű ébresztgetése lehetővé teszi, hogy a csecsemő életében meginduljanak azok a működések, melyeknek ébrenléte az erősebb és magasabbrendű funkciókban nélkülözhetetlen. Azonban ezeknek a hatásoknak nem szabad túlságosan erőszakosaknak, mesterségeseknek, fárasztóknak lenniök. A csecsemő ugyanis hamar kifárad. Nem szabad visszaélni a nyiladozó lélek energiáival. *Mindent tudatosan kell eléje állítani; de játékszerűvé téve reá kell bízni, hogy annyira éljen velük, amennyit éppen elbír és igényei* A természetes fáradtság honorálandó, mert a fesledező élet önmaga fordul el olyan behatásoktól, amelyek túlságosan igénybe vennék zsenge tehetéseit.

A nevelők — és itt elsősorban a szülőkre gondolunk — tartsák tehát kötelességüknek azt is, hogy *már a csecsemőkorban sem elég kizárólagosan a testi életre gondolni, hanem tegyék feladatukká, hogy az ébredező, fesledező lelkiességnek is szolgálatába szegődjenek.* A testi fejlődés szemmel látható, azonban a lelkiébredés is megfigyelhető. A testi élet helyes szolgálatát a harmonikus és egészségesen fejlődő szervezet arányos növekedése mutatja; a lelkiesség ébredését és helyes bontakozását a derűs arc, a mosolygó szem, élénk, értelmes tekintet árulják el. A lelki visszamaradottság — éppen úgy, mint a testi — könnyen felismerhető és — éppen úgy, mint ez — fokozott gondosságot és gyógyítást igényel.

3. A kisgyermek családi nevelése 6 éves korig.

A kisgyermek életét annál a kornál határoljuk, amelyben az iskola küszöbét átlépi. Ebben a korban a nevelés majdnem a maga teljességében (óvodai hatásokat leszámítva) a család feladata.¹ Tulajdonképpen ez az a kor, melyben jellegzetesen érvényesül a gyermekszoba neveléstana.² A természet rendje a szülőket állítja a gyermek mellé támaszul³ és a gyermeket az ösztön erejével viszi az édesanya és édesatyja felé. Ez a lelki gravitáció elemi erővel tör arra, hogy segítséget, gyámolítást és nevelést adjon a gyenge gyermeknek. Az a tény pedig, hogy a család zárt és szent egysége az összes tagokat egybefonja, továbbá, hogy a közös élet, a közös tűzhely szülőt, gyermeket egyaránt

¹ Ezeket a kérdéseket *tudományos*, illetve *gyakorlati* szempontból tárgyalják a következő munkák: Dr. A. Gesell: Körperseelische Entwicklung in der frühen Kindheit. Halle a. S. 1931. — Charlotte Bühler: Sociologische u. psychologische Studien über das erste Lebensjahr. Jena, 1927. — W. Mann: Pädagogisches Magazin, Langensalza. — W. Stern: Psych. der frühen Kindheit bis zum 6. Lebensjahre. Leipzig, 1914. — W. Rasmussen: Psychologie des Kindes. Leipzig, 1925. Ford. A. Rohrberg.

Nagyon érdekes gyakorlati utasítást ad a „Neue Eltembücherei. Lásd: I. H., dr. E. Prüfer: Erziehung der Jüngsten. (1—3. Lebensjahr). Leipzig und Berlin, 1930. — Caroline v. Heidebrand: Das kleine Kind. Stuttgart, 1930.

Kedves és érdekfeszítő olvasmány M. Dixon kis könyve; a jó szülők igen sok tanulságos tapasztalatot meríthetnek belőle. (M. Dixon: Children are like that. New-York, 1930.)

² Azért van az, hogy ma már „a korszerű gyermekszoba” megbeszélése tudományos lélektani kérdés. (Lásd: Simon Blanka cikkét „A gyermek” 1934. évfolyamának 10. száma 254. 1.) A sok követelmény látszólagosan higiéniai, de kihatásában pszichikai.

³ Ezért mondja XI. Pius: „A család közvetlenül a Teremtőtől nyeri küldetését és következésképp a gyermek *neveléséhez* való jogot, mely eltulajdoníthatatlan, mert elválaszthatatlanul egy a viszonylag pontos kötelességgel.” (Az ifjúság, neveléséről szóló körlevél).

melegít, természetessé teszi, hogy a közvetlen, nehezen részletezhető, de elemi erővel ható befolyásolás megtörténjék. Az igazi család jelszava: *egy mindenkiért és mindenki egyért!* Ez a hatás azután annyira döntő, hogy a család irányadása az egész életben észlelhető.

Ennek a lelkületnek sugárzása hatja át azt a munkát is, melyet a kisded *testi és lelki élete* érdekében kifejtenek.

a) A testi élet szolgálata.

Ezt nem kell a jó szülők előtt különösebben hangsúlyozni, mert a legtöbben, akiből valamilyen kóros befolyásolás folytán nem halt ki az igazi szeretet, állandó gondoskodással, figyelemmel táplálják, erősítik, féltik, óvják és gyógyítatják gyermekeiket. *A jó családnak féltett kincse a gyermek.* Vidám kacaja, zajos élete derűt lop a felnőttek arcára is. Annál feltűnőbb a gyermek fáradt csöndje betegeskedés idején. Ilyenkor a szülők természetes, ösztönös szeretettel sietnek a bajok gyógyítására.

Hogy azonban a kisgyermek testi élete *harmonikusan fejlődjék* (és ez a mód kérdése!), arra már igenis komolyan ki kell oktatni a jó szülőket!

A legelső testnevelési alaptétel, amely látszólag elméleti beállítású, a testről alkotott fogalom adja meg. Ez szabja meg azután az első, gyakorlati kezelési mód irányát is. Azt a gondolatot próbáljuk a jó szülők vezérelvévé tenni, amelyet az Egyház a Szentmise áldozat felajánlásakor imádkozik: „Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti et mirabilis reformasti...” Szent az ember lelke, de szent *az ember teste* is!

Ez a gondolat a családi nevelést mindenekfelett irányító, két nagyon fontos *gyakorlati módszert* eredményez. Először a jó szülőt arra hangolja, hogy szentül kezelje a kisgyermek testi életét, másrészt

a kisgyermeket abba az életnevelő irányba segíti, hogy rajta, benne minden tény és megrezdülés valamiképpen a jóságos Teremtő Atya terve, gondolata és szent kezének áldott munkája.

A szülő a gyermek testi életét a higiénikus gondozás (fürdés, mosdás, ápolás stb.) útján szolgálja; testének fejlődését pedig mozgások (séta, torna stb.) segítségével fejleszti. A kisgyermek teste nem lehet szórakoztató vagy időöltő játékszer. Még kevésbé cinikus és durva megjegyzések tárgya. Ezek az imponderabile hatások észrevétlenül nevelnek, illetőleg rombolnak.¹ Talán sohasem nyer olyan mély kifejezést ez a tétel: sancta sancte tractanda, mint a kisgyermekkorban. A szent dolgokat szentül kell érinteni! Ugyancsak kiemelendő, hogy a helyes, óvatos kezelés mellett a kisdéd lelkét is áthatja a test valamelyes tisztelete. Szinte tudattalanul áthatja az önmegebecsülés érzése, amely a nemes kezelés folytán támad. A test szentségét említve az élet misztériumának világára gondolunk. Egyenesen kimondva: a *szemérem* kérdésére! Természetes, hogy itt csak a testi kezelés folytán fellépő megindulásokról van szó; e kérdésnek *erkölcsi vonatkozásáról* a lelki nevelést tárgyaló következő fejezetben lesz szó. Nem tagadható, hogy a nem céltudatos kezelés folytán megrezdített idegzet további ingerlékenységet tanúsít. És, sajnos, a kisgyermek alkalmatlan még a következmények le mérésére. A benne már megmozdult inger primár kielégülést, „örömekeket” keres és érthető, hogy ilyenkor még válogatás nélkül keresi ezeket.

¹ Jól meg kell jegyezni *Miehle* gondolatát, amely — saját tapasztalatait veszi alapul — teljesen egyezik az én tapasztalataimmal is. „So tritt auch hier (5—6 év) schon ein erotisches Moment stark in den Vordergrund.” (Aug. Miehle *Die kindliche Religiosität*. Erfurt, 1928. 10. 1. — (Lásd: A bontakozó élet III. k. 47. 1.)

Ezért fontos, hogy a jó szülők óvakodjanak olyan testi kezeléstől, amely ezt a korai ingerébredést előmozdítja. De ugyancsak inteni kell őket arra is: finom lélegzőszeretettel (lefekvés, fürdés, egyedüllétük alkalmával!) figyeljék, hogy felesleges és kíváncsiskodó érintéssel és játékkal nem ébresztgetik-e a kisgyermekekben az ösztönöket.¹

A helyes testi neveléshez tartozik az okos és tervszerű táplálkozás, jó levegőn való séta, az erőfeszítéssel járó játék (labda, korcsolya, úzás, torna), szóval a sport. Ezek értékét csak az az ember tudja felbecsülni, aki összehasonlította a kidolgozott testű és elpuhult gyermek testi-lelki életét. Az eltérés olyan kiáltó, hogy egyenesen követeli a kisdéd tervszerű testi fejlesztését!

Ebben a tekintetben a kisfiú és kisleány nem mutat nagy eltérést. Alapvetésben mindkettőnek életszükségletéhez tartozik a szabad mozgás, az izomfejlesztő játék, mert ezek a test fejlődésének feltétlen követelményei. Azt a tényt tudomásul kell venni, hogy a kis leányka *érzelmi életének* dominánsabb volta miatt a finomabb mozgásokat keresi (dalos táncok, ritmikus mozgások, gyengédebb játékok stb.), de náluk is megtalálható *a mozgás igénylése*. Ha a kisdédből hiányzik az élénk mozgásokra való törekvés, akkor betegesen melancholikus gyermekkel van dolgunk. Ha pedig a szülők parancsa és szigora kényszeríti *ezt reá*, akkor szülői terrorral, nem pedig bölcs neveléssel kell számolnunk. A kisdédnek szüksége van bőséges mozgási lehetőségre, még pedig a szabadban, friss levegőn; erről pedig a jó szülőnek — még áldozatok árán is — mindennap gondoskodniuk kell.

A testi fejlődés harmonikussá tételét segítse vé-

¹ Lásd: A bontakozó élet III. k. 39—65. 1.

gül az okszerű orvosi *ellenőrzés!* Nem szabad mindig és mindenütt betegséget sejtteni, de azért fonfos és szükséges a gyakori orvosi tanácskérés. A kisgyermek fejlődésében az orvos szerepe nemcsak a már fellépett betegségek gyógyítása, hanem a preventív konzultáció is. Meg kell beszélni az orvossal, hogy mi a teendő a kisgyermek körül. Ezek a tanácsok egyéni vizsgálatok alapján írhatók elő. Ezért fontos, hogy negyed-, félévenként legalább egyszer ilyen tanácskozás történjék. Nagyon természetes, hogy az orvosi tanácsot akkor is be kell tartani, ha az esetleg a családra nézve megterhelést jelent. Ilyen lehet a korai fektetés, a több pihentetés, a szabad levegőn való játszás, a fegyelmezett, rendszeres táplálkozás. Maradéktalanul, ellenkezés nélkül vegyék tudomásul, hogy a nevelés kérdésében a szülők feladata inkább a végrehajtás, mint az egyéni módszerek kitalálása.

Végül is számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a helyesen irányított testi nevelés olyan alapot, lehetőséget teremt, amelyen harmonikusan bontakozhat a leglényegesebb: *a lelki élet*. Mert az emberi élet valóságos mértéke mégis csak a lelkiség. Az a nagy és felsőbbrendű adomány, amely az embert a többi élőlény fölé emeli. A test helyes nevelése már a kisgyermekkorban is feltétlenül szükséges, de csak abban a fokban, hogy az tökéletesebb eszközzé legyen a *lélek* szolgálatában.

b) A kisgyermek lelki nevelése.

A készségek, a képességek, a tehetség az emberi lélek sajátos és egyéni birtokállományához tartoznak.¹ Természetes, hogy a bontakozó kisdedben is

¹ A kisded lélekértékeiről és azokat tárgyaló irodalmi vonatkozásokról részletesen ír „A bontakozó élet” III. k. 39—70. lapig.

megvannak ezek az adottságok. Megindulásuk kezdete még a csecsemőkorba nyúlik vissza, de viszonylagosan erőteljesebb érvényesítésük a kisdéd kor nevelési feladata. A lélek e birtokállományát azok a behatások fokozzák és gyarapítják, amelyeket az *indítások nyomán* a kisdéd maga felhasznál és *sajátjává* asszimilált. Ezekből következik, hogy a Teremtő adta életértékek mellett külső behatások és élmények is — bizonyos erősségen túl — a kisdéd lélektartalmához tartoznak. szülőknek kötelessége tehát, hogy a kisdéd lelki életét az *igazságok feltárásával, a szép megszeretésével, az erkölcsi jó megkedveltetésével, a társadalmi egybetartozandóság primär érzetének ébresztgetésével és a vallásosság szolgálatával gazdagítsa*. Mert a 3—6 éves kisdéd már nem teljesen öntudatlan valaki. Benne már ébrednek az „é n” és így *alanyi* kitérüléssel is fogad már behatásokat.¹²

Az igazság után elemi erővel tör a gyermek. Jól tudjuk, hogy kérdést kérdésre halmoz. Mindez azt jelenti, hogy szellemével a dolgok és események mélyére akar hatolni. A szülő tehát akkor jár el

¹ Hogy mik a kisgyermek „értékei”, ilyen irányban érdekes kutatást végzett és igen szép kimutatást közöl dr. G. Ehrle. Aus dem Wertleben des Kleinkindes. Münster, 1930.) De ezek a kincsek egyénien differenciáltak. Helyes értéklésük tehát igen fontos feladata a jó szülőnek. Azért nagyra kell becsülni azt a tudományos módszert, amely „gyermektanulmány” címen külön foglalkozik a gyermekek tehetségeivel. Binet, Simon, Bobertag, Claparède, Meumann, Schneider, Nagy László kutatásai érdemelnek ezzel kapcsolatban nagy figyelmet.

² Else Köhler: Die Persönlichkeit des dreijährigen Kindes. Leipzig, 1926. — W. Rasmussen: Die seelische Entwicklung des Kindes in den ersten vier Lebensjahren. Ford.: A. Rohrberg, Essen-Ruhr, 1919.

³ J. Sully: Études sur l'enfance. Paris, 1928. — I. Poncikeere: La péd. exp. au jardin de l'enfants. — „A bontakozó élet” III. k. 50—51. l.

helyesen, ha az érdeklődő kisdud életét értelmesen gazdagítja és telíti.¹

Ebben a munkában első a *készleges beszélgetés és felelgetés*? Hogy azonban a kisgyermek érdeklődése egyenes és természetszerű irányt kapjon, segítségül kell hívni az *irányított beszélgetést, a körülöttünk folyó életet, a mesét* a szórakoztató játékokat, hogy belőle merítsünk témakört. A jó édesanya elbeszélget az apa munkájáról, a ház tárgyairól, az udvar állatairól, a földről, a falu vagy a város házairól, iskoláiról, a templomról; majd olvasgat és mesélget szép és színes történeteket,⁴ továbbá magyarázgatja a játékokat, értelmezi a szórakozásokat ... A séták se maradjanak egyszerű testnevelési eszközök. A szellemi élet gazdagításának

¹ Sok értékes gondolatot kelt dr. G. Anton, J. Trüper, dr. E. Martinék és Ch. Ufer kiadásában (Langensalza) megjelenő „Beitrag zur Kinderforschung und Heilerziehung”.

² Ennek jelentőségét magyarázza Br. Dittrich: Die Frage des Kindes und ihre Bedeutung für die Erzieher c. művében. Stuttgart, 1927.

³ A mesék fantáziát szárnyasító hatalmak. Szeretettel és gondos lélekkel kell köztük válogatni, de alapjában igazi barátta kell tenni a gyermekek birodalmában. Meg kell érteni, hogy a kisgyermek szellemi életének legnagyobb részét a fantázia adja; ennek csapongása varázsolja a tündéretket, aranyhegyeket, mesevilágokat; örülni kell neki, hogy így erősödik a szellem ereje és boldogsággal telítődik a kisgyermekkor életszaka. Ennek időpontja a két éves kor körül kezdődik, mondja K. Bühler és bizonytalan időig nyúlik ki. (Abriss der geist. Entwicklung des Kindes. Leipzig, 1925. 93. l.)

⁴ A lelkiélet zavarait elkerülendő, óvakodni kell a rossz, *félelmei keltő* és rémes meséktől. Ezek nem fantáziaébresztők; hanem idegfeszültséget és kóros rettegést okoznak. Nem szabad feledni, hogy a gyermek világa a derű, az öröm; lelkének lényeges vonása a jót-keresés. Ezt a vonást kell erősíteni és kifejleszteni! — A rémes mese még akkor is rossz és kerülendő, ha vele a büntetéstől való félelmet akarjuk kierőszakolni!

ezek is eszközei. A látott helyek, az útbaeső emberek, a különleges plakátok, a kocsik ezernyi változata a szellemi életet gazdagíthatja. De nem is szabad megengedni, hogy ezek a benyomások egyszerű vizuális élmények vagy éppen szellemi tartalom nélküli képzetek maradjanak. A szülő tehát áldozatos készséggel álljon az érdeklődő kisgyermek mellé.

Az érdeklődés kielégítéséhez tartozik a kisgyermek tervszerű tanítása is. Lehet ez otthoni, de lehet ovó dai munka. Mindkettő helyes és jó, csak át ne lépje játszva — a tanulás határait. Ha *Montessori* Máriának valamiben igaza van, akkor a kised tanításában feltétlenül. Csak annyit és úgy szabad tanítani, hogy könnyen elbírható és szórakoztató legyen. Azért a leghelyesebb módszerek közé tartozik a *játék*, amely öröme hangoló tartalma folytán óhajtva óhajtott igénye a gyermeknek. Sőt fejlődő belső életének külső kifejezője is.¹ Nagyon helyes, ha a játék a földrajz, számtan, beszéd-értelem gyakorlatára is kiterjed, továbbá, ha az öntevékenységnek bizonyos fajtáját is szolgálja (a kreatív lelkület felébresztése!). — Ha azonban konkrét tanulásra gondolunk, akkor óvást kell emelnünk a *csodagyermek* fejlesztése ellen. A szülők súlyos hibát követnek el, ha csodagyermeket nevelnek a kisgyermekből. Ilyenkor ugyanis előző ismeretekkel tömik tele a kised fejét és papagályszerű repetíciókra kényszerítik az apróságokat. Az ilyen csodagyermek feltűnően elszürkülnek, ha az iskolában egykorúak közé kerülnek; s az sem ritka sorsuk,

¹ Ezért mondja nagyon precízen a nagy magyar pedagógus: „A kised külső mozgásai (3—6 éves korban) jobbára *kifejező mozgások*. Mikor a gyermek babával, nádpárpával, székkel játszik, ugrándozik, táncmozgásokat végez, énekel, rajzol, akkor az ő külső mozgásai nem *tárgyszerű cselekvések*, hanem a belső alanyi állapotainak visszatükrözői.” (Nagy László: A gyermek érdeklődésének lélektana. Budapest. 1903. 52.])

hogy fiatal-öregékké válnak, akik a gyermekvilág örömei helyett az öregek munkáját végzik — a munka öröme és *élvezete* nélkül. A kisgyermek nevelésénél tehát a követendő elv: *keveset, de alaposan!*

Az igaz mellett azonban a *szép* is ősi igénye a kisgyermeknek. Az élet teljességéhez tartozik tehát, hogy okos irányítás mellett a *szép* iránti érzék is fejlődésnek induljon.

Az első indítás: *az otthon esztétikája*. A környező bútorzat, a rendes lakás, a külső csint eláruló ruházat, a képek is észrevétlenül hatnak és a *szép* iránti érzéket keltegetik. A vonalak és színek mellett a ritmus, a zene, továbbá a gondolatok szépsége is ébresztő hatalom. Kielégülést hozó és további igényt támasztó. Azért kettős irányt kell követni. Egyrészt a *szép* élvezésére, másrészt kivételesen a *szép* teremtésére kell törekedni. Az első a tudattalan behatások tudatosításával, a *szép* tárgyak, a színek észrevéttetésével, a figyelemnek a zenére való felhívásával érhető el, a másik az utánzó készség felkutatásával és szolgálatával erősíthető. Gyakorlatilag ez így alakul: a szülő soha se adjon torz, művészietlen dolgot a kisgyermek kezébe; ne szoktassa fülét ütemtelen és értéktelen hangegyveleghez, hanem legyen minden — ha csekély vonatkozásban is — művésziesen elgondolt. Továbbá találjon a kisgyermek oktatásában helyet a zene, a kézügyesség gyakorlása. De ez ne legyen kényszer! Amelyik kisleányka a kézimunka, a háztartás szeretetében mutatja művészi készségét, abból ne akarjunk zenei csodagyermeket nevelni. A nevelés igen sok energiaszóródást előz meg, ha a természetes kibontakozás vonalán indul és a meglévő készségek helyes aktiválásán fáradozik. Ugyanezt kell mondanunk a kisgyermek kézügyességéről is. A rajzolás-hoz művészi tehetség kell. Akiben ez nincs meg, az

sohasem fog művészt alkotni.¹ Mindenkit megáldott az Úr. Üres kézzel senki sem jön. Ha jól megfigyeljük, valamely készség, képesség vagy szép iránti érzék mindenkiben van. A nevelés szempontjából a lényeg: az egyéni kiválóságot felfedezni és annak kifejlődését szorgalmazni.

A szép élvezése s a technikai gyakorlása mellett rendkívül fontos a szépet alkotó készség kitermelése.

Hogyan ismerhető ez fel és hogyan fejleszthető?

Aki zenében, énekekben, ritmusban, versekben, mesékben, mozgásban örömmel tud elmerülni és a maga lelkének sugallatára, fantáziájának erejével valami parányi változatot teremt, az már e készségek egyikének birtokosa. Nem nagy dolgokat, hanem kicsiny, de *alanyi* változatokat kell keresni a gyermek munkájában.² Ez az első leleplezés lehetővé teszi, hogy tovább haladjunk. A mód az lesz, hogy azon a területen gyakoroltatjuk, amelyen ez a kivételesebb készség vagy tehetség megnyilatkozott. Majd itt fokozatosan nagyobb és nagyobb feladatok elé állítjuk, hogy így módot nyújtsunk az egyéni készség alkotó formálódására.

A szép keresésével együtt a *jó* igénye is felmerül. Nem fokozatos egymásutánban, hanem együttes és vitális egybeolvadásban. Sőt, ha a jó fogalmát az ösztönös érzékekre szorítanók, akkor mindent megelőzően! A jó azonban itt már erkölcsi tartalmú. Azt az értéket jelenti, amely a lélek belső

¹ A művészi alkotás így mérendő le: a gyermek munkája az ő korának megfelelően lehet művészi! Ne a teljes ember mértékével mérjük a gyermek munkáját. Mindenki annyit és úgy teremthet, amennyit és ahogyan a korához mértén fejlett tehetsége enged!

² Egyik ismerősöm kis leánykája (4 éves) gyönyörűen átalakította édesapja nevenapjára tanult versikéjét édesanyja születésnapját köszöntő változatra! Ez nem óriási eredmény, de a kisedd kreatív szellemének biztos jele.

viszonylatait akarja egybecsengően kielégíteni. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy ember és világ, ember és ember, ember és Isten összetartozása a kisgyermekben már tudatra ébred. A *van* már nem hatástalan; a *tudatos észrevétel* azonban a későbbi fejlődési szakaszban jelentkezik. Figyelemmel keli kísérnünk a külvilág behatásainak érvényesülését és tervszerűvé tennünk annak kifejlődését. így lesz a jó erkölcsi vonatkozásainak szolgálata a szülők fontos nevelői feladata.

A kérdésnek — a jót illetően — legegységesebb megérzése, hogy nyomában öröm vagy fájdalom ébred. Leghamarabb a testi élet területén veszi ezt észre a kisgyermek, mert a fizikai rossz fájdalmas érzést vált ki belőle (kés-sebfájás, szaladás-elesés; eldobás-összetörés stb.). — Ezek az elemi tények azután arra a fel figyelésre is alkalmat adnak, hogy a szülők arcán szomorúság található. Ez az elváltozás nem marad hatás nélkül a kisgyermek lelkére. Ott marad ez az emlék, hogy ez vagy amaz a cselekedet jó vagy rossz lehetett. Hozzájárul még a szülők természetes intése, rovása vagy dicsérete, amely a rosszalás vagy jóváhagyás tudatát erősíti a kisgyermekben.

De mindez csak megindulás. Az igazi *erkölcsi ébredés* akkor történik, amikor a tanító oktatásával szembenálló cselekedet *felelőssége* lép a tudatba. A jó szülők hangja legyen következetes, türelmes, kedves, szeretettel teljes; óvakodjék hangos indulatkitörésektől. S ha a gyermek megtanulja, hogy bizonyos cselekedet után mindig felcsendül a szülők elítélő vagy dicsérő szava, akkor lassan felébred a gyermekben az erkölcsi felelősség. *Végül alanyi készségének elemi megrezdülésével hajlik már a jónak ítélt dolgok teljesítésére.* Lassanként reáésszémel, hogy az élet igazi üteme az, ha ő felfigyel az irányító oktatásra, hallgatja a jó szülők ta-

nítását és *készséges lelki odasimulással követi szavukat*. Ebben az odahajlásban még benne rejlik a szerető szülők személyében való hit és bizakodás, melybe később belevegyül az önállóan ítélkező lemérés és belátás.¹ Sok tehát a heteronómia, de elemi vonatkozásban észlelhető az autonómia is.

Már most, ha az első rezdülések részleteit egységbe akarjuk foglalni, akkor reábukkanunk, hogy az erkölcsi élet ősi és alaptónusa: *a szeretet*. Önszeretet. Emberszeretet. Istenszeretet. A fiúkban több-kevesebb tudatossággal, a lányokban erősebb érzelmi hullámzással.

A kisgyermek életénél külön ki kell emelni az ébredő, de még legtöbbször háttérbe szoruló szexuális életrezdüléseket.² A testi fejlesztés kérdésénél már említettük, hogy a helyes testi kezelés, épp a testi élet nemi differenciáltsága miatt átszap az erkölcsi területre is. Ez az átterelődésk az azon a ponton kezdődik, ahol a testi funkciók éleltszolgálo jellege és hivatása sarjadozásknak indul. Nagyon természetes, hogy a kisgyermek előtt az életkérdés mibenléte, a megosztódott nemiség problémája nem kerül a kérdések központjába. Az azonban bizonyos, hogy a kezdetleges szexualitás tényével már ebben a korban is számolni kell³ és azért a nevelést erre a kérdésre is ki kell terjeszteni.

¹ Lásd: „A bontakozó élet” III. k. 73—121. 1.

² Ez a megrezdülés azonban nem olyan fokú, hogy az emberi élet *egvetlen* és *kizárólagos* élettartalmát jelezné. A gyermekkori szexualitás valóság; de ez a természetes kezdet igen sokszor beteges, öröklött és természetellenes behatásból nyeri túlkorai ütemességét. Erről a kérdéskről „A bontakozó élet” II., III. és VI. kötete tárgyal. (Lásd: II. k. 233. 1., III. k. 53. 1. és a VI. k. 74. 1.). Ugyanitt szerepel az idevágó irodalom is. (P. Janet, Freud, Ferenczi, Gartner, Bálint A., N. Walfheim, M. Günther stb. — Ellentétben: Bumke, W. Stern, Ranschburg, Weszely, Mester János, Schmidt F., Fochner L. dr., Nyirő dr. stb.)

³ Lásd: „A bontakozó élet” III. k. 47—65. 1.

A helyes megindulást abból a tételből kell kisarjastatni, amelyet az emberi test szentségéről hirdünk. Az Úr kezéből kikerülő szent emberi testet szent célokra kell előkészíteni! Tudomásul kell venni tehát: *szent az ember teste, szent célokot szolgál a nemi differenciáltsága és az ösztön megnyilatkozásai magasabb életcélok szolgálatában állnak.*

Ezek a gondolatok adják meg a családi nevelésben azt az alaptónust, amely a nemi élet megszentelését eredményezi. De egyúttal kizárják azokat a kóros, közönséges, triviális kezelési módokat, melyek a kisgyermek lelki életét már ebben a korban is súlyosan megsebzik. Idetartozik a durva tréfa, a „játékos” érintés, a jövő életre való triviális célzás, amely sajnos, a családi körben nagyon is gyakori. A baj az, hogy a felnőttek maguk sem tartják kivétel nélkül szentnek az életeredet és az azt szolgáló életfunkciót. Beszédmodoruk, eljárási módjuk ezért sokszor alantas, durva és ösztönökét ébresztő. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy *legyen az életeredet ténye mindenki előtt szentség, mert csak így nevelhető tiszta életűvé, szentté a fesledező gyermekember.*

Ez az elgondolás teljesen kizárja a *nudzizmus* életformáját. Ez a természetességre hivatkozó álláspont az elnyomás elleni védekezésül a teljes felvilágosítást és a világos feltárást kínálja. Ha azonban kissé beletekintünk a *természetes elgondolás* valóságába, akkor *azonnal különbséget látunk a természetes, tehát szent és köznapi, tehát alantas között.* Amikor mi az emberi életet természetesnek hirdetjük, akkor csak kifejezésben találkozunk. Mi szentül nézzük az életet, tehát szentnek hirdetjük a testet is. A természetes nevelés modern hirdetői pedig köznapiak, közönségesnek mondják a természeti jelenségeket. A mi álláspontunk szerint

nem szabad a testet az élet piacán mutogatni; ez csak a közönséges, a köznapias, az élet misztikumát nem tisztelő emberek természetének felelhet meg. A szent kezelés a szemérmes takarást, a finom és szemérmes visszahúzódást jelenti. A gyakorlati életben a szülő maga is szemérmesen érinti önmagát és gyermekét. Előtte mindig felöltözve jelenik meg s a kisdedet is így fürdeti és mossa, ahogy azt a szent életcél gondolata megkívánja. A kisded még nem tudja ennek a kezelési módnak az okát, de érzi a tényét és ez megerősíti benne a szemérmes finom érzését.

A helyes testi nevelés tónusát tehát a szent kezelés adja meg.

Nem szabad rettegni, hogy esetlegesen felmerülő kérdések megzavarják ezt a tiszta, egységbe fogó alaptónust. Ha ilyen módon közeledik a család a kérdéshez, akkor a túlkorai, az időelőtti érdeklődés magától megszűnik.¹ A jó szülő módot talál arra is, hogy a környező gyermekeseregben olyan barátok és barátnők kerüljenek az ő kisgyermek mellé, akiknek nevelése hasonló szempontok szerint történik.

Az egészséges, helyesen nevelt kisgyermek azonban nem kicsinyített ember, akiben a felnőtt érzéshullámai verődnek ki kicsinyített alakban, hanem olyan valaki, aki a játékszeretet izgalmát érzi legerősebben. Belőle csakis akkor váltódik ki a természet rendje szerint még alvó sexualitás, amidőn durva testi vagy lelki érintések zavarják a belső

¹ A kisgyermek kérdései naivak és mélységnélküliek. A mesék világának elvetése nagyon száraz, sivár és túl pozitívista elgondolást. Ezt a kérdést, „a nemi felvilágosítást” könyvünk későbbi fejezetében érintjük, hogy ne kelljen elaprozni mondanivalónkat. Itt csak azt tartom kiemelőnek, hogy ebben a korban a kisgyermek természetéhez tartozik a színes és szimbolikus elgondolás.

egyensúlyt.¹ A helyesen irányított élet sodra eleven és tiszta. Egyszerűen *azért*, mert nem kavarja fel külső beavatkozás.

A szeméremérzés nevelése azután a szemérem erkölcsi finomságát és értéklését is kitermeli. Eleinte kezdetleges formában, de később egyre erősödő erkölcsi megsejtésben. Ez a tisztaság érényének helyes megindítása.

Végül még felvethető a kérdés, hogy — nagy vonalakban — milyen hibák mutatkoznak a kisgyermek életében.

A kisfiúkat általában dacosság, önfejűség jellemzi. Kisebb dolgokban engedetlenek, rendetlenek. A kisleányok gyakrabban kényeskedők, könnyen sírók, hiúskodók, torkosok és feleselők. Ezek kezelése is több-kevesebb nehézséggel jár.²

A kisgyermeket a lelkéből előretörő szeretet arra a harmonikus életformára hangolja, hogy a szülő, a testvér, a barát-barátnő, a ház népe, a rokonok és ismerősök, továbbá az emberek szélesebb köre is szerető egységben élnek. A fokozatosan hangsúlyozott kisebb kötelességek teljesítése, a vett jókkal szemben érzett *hálának* érzete reánevelik a nagy közösség megbecsülésére. A kisgyermekkorban ez még eléggé kezdetleges formában jelentkezik, annál inkább, mert az ösztönös egocentrizmus ekkor még nagyon erős. De a tudatos ébresztgetés

¹ „A bontakozó élet” III. kötete több helyen reámutat arra, hogy a kisgyermekkorban a bűnös visszaélés, a beteges terheltég, a helytelen nevelés és rossz barátok reáhatásai nyomán támad. A helyes következtetés tehát az, hogy ezzel szembeszállunk.

² A hibák kiirtásának módját és eszközeit a VI. kötet tárgyalja a IV. és V. részében, 159—280 l. A jó érzék helyes szolgálata elemi erővel háttérbe szorítja a rossz előretörését is. *A szülők pedig állandó önvizsgálattal és önfegyelmesszel bírálják el, vajjon nem nevelési módjukból erednek-e a gyermekek hibái.* (Lásd: VI. k. 40—64. l.)

már ebben a korban is kötelesség. Ezért nagy veszteség a gyermek számára, ha egyetlen, mert a társas megosztás, az egybetartozandóság, a szükséges önzetlenség készségei elpihennek és a túlzott egocentrizmus erőteljes ütemet nyer. Kényeskedő és igényeskedő lesz az egyke; sehol sem érzi az osztás, a felezés, a lemondás kötelezettségéből fakadó lelki örömeket.

A kisgyermek szeretetének legmesszebbre ható kiáradása *Isten felé történik*. Ez a kisgyermek vallásosságához vezet bennünket. Van-e feltűnő jele annak, hogy már a 3—6 éves kisgyermek is Isten felé fordul?¹

A lélekbúvárok véleménye erre vonatkozólag eltér egymástól.² Némely lélekbúvár óvakodik annak a ténynek az elismerésétől, hogy az egyén az ég felé törés készségének hordozója. Óvakodva kerülnek azt a tételt is, hogy az emberi élet a természetfeletti kegyelem hordozója, tehát nem egyszerű kísérleti tárgy, hanem isteni kegyelemmel elindított személyiség. Ámde bármilyen irányú is a

¹ A vallásosság P. Háberlin szerint a 4—8. és a 3. évig terjedő életkorban egészen más tartalmú. Már a legelső korszakban is igaz — írja A. Miehle —, hogy „in diese eindimensionale Welt tritt schon das religiöse Symbol ein, mit den Anspruch Wegweiser zu dem Unbegreiflichen und Unvorstellbaren zu sein.” (A. Miehle: Die Kindliche Religiosität. Erfurt. 1928. 10. 1.)

² A lélekbúvárok óvatosan kezelik a vallás kérdését. A *félelem* és a *szeretet* érzelmeire vezetik vissza. (Troels—Lund), majd a *személyek felé irányuló érzelmre*. Pierre Bövet: Le sentiment religieux et la psychologie de l'enfant. Paris, 1922. *Lélektani* vizsgálódásuk nem veszi figyelembe, hogy az ember már kicsi korban is érzi a jónak a szülői kereten túl húzódo valóságát. Ez alapvetésben az alanyi ember gravitációja az *ősi Személy* felé. Még naiv gyermekes formák teremtése (ősi népek és gyermekek mitológiája) is arra vall, hogy a metafizikai kapcsolatok felvételére egyenesen *alkalmas az emberi lélek*. Leszögezhető, hogy a kisgyermek szellemisége tör a Szellem felé!

vizsgálódásunk, mégis meg kell állapítanunk, hogy az ember lelki energiáiban már kisgyermekkorban is alaphangként ott húzódik meg az ég felé való orientáció. Maga az a képesség, amellyel a metafizikumot felfogjuk, s amellyel az onnan kiindult hatásokat megéljük, arra vall, hogy itt a természetben állandóan működő és mindent betöltő, az embert valóban magasra emelő tiszta értékegyüttesről van szó. Ez nem belénk nevelés eredménye, hanem a bennünk élő készség kibontakozása. Az emberi élet lényeges adottsága az Isten felé való orientáció; ez a függés, a megézés és a hazavágyás szent lendülete! — Ugyanígy vagyunk az isteni kegyelemmel is. Az Úr Isten *személyes élete* nem felettünk, hanem bennünk és rajtunk keresztül is kisugárzik. Ezért van, hogy a kegyelem, az Isten szeretetének állandó áramlása nem teologikus elmélet, hanem valóság. Valóság — az isteni életrendben. Felemelő erő, amely a természetfeletti életre képesít. Aki vonakodik ennek a tételnek az elismerésétől, azt az élettények is kényszerítik, hogy számoljon az isteni kegyelem valóságával. A kisgyermek az életük tényével is megerősítik az isteni kegyelem létezésének valóságát. „Csak az égi energiák lehetnek elég hatalmasak arra, hogy csodás életformákat létrehozzanak.” *

Még a hit útján felfakadó vallásos érzést is tehát az isteni kegyelemnek kell tulajdonítani. Végeredményben mindkettő Istentől jön. Az egyik a lélekbe ágyazott adományként, a másik a természetfeletti életre való felemelés áldásaként játszik bele az egyén lelkiéletébe. Bár isteni megnyilatkozással van dolgunk, mégis nevelő behatással erősíthetjük a kegyelem érvényesülését. Ezek a teendők így fog-

¹ De la Vaissière S. J.: Inter lilia. Deuxième série. Toulouse. 1921.

hatók egybe: tanítsa a szülő a kisgyermeket már korán a jó Isten, az Úr Jézus nevére, az isteni Személy kezdetleges fogalmára és tiszteletére, imáadásukra. Figyelmeztesse és intse, hogy a jóságos égi Atya vele is él és gondol rá.

A kisgyermek nem tudós, nem elmélyedő megismerő. Tőle még nagyon messze esik a „mélységkutatás”. Ő a fantázia világában él s színpompás szemüvegen át látja még a valóságot. Maradjon is meg a kiseddel lelki világában tényezőnek a meseélet. A kis Jézuska és egyéb jót jutalmazok ebben a formában éljenek: „Ők küldték a sok jót vagy ők vonták el a rosszaktól az ajándékait.” A „küldés” végrehajtása azután a színes angyalképekből az édesanya arcává fog lassan áthasonulni. Az édesanyát is Krisztus sugallata viszi arra, hogy hozzon, adjon . . . így megmarad az édesanya ősi, igaz küldöttnek. Az Úr követévé finomodik. Ez azután kizárja a kisgyermek csalódását¹ és nem tünteti fel a szülőket olyannak, akik félrevezetnek ...

A vallásos érzés túlzásaitól nem szabad félni. Legyen inkább egész közvetlen a gyermek és Krisztus viszonya. Gondoljunk csak a szőlőtő és szőlővessző analógiájára. A formai részt illetőleg pedig engedjünk teret a gyermek fantáziájának. Nem baj, ha csapongó. Később az élet úgysis korlátot von a túlzás elé. Legyen hitünk az életben, mely a képzelet világából úgysis a valóságok felé sodorja a kisgyermeket.² De azt sohase engedjük, hogy a vallásos élet visszaszoríttassék. *Ez az ember legiga-*

¹ Az élet igazsága legyen valóság a gyermek előtt; de megjelenési köntösét korának megfelelően színezza a *gyermekiantázia!* De ne a szülő!

² Hogy hogyan és mit gondol a gyermek, arról érdekes irodalmi adatokat közöl: A. Miehle és dr. F. Pagel, akik „Religiöse Kindheitserlebnisse” címén „aus Lebensbeschreibungen und Dichtung” értékes gyűjteményt állítottak össze. (Breslau, 1930.)

zibb és legszentebb értéke. Keressen érvényt tehát a tavaszfakadásnak legelső percétől kezdve.

Amit eddig mondtunk, annak nevelő alanya a család, elsősorban pedig az édesanya és édesatyja volt. A valóságos *élet* azonban olyan helyzetet teremt, amelyben vagy *beteges* az édesanya, vagy *elhalt*, esetleg *elvált a szülők egyike*. Nem kétséges, hogy mind a három esetben pótló intézkedés szükséges, hogy a nevelésben zavarok ne *követkézzé,* nek be. Sajnos, a jómódú családok legtöbbszörre dadákra, *bonne-okra*, „Fräulein”-okra *bízzák* a kisgyermeket és a felelősségteljes nevelői gondtól szabadulni akarnak. De néha egyenesen követelmény, hogy a beteg, különösen az erősen ideges, sőt szexuáipathológiás anya kezeléséből kikerüljön a gyermek. Ugyanígy vagyunk az árvák és elvált szülők gyermekeinek kérdéseivel is. Ezek szinte követelik a szakszerű, higgadt, értelmes nevelőket, az édesanyát helyettesítő — *anyahelyetteseket*. Amit az édesanya kötelességéről mondtunk, az a nevelői, a menhelyi „családanya” vagy „ellátó anya” hivatásszerű és szent kötelessége. Nekik komolyabb és erőteljesebb intéssel kell lelkükbe vésni kötelességeiket, még pedig azért, mert a test és vér közössége nem forrasztja őket a kisgyermek életéhez. De amit nem ad meg a test, azt pótolja a lélek. Hivatásukat önzetlen áldozatkészséggel kell ellátniok; lelkük meleg szeretettel forduljon a tethetetlen kisgyermek felé. Ne az idegen gyermeket, hanem a lélekben és felelősségben hozzájuk tartozó kistestvért lássák meg benne. Ha valakit át kell hatnia az evangéliumi szeretetnek, akkor a kised gondozására vállalkozó gondozónőket vagy árvaház-menhely munkásait kell ennek ihletnie; nemcsak azért, mert lelkekkel foglalkoznak, hanem azért is, mert valóban gondozatlan lelkek szárnybontását bízza rájuk az Úr!

Befejezésül még egy kis megjegyzést kell tennünk. Az egészséges kisedet testi, szellemi és lelki szolgálatának tárgyalása mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a beteges konstitúciójú gyermek különleges helyzetét.¹ Ezeknek nevelési módjai és eszközei nem illenek be az egyetemes rendszerbe. Itt a teendő: *szakorvosi és szaknevelői tanács kérendő* és a hivatottak utasítása szerint történjék a nevelés.²

Ha azonban a beteges tünetek, bűnös készségek még csak egyes, de már tipikus hajlamot eláruló formában jelentkeznek, akkor a szülői figyelem erre egyenesen reáterelendő: a torkos gyermek édesseget, majd pénzt csen el, hogy cukrot vehessen. Vagy: a korai szexuális ingerlékenységű gyermek³ bűnös játékot űz. Mindkét eset *alapja lehet* beteges hajlam, de nem szabad mindjárt azt hinni, hogy ilyenkor kóros, patológiás elváltozásokkal van dolgunk. A kezelésnek egyrészt *megfigyelésre*, másrészt *fegyelmező ellenőrzésre* van szüksége. Az egyik abban segít, hogy megvilágítja, vajjon tényleg kivételesen fellépő tünetről van-e szó vagy pedig beteges terheltség első jelentkezéséről. A másik pedig lehetővé teszi, hogy kellő és figyelmes mód-

¹ Erről a kérdéstről igen sokat beszéltünk az I. kötetben, ahol a szakirodalom reprezentánsait, *Kretschmer, Kronfeld, Moravcsik Schaffer, Lierfz, Bergmanns, Török M.*, továbbá *Ranschburg, Schnell, Éltés M., Szondy L, Schmidt Ferenc dr., Kovács L, Tóth E.* stb. is idéztük.

² Súlyos esetek is elképzelhetők. De ezek kivételesek ebben a korban. Testi és szellemi eltompulások, belső összeomlások egészen *egyéni* kezelést igényelnek. Ebben a gyógy-pedagógiai irányban *Éltés Mátyás* szerzett Magyarországon nagy érdemeket.

³ Lásd: „A bontakozó élet II. k. 152—205. I. és III. k. 19—121. I. Ide tartozik *Stacling, Kretschmer, Weil, Laguer, Kronfeld* megállapítása a belső szekréción mirigyekről, továbbá *Moravcsik, Schaffer* az idegbetegségek kezeléséről.

szerrel szálljunk szembe a még kis jelentőségű hibával.¹

A fiziológiás háttérből előtűnő elváltozások mellett a legkisebb kortól kezdve figyelemmel kell kísélni az esetleges erkölcsi hibákat is! Nem kezdek vitát abban a kérdésben, hogy mennyi ebben a biológiai adottság. A kísérleti lélektan kutatói és a nevelők esetenként megállapíthatják ezt, ha foglalkoznak a kisgyermekkel. Azt azonban le kell szögezni, hogy *ebben a korban már fel-fellépnek erkölcsi hibák* is és ezek ellen is tudatos harcot kell indítani.

Nem szabad megengedni, hogy áldozatul essünk a pánoptimizmus vagy alanyi szelekcionizmus hibájának.² A mi gyermekünk is az általános emberi törvények alatt áll. Tehát a bukás lehetősége benne is megvan.³ Számoljunk tehát a hibákkal, de ne túlozzuk azokat. A kisfiú durvasága, követelődzése, hazugsága, verekedése, engedetlensége, lopása *nem egyenlő* a felnőtt tudatos bűnözésével. De nem is elnézhető jelentéktelenség. A kisleányka hiúsága, hazugsága, indulatossága, torkossága vagy kezdetleges szexuális érzékenysége *nem* a felnőtt bűne, de viszont erősen figyelemre méltatható hiba.⁴

Végül is miképpen foglalható egybe ez a sokirányú nevelő reáhatás? A német pszichológia és neveléstudomány igen erősen hangsúlyozza, hogy a hat éves korig terjedő idő a játékos gyermek kora.

¹ Az öröklés tényét és értékét lásd: „A bontakozó élet” I. k. 132—139. 1. Irodalma is ott található. Lényeges tartalma: van testi öröklés, de ereje felett döntő a lélek és a nevelés. (*Lombroso, Birnbaum* született gonosztevői torzított alakok!)

² Lásd: „A bontakozó élet”. VI. k. 74—83. 1.

³ Lásd: „A bontakozó élet”. VI. k. 91. 1.

⁴ Lásd: „A bontakozó élet”. VI. k. 159—280. lapját. A nevelési módok és nevelési eszközök kérdését fejtegettük ott. *Az egyéni megoldás* azután már a jó szülők feladata.

Ezzel indirekt módon azt is kiemeli, hogy a reáhatás akkor sikeres, ha az finom, könnyed, leheletszerű! nevelést és ébresztgetést végez. A kisgyermek életét a játék, a kirobbanó elevenség jellemzi, legyen ennek tudatos szolgálója a nevelő. Nem olyan értelemben, hogy elkallódjék a magasabb életszempont, hanem olyan módon, hogy az összehatások finomságát a művészet ihletettsége hassa át. Ez nem áttört, ködszerű elgondolás, hanem a gyermekhez türelemmel, elmélyedéssel közeledve — megvalósítható nevelési módszer.

Ezért hangsúlyozzuk mi is erősen, hogy a nevelésre vállalkozó szülőknek gondos lelki felkészültséggel² megfelelő módokat³ és eszközöket* kell használnia. De a módszert a jót kereső léleknek kell áthatnia! Mivel pedig most a kisgyermek neveléséről van szó, azért a finom örömök, a derű, a vidámság összetevőivel kell a kisgyermek életét kifejleszteni. Mert a fesledező élet alaphangja: a derű, a vidámság, az élénkség, a jó kedély, melyet a kiegyensúlyozott, a holnapi nagy célokért dolgozó édesanya ébresztgessen a kisgyermek lelkében!

¹ Szinte kánonokba foglalja a hat éves korig menő otthoni nevelésről a szülők kötelességét *Sellmann*, midőn így ír: „1. Die Erziehung muss einheitlich sein. 2. Die Erziehung muss gerecht sein. 3. Die Erziehung muss heiter sein. 4. Die Erziehung muss weitherzig sein. 5. Die Erziehung muss konsequent sein.” (Dr. A. Sellmann: *Das Seelenleben unserer Kinder im vorschulpflichtigen Alter*. Langensalza, 1911, 138—139. 1.) Ugyanezt teszi „A bontakozó élet” is, amikor a nevelők egyéniségéről szólva, a nevelők kiválóságát rajzolja meg. (Lásd: VI. k.: A nevelés alanya: 1. A szülő. 2. A tanító. 3. A lelkiatya.)

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 40—64. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 159—209. 1.

⁴ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 213—280. 1.

4. A kisgyermek elemi iskolai nevelése.

A gyermek életében fordulópont a betöltött hat esztendő. Ez az a kor, amelyben a család meleg környezetéből a hivatásos nevelő, az iskola kezébe kerül a gyermek.

Ha rövid összehasonlítást tennénk, akkor azt kellene mondanunk: a családi kör a lélek *egyéni* készségeinek, képességeinek ébresztgetését, érvényesülésének nagy lehetőségeit adja; az elemi iskola pedig tervszerű és módszeres közléssel az alsófokú ismeretek átültetője. A családi nevelésben több a természetes lendület, erősebb az erkölcsi és vallási megindítás, az iskola munkájában pedig túlnyomó az ismeretek közlése és — sajnos — kevésbé hangsúlyozott a lélek készségeinek kibontása.¹ Több tehát a tanítást tekintve a tudományos módszerekkel alátámasztott uniformizáló ismeretközlés, mint a szabadabb érvényesülést biztosító egyéni munka. A gyermek életét nézve pedig több az egyéniséget összefogó, mint a kibontó hatás. A családi körnek hatóereje a közvetlen befolyásból ered, az iskola pedig a nevelési módszerek és eszközök mesterséges alkalmazásával akar eredményt elérni! Az egyik az élet eleveenségével, a másik a nevelési módszerek több-kevesebb hajlékonyságával tevékenykedik.

Az iskola a családi nevelés eredményét kapja. Az elemi első osztályában helyet foglaló gyermek-sereg a különböző társadalmi osztályok nevelésének

¹ Nem lehet tagadni, hogy az újabb nevelési irányzatokban előnyös fordulat mutatkozik. Ma már hivatalos fórumok is erősen hangsúlyozzák a léleknevelés fontosságát; az „új iskola” pedig egyenesen erre helyezi a fősúlyt. Az igazság ez: a tudás is eszköze — szívesen megengedem —, hogy *igen fontos eszköze a lélekfejlesztésnek*. De csakis eszköze! Azt a fokot is meg kell közelíteni, amelyen az *egyes gyermek egyéni sége külön gondot jelent*.

irányait sugározza. Minden egyes gyermekben benne él a család múltja, a szülők gondja vagy gondatlansága, kemény összefogása vagy szétfolyó lazasága.¹ A gyermek arcán, ruháján kiverődik a gondozás vagy szegényes elhagyatottság, szemükből kicsillan a szellem ébredése vagy pihenése; tevékenységükből kitűnik a lélek emelkedése, szárnyalása vagy összeomlása. Ez az a hely, ahol a különböző társadalmi rétegek gyermekei első alkalommal találkoznak, hogy kasztszerű elkülönülések az emberiség kincsosztásánál, a tudás közlésénél megsemmisíttessenek vagy legalább is meglazítsanak.

Lényeges az iskolában az a szellem, amely az élő emberekből árad. A kisgyermek életében is az a fontos, hogy itt kerül először és hivatásszerűen összeköttetésbe a *tanító* és a *lelkiatya* személyével. Azokkal az egyénnel, akiknek hivatásból fakadó kötelességük a kisgyermek nevelése.²

Nagy kérdés, hogy a nevelésnek hogyan kell történnie az elemi iskolában?

Az iskola a tudás otthona, ahol az élet nagy fóruma helyett a csendesen meghúzódó tanítói asztal a központ, ahonnan a vágyakozó gyermeklelkek lesik, várják és veszik a lélekfejlesztő indításokat. Az elemi iskola hivatása éppen úgy, mint a többi iskoláé: a tanítva nevelés. Az egyházi és állami törvények pontosan megállapítják a *célt* és a cél elérésére szükséges *anyagot*, amelyet a kisgyermeknek el kell sajátítania az elemiben. A cél: a vallás-erkölcsi élet felfokozása, az eszköz: a szellemi

¹ Gondoljunk itt azokra a megállapításokra, amelyeket a *környezetről* mondtunk (I. k. 185—255. 1.), a gyermekek irataiból megállapítottunk (II. k. 152—205. 1.; III. k. 127—175. 1. és 191—254. 1.).

² A tanító és lelkiatya tulajdonságairól a VI. k. 25—40. lapján szólottunk.

élet táplálása. Mindezt a tanulmányi keret kitöltésével akarják megvalósítani,

Az elemi iskola feladatát teljesítendő a tanító és hitoktató *preventív* kötelessége a gyermek megismerése. Természetesen nem a névsor vagy származási lap kitöltésének technikájával, hanem közvetlen megfigyeléssel. Igaz ugyan, hogy az iskola általános szempontok szerint kezeli a kisgyermeket, de a tanító hivatásának teljesítéséhez nélkülözhetetlenül tartozik az *egyéni megismerés is*.¹ Rendkívül fontos ismerni a gyermek egészségi állapotát és szellemi lelki készségeit,² szellemiségének befogadóképességét, egyéni hajlamait, eszményeit,³ és vallási orientációját. *Nem szabad hinni, hogy ezek túlzó és doktriner igények.* A kisgyermek életében már tényleg megvannak ezek; tehát számolni kell velük. Ilyen előismeret nélkül csak egyszerű mesterember lesz a tanító és nem emelkedik a lélekművész magaslatára.⁴ A művész ismerje az anyag természetét, mert csak akkor tud értékes művet alkotni.

A kisgyermek az iskolában csak korszerint

¹ Lásd: A bontakozó élet II. k. 21—207. 1.

² Ezek megismerését a környezettanulmány szolgálja. (Lásd: I. k. 185—255. 1. és II. k. 151—165. 1., VI. k. 95—98. 1.)

³ Az iskolásgyermek eszményeiről érdekes megfigyeléseket közöl *Mayer H.*: *Kinderideale*. München. 1914. — Ugyancsak figyelmet érdemel *Herwagen K.*: *Der Siebenjährige*. Leipzig. 1920. (Lásd: Beihefte zur Zeitschrift für angewandte Psychologie. Herausg. v. W. Stern und O. Lippmann.)

⁴ Nagyon természetes, hogy az a megismerő munka nem tekintheti úgy az iskolai tanítást, hogy minden egyénre különálló egyénként oldja meg. A valóságban úgy történik, hogy a *célkitűzésben* szem előtt tartandó és a *gyakorlatban az iskolai munkával párhuzamosan oldandó* meg. De a tanítónak és hitoktatónak állandóan ezt kell lelke előtt tartania. (Lásd: A bontakozó élet: VI. k. 84—89. 1.)

egyformák, de lélekébredés, lélekvágyakozás, életdinamika szempontjából eltérők. Ennek a preludiumnak előrebocsátása után meg kell ismételni, hogy az elemi iskola kezdetleges hivatásszerű tanítással teljesíti kötelességét.

A tanítási anyag és annak közlési módja a *tanítástan* keretéhez tartozik. Mi csak azt akarjuk leszögezni, hogy a tanító és hitoktató szeme *elmélyedéssel* tekintsen a befogadó gyermekre. A közlendő tananyag olyan ismeretmennyiség, amely egyszerű eszköze a lélek fejlődésének. Készséges szeretettel kell azt a kisgyermek lélekkörzetéhez juttatni, sőt bizonyos technikai módszerekkel (emlékezés, bemutatás, megcsináltatás stb.)¹ a lélekbe vésni, de minden esetben arra kell törekedni, hogy már a kisgyermek is — az ő korának, fejlettségének megfelelően — tudatosan, készségesen, örvendő lélekkel, gazdagodási vágygal, szeretettel vegye.² A tanító és a hitoktató a közlendő tárgy és anyag mennyiségét illetőleg kötött. Ennek megálapítása a hivatalos főhatóságoktól függ. Ámde a nagyvonalú egyetemesség megőrzése mellett a részletes munkában a legnagyobb szabadságot élvezi. Az elemi iskola tananyagát az előírás adja, de a lelkét a tanító és hitoktató jelenti. Ez a lélek pedig akkor lesz igazán emelő, ha a tananyagban nevelő erőt látó tanító a gyermekben készségesen megnyíló, telítendő lelket sejt. Az elemi iskola szelle-

¹ Idetartoznak az elemi fokon érvényesített módszerek, amelyek a fejlődés menetét követve egyszerű *emlékezés* útján kapják, majd tökéletesebb *demonstratív módszer*, továbbá *hang' és jelutánzó együttes* (fonomimika), azután *öntevékenység* (munkaiskola), végül pedig az *egész képet egységben adó* (új iskola) formáját öltik magukra.

² Nem igaz az a köznapi beszéd, hogy a gyermek soha és semmit sem tanul szeretettel és örömmel. A tárgy és a közlési mód minőségétől függ az egész. Az egyéni hajlamnak megfelelő és elevenen közölt anyag érdeklődést kelt!

mét ez az utóbbi látás adja. Az iskola élő világa a gyermek! Ez a beállítás nem formai; hanem a tanítás lelkét határozó szent hivatásérvzés. Állásfoglalás; hivatásvállalás; lélekirányítás. Nem egyszerű tanítási módszer, nem merev tétel, hanem állandóan ható, irányító lelkiség, mely kifelé egyszerű, szelíd, készséges, örvendező személyiségben jelentkezik. Meleg szerető tekintetben, amely végigsurranva a gyermekcsereg lelkén, a jót örömmel látja, a hiányokat pedig kitölteni akarja. Mindig derűs, mindig szolgálatkész, mindig életfejlesztő. Az így látó tanító és hitoktató az ébresztgető, a telítő, a teremtő ember ihletével közli azt az anyagot, amely az elemi iskola tantárgyainak keretébe tartozik.

Nagyon természetes, hogy a nevelési cél elérése érdekében nem szabad az elemi tanítás elvégzésével befejezettnek tekinteni a tanító kötelességét. Az elemi iskolás gyermek is erkölcsi, szociális és vallási lény. Ezek is követelik érvényüket. Az erkölcsi érzék velünk született. A kisgyermekkorban ébrednek ² és az iskolásgyermekben erősödik. Az elemi iskolai neveléshez az emberszeretet, az igazmondás, a munka- és kötelességteljesítés, az önfegyelmesség, az Istenszeretet nevelése is hozzátartozik. Ezekben egybeolvad a *szociális* és *vallásos érzés nevelése*. Aki ugyanis embertársát az ő

¹ Ez a gondolkodás megnevesíti a tanító és hitoktató személyét, de ugyancsak ez követel tőlük olyan *szellemi és erkölcsi magasrendűséget*, aminőt a más hivatásban dolgozó emberektől nem egykönnyen követelhetünk. Azt kell hirdetnünk: *integritas vitae praeceptorum est praeambulum integritatis vitae discipulorum*. A tanító lelkiélete kiverődik a tanulóléleken. Ha pedig szent a gyermek, akkor szent ihletett lélek legyen, aki ahhoz közeledik. A tanítónemzedék az élet elitgárdája legyen. A lecsúszottakkal szemben érvényesüljön a *morális cenzúra* keményen büntető ereje!

² Lásd: „A bontakozó élet” III. k. 47—65. 1.

kis *iskolatársai*ban szereti, az megkezdzi annak a társadalmi egybetartozandóságnak kiépítését, amely a családnak, nemzetnek, emberiségnek egyre táguló gyűrűjébe fog bennünket. Helyet talál itt az együtt-érzés, a részvét, a könyörület, amely az elesettek, a nyomorgó testvérek segélyezésében is kifejezést nyer. Aki pedig az Istenszeretet ébredező érzéseit aktiválja, az a vallás áhítatos útjait járva fokozatosan emeli a gyermekeket az Úr felé. Ez az emelkedés nem külső elváltozásban, hanem a léleknek belső átalakulásában jut kifejezésre. A vallásos lélek ugyanis állandóan arra törekedik, hogy az Isten kegyelmének felhasználásával és emberi erőfeszítéseinek felfokozásával kedvesebb, szeretetreméltóbb és tökéletesebb legyen az Úr színe előtt. Ne feledjük el azokat a megállapításokat, amelyeket az első, majd a gyakori szentáldozás eredményeként már megállapítottunk.¹ A kisgyermek élete és lelkifejlődése csak akkor lendületes és felfelé törő, ha dolgozik benne az isteni kegyelem áramlása. Az iskolának tudnia kell, hogy ezek az erők nem hagyhatók figyelmen kívül. A tapasztalat azt mutatja, hogy ahol elanyagiasítják a kisgyermek nevelését, ott erős alapot építenek a későbbi „természetes”, anyagi, vagy hyperszexuális embernek.

A tanítás anyagának és a tanítva-nevelés tartalmának jelzése mellett a *miképpen* kérdése is elének mered. Ez a kérdések kérdése, mert ezen dől el az elemi iskolai tanítás és nevelés eredménye.

A módszertan hivatalos és fokozatosan előrehaladó utasításai minden esetben figyelembe veendő. Ezt jól ismerik tanító és hitoktató testvéreim. De lényegesebb az, hogy az *anyag közlése és a közlés módszeres elvégzése mellett* a kisgyermek *lelki kezelése* legyen a tanítva-nevelés középpontjában.

¹ Lásd? A bontakozó élet III. k. 73—121. 1.

Ez a tanító és hitoktató részéről két dolgot követel: a gyermek önzetlen *lélekszeretetését* és a *lelkieknek mindennél nagyobbra becsülését*. A gyermekhez való *közeledés módját* tekintve pedig azt igényli, hogy annak közvetlensége, változatossága, megértő volta, kedvessége és derűssége öröme hangolja a kisgyermek sereget.

Ez az áthangolódás nemcsak azért szükséges, hogy örömmel járjon iskolába a gyermek, hanem azért is, hogy az annyiszor emlegetett *vitális kapcsolatot*¹ felvehesse a tanító a kisgyermekkel. A dolog lényege ugyanis ott pihen, vájjon a tanító és hitoktató el tud-e jutni a gyermek lelkéhez, ki tudja-e nyitni a lélek szentélyét és be tudja-e vinni oda saját lelkének minden ihletettségét. A tapasztalat — és a tudományos megfigyelés² ugyanis azt mutatja, hogy a kisgyermek élete akkor fejlődik harmonikusan, ha könnyedén, bátran és készségesen nyílik meg a nevelő előtt, hogy odaadó igyekezettel vegye és készséges önszántából kövesse az irányító lélekindításokat. Ugyancsak tény az is, hogy a nevelő állandó és bizalmas lelki kapcsolata lehetővé teszi a ráható nevelés olyan módosulását, mely a tökéletesebb eredményt biztosítja. A kapott eredmények vagy észlelt hiányok nagyrésztben a nevelő módszerének *bíráloi* is lesznek! A nevelő azután — körülmények és lehetőségek szerint — változtat a kezelési módokon. Tagadhatatlan, hogy az élet változatossága nem tűri a teljesen megmerevedett formákat. Az emberi élet egyéniségre való

¹ Lásd: A bontakozó élet II. k. 152—180. 1.

² Lásd: „A bontakozó élet” II. k. 21—207. 1.

³ Lásd: az „új iskola” tudományos precizitással dolgozó feljegyzéseit. Azok egyenesen arra vallanak, hogy a sematikus reáhatás helyett az egyéni megismerés, a bizalmas lelki kapcsolat a fejlődés alanyi feltétele.

törése pedig egyenesen követeli az egyénibb kezelést.

Ami azután a kérdés *tárgyi részét* illeti, arról a következőket kell megjegyeznünk.

Az elemi iskola tananyagát úgy rendezték és válogatták össze, hogy az — a tanítás mellett — erkölcsi és vallási vonatkozású is legyen. A tanítás gyakorlati részei megkövetelik, hogy az elmagyarázott anyag az ismeretközlés mellett — a lehetőségek figyelembevételével — magasabb cél felé is törjön. Lehet ez alanyi, családi, társadalmi és nemzeti. Mindenik lehet anyagi, erkölcsi és vallásos. A tiszta cél, hogy ne múljék el óra a finomabb lelki készségek aktiválása nélkül. *Az ismeret holt töké marad, ha nem viszi át saját és más életébe a lélek belső dinamikája.* A kisgyermeket felszínes fantáziája erőteljes akcióra képesíti, léleklendülete a mi higgadtabb, elmélyedőbb világunkkal szemben elevenebben dolgozik. A kapott anyagot szelektálja, áthangolja saját egyénisége szerint. Az a lényeges, hogy a tanítás állandóan uralja a szellemi igényeket.

A helyesen közölt anyag azután fokozatosan olyan módokat is elénk tár, amelyek segítségével a dolgok *értéklemérése* is lehetővé lesz. Ez a nevelés egyik igen fontos feltétele, a gyakorlati élet alapjainak tudatos felértékelése. Az elemi iskolában ez a kérdés igen nehéz. Egyszerűen azért, mert a kisgyermek lelkifejlettsége még nem elég magas. Az értékek egybehasonlítása és felmérése csak a tanító segítségével vihető keresztül és valójában arra a kérdésre kell megadni a választ, hogy valami mennyiben hasznos és mennyiben káros.¹

¹ Nem szabad hinni, hogy az egocentrikusnak látszó gondolat utilitarisztikus elvet hirdet. Inkább *demonstratív*, mint *principiális* jellege van a mondottaknak! A kisgyermek előtt káros az is, ami szülőinek, tanítóinak szomorúságot okoz;

Ez a reláció erősen érvényesül az erkölcsi és valósi vonatkozásban is. Bár helytelen volna az értékek szorgalmazása helyett egyedül a rossz, a bűn káros következményeinek hangsúlyozása, mégsem fogadható el az a túlzott idealista álláspont, mely szerint a kisgyermek *csak a jó vonzóerejével* nevelendő. A tapasztalat arra kényszerít, hogy az élet felelősségének negatív vonatkozásait is figyelembe vegyük. A kisgyermek erkölcsi nevelése *leginkább a hitoktató* kezében van. Ahol az iskola laicizálása¹ ezt megszüntette, ott a káros következmények, az erkölcsi élet lazulása szemmel látható. Az elemi iskolai oktatás semmiképpen sem tudja kikerülni a *lelki utilitarizmus örvényét*. Ezért fontos, hogy az egyén kifejlődése előtérben álljon a nevelés első szakaszában; ez pedig az értékek megismerése mellett a transcendens értékek elemeinek megismertetését is feltételezi. A szellemi élet elemi fokán álló gyermek azonban nem kísérheti figyelemmel az elvont gondolkodás logikai menetét, de helyesen fogja fel a *konkrét alakban megrajzolt jónak és a káros hatásában észlelhető bűnnek következményeit*. Azért a természetes és természetfeletti jutalom, illetve büntetés erőteljesen hat gyenge és változó akarati életére.

Nagy szolgálatot tesznek ebben a korban a valóságos életpéldák, akiknek gyermekarca kicsillan a szentek dicső galériájából. Az ifjú szentek *élete* egyenesen lendítő erővel bír. A hősök, a mesebeli heroikus alakok, sőt az állatok világa (Kipling R.)

ami a jó Istent megbántja, ami testi vagy lelki bajt okoz, stb. Van itt tehát lelki, szociális, sőt metafizikai alap is. Csak *ne teljesen* és kizárólagosan a *testi károkra* helyezzük a súlyt. Mert különben máris súlyos nevelési hibát követünk el!

¹ Lásd: Franciaország, Egyesült-Államok, Olaszország, stb. (Ez utóbbi már vissza is állította a kötelező vallásoktatást!)

is sok indítást ad gyakran. A kisgyermek iskolai életének tanulmányozása szinte kényszerít ama ténynek a meglátására, hogy a jól végzett első szentgyónás és szentáldozás ugrásszerűen emelkedő fejlődési vonalra juttatja a kisgyermek lelki-életét.¹ Ha pedig ezt a tényt tudomásul vesszük, akkor az elemi iskolai nevelés lényeges részévé kell tenni a vallási életnek *olyan gyakorlatát*, aminő a kisgyermek lelkiéletét a *magasabbvendű* lelkiértékek atmoszférájába² emeli fel. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a hitoktatók milyen koncentrált lélekkel álljanak ennek a fontos kérdésnek megoldásánál. Ha valahol, akkor itt igaz, hogy „opportune-impertune”. Éppen ezért szorgalmazzák ezt a valóban lelkiatyai feladatot. Még a *szülőkkel szemben is*, ha részükről nehézségekkel találkoznak.³ Szerencsére ez ma már ritkább, bár még előforduló jelenség.

Ennek a belső reflexiónak, továbbá a bűnbánat szentségét követő kegyelem áramlásnak természetes és természetfeletti hatása van. Egyrészt, a kis

¹ Lásd: A bontakozó élet III. k. 98—113. 1.

² Persze itt nem egyszerű *technikai tanítgatásról* van szó; hanem a *lélek őszinte feltárásáról és az Úr kegyelmének vételevel együttjáró készséges felhasználásáról*. libben a hitoktató már több mint tanító. Itt már *lelkiatya*. (Lásd A bontakozó élet: VI. k. 32. 1.)

³ Nem ritka az a szülői álláspont, hogy gyermeke még fejletlen a metafizikai gondolatok befogadására. Ezen túl modern vagy inkább janzenista-féle gondolatnak ellene mond *X. Pius* pápa rendelete, amely arra a lélektani tényre hivatkozik, hogy a *tiszta lélek egyenesen igényli az Úr leereszkedését*. De különben épp a gyermeklélek a legalkalmasabb a legnagyobb misztérium készséges átélésére. Megértés kell! Csak hit! A titok mélysége Krisztushoz, a benne bizakodás-hoz vezet. — Ugyancsak felesleges akadály a nagyobb ünnepek. (Lásd: Franciaország.) Az ünnepély a lélek ünnepe. A föld embere találkozik az ő Lírával. A keret nem fontos; a tény a döntő. Azt pedig korának megfelelően igen is jól értelmezi, felfogja és átéli a kisgyermek.

hibák kiirtását teszik lehetővé, másrészt a sarjadozó erényeknek ad erőteljesebb serkentést. Soha senki sem tud olyan mélyre hatolni, mint a gyóntató atya. A kisgyermek különösen érzékeny a jó és rossz iránt. Az ő fogékony lelke a maga sajátos vonzódásával hajlik a jó felé. A szentgyónási intelem mindennél nagyobb neki. A jól elkészült kisgyermek valósággal érzi, hogy a jó Istennel áll szemben és azért odaadó lélekkel hallgatja az Úr kövétének irányító szavát. Csak arra kell vigyázni, hogy ne annyira a bűnöktől való irtózást, mint a jó tulajdonságok áldozatos szolgálatát hangsúlyozzuk.¹ A rosszat kiirtja a jó lendületes keresése és szolgálata! Csak akkor kell erősen és döntően szembe szállni a rosszal, ha túlkorai káros behatás vagy betegesen öröklött hajlam elemi erővel robbantja ki a kisgyermekben a bűnöket. Itt a nevelési elv: rossz hajlamok megtörése.²

Még nyitott kérdés marad: hogyan és milyen eszközökkel lehet a legnagyobb eredményt elérni?

Az elemi iskola két módot keressen: a *tekintélyvel való irányító közlés és a szoktatás módszerét*.

A *tekintélyről* két helyen szólottunk.³ Megállapításunk az volt, hogy a tekintély elemi fokon a leg-erősebben alkalmazható. Különösen arra kell törekednünk, hogy a szülői, a tanítói és a lelkiatyai hivatással járó *tárgyi tekintély*, a mi egyéni értékeink, közeledési módunk, lelkikiáradásunk mélysége folytán *alanyi értékűvé* alakuljon s a gyermekből *kész-séges, szeretetteljes behódolást váltson ki*. Ismétel-

¹ Müller S. J.: A boldogság útja. Budapest, 1925. 88. 1.

² Vigyázni kell itt is „A bontakozó élet” VI. kötetének 213—280. lapjain lévő utasításokra; de feltétlenül figyelemre kell méltatni „A bontakozó élet” II. és III. kötetét. Ugyan-ezeket az egyéni megfigyeléseket erősítik: P. *Háberlin*: Kinderfehler, Basel, 1921., továbbá túlzó és szélsőséges irányban *Freud* és iskolája.

³ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 171. 1. és 207. 1.

ten hangsúlyozom: figyelni kell arra, hogy komoly, tekintélyen alapuló *intézkedésünk* következetes legyen.¹

A tanított tételek, a közlött igazságok nemcsak a maguk belső plaszticitásával, hanem a tanító-nevelő tekintélyének erejével is hatnak. Ezért van, hogy a tanító és nevelő munkájában igen kis szerep jut az elemi iskolában a magyarázott, illetve bizonyított anyagnak és nagyobb tér a *fejtegető értelmezésnek*. Itt a tanító inkább *részletez, színez*, hogy a helyes fogalmak minél szélesebb ismertetésben kerüljenek a gyermek tudatába. Az ellenvélemény felvetése egyenesen hiba, mert gyengíti a gyermek ítéletének biztosságát!

A második helyes módszer: a *szoktatás*. Ha igaz, hogy „repetitio est mater studiorum”, akkor még inkább igaz, hogy a többszöri cselekvés, a helyes, a könnyed tevékenység alapja. A gyermeket szoktatni kell a tanulásra és szoktatni kell a belső erkölcsi életre. A sokszoros feleltetés, az együttes ismétlés azért történik, hogy a szoktatás folytán erősebben vésődjék emlékezetébe a tanult anyag. Az írás, olvasás, számolás elsajátítása csak a szemnek, kéznek és agynak helyes beidegződése útján lehetséges.

Ugyancsak ez a helyzet az élet erkölcsi vonatkozásaiban is. A családi otthon több-kevesebb rendezetlenséget és pontatlanságot is eltűr. Annál is inkább, mert 1-2-3 gyermek szolgálatára áll mindenki. Az iskola nagyobb csoportokkal dolgozik. Itt már az *egyes része az egésznek*; itt már neki szolgálnia kell az egészet; ennek pedig a külső fegyelmezettség az alapja. Ezt pedig csakis úgy lehet elérni, hogy az önfegyelmezésre reászoktatjuk

¹ Lásd: „A bontakozó élet” VI. k. 226—229. lapjait. A nevelésben az indulatoktól független, tervszerű és egyvonalú irányítás döntő értékének mondható.

a gyermeket. Az iskolai fegyelem a gyermek számára szinte önmegtadadasi gyakorlat, mely hozzászoktatja a rendezett élethez. Minden, amit erkölcsnek és felsőbbrendűnek mondunk, az nem értelmezhető és magyarázható meg teljesen a kisgyermeknek. Arra reá kell szoktatni. Hogy szeresse kis testvérkéjét, hogy megossa vele játékát, ennivalóját, hogy az alkalmazottal kedves legyen, hogy pontosan, fegyelmezetten öltözködjék, hogy napi imáját elmondja, hogy munkáját elvégezze, hogy igaz és őszinte legyen, ezt nem lehet egy-egy előadás keretében közölni; erre szoktatni kell a kisgyermeket. A tapasztalat azt mutatja, hogy ahol a gyermeket nem szoktatták ilyen erkölcsi és vallási életre, ott majdnem hiábavaló minden ké s ő b b i erőfeszítés. Kell, hogy a kisgyermek lelkébe mélyen belevésődjenek a jövő élet iránypályái. *Azért igaz az, hogy a kisgyermek életében benne rejtőzik a jövője is.* Az elemi iskola látszólagosan a legkisebb hatók között szerepel, pedig valóságban a jövő élet pályájának sínéit fekteti le.

A kisgyermekre való reáható eszközök között — ismételjük — a legfontosabb legyen a szeretet.¹ Mindent el kell követni, hogy az elemi iskolában csak a szeretet uralkodjék. Bár a büntetés is a nevelési eszközök között foglal helyet, mégis ki kell emelni annak *gyógyító jellegét* és azt, hogy *mindig a szeretet diktálja.* Az igazságszolgáltatás vagy a megtorlás csak a későbbi korszakban alkalmazható. A testi büntetés pedig egyenesen kerülendő.² A

¹ Lásd: „A bontakozó élet” VI. k. 215—219. 1.

² Tudomásul kell venni, hogy a családban, ahol a testi és lelki közelség nagyobb, *ritkán, jól* megfontoltan alkalmazható a testi fenyíték, de az iskola nem vindikálhatja magának ezt a jogot. Az iskola büntetései: intés, feddés, szülőkkal való közlés, valamiféle előjogoktól, iskolai javaktól való megfosztás; az igen komoly esetben a szülők lépjenek fel *erélyesen* a kisgyermekkel szemben.

büntetéssel szemben nagyobb teret kell adni a szeretet következetes alkalmazásának. A kisgyermek lelke inkább hajlik erre; ez legyen tehát a nevelés helyes és állandó eszköze.

Befejezésül hangsúlyozom, hogy az *iskola és család együttesen dolgozzék* a kisgyermek életének ki-fejlesztésén.

Tény az, hogy a kisgyermek a családból kerül az iskolába. Tény tehát az is, hogy a család behatásait viszik oda magukkal. Még az elemi iskolába járása idején is a családban tölti idejének nagy részét; a reáható tényezők közül tehát a család továbbra is döntő jellegű tényező marad. A nevelés tehát akkor lesz helyes, egységes és tervszerűen építő, ha a két hatalmas tényező egybecsengően igyekszik érvényesíteni hatását. Ennek pedig az egységes világnézeti, kulturális, szociális felfogás és nevelési elgondolás lehet az alapja. A szülő és tanító nem állhat messze egymástól, hanem egybehangzóan kell kiegészíteniök egymást.

A jó édesanya és édesapja visszhangja és erősítője az iskolai oktatásnak. Sohasem szabad a tanítót dezavualnia, tekintélyét kisebbiteni a gyermek előtt. Azért van szükség arra, hogy a tanító és szülő többszörösen találkozzék és gyakran cserélje ki gondolatait egymással. Lehet ez az eszmecsere általános jellegű,¹ de lehet csupán az egyes kisgyermekre kiterjedő.² Ne tartsa vissza a szülőket az esetleges hibák őszinte feltárásától annak félelme, hogy az igazi megismerés miatt *rossz véle-*

¹ Lásd: „A bontakozó élet” VI. k. 95. lapját.

² Ez a legfontosabb: De ez ne csak a tanulmányokra való előrehaladásra terjeszkedjék ki, hanem ölelje fel a *testi, szellemi és lelki élet* minden vonatkozását. Legyen ez a beszéd nyílt, hibákat feltáró. Csak így lesz lehetséges, hogy komoly irányt vessz a nevelés. A jezsuita intézetek egyenesen megkövetelik, hogy a szülők közöljék a gyermekeiken megfigyelt hibákat. Ezt teszi az „új iskola” is.

m é n n y e l l e s z a g y e r m e k r ő l a t a n í t ó .

De a tanító is vegye *bizalmas közlésnek* a szülő szavát; használja *kizárólagosan* a gyermek érdekében. Ha ez a kettős és biztos megértés megvalósul, akkor a szülő és tanító-nevelő bizalmas megbeszélése a helyes nevelésnek alapja lesz. Az egymást kiegészítő megfigyelések lehetővé teszik, hogy tervszerű pontossággal és ellenőrzéssel induljon meg a kisgyermek testi-szellemi és lelki kifejlődése.

II.
A serdülők nevelése.

Ez a rész a praepubertás s a serdülés korát egybekapcsolja, és gyakorlati útmutatást ad arranézve, hogy a praepubertás s a serdülő korban lévő fiú és leány életét — testi- és lelkifejlődés törvényeinek figyelembevételével — c é l t u d a t o s a n és érteke semmiképpen lehet befolyásolni.

Ebben a részben élesen elkülönítjük a fiú és leány nevelését, mert Közöttük igen jelentékeny a fejlődési különbség.

1. A testi erők értékesítése.

A praepubertas és serdülő korban lévő gyermek testi fejlődése már hangsúlyozottan kettős irányú: egyrészt az egyéni fejlődés legtöbbször gyorsabb ritmusúvá válik, másrészt a jövő generációt szolgáló nemi elkülönülés ebben a korban jut érvényre. A fejlődés alaptétele: az egyén kifejlődése. Ez csak később változik át életteremtő szolgálatra, Jiogy emberi hivatásának teljességét betetőzze.¹ Az átformálódást összekötő időt nevezzük a serdülés életszakaszának.²

Az átalakulás természetesen jövőt is formál. A jövő kialakítása pedig kríziseken keresztül vezet,⁵

¹ Erről szólottunk *kettős elgondolásban*: A bontakozó élet IV. és V. kötetében.

² Ezért fontos alapelgondolás: „Das Kind ist Familiengeschöpf, der Erwachsene ist Familienschöpfer; dazwischen steht die Jugendzeit”. *H. Küster*: Erziehungsprobleme der Reifezeit. Leipzig. 1925. (Erotik und Sexualität der reifenden Jugend von W. Stern. 57. 1.)

³ Bár *Roth* csak a leányokról mondja, de mi egyetemesen is igaznak tartjuk azt, hogy a serdülő átmeneti kora „Werdezeit-Krisenzeit”. (Th. Roth: Das Backfischalter. Leipzig—Berlin, 1930.) — De ez a krízis olyan jelentőségű és annyira figyelemreméltó, hogy méltán mondja róla *H. Richert*: „Die Pubertätsepoche ist wirklich die Epoche der Menschwerdung, sie ist die schmerzliche Geburt eines höheren Ich.” (HL Rickert: Psychologie und Pädagogik der Entwicklungsjahre. Berlin, 1923. 5. 1.)

mely a harmonikus fejlődéssel szemben egyes é/ei-*energiáknak túlságos és egyoldalú* előretörésében nyilvánkozik meg.

Az orvosi tudomány megállapításai szerint a praepubertas korában növekedik a szervezetben a nemi hormon mennyisége is s ezért a másodlagos nemi jelleg kifejlődése gyors ütemben történik. A kisleányka életében előbb indul meg ez a belső átalakulás (10-13 év!), a fiúknál valamivel későbbi időre (12-14 évre) tolódik ki,¹

Ez a kétirányú fejlődés nem mindig halad párhuzamosan. Egyik vagy másik irány túlsúlyra juthat s a fejlődés harmóniáját megbontja. Különösen ha a sexuális fejlődés gyors, akkor a testi fejlődés üteme teljesen a szexuális kialakulás jegyében áll. így, tehát egészen természetes, hogy az eltolódott élethangsúly megbonthatja azt a természetesnek látszó összhangot, amelyet az előző életfejlődés mutatott.^a

Azért a nevelők első kötelessége: a *serdülők testi energiáit harmóniába állítani*, ami történhetik mindenekelőtt a *testedző tornával és a természetes testi életrendet fejlesztő cserkészélettel*.

a) A testedző torna.

A testi energiák a legkisebb kortól kezdve a fejlődés irányába feszülnek. Ez az élet törvénye, amely tervszerű egybecsendüléssel akarja kialakítani a teljes, az erőteljes embert. Azonban a szervezet helyes fejlődése megköveteli, hogy tervszerű

¹ Ez az átalakulás — a külsőségekben — a testi formák átalakulásában stb. jelentkezik. A leányoknál a menstruáció fellépése jelzi a nemi kifejlődés idejét.

² Érdekes megfigyelés, hogy az *egyéni életet szolgáló testi energiák kifejlődése* (szervezet dinamikája) észrevétlen könnyedséggel megy végbe; a *jövő szolgálatába* azonban csak nagy forrongás után juthat el az ember.

és tudatos irányítással segítségére siessünk a bon-takozó életenergiának. A készségek és képességek ugyanis csak akkor lesznek valóságos testi értékek, ha edzett szervezet fegyelmezettsége alá vannak rendelve.

Nem könnyű feladat tudományosan igazolni, hogy a testi energiák megfelelő gyakorlással olyan fejlődést mutatnak, amely szerint az egyiknek üteme a másikba játszódik át és ott találja meg a maga levezetődését.¹ Minket most nem is ez a tudományos igazolás érdekel. Mi nevelők, a gyakorlat emberei, tudomásul vehetjük, hogy a testi fejlődés a serdülés korában már nem áll teljesen az *általános* szervezeti kialakulás szolgálatában, hanem *felerősíti* a jövőt szolgáló energiák kibontakozását is. Ez a tény a gyakorlati nevelő számára annyit jelent, hogy *meggyorsul a szervezet munkája és erős iramú tempót diktál a teljes kifejlődés irányában*. A lényeg tehát a nagy tempó, a lüktető elevenség, az addig nem tapasztalt indító hajsza, *melynek természetes parallelizmusa, lehet a testi energiák megfeszülését, igénybevételét, [árasztó kielégülését szorgalmazó] testedző torna és soprt*.

Amit a tudomány ma még nem tud egész precizitással igazolni, azt valóságnak mutatja: az élet, A serdülő fiú mozgékonyága, és túlfűtött eleven-

¹ Erről a kérdésről írtunk a VI. kötet 196. lapján. Azt hisszük, hogy ez az elgondolás teljesen reális, csak pontos klinikai adatokkal nincs alátámasztva. Ez a jövő kutatás feladata. Az én tapasztalataim azt a tényt igazolják, és nevelői módszeremben is ezt az irányt képviseltem: *az energiák direktiója és transzpozíciója a nevelés helyes módszerének megtalálása!* De nem hagyható figyelmen kívül *Kretschmer és Stern* megfigyelése sem, amely az energiák transzpozíciójának elméletét megerősíti. *Kretschmer* szerint a négergyermeknek értelmi ereje a korai szexuális előretöréssel *párhuzamosan* fogy; *Stern* szerint a lányok gyengébb értelmi fejlődése a korai érés élettani folyamatával kapcsolatos. (W. Hoffmann: Die Reifezeit. Leipzig, 1926. 194. 1.)

sége tényleges jele annak, hogy itt a testi erők forrongásával van dolgunk. A gyermek sohasem fárad, tornázik, úszik, sportol akkora ambícióval, mint ebben a korban. *Élénken bizonyítja ez, hogy erre szüksége van a természetnek!* Az élet nem végez szükségtelen munkát. A testi energiák belső feszülése külső jelekben revelálódik. — A leányka életében is észlelhető ez a változás. Figyelemre méltó tény, hogy a túlérzékenység visszahúzóóbbá teszi ebben a korban,¹ ez azonban csak a pszichés elváltozás egyik jelensége. Ha kezdettől fogva és *tervszerűen* irányítjuk őt a testedző torna és fizikumot is igénybevevő játék irányában, akkor ez egészen megszűnik és belőle is kitör az eleven, derűs, robbanékony, szabad mozgást, testedzést kedvelő egyéniség.²

A gyakorlati életben a következő módon oldható meg a szervezet fejlesztésének a feladata.

A serdülő fiút és leányt reá kell szorítani az *ott-honi* életben is a sok mozgásra, testi munkára, akár a sí, a labdajáték, az úszás, a reggeli torna, kirándulások, a napi séta, mozgalmas játék formájában, hogy így a testi erők megfeszülése az esetleg túlzóan jelentkező sexuális energiákat helyesen dirigálva transzformálja. Óvakodni kell az elkényeztetéstől és attól a félelemtől, hogy ezek az erőfeszítések megártanak a gyermeknek. Ami a testnevelés természetes eszköze, az nem lesz és nem is lehet a

¹ Lásd: „A bontakozó élet” III. kötetének 197. lapját.

² Meg kell jegyezni, hogy a sok irányba ágazó habitusok és embertípusok nem olyan döntő és mozdíthatatlan formák, melyek semminemű változást sem engednek meg. Ezekben belül is megtalálható — az ütemben elhalkultabb vagy transzformáltabb alakban — a természet belső sodra. Tudomásul kell tehát venni, hogy ezek *segíthetők, támogathatók* és így sok hátráltató tényező dacára is *feleleveníthetők*. Ez a *tervszerű* és *okszerű* reáhatás azután a típusos jegyek ellanyhulása mellett a temperamentumosabb életet fogják kitermelni.

fejlődés hátrányára.¹ Itt ugyanis a *lelkiélet harmónikus kifejlődésének természetes alapszolgáltatáról* van szó. Aki tehát a lelkiek érdekét keresi, az álljon a testiek szolgáltatába is.

A serdülők *iskolai életében* a tanterv is komoly helyet biztosít a testnevelésnek. Maga az órarend is heti három órát foglal le a testnevelésre és a különböző sportkörök is foglalkoztatni akarják a serdülők testi energiáit. Úgy gondoljuk, hogy az iskola egész szelleme számolhat a serdülő helyzetével. Az óra alatt nem szabad a legkeményebb szigorral követelni — a *mozdulatlanságot*.² A szervezet, a vérkeringés, az idegzet szinte megköveteli a test gyakoribb helyzetváltozását. A tízpercek a szabadabb mozgások idejét jelentik. Ezt tehát a lehetőségek szerint nem szabad előadással kitölteni! *Az osztályban maradást azonban minden esetben el kell tiltani.* Mozgás, játék, ugrálás, íutkározás legyen a jelszó! Az ilyen eleven gyermekserег helyes irányú életet folytat.

Természetesen a „nyugodt”, „békés”, „mozdulatlan”, „szerény” gyermeket is reá kell szorítani a mozgásra. Ő maga nem tudja mennyi jót teszünk vele, ha lassú mozgású szervezetét frissebbé tesszük. Ne higyjük, hogy a mozdulatlanság a jóság jele. Gyakran a „nyugodt”, „békés” és „mozdulatlan” gyermek mögött már bizonyos fokú depresszió van, amely a legnagyobb testi-lelki károkat okozhatja később.

¹ Ne állítsuk magunk elé elrettentő példaként a *túlzássokat*. Az természetes, hogy aki itt *célt* és nem *eszközt* keres, az helytelen úton jár.

² Ezt gyakorlatilag nem úgy kell keresztülvinni, hogy *kihirdetjük*, hogy az én órámon szabad a mozgás; így felszabadul a gyermek és felborul a rend. A mód az, hogy a *természetes helyzetváltozást* nem rójuk meg.

³ Sajnos, ahol nincs kert, udvar és csak a folyosó marad, ott *legalább az állandó séta legyen kötelező*.

Az otthon és az iskola ismerje fel a testnevelés nélkülözhetetlenségét és kölcsönös együttműködéssel segítse elő ennek észszerű módozatait.

b) A cserkészzet.

A cserkészetről, mint a nevelés eszközéről már szólottunk.¹ Most annak gyakorlati alkalmazásáról kell megemlékeznünk.

A *fiúcserkészetet* a „farkaskölyök”, „aprod” és „kiscserkész” kor előzi meg. A serdülő gyermek azonban (12 éves kortól!) már a *cserkészek* közé lép.

A cserkészmozgalom célkitűzése a *testi energiák okos érvényesülése mellett a lelkiség szolgálata*. A testi energiák foglalkoztatása tehát eszköz, a cél: a lelkiség tökéletes kidolgozása. A cserkészzet *egész* programját ez jellemzi. Feltétlenül hisz a jó élet-energiák győzelmében és így a felsőbbrendű ember kifejlődésében is. Nevelő eljárásában is a pozitív jó szolgálatát tartja elsőrendűnek; a rosszal szemben csak másodrendű harcot folytat.² Ez a felfogás az optimizmus jegyében mozog, él benne a gondviselő Atyába vetett szent hit, az életgyőzelmet ígérő remény és áthatja az élet szeretetének mindent átizzító lelkesedése.

Nagyon természetes, hogy ez a lelkület felszívódik a fiúk lelkébe is. A cserkészfiú életének alapelve az *optimista világnézet*. Van ebben realitás és

¹ Lásd: „A bontakozó élet” VI. k. 247—253. 1.

² Nem szabad ettől megijedni. Itt nincs amerikanizmusról szó. Nincs szó *túlzó* és *egyoldalú* optimizmusról. A cserkész jól tudja és számol a rossz tényével. Csak módszertani eltérés van! Ez pedig abban áll, hogy az *állandó gyomlálgatás helyett elsőbrendű* hivatást ad az isteni törvények szerinti kialakulásnak. A rosszal szemben a jó állandó gyakorlatával veszi fel a harcot. (Pl.: a lustaságot állandó *napi rendszerű* munkával törli meg, a hazugságot a felelősségvállalás hősiességével, stb.)

van idealizmus. Felcsillan benne a földi élet szeretete és ezzel együtt a metafizikai igény is. Fellobban benne az ember- és Istenszeretet tüze. Mindez olyan kiegyensúlyozottságot hoz létre, amely mögött alig látható, hogy mennyi belső átalakulás, mozgás, áldozat, erőfeszítés együtteséből ered a kiscserkész meghatóan szép és diadalmas élete. Mindez pedig azért, mert lelkének mélyén él és ott munkál a szent és törhetetlen hit, hogy az életet Isten szerető keze irányítja. Ez a realiztikus-idealista elgondolás mindig derűt varázsol arcára, mert Isten gyermekének érzi magát, aki földi életet él az Úr gyönyörű természet-templomában.¹

Ez a zengőlelkű gyermektípus sok embert arra a konklúzióra vezet, hogy a cserkészfiút a vidám gyermek képével lehet szimbolizálni. Ez a kép sűrített formába építése volna a cserkészfiú lelki tartalmának. Bár első pillanatra tetszetős ez a vidám, élettől duzzadó, kacagó gyermekarc, sőt a felületes szemlélőnek egyenesen örömet jelent a sok törődöttség és szomorúság világában, mégis meg kell cáfolni ezt az öncsalást. *Az élet komoly problémái nem tűrik a naiv és felületes szemléletet.* Az élet nagy erőfeszítéseken keresztül alakul. A küzdés, a lemondás, a szenvedés, a zúzódás, az újrapróbálkozás, a törődés, az ütődés, a tragikum, a felemelkedés integráns része az életnek. A cserkészfiú szemének észre kell vennie mindezt *önmagában és másokban.* Aki pedig meglátja, mert meg kell látnia mindezt, az nem öltheti magára a farsangoló, meggondolatlan derültséget.

A cserkészlet egyik alaptörvénye: a cserkészfiú, ahol tud, segít. Ebben benne rejtőzik az *áldozatos*

¹ Ehhez az igenléshez nagy lelkiesség és diadalmas élethit szükséges. *Lombroso, Jaensch, Ribot, H. Ellis, R. L. Dugdale, E. Goddard* álláspontja felett áll az élet elemi és természetfeletti erőinek győzelmes volta.

munkakészség, az önfeláldozó jóság. És ez varázsolja elénk a cserkészfiú igazi képét is. Ebben a képben már benne van az *élet* minden szenvedésének vállalása, az erőfeszítés lendülete, a nagyot, a legnagyobbat is adni akaró lelki-készség. Itt csak *aláfestő tónus* marad a vidám optimizmus. Még pedig olyan formában, hogy a cserkész diadalmas készséggel, a vállalkozó jókedvével indul munkába. Aki pedig jókedvvel végzi a vállalt feladatot, annak arcán mindig felcsillan a jól végzett munka öröme. Ez már nem a felületes gyermekember gondtalansága, hanem az élet tényeivel komolyan számoló gyermekember derűs férfigesztusa. Ebben már benne *izzik az a gesztió, az az élettónus*, amelyet a jövő férfának mutatni kell! Nagyon természetes, hogy ez a *testi megerősödés és lelki önálló adás* az egyénekből integrálódva áttolódik a nemzeti élet értékterületére is. Az acélos testi, szellemi és lelki kiválóságú egyének a nemzet egyetemének is értéket jelentenek. Olyan egyéniséget, akikre számíthat a nemzet. Mindenekelőtt teljes belső együttérzésben, áldozatos munkában, de nagy krízisek idején egész életfeláldozásában. Benne eleven a család, a szülőföld és a népi közösség és összetartozás magasztos érzése. Olyan ígéret a létezésében, amely az eszményi jövőt sejdíti meg. A cserkész egyéniség; a cserkész jövendő édesapa; a cserkész áldozatos, hazát szerető polgár; a cserkész az emberiség nagy keretének szeretetet, megértést sugárzó derűs életfakadása. Benne harmóniát keres az élet ezernyi igénye, de lelki nemesége harcraszáll a túlzó, kapzsi, egymást elnyomni akaró fanatizmus vaksága ellen.¹

Ennek a típusnak kialakítása a szülők és neve-

¹ Az ilyenekre áll ez a tétel: „Ein Mann gilt für das, was er wert ist”. (R. W. Emerson: Die Sonne segnet die Welt. Düsseldorf u. Leipzig. 63. I.)

lők komoly kötelessége. A *szülők* tehát engedjék készségesen a cserkészek közé fiaikat, az *iskola* pedig szorgalmazza a cserkészlet támogatását. Az természetes, hogy a *cserkészlet* lelkének ellenőrzése nélkülözhetetlen. De erre a „szervező testület” és a „Magyar Cserkészszövetség” szigorúan ügyel. A magyar fiúcserekszet ezen a ponton igazán rendkívül nagyot fejlődött; ez magyarázza, hogy neveléstani értelmezésben a világ elsői közé emelkedett.¹

A leánycserekszet nevelési értékéről szintén igen sok szó esik. A mozgalom súlypontja külföldön van,² de újabban, különösen a magyar püspöki kar kedvező állásfoglalása nálunk is a szélesebb elterjedését teszi lehetővé.³ Akik a leánycserekszet nevelő jellegét hangsúlyozták, abból a helyes elvből indulnak ki, hogy a serdülőleány testi-lelki leköltése, továbbá az álmodozásra hajlók reális eszményteremtése feltétlenül igényli ezt a nevelési esz-, közt. Mert tagadhatatlan, hogy a testi energiák jelentkezése épp a serdülő leánynál jelentékenyek. Tétlen szobadísznek állított leány haszontalan ábrándozásban mereng el az életét. Az pedig bizonyos, hogy az üres fantáziálás éppenséggel nem a legnemesebb gondolatokkal való foglalatzkodás jegyében áll. Azért okosabb, ha a lányok számára is megadjuk a friss levegőt és sok mozgás jótékony gyógyszerét.⁴

¹ A búr háború után való megindulásakor több volt benne a leleményességre törés, majd a játék, mint a nagy és tervszerű nevelési jelleg. Nálunk ez utóbbi lett a döntő.

² Leginkább Angliában, Lengyelországban és az Egyesült-Államokban terjedt el a mozgalom.

³ E nyilatkozat előtt az „Országos Cserkésznyagtanács pedagógiai szakosztálya” a leánycserekszet ellen nyilatkozott.

⁴ De figyelembe veendő ez a nagyon bölcs megállapítás is: A fiú nevelési vonala — *el a tűzhelytől*, hogy önálló-

A leánycserkészet a *tetterős leánynemzedék* kifejlesztését szorgalmazza. Egyszerűséget, természetességet, józan értelmességet kíván megnyilvánulásában. Célja a *jelen* élet s a jövőendő *új család* helyes organizálása. Ezért a leánycserkészet egyszerű formaruha szürkéségbé öltözteti a leányokat és a szociális egybetartozandóság kitermelésére „*családok*” alkotják a kisebb egységeket, minthogy a leánycserkészet életideája a *testben és lélekben erős leány*, a későbbi *házas édesanya*,

A cserkészeleányt a meg feszítettebb testi munka, a szabadban racionális foglalkozással eltöltött idő serkenti életrevaló hajlamok kialakítására. A leánycserkészet is hangsúlyozza a természettel való szorosabb kontaktust, noha egyébként minden eszközt felhasznál arra, hogy a magasabbrendű erkölcsi életideált is megvalósítsa. Az ú. n. „modern” felfogással és kifelé való pózoló életformával szemben a belsőre, a lélekre való koncentrációkat követeli a leánytól és a keresztény erkölcs felsőbbrendűségét hirdeti. A serdülő leánygyermekre veszélyes érzélgős, romantikus hangulati tónusokat tervszerű és magasrendű testi és lelki kultúra kialakításával akarja ellensúlyozni.

A *házas édesanya* szintén a célkitűzései között foglal helyet. Alapja ennek a keresztény életfelfogás, amely a család központjává és őrzőjévé avatja az édesanyát; a keresztény alapot hirdető leánycserkészet tehát ezt a célt is meg akarja közelíteni. Módszere a *kis családok* (örsi beosztás helyett!) beállítása és a szűk kereten belül való gondoskodás

ságával új tűzhelyet gyújthasson, a leány nevelési iránya, — *hozzászoktatni a tűzhelyhez*, hogy az új tűzhelynek ápolója lehessen. A fiúcserkészet módszerének a vonalvezetését tehát nem lehet átvinni a diamentrálisan ellenkező leánynevelésre! (Sziklai Rezső.)

elsajátítása. Ez a szellem azután kisugárzik a nagy embercsaládra is, mert a kiskeretű család a nagy embercsaládnak miniatűr alakja. A nevelő eszközök közé kerül a karitatív munka is, amely a gyengék erősítése, a tudatlanok tanítása, a szegények istápolása útján nyer konkrét formát. Valóságban testet öltenek az irgalmasságnak testi és lelki cselekedetei, amelyeknek gyakorlása az életet szerető embernek szent hivatása. De különösen a női léleké, amelyet az élet természetes finomsággal teremtett együttérzőbbé és kisugárzóbbá! ¹

Ezért támogatják az újszerű iskolák a leány cserkészetet, mert benne a tetterős, és tevékeny élet előkészítését látják. Nem lehet tagadni, hogy a tradicionális gondolkodású leánynevelők kétkedő lélekkel tekintenek e próbálkozás felé. Nem egyenes elutasítással, mert tisztelik benne a cél nemességét, de nem hisznek a leánycserkészet egyedül üdvözítő voltában. Még a szülők részéről is észlelhető bizonyos fokú visszahúzóds, mert a szabadabb nevelési iránynak esetleg életkötelékeket meggyengítő hatásától tartanak. Lehetséges, hogy ez az óvatosság túlzott, de a tény maga szembeötlő és éppen azért figyelmen kívül nem hagyható. Legalább is arra inti a leánycserkészvezetőket, hogy minél szorgosabban keressék azokat a lehetőségeket, amelyeknek tervszerű beállítása mellett a *teljesen valása szerint élni akaró leány ifjúságnak is* lehetővé

¹ Az persze mindig kérdés marad, vajjon, *hogyan valósítja meg ezeket a nagy elgondolásokat a leánycserkészet, vitatható továbbá az is, vajjon kizárólagosan a leánycserkészet tudja-e elérni ezeket a nagy életideálokat?*

Az elsőt az dönti el: milyen szellemű a csapatvezetés. Nem egyetemleges elvek a döntők, hanem a valóságos végrehajtás! Ez pedig a legnemesebb alapelvek mellett is hiányos lehet. A szervezőnek tehát elsőrendű feladata, hogy csak a *testben és lélekben egész vezetőkre bízák a csapatot.*

válík a leánycserkészcsapat keretében a vallásos egyéniségük tökéletes és szabad kialakulása.

A cserkészmozgalom *egyeteméről* (fiú és leány) összefogóan azt kell mondanunk, hogy alapelgondolásunk nemessége a legnagyobb területek meghódítására predesztinálja. A *gyakorlati* szempontot tekintve a fiúk mozgalma minden vonalon beállítható a nevelés eszközei közé, a leánymozgalom pedig keresse azokat a sajátos kereteket, melyek a leányok testi-lelki konstitúciójának eltérése miatt a fiúktól nem kölcsönözhetnek.

2. A szellemi élet megtágítása.

A lélek szenzoriumai a világ értelmezésére, az élet értékelésére, az élet kapcsolatainak megismerésére és a végtelen Isten megközelítésére szolgálnak. A lelki-készségek a legelemibb fokon a közvetlen tapasztalatok felfogását, végül okszerű kapcsolatainak megoldását szorgalmazzák. Bár sok bennünk az ösztönös megmozdulás, *mégis tervszerű eljárást is kell alkalmaznunk*, mely a fokozatos és építő szellemi munkánkban segítségünkre van.

A szellemi élet eredménye a *tudás*, eszköze a *tapasztalat* és a *tanulás*. A kisgyermekkorban több a tapasztalat és kevesebb a tanulás, az iskoláskortól felfelé még a tapasztalást is a tervszerű tanulás érdekében kamatoztatjuk. A serdülő gyermek szellemi életének megtágítását két szempont szerint tárgyaljuk: *milyen ismereteket* kell megszereznie (tárgyi szempont), továbbá *hogyan kell azt közölni* (módszertani szempont).

a) Mit kell tanulnia a serdülő gyermeknek?

A kisgyermek az elemi iskola padjaiban a szellemi élet alapfogalmaival gazdagodik. írás, olva-

sás, számolás, földrajz, természetrajz, rajzolás elemi ismeretei nyitogatják előtte azokat a kapukat, amelyek őt az ismeretek világába juttatják. De ez az ismeret jórészt *alapvetés és felületszemlélet*. A világ és ember, az ember és Isten viszonya az első benyomások egyszerűségével lépnek a lélekbe és alig ébresztik ott a *megértés* igényét. Azt mondhatjuk, hogy a kisgyermekkorokban csak az ismeretek felhalmozása megy végbe, amelyet később mérlegel az ember. Azért is mondjuk, hogy a gyermek dogmatikus, mert minden benyomást, tanítást, egyszerű felraktározással tudomásul vesz. Szellemi életgazdagodásának elégséges alapja a *tekintély*. Szülő, nevelő, lelkiatya döntő faktor az értékelés kezdeti kialakulásában. Tőlük nyerheti azután a szellemi kiegyensúlyozottságot, amely — a kételemek kizárásával — belső harmóniát, derűs napfényt ad. Ez magyarázza azt a derűt, naiv bájít, amely a kisgyermek arcáról sugárzik és lelkünkbe mosolyog.¹

Ő már nemcsak a felületet látja, az okokat is kíváncsian keresi. Amíg a kérdező kisgyermek² megnyugszik az egyszerű vagy tételszerű okközlésben, addig a serdülő fiú és leány a *mélyebb megértést* is keresi. Azért a serdülők szellemi élete már nemcsak *tárgyi felhalmozást, hanem értelmes, logikus és racionálisan rendezett ismereteket igényel*.

Ennek azután ki kell terjeszkednie a tudományok alaptételeire, a művészi élet kezdetleges ismereteire,

¹ Nem szabad feledni, hogy már a gyermekkorban is a helyesen nevelt gyermekről van szó. Igaz, hogy igen nagy százalékban állít elénk az élet torz típusokai; azért kell állandóan figyelemmel kísérnünk a multat és egyúttal párhuzamosan dolgozni a jó készségek fejlesztésén és a hibák javításán. (Lásd: A bontakozó élet VI. k. 162—209. 1.)

² Lásd: A bontakozó élet III. k. 113. 1. A kisgyermek kérdései szerteágazóak, noha az okokat mindig ősi ösztönnel nyomozza, mégis megnyugszanak az egyszerű feleletek után.

az emberi élet értékeire, a természetes és természetfölötti élet viszonyára. Mindez pedig azért szükséges, hogy előkészítsük egy helyes világnézet megalapozását.¹ Óvakodni kell a túlterheléstől és még inkább óvakodni a zavart okozó belső egyensúlytalanságtól.²

Az elméleti ismeretek anyagmennyiségét alaposan kidolgozva az iskolák tananyaga és tantervében találjuk meg. De mindez holt anyag maradna, ha a serdülő szellemi munkája nem teremtené valószínűs életét. Azért a szülő, a tanító, nevelő vagy lelkiatya állandóan szorgalmazza, hogy a szerzett ismerettel *élni kell*. Minden parányi ismeret álljon a gyakorlati élet szolgálatába. Bármilyen elméletinek látszó is egyik-másik tétel, mégis legalább apró fényponttá válják a szellemi élet sötétségében. Nem szabad túrni, hogy lexikonszerű, élettelen ismeretanyag felhalmozódása történjék csak a serdülő lelkében,⁸ hanem arra kell törekedni, hogy *horizon-*

¹ Nem szabad abba a tévedésbe esnünk, hogy a tanítás és tudás — öncél. Ezt máí* a tanító-nevelés kezdetén ki kell éleznünk, hogy a *tanítás* eszköz. Még pedig a helyesen vezetett élet eszköze. A cél mindig a *teljes élet*. Ezt kell megközelíteni, szorgalmazni akkor is, amikor még csak a kezdet kezdetén nyitogattuk a serdülő ember lelkivilága előtt a kis és nagy végtelen világot. Az értelem itt is eszköz; a szellemi élet telítés, gazdagodás; mindez azért, hogy az élet teljes lehessen!

² Itt nem arról van szó, hogy mindent *teljesen* megérthet-e az ember, hanem arról, hogy természetének és korának megfelelően átrérthet-e? Teljes értés nem emberi kiváltság. De igenis arról van szó, hogy minden egyes ismeret gyökérfeti és kapcsolati összefüggésben álljon a serdülő szellemi életnek szolgálatába.

³ Ahol a nevelő-tanítás élettelené silányul, ott elpihennek a nagy lendületű szárnyalások, és kikorcsosodnak a sivár „Schulfuchs” típusok. Kavicsok maradnak az ismeretek, amelyekkel játszadozik a gyermek. Az ilyen gyermek nem lehet értékes és teljes életet élő személyiség.

tális tágulás, vertikális elmélyedés és ami a legfontosabb: vitális értékesítés menjen végbe a serdülő lelkében.

Ugyancsak törekedni kell arra, hogy a szellemi élet megtágítása ne egyirányú, hanem ellenkezőleg *egyetemes legyen*. Az élet végnélküli területet tár elénk; a serdülő szellemisége vegye tehát észre ezt a széleskörű nagy lehetőségeket.¹ A serdülő kor még nem az *egyirányú* életpályára való beállítottság ideje. Itt még egymással szervesen összefüggő *általános ismeretekre van szükség*.

Ez a szempont azonban nemcsak a tanuló serdülőknél, hanem a tanulmányait már nem folytató serdülőknél is figyelembe veendő. Az ismétlő iskolák rendszere ugyan majdnem kizárta teszi a teljes szellemi lemaradást, mégis hangsúlyozni kell, hogy azon belül és azon kívül arra kell törekedni, hogy a serdülő minél szélesebb látókört szerezzen. Erre a lehető legjobb mindazoknak az ifjúsági egyesületeknek a munkája, melyek a kulturális élet nevelését szorgalmazzák (fiú- és leánykörök, kongregációk, cserkészalakulatok, leventeegyesületek, stb.).

A szellemi értékek hangsúlyozása és így a szellemi horizont tágítása még azt is igényli, hogy az egyetemesség mellett az egyéni *kiválóságok* és *ie-hetségek* is kellő figyelemben részesüljenek. A tehetség nem mindig nyilatkozik meg elemi módon és felismerhetően. A szülőnek különös gonddal kell kikutatni a serdülő képességeit és tehetségét vagy

¹ A tantárgyak is sokfélék, de — ezek mellett a szellemi készségek teljes kifejlesztése is program legyen (zene, ének, színház, jó mozi, *nyelvek, olvasmányok* alkossák tárgyát a horizonttágító és ismereteket gazdagító munkának, tervszerű és rendszeres elgondolással.)

esetleg sajátos szellemi gyengeségét.¹ És ahhoz mérten kell a közlendő ismereteket minőségileg és mennyiségileg megválasztani.² Vannak elméleti és vannak gyakorlati tehetségek. A variáció ezeken a kereteken belül is számlálhatatlan változatot mutat.

Mindez a szellemi és tárgyi adatgyűjtés majd a serdülő egyéniségének gazdagodását, helyesirányú kifejlődését segíti elő. Már a nagy lekötöttség és meg feszülés is érték, mert az ösztönök romboló előretörését ellensúlyozza. A művelődés alapjainak kiszélesítése azonban a teljes ember nélkülözhetetlen feltétele.³

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a *teljes egyéniség* kifejlesztésének fontos és integráns része a vallásos ismeretek közlése. Rousseau elgondolása, hogy a felserdült ifjú „valást válasszon”, elmélet, mely nem valósítható meg.

¹ Az ember szellemi képessége sok tényezőtől függ. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a szülők vessék le az elfogultságukat és ismerjék be a gyermekük hibáit vagy adottsága hiányait.

² Mindenkit arra a szellemi területre készítsünk elő, ahová tehetsége irányítja! — Nagy hiba, ha csak az iskolázottságot tartjuk *életértéknek!* Akit tehetsége gyakorlati pályára hajt (ipar, kereskedelem, földművelés, stb., az orr keresse életpályáját. Nem a világ legnagyobb baja, ha valaki nem érti a latint vagy az algebrát! Az ilyen serdültöt ne kényszerítsük absztrakt természettudományi műveltséget feltételező pályára!

³ A világ értékei és jelenségei ezer és ezerféle, de sokféle-ségük dacára valamennyien mind a lélekben kívánnak helyet találni, noha igaz, amit *E. Stern* állít: „Eine Unmenge von Kulturgütern stehen dem Menschen gegenüber, als Bildungsgüter kommencaber nicht allé von ihnen in Betracht, und selbst aus diesen muss noch eine Auswahl getroffen werden...” (*E. Stern: Jugendpsychologie. Breslau, 1928.39.1.*) — A helyes választás alapja az *átértékelés*, amely a tiszta és magas *világnézet* alapján lehetséges. Az örvénylő értékek helyes felhasználására a kinevelt metafizikai világ teszi alkalmassá a fejlődő „é n”-t, a fokozatosan bontakozó személyt.

Az emberi szellem elmélyedése a vallás kérdéseinél a legintenzívebb. Az élet eredete és a Teremtőnek hozzánk való életkapcsolata problémaként tárul a serdülő gyermek elé is. Azért aki nem akar számot adni az ember helyéről a világban, az nem kerülheti el az egyoldalúság vádját. A szellem nem tűri a tiltó korlátot a metafizikai és természetfeletti orientáció előtt. Ezért hibás az az elgondolás, mely a középfokú iskolából sok államban kiszorította a hittant. Az élet reákényszerít arra (lásd Olaszország, Ausztria, Németország, stb.), hogy ez az ismeretterület is a szellemi élet szolgálatába állíttassék. Hogy hova jut az emberiség a serdülők „laicizálása” folytán, azt a leromlott erkölcsű népek történelme mutatja (lásd: Szovjetország).¹ A metafizikum lényeges része az embernek.² Ezért van az, hogy a legmodernebb életirány a nevelőtanítás vonalvezetését a vallásos életre is reáirányítja.³ Még azokat is, akik nem apriori indulnak el

¹ Naplószerű egyszerűséggel írja le *Rachmanova* ezt három kötetben: I. Cseka, Szerelem, Halál. II. Házasság a vörös viharban. III. A bécsi tejesasszony. (Budapest, 1934. Dante-kiadás.) Hasonlóan ír: K. Mehmert: *Jugend in Sovjet-Russland*. Berlin, 1932.

² Még az sem igaz, hogy meg kell és lehet tisztítani a vallást a dogmatikai tanok merevségétől és így kell a gyermek lelkéhez hozni. *Natorp* ilyen tanítást „megengedne”. De hiába „tisztítja” a dogmák kötelékétől a vallást *Natorp*. Az örök élet igényei és annak elérését szolgáló utak, és közök, olyan erős kötelékek, igazságok, hogy azok a szerinte képzelt „fejlődési menet”-ben nem tudnak meglazulni. (P. *Natorp*: *Allgemeine Pädagogik in Leitsätzen zu akad. Vorlesungen*. Marburg, 1905.)

³ Az a régi vád nem helytálló, hogy a serdülő nem érti a vallás komoly tételeit. Az élet nagy titkai lassú fejlődésben revelálódnak! A felnőtt ember is csak fokozatosan merít belőlük. — Az a vád pedig, hogy az emberiség egységét részekre bontja és az ember-testvéri egységet „felekezetek” torzsalkodásának teszi ki, csupán mesterséges! Sőt, ellenkezőleg, csakis a vallás ismeretei alapján állítható, hogy egy

ezen az úton ¹ Éppen ezért nem nehezményezni kell a hitoktatást, hanem egyenesen követelni tartozunk, mert ez a „tantárgy” olyan ismereteket közöl, amely minden ember számára nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az *élet* valóban kiteljesedjék benne.

b) Hogyan kell közölni az ismereteket?

Természetes, hogy itt a mód kérdését befolyásolja a hely is, mert a *család*, az *iskola*, és az *élet* más és más közlési módot kínál. Az *otthon* természetéhez tartozik a közvetlenség és az állandó hatás; az *iskolánál* több a tervszerűség, a beosztással élő elgondolás, viszont gyakran nagyobb a távolság is a nevelő és növendék között. Az élet pedig hullámzásával s a benyomások sokféleségével hat a serdülőre.

a) Az otthoni tanítás.

A serdülő gyermek az otthonban él, tehát annak irányítását átveszi. Nem a másolás mechanizmusával, hanem a gondolkodni kezdő egyéniség primitív önállóságával.² A szülő szerepe tehát nagyobb és nehezebb, mint a nevelőé, mert mindenre kiterjedően kellene tanítania serdülő fiát és leányát. Az életigazságok értelmezése, magyarázása és megíté-

Atyának földi gyermekei vagyunk. Az ember-testvériség hirdetése csak az Istenatya szentségében képzelhető el. (Glattfelder Gy.)

¹ A tapasztalat Ch. Bühlert is erre vezeti. A vallás egyenesen igény a serdülő fiú és leány számára. (Ch. Bühler: *Das Seelenleben der Jugendlichen*. Jena, 1927. 182. 1.) Nagyhiba azonban, hogy a *vallás életerejéről, belső tartalmáról, éltető kegyelmi valóságáról* semmi szó sem esik. A vallást tételek együttesének, dogmahalmazának tartják. Ezért van az, hogy a nevelésben nem adják meg neki a *döntő jelleget*.

² A kisgyermek utánoz, a gyermek már értelmesebben követ, a serdülő pedig értelmesen engedelmes. (Lásd: A bontakozó élet III. kötetét.)

lésének oktatása is tulajdonképpen szülő feladata és kötelessége.

Igaz, hogy a *taníttatás* mellett enyhül e feladat fontossága, de az *otthoni tanítás* adja meg a serdülő igazi lelki képét. Ez az otthoni tanítás a *közvetlen érintkezés*, a *beszélgetés*, a *társas élet* és a *tervszerű* tanító megbeszélés útján történik. A családban a családtagok szellemi nivóját tekintve nem szabad szakadéknak lennie. Csak a teljes szellemi egybecsendülés teszi lehetővé, hogy az otthon szinte állandó és közvetlen hatása valóban tanító jellegű legyen. A serdülő gyermek hallás útján szerzi meg azokat az ismereteket, melyek a család nivóját mutatják. Észrevétlenül felszívódik lelkébe a család ismeretköre, felfogása, előítélete vagy józansága. Még hozzájárul ehhez az állandó társalgás, a családdal kapcsolatban lévők szellemi és lelki nivója. A környezet ismeretköre, szellemi nivójának alacsonyysága rányomja bélyegét a serdülő lelkére is.-

Némi differenciáltságot mutat az apa és anya szellemisége. A fiúkra ugyanis inkább az édesapa, a leányokra pedig az édesanya hat. Az ő szellemiségük tehát reányomja a bélyeget a fiúk, illetve leányok életére.

A családban ugyanis természetes, hogy az édesapa bizalmasan elbeszélget a fiával. Ez a megbe-

¹ Ezért baj az olyan házasság, melyben a magasabb szellemi klasszis túl alacsony házastársat talál. Az életszínvonal *egyformasága* teszi lehetővé a hasonló gondolkodást és egybecsendülő ítélkezést. Ez lesz az igazi otthoni tanítás!

² A legtöbb elzúlló serdülő otthonát okolja. Ahol az édesapa és édesanya ferde életfelfogásból indul ki, ott zilálttá válik a serdülő élete. Amit pedig az „otthonból” tanult, azt nehéz elfeledni vagy semmivé tenni. A magukról író gyermekek felelőssé is teszik életük első mesterét, az otthont, és kemény szavakkal ostorozzák életük megrontóit. (Lásd: A bontakozó élet II. k. 152—204. 1.)

széles a tehetségre, tanulásra, szorgalomra, a munka értékére, a jövő életre, az erkölcsi életre és a vallásra vonatkozik. Ha léhább felfogású a család feje, akkor ezek a fontos igazságok igen torz alakot nyerhetnek a gyermek lelkében. Ugyancsak rossz hatást gyakorol gyermekére az az apa, aki indulatosan és perpatvarral akarja nevelni a fiát. Nem szabad feledni: a bizalmas lelki beszélgetés nevelő tényező, az indulatos, kapkodó perlekedés taszító erő és a gyermekben vagy serdülőben dacot, ellenállást fejleszt ki.¹ Az igazi tanítás csak akkor hatol a lélek mélyére, ha azt a szelíd, szerető és gondos atya megfontolt irányítása kíséri.

A serdülő leányt az édesanyja irányítja. Tőle tanul, nála keres támaszt. Ez nem az iskolai leckék kikérdezésére vagy magyarázgatására vonatkozik. A serdülő leányok életének irányítása olyan ismereteket is feltételez, amelyek jórészt csakis az édesanya ajkáról jöhetnek. Sokkal nagyobb minden tanítás hatása, ha a szerető édesanya szava és tette támasztja alá. A tanító szó lehet a szellemi, vagy társadalmi életre vonatkozó, külső és belső rendet fejlesztő, erkölcsi és vallásos életet megalapozó. Olyan életigazságok elmélyítése, amelyek tudományos alapjuknál fogva intellektuális jellegűek, de életet irányító hatalmuk folytán világnézetet revelálnak. Észre lehet venni a serdülő leányon, hogy mit és hogyan tanult az édesanyjától. Ez a hatás az iskoláénál is nagyobb. A lélek mélyéig hatol és így életet irányító komponenssé sűrűsödik. A meglelkekű, áldozatos, szelíd, tisztagondolkodású édes-

¹ Még a jogos büntetésről is azt mondtuk, hogy az so-hase legyen bosszúálló és indulatos. (Lásd: A bontakozó élet VI. k. 219. 1.) Annál kevésbbé helyes, ha az *állandó tónus* durvul el ennyire. A lelkek egymásközi érintkezését a szeretet irányítsa. A serdülő fiú egyenesen reá van érte-
talva. (Lásd: A bontakozó élet II. k. 236. 1.)

anya szava az élet szava is. Olyan tanító, mely édesanyához hasonló gondolkodású serdülő leányokat nevel. A világias külsőségeket kedvelő és zajos multságokban résztvevő anya rossz példát mutat. Ahol pedig a mester, az anya, az „élő példa” nívótlan és dilettáns életet példáz maga körül, ott veszályban van a serdülő leány értékes szellemi és lelki fejlődése is.

b) Az iskolai oktatás.

A legtöbb serdülő az iskolában tölti idejének — szellemi munka szempontjából — legértékesebb részét. A polgári iskola, a középiskola, a középfokú mezőgazdasági iskola alsó tagozata és a tanonciskolák majdnem egyetemesen magukba foglalják a serdülőket. így tehát tanító hatásuk egyetemesnek is mondható.¹

Ennek a hatásnak *módját* a tudományos pedagógián és lélektanon alapuló tanítási terv foglalja magában. A családi környezet és iskola lényeges különbsége éppen abban van, hogy az utóbbi a természetes és közvetlen hatás helyett kidolgozott, pedagógiailag és lélektanilag felépített módszerrel közeledik a serdülőhöz.

Az iskola tanító szerepét akkor tölti be igazán, ha tényleg a gyermek lelkéhez tud férközni és az előadott tananyag megtanulására kedvező hangulati tónust alapoz meg a serdülőben. A közlés ugyanis nem lehet egyszerű anyaghalmazás, hanem átadás, szerves átültetés, melynek segítségével készségesen vett és az életben felhasználható ismeret jut a serdülő lelkébe. A *készséges figyelés* fel-

¹ Nagy feladat ez! Psychologusok és pedagógusok sokat foglalkoznak ezzel. E. *Holley*: An introduction to the psychology of the classroom. Boston, 1930. című műve a széleskörű angol irodalmat is közli.

ébresztése tehát az iskolai pedagógia első teendője, mert amivel mindenekelőtt törődni kell, az éppen az, hogy a gyermek *örömmel* vegyen részt a tanulásban. Mit ér az olyan gyermek iskoláztatása, amelyik csak azért megy el az órára, mert a szülői kényszerítik? Csak ott tanul igazán a gyermek, ahol tanulásával fejlődésének, gazdagodásának érdekét, értelmét és célját is tudatosítják benne. A tanulónak éreznie is kell az iskola hasznát. Naponta kell meggyőződnie, hogy a tanulása valóban a *gazdagodását* szolgálja. Ezt az iskola csak úgy éri el, ha nem él fent valahol a fellegekben, hanem eleven kapcsolatban áll a tanuló vágyakozásaival, első tapasztalásaival az életben.

Az iskola lelke ezért a tanító, a nevelő-lelkiatya, nem pedig a falakkal határolt tér: a terem, ahol padok, táblák és képek vannak. A lényeg a lélek. Ez pedig a gyermekben és a tanítóban egyaránt él. Kell tehát, hogy ez a kettő teljes egybecsendüléssel álljon a lélekfejlesztés szent munkájába.¹

A *gyakorlati életet* tekintve az iskola — a *serdülő belső zavarait átértve és figyelembe véve* — annyit és úgy tanítson, amennyit és valójában felfog a serdülő. Az ismeretközlésnél fontos szempont, hogy az élet fejlesztése, nem pedig a lélek felzavarása az iskolai oktatás közvetlen célja. A tudatos tanító vagy tanár fegyelmezetten válogat a tananyag kérdései között és sohasem felejt, hogy a nevelési módszerekről elméletileg vitázok, vagy akadémikus harcban állók feltevéseivel nem szabad a serdülők lelkét indirekt megterhelni.² Még súlyosabb hiba

¹ A régi iskolák tanítómestereit jellemezte, hogy együtt éltek a tanítványaikkal. Szinte mintázni próbálták a családot, hogy hozzá hasonlóan egészen közel és közvetlen lelki közelségben hasson a tanító a tanítványra.

² Itt nem arról van szó, hogy az igazságokat el kell hallgatni... Sőt, ellenkezőleg. *De csak a biztos igazságokat sza-*

volna a világnézeti kérdések fölényeskedő *leki-csinylése*.¹ Aki saját tudományát *csak* annyira ismeri, hogy annak hipotéziseit egyoldalúan az egyetemes értékekkel való kapcsolat nélkül hirdeti üdvözítőnek, az nem alkalmas arra, hogy a valóban nevelő iskolának tényezője legyen. Az ismeretközlés akkor egységes szervesen, ha összefonódik a szemlélet, az oknyomozás, az elmélet, a gyakorlati tudás, és ha az ismeret a negyedik dimenzióra is átterjed: a metafizikai érdeklődésre. Ezek *együttesen* adják a szerves tudás anyagát.

A közlést tekintve állandóan figyelni kell arra, hogy a fokozott elmélyülést szolgáló *értelmes magyarázatokat* adjunk. Ennek módszere pedig az, hogy *egyrészt kapcsolódják az új fogalom az előző ismeretekhez, másrészt ébresszen a tanulóban új gondolatokat. És végül: fonódják harmonikusan a serdülő ismereteinek egyetemébe.*

A tanítás módszeres végzése mellett lényeges, hogy a serdülő úgy hallja a tudományos igazságot, hogy az benne állandóan építse a szellemi életet. A serdülőt a szellemi és lelki rendezetlenség jellemzi. Nem szabad élethorizontját úgy tágítani, hogy szakadás maradjon benne az igazság és valóság között. Különösen fontos ez a serdülés „nacionális” szakaszában. A helyes oktatás fokozatosan tárja az elkomolyodó serdülő elé az emberi élet

bád tanítani! A serdülő forrongó élete amúgy is hajlamos a túlzó és féktelen kriticismusra; ezt a szellemet erősíteni — didaktikai és pedagógiai hiba. Az igazság álljon fényben, a hipotézis pedig maradjon a kutatás körében.

¹ Sokszor előfordul, hogy magukat természettudósoknak tartók elhamarkodott kijelentéseket tesznek a Biblia és a valóság kérdéseiről. Ez a meggondolatlan eljárás igen sok bajt okoz és nagyon gyakran kaotikussá teszi a serdülő bontakozó kikét: zavart okozni könnyű, de rendet teremteni nehéz. A virágletiprás barbár cselekedet, de a virágfakasztás teremtő munka.

óriási problémáit, küzdelmeit és ütközéseit. így a hatás is állandóan elmélyítő és léleknevelő marad. A serdülőt tehát a romantikus, majd a realisztikus periódusában a helyes idealisztikus életcélok felé kell segíteni.¹ Ez a segítség pótolhatatlan; az iskolát pedig ennek a lelkületnek kell átjárnia.

De az iskola nem pusztá oktató. Még akkor sem, ha kizárólag erre akar szorítkozni. A tanítvány és tanító vagy tanár között önkéntelenül is kifejlődik az a nexus, amely a vitális kapcsolat kategóriájába tartozik.² Ugyancsak tagadhatatlan, hogy a gyermekek és még inkább a serdülők nem élhetnek egymás mellett anélkül, hogy kölcsönösen ne hatnának egymásra.³

A tanító vagy tanár tekintélye, kora és egyénisége olyan hatást gyakorol a serdülőre, hogy szeretne tőle életére kiható benyomásokat is kapni. Látszólag ez a megállapítás ellene mond annak, hogy a serdülő fiú és leány, de különösen a leány rendkívül zárkózott.⁴ Ez az ellentét nem valóságos. A zárkózottság csak a megnyilatkozásra vonatkozik, de nem jelenti a külső hatás elől való elzárkózást! A serdülő vár; az bizonyos, hogy bizalmatlankodva. Még pedig azért, mert a gyermekkor mesevilágából ébredve nem egykönnyen hisz a gyákorta „meséket mondó” felnőtteknek.⁵ Annál ke-

¹ Lásd: A bontakozó élet III. k. 222—254. 1.

² Lásd: A bontakozó élet I. k. 249—255. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet I. k. 185—191. 1. Az élet természetéhez tartozik, hogy a kölcsönös érintkezés, egybehangozottság olyan hatásokat vált ki, melyek a túlzott egocentrikus gondolkodás ellentéte lesz.

⁴ Lásd: A bontakozó élet II. k. 237—247. 1. és III. k. 195—254. 1.

⁵ Azért hirdettük és hirdetjük mindig, hogy csak a tárgyi igazságot kell és szabad mondani a gyermeknek. Még a legnehezebb kérdésekben is. *A mód, az értés, a kiszínezés* lehet a gyermek sajátja, *de az igazságot fedje a szülőktől vett közlés.*

vésbbé, mert a bizalmatlanságot még fokozza a „mindent tudó”, „mindent megmondó” kamasz hatása. Ennek dacára azonban komoly feladat marad a tanító vagy tanár számára: tervszerűen úgy közeledjék a serdülőhöz, hogy az bizalmával megajándékozza és így a léleknevelés érdekében életet alakító igazságokkal telíthesse az érdeklődő lelket.¹ Ne tévesszen meg bennünket az a szűk látókörű elgondolás: ez nem a tanító vagy tanár kötelessége. Lehetséges fokozati sorrendet alkotni szülő és tanító-tanár között; lehet azt mondani, hogy elsősorban a szülő kötelessége a nevelő oktatás, lehet azt is állítani, hogy ez a lelkiatya feladata. De az igazság az, hogy a *szülők mellett, sőt sokszor a szülők helyett vállalkoznunk* kell erre a nehéz feladatra is. Sőt sokszor egyenesen kötelesség. Különösen akkor, ha árvával, vagy a szülői gondoskodástól megfosztott serdülővei van dolgunké Hozzá-

¹ A tanító-tanár és a serdülő hasonlítson a vezetőhöz és vezetethez. Nem elég az elméleti oktató ismertetés (pl.: itt majd szakadék lesz; itt így és így kell vigyázni), hanem oda kell menni és készséges lélekkel, közvetlenül *segíteni*... A serdülő reábizza magát a tanító-tanárra, legyen tehát bizalmának jutalma — *a biztos kéz segítése!* — Ezt az álláspontot vallja *Foerster* is. Szerinte a tanító feladatok közé tartozik az erkölcsi élet nevelése is és azért hirdeti: „Van az iskolai életnek sok fontos erkölcsnevelési feladata, amelyekkel szorgosan és — úgyszólván — lelkeszi módon kellene foglalkozni, s nem pedig, mint ma többnyire, sehogysém, vagy csupán felületesen és a külső fegyelem kedvéért.” (*Foerster* V. F.: *Iskola és jellem*. Ford.: *Bellaagh Aladár*. Bpest, 1913. 36. 1.)

² Fontos feladat az is, hogy a tanító vagy tanár *különösen* olyan serdülőkkel foglalkozzék intenzívebben, akiknek hiányos nevelése vagy rossz környezete ezt inkább igényli. Ha szabad kivételezni, akkor csak ebben az egyetlen esetben szabad. A szeretet kiáradása azokat borítsa el, akik nem élvezték, vagy igen hiányosan érezték annak melegét. A hivatását akkor teljesíti igazán a tanító-tanár, ha ezt a szempontot állandóan szem előtt tartja.

értő és áldozatos munka ilyen esetben is komoly eredményeket produkálhat.

A gyakorlatban ezt a lelki kapcsolatot *tervszerűen* keresni kell. De ne higgyük, hogy valami érzelgős, szerető egybefonódás az, amire ilyenkor törekedni kell. A nevelő tanár közeledése olyan lélek-szeretet, amely végeredményben *felelősségteljes irányítás*.¹ Emberek és Isten előtt. — A serdülő felé való orientálódás a lélek szent kiáramlása. Érdeklődés, vigasztalás, bátorítás, megértés, segítés és jóakarató támogatás, együttérzés és irányítás azok a részletek, amelyeknek eredménye a serdülő teljes kialakítása kemény és következetes munkával.²

Azonban a serdülők együttese is formáló tényező. A láthatatlan katedrán az egész osztály ül, amelynek szelleme is irányítja az egyént. Tény, hogy az atomizált egyének összessége befolyásolja az egyént. Ilyenkor, mint minden egyén, a serdülő is sajátos lelki átalakuláson megy keresztül. Személyiség tudata leszűkül és mindjobban közösségi tudatba alakul át.³ Az egyén majdnem elvész a tömegben; fölfogását átalakítja a tömeg sajátos szuggesztíója. Csak a magasabb szellemiség tud szemben állni és győzedelmeskedni a tömeg erős befolyásával szemben. A serdülő diákok világában természetesen legritkább az ilyen egyéniség. A legtöbb egyszerűen a nyájhoz tartozik, amelyet az együttes „vélemény” mozgat és irányít. Van ennek jó és van ennek rossz következménye. A tömegszellem gyakran csak ösztönös, mely magával sodorja a serdülőt. Ha lelki motívum a domináns, akkor emelkedett, hazafias, vallásos szellemű lesz a gyenge

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 215. 1.

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 206. 1.

³ Marczell: A kath. nevelés szelleme. Budapest, 1926.
Le Bon: A tömegek lélektana. Ford.: Balla A. Bpest, 1913.

akaratu serdulő is. Nem szabad tehát figyelmen kívül hagyni, hogy az iskola is gyakorolhat tömeghatást. A serdulő belső átalakulásánál tehát ezzel is kell mindig számolni.¹ Tudatosabb ilyenkor az elkülönülés és azért értékesebb az önkéntes helyes választás, A tudás, a belső érték lassan előtűnik s a serdulő ahhoz a társához vonzódik, akiben több értéket észlel. Legtöbbször még akkor is, ha felismerül tudatában a társadalmi megkülönböztetés. Ennek dacára észre keli vennie a másik, esetleg alacsonyabb származásúban a belső értéket és ezt tisztelni tanulja. Általában a serdulő nem marad elszigetelt magányban. Keresi a barátokat, s ha leány, a barátnőket, akik észrevétlenül is hatnak reá és alakítják, nevelik. Nagyon fontos, hogy ezeknek megválogatása *irányítás mellett történjék*.² A szülő és nevelő tartsa kötelességének, hogy erre ügyeljen. A serdulő meginduló vonzódása kezdetben csak külsőségeken alapul. Ilyenkor még, ha a „barát” rossz, akkor könnyen lehet választását megjavítani. Bizonyos idő múlva a legtöbb serdulő maga is felismeri hibás választását. A barát „választása”-ra

¹ Azért van, hogy az internátusi nevelés számol ezzel a tömeghatással. Nagy előny a sok diák együttese, ha jó, de nagy hátrány, ha rossz a szellem. (Lásd: A bontakozó élet III. k. 176. 1.) Az osztályszellemmel még erősebb az „internátus-szellem”, mert ott közvetlenebb és állandóbb az egymásrahatás. Ezért van, hogy a bűnök felburjánzása az internátusban sokkal veszélyesebb, mint az iskolában az osztálykeretében.

² a) Többszörös beszélgetéssel vegye kezdetét a barátválasztás, így valahogy: válassz jó barátokat! b) Figyelmeztetni, hogy ne rang és külsőség, hanem a jó viselet, jó tanulás és belső értékek alapján válasszon. Eme alaphangadások azután így folytatódnak: c) kérdezzetek, hogy kik a barátaid és *mit tanulsz tőlük*, d) Keresni a módot, hogy a barát otthonát megismerjük és azután odahajlítsuk vagy elvonjuk a gyermeket, e) Végül többszörös meghívás, hogy megismerhessük.

úgy lehet befolyást gyakorolni, hogy a szülők hívassák többször magukhoz a fiuk vagy leánykájuk leendő barátját, illetve barátnőit. A szülő szeme többet és mélyebben lát; hamarabb észreveszi a serdülő barát értékét vagy értéktelenségét.

Az iskolatársak nélkülözhetetlen tanítók; de gondosan kell ügyelni arra, hogy tényleg *jó tanítók* legyenek.

c) Az élet iskolája.

Az élet nem kímél senkit, már a serdülő is megérezzi eleven hullámverését. A származás súlya vagy értéke, a családi otthon melege vagy ziláltsága, az apa és édesanya áhítatos lelke vagy tört egyénisége, a rendezett anyagi helyzet vagy a nyomasztó szegénység, a testi erő vagy a gyengeség, tehetség vagy fejlődésben elmaradt készségek, a „múlt” vagy érintetlen gyermekkor, a jól neveltség vagy elhanyagoltság már élesen tudatos lesz a serdülőben. Felértékeli mindezeket az előnyöket vagy szenved a súlyuk alatt.

A serdülés időszakában leggyakoribb a dolgokra, az igazságra való hirtelen ráeszmélés. A játékos gyermek fantázia-világa elveszett már és a való élet éles kontúrjai bontakoznak ki. Ha ez nagyon sötétten alakul ki a serdülő előtt, akkor a sok leverő és letörő mozzanat hatása alatt kifejlődhet benne a kisebbségtudás érzése. Ha hiányzik a serdülő életéből a *biztató optimizmus*, akkor *ködös, nyomasztó pesszimizmus* lesz úrrá felette, amely nem egyszer mindent elértektelenítő cinizmussá fajulhat el. Ne feledjük, hogy a serdülő korban romantikus, realisztikus és idealisztikus fejlődési folyamatok vannak.¹ Ezek azért tartandók számon, mert a romantikus kor csapongó képzelete és érzélemlétele hir-

¹ Lásd: A bontakozó élet III. k. 125—175. 1.

telen átcsaphat a realiztikus kor szürkeségébe. És ezért ezt a kort csak akkor éli át a serdülő nagyobb megrázkódtatás nélkül, ha az otthon és az iskola alkalmas az élet benyomásainak a korrigálására, egy idealisztikus életfelfogás meggyökereztetésére.

A serdülők világában az élet iskolája részben a kívülről jövő *tapasztalatok*, részben pedig az egyéniség belső világában támadt ütközések révén érzeti hatását.

A külső világot nem egyedül a családi milieu vagy az iskola jelenti. Részt kaphat az élet „benyomásai” között a barát, az irodalom, a művészet, a társadalom egészsége vagy fonáksága. Bár általában nincsen minden kár haszon nélkül, azért igen sok olyan helyzet adódhatik, amely bizony az értékeket alaposan megtépázza. A szépen nekiindult élet könnyen elakadhat valami botlásra. Tulajdonképp semmi se múlik el nyom nélkül; valami élmény mindenképp megmarad. Az élmény különböző tónusú lehet. A romantikus prapubertás korabeli gyermek mindent „rózsaszínben” lát. Szülőt, testvért, embert, életet, boldogságot, szépséget. Valamilyen spontán tragédia vagy csalódás azután teljesen megzavarja a serdülő lelkét.¹ Ahhoz még nem elég lehiggadt és objektív, hogy a kiábrándító tapasztalatát *n e* általánosítsa; szellemi fejlettsége nem elég differenciált, hogy a szenvedés és rossz misztériumát magának megmagyarázni tudja. Lelki támasz, irányítás hiányában könnyen elvesztheti a világrendbe vetett hitét s ezzel együtt a lelki egyensúlyát.²

¹ Hát még az emberre korán leszakadó tragédiák! Bizony azok a „penészvirágok”, akiket a mostoha élet senyveszt, a legsúlyosabb terhet viselik. Velük szemben a *charitas* és az *emberi jog* mindenkit a *legradikálisabb segítségére kötelez*.

² A természet egyenesen megköveteli, hogy kisebb-nagyob küzdelmeken át edződjék a lélek. A test is próbák alatt

Nem szabad hirdetni, hogy a teljes elszigeteltség jó hatású. *Az élet követeli a tanító-mesteri jogát.* A melegágyi növényeknek még tragikusabb a sorsuk. Inkább arra kell törekedni, hogy a serdülő vezetésére hivatott nevelők fokozatosan ébresztgessék és értelmezzék az élet által szolgáltatott leckét.

Az élet tanításának másik forrása egyéniségünk belső világának megrezdüléséből fakad. A gyermekkorban még nem tudatosak a különböző adottságok, készségek által létrehozott ellentétek. Bár ugyan már az élet kezdetén is jelentkezik a test és lélek, fizika és metafizika, anyagi élet — szellemi élet, természetes boldogság — természetfeletti életöröm egymással való tusája, azért mégsem lép olyan intenzíven a tudatba, mint a serdülő korban, annál is inkább, mert a testi élet fejlődése és a szellemi ellentétek megsejtése csak később indítják meg a

fejlődik; a szellemi és lelki élet is ezt az irányt követi. Az ellenállás csak akkor fokozódik fel, ha kisebb kortól kezdve küzdelem jellemzi az ember életét. Az élet azt mutatja, hogy az elkényeztetett test leghamarabb omlik össze; a lélekfigyelés pedig arra tanít, hogy a minden küzdelemtől megvédett gyermek életképtelen. Az ugyanis lehetetlen, hogy teljesen elzárkózzék az élet hullámverése elől. Már csak azért is lehetetlen, — mert amint később látni fogjuk — a hatások nagy része *belülről* indul és a *külvilágból* csak intenzitást kap. Amire nincs előkészítve a serdülő, az végül is összetöri egész életét. Ezért szükséges, hogy *fokozatosan tárjon fel* az élet realiztikus képe is. Az erkölcsi hullámvész, a szellemi és művészi, a földrehatárolt és metafizikai vonalvezetés, a természetes és természetfeletti élet küzdelme. Gyakorlatilag ezt úgy kell megvalósítani, hogy *vezetés mellett* kell az ilyen behatásokat a lélekhez engedni. A szülő *előzetes terv szerint* olvastasson *sötétebb* tónusú könyveket, mutasson a jó és rossz küzdelmét feltáró színdarabot, mozifilmet, tárlatot. De legyen állandóan vezető, felvilágosító, értelmező és az egész életre összefüggő kapcsolatot feltáró. Ilyen módon beléphet a világ, mert a kapunál értelmes és szerető kéz vezeti a serdülő lélekszentélyébe. Ott pedig már *megítélve* és fel- vagy leértékelve köszönt be.

belső küzdelmet. Hozzájárul ehhez még az is, hogy a serdülő gyermekben már erősebb az *eszméket számonkérő hajlam*. A serdülő már önmagát is a kritikus szemével vizsgálhatja. Gyanakodva keresi labilis egyensúlyú, harcias, szenvedélyes vagy el-tompuló életének alapjait. Sokszor ráeszmél az öröklés testi és lelki súlyára, gyengébb tehetségére, a gyengébb akarati életére, majd a környezet káros voltára, továbbá a rossz szokásokra, „a múlt ter-hére”, stb. Ezek a csendes megfigyelések irányítók lesznek és a serdülő életét erősen befolyásolják, és a lelki *letörtség* vagy *emelkedettség* érzetét keltik. Az egyikből az önvizsgálat „*non possumus*”-t, a másiktól olykor lendületet vált ki. Van olyan is, aki *szent Ágostonnal* ismétli: „potuerunt hic et hac, cur non tu?”

Mi itt a teendő? Nagy hiba volna, ha valaki szórakozással akarná elvonni a serdülő figyelmét önmagáról. Nagyon helyes, hogy az egyén foglal-kozik önmagával. Ez már fontos tényező az ember lelkifejlődéséhez. Baj csak abból származhat, ha el-zárkózottságában önmagát emészti a serdülő. Ha valaha, akkor ebben a korban szükséges a vitális kapcsolat felvétele, mely a szülő, tanító-tanár és nevelő lelki-atyát a serdülőhöz köti.¹

Az izolált lélek magában él és be feléfordulásá-nak, passzivitásának következménye, hogy az élet ellentéteinek megoldására alkalmatlanná válik. Ki kell lépnie önmagából és oda kell simulnia a szere-tett szülőhöz vagy nevelőhöz, mert vezetésük nél-kül teljesen rossz irányba tévedhet.² Utólag igen

¹ A tapasztalat azt mutatja, hogy a szereteten és megérté-sen alapuló lelki bizalom nélkül nem lehet *helyes nevelést* el-képzelni. (Lásd: A bontakozó élet II. k. 211—232. Lés III. k. 12—16. 1.)

² Amit több alkalommal mondtunk a szent pecsétről, azt most itt is alkalmazni kell. (Lásd: A bontakozó élet VI. k.)

sok fiú és leány panaszolja: „elkallódott életem, mert soha senki sem nyújtotta felém szerető kezét”. Nem szabad feledni, hogy ebben a korban a valóban szerető és megértő felnőtt érintésére minden serdülő élete megtáruul. Egyik könnyebben, a másik nehezebben. Ez a serdülő egyéntől, a módszertől és a szülő, nevelő vagy lelkiatya egyéniségétől függ.¹

3. A lelki élet szolgálata.

Igaz ugyan, hogy a tanítás is arra tör, hogy az élet teljességét szolgálja, mégis jórészt a szellemi élet horizontális szélesülését és vertikális elmélyedését célozza. Az ember *lelkiségét*, erkölcsi és vallásos elmélkedését csak annyiban mozdítja elő, hogy igazolja szent *Ágoston* mondását: „Philosophia parva ab Deo abducit, profundius hausta ad Deum reducitur”. A serdülőt is azért tanítjuk, hogy ismereteinek birtokában lássa, értse és tovább kutassa a világ élettelen és élő rejtélyeit. De ez is arra törjön, hogy a *teljes élet* tökéletességéhez juttassa őt.

A nevelőnek azonban tisztában kell lennie azzal is, hogy a szellemi élet (*vita intellectualis*) mellett a lekiekre (*vita spirituális*) is külön gondot kell fordítani. A lélek élete egyrészt belső harmóniára tör (erkölcs), amely az Isten és ember függéséből ered, de másrészt az élet két pólusának, Isten és ember dinamizmusának² kialakítását szorgalmazza. Ez a törekvés már a gyermekkorban észlelhető, de a ser-

215—219. 1.) Ugyancsak ide kell kapcsolni azt is, amit a magára maradt és lelki vezetőtől távoleső egyénekről mondtunk. (Lásd: A bontakozó élet III. k. 191—254. 1.)

¹ Nem túlzás ez! Csak azok hiszik, akik sohasem próbálták meg, vagy esetleg egy-egy eredménytelen próba után abbahagyták. Tudomásul kell venni, hogy vannak közömbös egyéniségek.

² Nagy Lajos: A kath. ker. szelleme. Bpest, 1913.

dülő korban gyakran domináló jelenség. Nagyon fontos, hogy ezen a ponton legerősebben érvényesüljön a serdülő életszolgálat, mert az emberi jövő, a férfiú és a hajadon életének tartalmas volta nem a birtokolt tudás mennyiségétől, hanem a lelkiélet kialakulásának fokától függ.

Az a kérdés, hogy a lelkiélet vonalán milyen pontokban és hogyan kell befolyásolni a serdülő életét?

a) Az önértékelés felkeltése.

Az élet már a növekedő embert is megállítja feleletet sürgető kérdésével: „tu quis es?” Igaz, hogy csak időnként merül fel, de erőssége sajátosan megnövekedik, minél nagyobbat halad a serdülő a belső fejlődés vonalán. Bár az embernek a világban való helyzetének a feszegetése ebben a korban még nem racionális síkban mozog, mégis a reá adott feleletnek gyakorlati következménye van, mert a felelet ettől az első tapogatódzó állásfoglalástól függ a serdülő életének további alakulása, erőfeszítéseinek intenzitása. A nevelőnek világosan kell ezt látnia és azért arra kell törekednie, hogy a serdülőben olyan belső önértékelést keltsen életre, amely a további tudatos fejlődést lehetővé teszi és az erőteljes belső munkát megindítja. Ebben a munkában részt kell vennie mindenkinek, szülőnek, tanárnak, serdülőnek egyaránt. Az élet-hatókat úgy kell irányítani, hogy mindegyik az élet teljességének szolgálatában működjék.

A *világnézeti* kérdés felvetését nem lehet kikerülni. Az értelem előtt szükségképpen felmerül az ember helyzetének vizsgálása. Akármennyire is szeretné az ember ettől elfordítani tekintetét, egyszer csak kénytelen szembe nézni a valósággal. A nevelőnek inkább elő kell segítenie a szellem metafizikai igényeinek a jelentkezését, és nem pedig

akadályozni. Tartozik persze a feleletadással is. mert ettől függ nagyrészen a serdülő aktivitása is.

A jó család a gyermeket áldásnak, a fejlődő embert Isten követének tekinti. Ezt a valóban bontakozó életet földi és örök célok felé irányítja. A jó család a földi életre való helyes nevelésen túl az Isten felé való vonzódást és beállítódást is hangsúlyozza. Ez a vallásos világszemlélet legfontosabb tényezője a gyermek helyes lelki kialakulásának. Aki magát csak biokémiai folyamatok reakció termékének tekinti, az az emberi életet az anyag végességében már lehatárolta. Az ilyen egyénnek „sietnie kell”. Ez a földi életben csak az örömök „boldogságkiteljesedését” keresi, de a szenvedés, a lemondás, az áldozatosság nagyvonalú életet építő voltát nem értékeli. Az ilyen egyénben erőteljes az egocentrikus hatás és egészen elgyengül a közösség érdekeiért az egyén alárendelése. Csak gyűjt, de nehezen ad. Követel és nem oszt. Kivész belőle a társadalmi kötelezettség életérzése.

A serdülő életét az önállóságra való törekvés jellemzi. Mivel benne úgyis túlfejlődik s egyensúlytalanságot jelent a túlságos magabizás, azért szükséges is őt a *metafizikai eredetre és felelősségteljes életfejlesztésre figyelmeztetni*. A gyarló emberi autonómiát fékezni kell, hogy *felnemesedjék* az isteni heteronomia világába. Ez az Istentől való függés nem alázkodó szolgaságérzés, hanem földi értékek feletti uralom és fejlődéskibontakozást determináló győzelem. A családi kör és az iskola fokozatosan erősödő hangsúllyal hirdesse és nevelje ki ezt a nagy öntudatot.

Ebből következik, hogy a tanító-nevelésben, de különösen a serdülők nevelésében nagy súlyt helyezzen arra, hogy ezt az emberértékelést le ne silányítsa. A tanítás és nevelés állandóan törekedjék arra, hogy a gyermek ebben a magasabbrendű kö-

zösségben érezze magát.¹ Reális és termő léttalaját csak a Végtelen adhat. Aki nem Benne talál megnyugvást, az semmire sem tud támaszkodni. A pogány elgondolás szerint Atlasz a vállain hordozta a földet, a keresztény igazság szerint az ember az eget hordja a lelkében és ezt végnélkülien igényli.

Ez a beállítás úgy magaslik a serdülő elé, hogy töltekezni akaró lelkét a legnagyobb energiákkal telíti. Nekifeszíti a komoly egyetemes nézőpontból is értékes munkának, amely nélkül valóban nincs emberi termés.² Mert igazi ember, teljes ember csak az lehet, aki közösségben érzi magát az Istennel és így a lélek jó erőinek érvényesülését diadalra juttathatja.

Hogy mennyire elemi ez az emberben, azt sajátosan mutatja az az ideálkeresés is, mely az embert az „Übermensch” kialakulására akarja serkenteni. A földi ember azonban valamiképpen silány ideál, ha a Végtelen perspektívája elé állítjuk. Kell a felsőbb, a nagyobb. Aki azután a realizmust³ kizárólag a földies vonatkozásokra határolja, az az anyag uralmába akarja szorítani az embert. *Nietzsche* nem bízik az égben, de tiszteli és igényli a felsőbb-

¹ Ebből semmiesetre sem következtethető, hogy a metafizikai és természetfeletti beállítottság a földi értékek elvetését eredményezi. Az ember testi, szellemi és lelki értékei olyan kincsek, amelyeknek kamatoztatása a földi értelemben is köteleesség. A végnélküli élet szerves folytatása a földi életnek.

² Ez a beállítás nem jelent túlzott idealizmust. Tény, hogy a metafizikai és természetfölötti világszemlélet széles keretén belül kell a reális élet minden küzdelmét, a jó és rossz harcát beállítani. Akit így nevelnek, az nem lesz álmodozó, hanem a való életet élő és érette áldozatosan küzdő krisztusi ember.

³ Nem csak az reális, ami emberi érzékszervekkel észlelhető. Van *reale materiale* és *reale spirituale*. Van *reale naturale* és *reale supernaturale*. A valóságoknak válfajai vannak.

rendűséget. Akinek nem kell az ég és az égi, az a világ és emberek fölötti lenyűgöző *hatalomban látja* az ember felsőbbrendűségét.

De az önértékelés egyetemes felfokozása mellett az *egyéni értékek* felkeltése is a tanító-nevelő feladata. A „Minderwertigkeitsgefühl”-ről azt tanítjuk, hogy az ember belső kifejlődését gátolja és a külső akcióképességet is nagy mértékben gyengíti. Ha ez igaz, akkor az is igaz, hogy a saját értékeink tudatosítása az élettevékenység fokozását teszi lehetővé. És ez nem csak a felnőtt életében van így, hanem a serdülő éveiben is. Sőt, csak a fejlődő emberre nézve lényeges igazán, hogy a jövőjébe vetett hite nem alaptalan. Még pedig azért, mert az önfejlesztés erőteljes munkájába *csakis* az állhat be, aki érzi és tudja, hogy érdemes áldozatot hoznia.

Már most mit tegyen ezen a téren a nevelő? Az első és legfontosabb a *nevelői meglátás*. Az igazi nevelő szeme tökéletesebb, mint a köznapi emberé. Ez a szem nem csupán a felületeket látja és nemcsak a felszínes benyomást akarja keresni, hanem *értékelve* vizsgál. A *hiányészlelés* felületes látás. Míg aki értékelve néz, az a kívánatos tulajdonságokat tárja előbb föl. Ez a beállítás arra akar figyelmeztetni, hogy a nevelő *lássa meg a serdülő világában a jót*. Még akkor is, ha a rossz a domináló. Pozitív módon neveljen, vagyis a jó látásán és kiemelésén kezdje meg a rossz javítását. A serdülő ifjú lelki hullámszásában a jó és a rossz egyformán változtatja szerepét. Egyszer ilyen a gyermek, máskor meg amolyan. Előre lendíteni csak az tud, aki eredményeket, elfogadható képességeket is észrevesz. Az örökös hibáztatás a „csak azért is” bosszúját szítja magasra. Nincs ugyanis ember, aki bele tudna nyugodni abba, hogy csak éppen ő az, aki mindig, még a silányak között is a legsilányabb.

A serdülő majdnem mindig homályosan látja önmagát. A felnőtt szülő vagy nevelő kötelessége tehát figyelmeztetni azokra a jó készségekre, amelyek benne is bontakoznak például, ha az iskolai munka — minden erőfeszítés dacára is — nehezen megy. *Keressse meg a nevelő azt a pontot, amelyen valamelyes eredményt ért el a gyermek és induljon meg ennek felbecsülésével.*¹ Egy-egy dicsérő elismerés emeli majd az amúgyis eléggé letört gyermeket és megindítja benne talán hamarabb a fejlődés menetét. Ugyanígy vagyunk azzal is, ha a serdülő fiú vagy leány erkölcsi küzdelmét és hibáival való szembehelyezkedését látjuk. Ilyenkor *dicsérő szóval* kell észrevenni az ambíciót és ki kell emelni a kezdetben talán primitív formában jelentkező eredményt is. Mert az elismerés felébreszti az önérzetet, feltámasztja az önbecsülést és lehetővé teszi a további erőfeszítést.

A második lépés: *könnyen elvégezhető megbízatást adni.* A nevelő olyan munka elvégzését bízta a növendékre, amelyben az régen elég gyarló és gyenge volt. Ilyenkor hozzáfűzhet néhány lelkesítő, biztató szót, pl.: *hogymár te is alkalmas vagy ilyenre! Mutatja jóakaratom!* A serdülő hamar észreveszi, hogy ilyen „megbízás”-ban a nevelő bizalma rejtőzik és azért minden lehetőt elkövet, hogy

¹ P. Feliciánról, a híres pozsonyi ének mesterről azt mondják, hogy tanításának alapmódszere az volt: ha valaki a karban hamis hangot fogott, akkor megállította a kart és így szólt: „Az ének gyönyörű! De... te, ott a szopránban... vezetőénekessé lehetnél, ha kissé többet próbálnád magadat és a jó hangodat egészen érvényesítenéd...” Azután „magát próbálta”! Addig *fokozta*. Lépten-nyomon magunk is tapasztaljuk, hogy a *lebecsülés* csak ambíciót tör és az áldozatos nekilendüléstől visszatart. Aki csak egyszer is azt mondja a kis diáknak: „Na, tőled se hallhat okosat az ember”, az számolhat azzal, hogy letöri a gyermek törekvését.

sikert érjen el.¹ Ilyen apró megbízások tervszerűen fokozandók. Minél többet tud elérni a gyermek, annál nagyobb lesz az önértékelése és az önbizalma.² A harmadik lépés: *a jó készségek vizsgálatára való hajlam felkeltése*. Az erkölcsi és különösen a vallásos nevelés igen erősen hangsúlyozza a hibákkal való szembeszállást. Ezt a lelki munkát a napi lelkiismeretvizsgálat és examen particulare, a részleges lelkiismeretvizsgálat útján akarja a vallás elérni. Ezt a törekvést csak helyeselni lehet, de nem árt, ha még kiegészítjük azzal is, hogy számbavesszük még, *mennyi jót mulasztottunk el*, azaz mennyire figyelmen kívül hagytuk eddig egymás jó készségünk gyakorlását. A természetfeletti gondolkodás szerint az Isten ajándéka az ember minden készsége, képessége. A „talentum” nem arra való, hogy haszontalanul hevertessük. Ellenkezőleg, az égi ajándék a lélek tudatos munkája által szüntelenül sokszorosítandó. Ezt olyan formán lehet a serdülő lelkébe vésni, hogy reáneveljük, hogy belső készségeit, a természetes és isteni ajándékként kapott életkincseit tudatosan fejlessze. Sajnos, gyakran találkozunk olyan gyermekkel vagy serdülővel, aki hibáit könnyedén felsorolja, de Istentől kapott lelkiértékeit nem ismeri. Pedig azok kidolgozásának elmulasztása szintén magába rejti a bűn fogalmát. Aki életének értékeit is ismeri, az megbecsüli önmagát és örömmel áll az értékek kialakításának szolgálatába.

¹ De ha előbb az első pontban azt mondtuk, hogy a *jót meg kell látni*, akkor itt megjegyezzük, hogy — még sikertelenség esetén is — *legalább a kísérlet jóságát* vegyük észre. A jótakarás emeltessék ki ilyenkor is. Ez a módszer a későbbiekben rendkívül értékes eredményt fog hozni!

² A siker természetéhez tartozik, hogy boldogít, de ugyancsak jellemzője, hogy újabb próbákra bátorít. Ezt a ítevelés vonalán is ki kell használni. Itt sem szabad sajnálni. az elismerő, buzdító szót.

A negyedik lépés: *a lelkihaladásra való felfigyeltetés*. Az élet sok próbán, emelkedésen és bukáson vezet keresztül. A serdülő fájdalommal nézi gyakori vereségeit és hamar megroppan önbizalma. A gyóntató lelkiatyák, vagy a lélekkel foglalkozó nevelők állandóan küzdenek ezzel a letörtséggel. „Atyám, én mindent próbáltam és nem megy!” Különösen gyakori ez a szexuális élet nehézségeinél. De a tapasztalat azt mutatja, hogyha fel tudunk mutatni velük néhány eredményt, amelyet saját erőfeszítésük és az Úr kegyelme hozott létre bennük, akkor megtörhetjük ezt a melanchóliába hajló tehetlenséget.

Persze mindezek csak nagyjában jelzik az irányt. A gyakorlati *élet* ezernyi módon variálhatja az ilyen pedagógiai taktikát. A lényeges az, hogy valahogy így kell haladni és az egyéni módszerek alkalmazásával, továbbá az életadta sajátos helyzetek figyelembevételével kell a problémákat megoldani. Az életfejlődést nem a dermesztő lelki fagy, hanem a nevelőből sugárzó lelkienergiák szolgálják.

A magát nagynak tartó és elhivatottnak hívő serdülő a legnehezebb munkába is belevág. Az alkotás elemi vágy. Különösen, ha egyéni életünkről van szó. — Csakis az önmagát értékelő ember tud nagy nehézségek felé nekilendülni.

Végül felmerül a kérdés: vajjon nem keli-e attól félni, hogy az önértéklés és önbizalom fejlesztése a szerénység és alázatosság rovására büszke, beképzelt pózokba meredező ifjakat nevel? Ez az aggó kérdés annál jogosultabb, minél jobban dominál a serdülőben az önteltség, a fölényretörékvés, továbbá ha tisztában vagyunk azzal, hogy éppen az aszthéniás típus hajlamos arra, hogy önlebecsülését hirtelen túlértékeléssel cserélje fel. Mindenesetre tanácsos résen állni és különbséget kell tennünk a büszke, gögös önimádás és szerény ön-

értékelés között. Az első önmagát emeli ki mindek fölé és így szinte önmagából „faragott képet csinál magának, hogy azt imádja”, míg ennek el-
lentéte a Mindenható talentumának fogja fel élet-
értékeit és hálás lélekkel áll azok kibontásának, ka-
matoztatásának szent munkájába. Végeredményben
tehát azon múlik minden, vajjon *helyes világnézeti*
beállításban nevelődik-e a gyermek. Ha életfelfogá-
sának alapja az Istentől való függés, akkor szellemi
és lelki értékeivel azokat Istentől eredeztetve nem
pózol, nem fölényeskedik. A tehetség latens kincs,
melyet ki kell fejteni, olyan, amelyet önmaga és
embertestvérek érdekében kamatoztatni kell.

Ha a nevelő tapasztalja, hogy akár túlhangsú-
lyozott alkati okok miatt, akár helytelenül nevelt
göggőség miatt túltengene az önértéklés, akkor
ama módszert ajánlatos választani, amellyel időr-
közönként nagy feladat elé állítható a serdülő, olya-
nok elé, amelyeket ő maga sem tud megoldani....
*A tények evősebben beszélnek, mint a korholó sza-
vak.* Ha a magára büszke is észreveszi erőinek vé-
gességét, akkor ráeszmél arra, hogy neki nincs joga
önmagát fölényesen mások elé helyezni. Az igazi
lendületos megindulás a helyes önértéklésből ered;
ami egyúttal egy dinamikus belső egyensúly közve-
tett bizonyítéka is.

Ilyen belső rendezettség felé tendáló, igazi erköl-
csi és felsőbbrendű lelkiéletet a serdülőben csakis
akkor tudunk megindítani, ha szinte szuggesztív
erővel kiváltjuk belőle a krisztusi embertípus éle-
tére való elhivatottság és egyéni értékei révén arra
való alkalmasság emelő tudatát.

b) A szellemi és lelkiegyensúly beállítása,

A serdülőt belső kiegyensúlyozatlanság és for-
rongás jellemzi éppúgy a szellemi, mint a lelki éle-

tében.¹ Ezekből kivezetni és egy közvetlenül megvalósítható ideál felé lendíteni, melyben a serdülő reális és transzcendentális vágyakozása egyformán kielégülést nyerhet a nevelő-tanító tulajdonképpeni feladata.

A szellemi élet terén a tévedések és az igazság kérdése körül mozog minden lényegesebb probléma. A helyzet mindenkori megoldása különösen azért nehéz, mert a gyermekmese már nem elégíti ki a serdülő okoskodó természetét, viszont az igazság objektív átfogásához még aránylag csekély a serdülő szellemi érettsége.

Az igazság áhítózása az ember szellemi természetének egyik nyilvánvaló ténye. Az emberi szellem állandóan arra törekszik, hogy a környező világba lépve annak felülete után az összefüggő s a végső okokat visszhangzó *mélységeit* kutassa. A mélységkutatással rendszerint együtt jár a töprengő okoskodás az élet értelmét illetőleg, amely azonban csak nagy szellemi tartalommal bíró egyéneknél vet fényt az élet igazi összefüggéseire. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni azt aényt, hogy a fokozatosan elmélyülő gondolkodásmód mindig újabb és újabb problémát vet fel. Ez a felvetődő nehézség pedig mindaddig foglalkoztatja a serdülő lelkét, míg reá nem eszmél arra, hogy az egész *élet az élet-*

¹ A szellemi élet kérdései a tudás területén az igazság mibenléte körül mozognak. A gyermekkor — a fantázia világa; színpompás szakasza a szép meséknek, a pazar életváltozatnak. Minden kérdés a szivárványos mese keretében él. Nagy és szenvedő változást okoz, midőn az igazság *rideg* lehetete elüzi a mesebeli világot... A lelkiélet kérdései még nagyobb területet érintenek. Itt már az erkölcs és vallás kérdéseiről van szó. A tekintély, az egyéni élet, a természetfeletti világ már ott örvénylik a serdülő lelkében. Nagy feladat ilyenkor a szerves fejlődés vonalát szem előtt tartva helyes irányt mutatni.

misztérium szent varázslatában áll! Innét hangzik fel az a boldog alleluja, mely szentnek hirdeti az egész világegyetemet.

A serdülő azonban *egyedül* nem igen birkózzhat meg ébredező szelleme által felvetett kínzó kérdésekkel. Tépelődéseiből a szülőnek és nevelő-tanítónak kell kisegítenie. *A cél a nevelésben a forrongó évek alatt: mindenekelőtt rendezett, fegyelmezett gondolkodáshoz szolid alapot teremteni. A mó d-ja ennek: a lelket a szentség misztikumába beállítani. Az eszköze: a tanítás és a kegyelmi megvilágítás.*

Ami most az elsőt illeti, arra nézve azt kell megjegyezni, hogy a *kétkedő bizonytalanság* a lélekfejlődés legerősebb deformálója. A serdülő fejlődéséből következik belső bizonytalansága; azért igényli a biztos életirányítást. A szülőnek és nevelőnek tehát állandóan vigyázniia kell arra, hogy saját *példájuk*, oktatásuk módja és tartalma ne bénítsa a serdülő törekvését, hogy a *felnőttek* valóban azt az életet éljék, amelyet ideálként hirdetnek. A serdülő élet problémáját az egyik fiú így fogalmazza meg: „a mesevilágból kinőve a világ és az én kötelékeit levethetem”. E mondatföredékből is látni már, hogy a *felszabadulás* és a lekiismeret a priori működő kényszerítő befolyásától való függetlenség érzete és az ész győzelme az igazság felé áhított vonzódás ilyenkor akar érvényre jutni. Mindez világosan mutatja, hogy ebben az életszakaszban az életforma kialakulásával van dolgunk. S pedig olyannal, amely a milieu és az én kötelékeinek levetésével csak az ösztönös erővel próbálja berendezni az életét. Éppen ezért a felnőttek élete legyen tiszta példa arra, hogy biztos következetesség-

¹ Ez semmiképpen sem jelenti, hogy a pszichiáter *kutató munkája* értékelen. Ellenkezőleg. A legmélyebb kutatással csak az ősokra, a mindent teremtő Istenre talál.

gel csakis a gyermekkorban kapott elgondolások alapján irányítható az élet. A mese és valóság látványosan kiegyenlíthetetlen ellentétének megoldása nem a réginek elvetésén, hanem az életrejtéyek megszentelésén kezdődik.

Ezért mondjuk, hogy a szellemi köd elosztatásának a módja az élet misztikumának fokozatos megéreztetése, majd tudatosítása.¹ Világosan reá lehet vezetni a serdülőt, hogy Isten gyönyörű és rendezett világában élünk, hol *az élet érdekében adódik az Úr minden szent adománya, amelyek között az értelem is egy a sok életkincs közül.* Ez az Úr szépséges világának egyetemes nézőpontból való tudatosítása, hogy a reális életben is világos és nagy célok felé vezető utakat járjon a serdülő.²

Eszközül pedig a nevelő-tanítást és kegyelmi megvilágosítást kell használni. Amit fentebb mondtunk, az ide is vonatkozik. A család, az iskola olyan tanító legyen, amely nemcsak az ismeretközlésre, hanem az életigazságok megalapozására is

¹ A megismerés útja — kétségtelen — mindig nagyobb és sűrűbb ködbe visz. A *vasmunkás* pl. ismeri az acélpengét; s annak megmunkálásánál megnyilatkozó fizikai tulajdonságait, a kutató *fizikus* vagy kémikus már lényegesen túl megy az ilyen megismerésen, ő már ismeri az acél belső szerkezetét, a vas atomok felépítését, a keménységét kölcsönző szénkristályok struktúráját, a *bölcselő* az anyag és energia végső összefüggését, a tér és idő problémáját s a mögött az anyagi létezés végső okait, a *pap* előtt a Teremtő és teremtett viszonya, célja, végessége és végnélkülisége kerül előtérbe.

² Ez nem a tudás leértékelése és magas hivatásának le kicsinylése. Vegyük észre, hogy mindennél nagyobb az élet. Pl.: *Prohászka* is azért nézte igen nagyra, mert az intellektualizmussal szemben *az élet* magasabbrendűségét meglátta és hirdette. *Az értelem is szent eszköz az élet érdekében!* Az élet a legnagyobb érték. A véges „én” és a „Végtelen ÉN” az egész mindenség legnagyobb kincse. *Ennek vitális kapcsolatának kidolgozása az emberi élet legmagasabbrendű hivatása.*

tör.¹ A természetfeletti, kegyelmi megvilágítás nem emberi munka. Értékéről és hatásáról már szótoltunk, közlési módját is ismertettük.² A nevelő munkája itt arra terjeszkedhet ki, hogy előkészíti a lelket az Úr közeledtére, hogy a serdülő vegye észre az abszolút igazságot, hogy „*nálam nélkül semmit sem tehettek*”. Keresse tehát az Urat. A nevelő pedig az igehirdetés segítségével iparkodjék arrafelé fordítani, ahonnét az isteni kegyelemáramlás várható. Egészen bizonyos, hogy az emberi tanítás és az égi bölcsesség nyomán fakadó kegyelmi áramlás fényt gyújt a serdülő homályos lélekszen-télyében.

A serdülő lelkiéletének egyensúlytalansága az *erkölcsi és vallási életre* is kiterjeszkedik. Az erkölcsi élet területén az *én és más*, a vallási élet terén az *én és Isten* kapcsolatai körül hullámozik fel ilyenkor rengeteg probléma.

A serdülő világában az én ébredése a fejlődés szükségszerűségéből következik. *A szellem, teljes felébredése* már az ifjúság lelki világát jellemzi.³

¹ Ma már igen gyakran hangoztatják, hogy az iskolának az *életre kell nevelnie*. Az is elég gyakori, hogy a *jellemes ember* kitermelését hangsúlyozzák. Nálunk az 1924. évi középiskolai törvény a *vallás-erkölcsi* nevelést tűzi az iskola céljául. Mindez arra mutat, hogy az ismeretközlés csak az eszköz jellegével bír. Óvakodni kell azonban attól, hogy az életre nevelést — a gazdasági orientáció szűk keretére határoljuk; — továbbá, hogy a jellemes ifjúság kitermelése egykét előadásra és fegyelmező feddésre szorítkozzék; végül nem szabad elégnék tartani azt sem, hogy a vallás-erkölcsi nevelést heti két hittanóra korlátozzuk. A serdülő fiú és leány a szülőktől és az iskolától várja lelkiéletét beárményező nagy problémáinak megoldását vagy legalább is az irányt, a módot, mely a feloldásuk felé vezet.

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 267—270. I. és VI. k. 270—274. 1.

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 263—267. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 83—137. 1.

A serdülőben abban nyilatkozik ez meg, hogy a tekintélytisztelet problematikussá lesz, a régi ideálok elfakulnak s az ösztönök uralma alá kerül a lélek centruma. Az első a kamaszkodó szembeszállásban, a második az önmaga termelte eszménykeresésben, a harmadik pedig a fékevesztett indulatosság és szexuális érzés-komplexum erősebb ütemességében jelentkezik. Ezt a tényt tudomásul kell venni, és ezek figyelembevételével kell a serdülőt támogatni és irányítani.

Az alap — *az atyai szeretet és a serdülő helyzeteinek megértése*.¹ Ha valaki reászorul erre, akkor a serdülő fiú és leány biztosan. Még akkor is, sőt annál inkább, minél többet veszített közvetlenségéből és őszinteségéből. Ez ugyanis természetes következménye a serdülés életszakaszának.² Az igazi lélekszerinti szeretet azonban nem tekinthet ezekre; előtte elhomályosodnak Vénusz kincsei és kitérülnek a bontakozó erények küzdelmei. Ezért kell figyelmeztetni a szülőket és nevelőket, hogy *szerető megértéssel* kísérjék a serdülő erősen hullámozó belső életét. Legyen bennük sok megértés és indulatmentes irányítás. Ez a megértő szeretet ugyan nem jelent *teljes elnézést*, hanem *jóakarátú befolyásolást*. A serdülő fiú és leány megérzi a nevelőben vagy szülőben az *önzetlen szeretetet*; ennek szavára szívesen hallgat. Csak az állandóan veszedő, elítélő, dorgáló és mindig kifogásoló szellem az, amit nem bír el. Az erkölcsi életre is vonatkozik az, hogy a jó meglátásán és kiemelésén kell kezdeni a hibák kijavítását.

A megértő szeretet másik jegye az *állandó következetesség*. Ezt úgy kell értelmezni, hogy a nevelő kövessen határozottan egy felvett irányt, hogy

¹ Lásd: A bontakozó élet II. k. 211—232. 1. és 237—247. 1.

² Lásd: A bontakozó élet III. k. 191—254. 1.

a szülői ház és az iskola ne járjon külön utakon, hanem munkájában harmonikusan egészítse ki egymást a két tényező. Nagy baj, ha a szülők egyenlensége, vagy a gyermek szeretetéért való versenrgése, illetve a tanár és szülő torzsalkodása más, s más nevelési irányt képvisel. Ebben az esetben nem szabad csodálkozni, ha ilyenkor a serdülő amúgy is labilis morális egyensúlya megbomlik.¹ A szülők és nevelők tehát fegyelmezett önneveléssel úgy közeledjenek a serdülőhöz, hogy azok tőlük mindig ugyanazt a tiszta, mélyen megérett irányítást kapják.

Aztán szükség van még a nevelésben *az áldozatos segítő készségre is*. A nevelő sohase siessen éppen akkor, amikor a serdülő valami nehézségével keresi a figyelmét. Hiszen az ilyesmire nem szánja el magát könnyen a gyerek, és ha bajában csupán szórakozott emberre talál, könnyen lehet annak az eredménye végleges elzárkózás. Sem fáradság, sem időhiány nem lehet itt mentség. *Lelki munkára mindig készségesnek kell lennünk*. A serdülő jól megbírálja már, hogy készségünk valóban önzetlen szeretetből ered-e. Adjuk meg neki tehát azt a lelki alapot, amelyen azután felépülhet a nevelő és serdülő között a lelki kapcsolat.

De ez az áldozatkészség ne csak arra terjeszkedik ki, hogy készségesen fogadjuk a közeledőt. Tegyük egy lépést feléje is. *Keressük akkor is, amikor nem gondol reánk*. A jó szülő és nevelő vegye például a *jó Pásztort*, aki elhagyja a kilencvenkilenc igazat az egy eltévelyedettért. Sőt egyenesen azok

¹ Ha a serdülő az apa vagy anya életének erkölcsi lazaságát (részeseg, züllött vagy elvált, stb.) látja, vagy éppen a szexuális élet terén az apa elvi lazaságát észleli („nem szabad mindent olyan komolyan venni”, „a természet, természet”, stb.), akkor nem csoda, hogy a serdülő erkölcsi élete is összeroppan.

után kell mennünk, akik legmesszebbre kerülnek bennünket. Szidalmak csak ellenállást provokálnak a serdülőben, de a jóság, a törődés végül is győzelmet arat.

Még a sikertelenség és lelki elesettség se váltsion ki türelmetlenséget a nevelőből. Üljön ki arcára a *szomorú részvét*, a sajnálkozó szeretet. Sohase felejtse, hogy az édesanya csendes könnye nagyobb erő, mint kemény szidalma. Az első a szerető lélekből fakad, a másik az indulatból táplálkozik. Az egyik nevel, a másik összetör.

A serdülő lelkiéletében a forrongás másik területe a vallásos élet. Tudni kell, hogy a serdülés első vagy romantikus szakaszában a vallásos élet -a legintenzívebb. Az ingás a második, a realiztikus szakaszban erősödik. Itt inkább arra terjed ki, hogy milyen az Isten és az „én” viszonya. (Csoda, kegyelem, isteni segítség, szentségek, stb.) Azok a mélyebb tételek (Isten léte, autonómia és heteronómia, Krisztus istensége, a Krisztust közvetítő Egyház szerepe, a vallások differenciáltsága, a pogányok élete, az örök élet tartalmi értéke, stb.), amelyek az ember vallásos életének leglényegesebb pontjait alkotják, általában csak az ifjabb korban lépnek előtérbe. A serdülőnél legfeljebb ennek alaphangjait halljuk.

Hogy a vallási élet területén lassú, fokozatos és a lehetőség szerint zavartalan legyen a fejlődés, arranézve az első lépés: *a szülők és nevelők példaadása*. A vallásos élet fejlődése a családi és iskolai élet atmoszférájától függ. Itt igazán érvényes az, abban a lélekben fejlődik egyenes vonalon a vallásos élet, ahol ennek megfelelő környezetet találunk. Már a *megindulás* is a család életétől függ; a szerves folytatás pedig egyenesen belőle táplálkozik. A serdülő élesen figyeli a szülők és nevelők vallásos gondolkozását. Ha az ő életükben látja a tőle

is elvárt vallásosságot, akkor a realizusból az idealizmus felé emelkedő lelke mélyen megéli a vallásos életet.

Különösen a sexuális élet támadásai idején veszedelmes a rossz példa, a közömbösség és a hanyagság. A *vallásos* serdülő fiú és leány nagy *részvétellel nézi* a körülötte mozgó „hitetleneket” és mindent elkövet, hogy megtérítse őket. A gyermek és serdülő a legjobb és legerősebb térítő. Tesz, vesz, könyörög, int, imádkozik és tanácsokat kér, hogy másokat megtérítsen. A serdülők *nem vallásos része* e korban azonban *gátnak* érzi a vallás tilalmát. A harc nehézsége elől — az öregebbek példájára — könnyen átcsap az elméleti tagadás területére. Ez azután azért nagy veszély, mert a relatívnek beállított vallás miatt biztosan tagadja a természetfeletti élet nagy lehetőségeit is.

A második konkrét lépés: a *szellemi élet kilengéseinek vagy elméleti vitáinak lassú feltárása*. Az irodalom és a szellemi élet minden szélsőséget felvet. Tagadhatatlan, hogy a fiatal élet gátszakadások és új nekivágások közt megy végbe, ilyen áramlás pedig sok törmelékkel és iszapot hord magával. Ezt is figyelembe kell venni a nevelőnek vagy szülőnek s az ilyen zavaros életáramlás előkészítés nélküli feltárása pedig nem alkalmas a serdülő lelkének harmonikus fejlesztésére. *A nagy végletek megértéséhez szellemi és lelki felkészültség kell*. Ez pedig hiányzik a serdülónél. Azért a „mindent láss és olvass” elmélet szabados elgondolás, mely e gyenge lelkeknek összeomlását eredményezheti. Olvasmány, színház, művészet könnyen szolgáltathatja a világnézeti alapokat ingató, vallásos életet támadó elméleteket.

Tanácsos azért résen lenni, még a megbízhatónak vélt könyvek esetében is. Ügyeljünk, hogy fokozatosan kerüljön bele a serdülő az élet nagy el-

lentéiteit fenyegető problémákba.¹ De azért ne legyünk éppen álszenteskedők, mert az ilyesmi előbbutóbb nevetségessé válik a serdülő előtt. A serdülők olvasmányai jórészt a nagyot akaró és lendületet szolgáló irodalomból menthetők. Viszont a pesszimista, izgatón szexuális és vallást támadó iratok nem a romlatlan lélek életeledele.

Meg kell érteni, hogy a föld nem életüdülő, átmeneti játéktér; azért a serdülőt úgy kell nevelni, hogy értékelje a szenvedő küzdést és szeresse az erőfeszítést, lássa meg az életnek igazi nagy célját. *Ennek elérése vagy legalábbis megközelítése a serdülő helyes nevelésének alapvetése.*

c) Az ember testi természetének megszentelése és a jövő élet előkészítése.

A serdülőkort a nemi érés időszakának is szokták nevezni. Bizonyos, hogy ebben az életszakaszban dől el, vajjon a serdülő szexuális élete erkölcsi vonatkozásban ilyen vagy olyan lesz-e. Ezért kívánatos, hogy a serdülő ifjú olyan módon kerüljön szembe eme életkorszak megpróbáltatásaival, hogy a későbbi esztendeire ne nehezdedjék az erkölcsi botlások terhe.

A feladat nehéz, mert egyrészt erőteljes ősi ösztön jelentkezésével és követelődzésével van dolgunk, másrészt pedig jórészt ismeretlen célok, érzések és vágykomplexumok sürgetnek világosabb értelmezést. A nevelőnek éreznie kell, hogy ezek a gyökerében titkos erők az élet vonalain új pályákat vágnak, de tudnia kell azt is, hogy ezeknek céljai végeredményben életet szolgáló rétegben pihen-

¹ Nem szabad rettegni — a serdülők szellemi cenzúrájától. Az ifjú belenő az *önállóságba*; a felnőtt érvényesítheti ítélőképességét; a *serdülő* fejlessze ki egyéniségét — az életépítkezés nehéz munkájával. Ezért csak olyant kell neki prezentálni, ami valóban fejleszt.

nek.¹ Az ébredező test természetes ösztönös világának helyes irányítása és nevelése a legnehezebb feladatok egyike, amelyet már a téma körül dúló vita is eléggé jellemez.²

Azt már az előzőkben is mondtuk, a szexuális élet energiái már a gyermekkortól kezdve kisebb-nagyobb erősséggel megnyilatkoznak.³ Azt is említettük, hogy az egészséges szervezetű és jó környezetű gyermekben átfutólag vagy későn, a serdülőkör alsó határán lépnek tudatba. Bizonyos, hogy mivel a szexuális életjelenségek az életfejlődés integráns részei, azért természetükhöz tartozik az is, hogy több-kevesebb erősséggel már a gyermekkortól kezdve kísértenek. A szülők és nevelők korán észrevehetik azokat a kezdetleges jelenségeket, amelyek a szexuális élet megrendülésére engednek már következtetni. Ha a játékos kisgyermek élet-

¹ Ezért írja *Tumlirz*: „Aber durch das Erleben geschlechtlicher Gefühle und Begehungen, mögen sie noch so dumpf und triebhaft, unklar und vieldeutig zum Ausdruck kommen, ist die erste Brücke zur Welt der Erwachsenen geschlagen.” (*Tumlirz*: Pädagogische Psychologie. Leipzig, 1930. 25—26. 1.)

² A serdülők szexuális életének kérdéseiről széles irodalom áll rendelkezésre. *Ch. Bühler*, *W. Hoffmann*, *Spranger*, *Cramer*, *Füllkrug* (a leányok élete!), *K. Gross*, *M. Hirschfeld*, *Kohl*, *A. Nohl*, *Schoppen*, *Gillet*, *Hoffmann*, *Th. Ziehen*, *Wagner*, *Mönkemöller*, *Krafft-Ebing* (a két utóbbi beteges jelenségekről ír), *Freud*, *Bernfeld*, stb. Vallásos irányban kiemelkedők: *Foerster*, *Tóth T.*, *Kosziarsziiz*, *Bergmann*, *Csaba M.*, *Kiss F.*, *Csia*, stb.

³ Az erosz kopogtatása *Rupperi* szerint akkor hallható, mikor szóban, írásban sajátos hang csendül ki az egymás felé forduló lelkekből. „Sie liegt überall da vor, wo Jugendliche mit begeisterten Worten von Ihrem Vorbild schreiben... Die Beziehung zum ihm bezeichnet man als „Liebe”, „mag ihn unbeschreiblich gern”, „ich verkehre intim mit ihm”, „er versteht mich”, „ich habé ihm alles erzählt”, neulich „oft sind wir zusammen”, „ich habé ihm gebeichtet”. (*H. Ruppert*: Aufbau der Welt des Jugendlichen. Leipzig, 1931. 79. 1.)

tében feltűnő a fiúk és leányok elkülönülése (a fiúk egyenesen megvetik a kisleányokat!), akkor a serdülés kezdetének első jelei ennek az ellentétnek az elsimulása. Szóban, vágyban, szeretetben, együtt-érzésben és egymással szemben érzett melegségben nyilatkozik meg a vér ereje.

Mitévők legyünk? Ez a nagy kérdés tör elő a mi lelkünkől. *Alaptételül azt mondhatjuk, hogy a serdülő szexuális életének irányítását az állandó nevelés és helyes transzformálás, de semmi esetre sem kizárólag egy vagy más eszköz biztosítja. Sem a nemi felvilágosítás, sem a koedukáció, sem a féktelen szabadosság nem nyújt egymagában kielégítő biztosítékot.* Ezeknek egyike vagy másika lehet része a szexuális nevelésnek (a szabadosság soha!), de valóságos eredményt csakis állandó nevelés adhat.

Hogyan vezethető végig ez a nevelés ezen az élet-szakaszon. A megindulás a nevelő *alapelgondolásában* pihen. Aki az életösztönt kéjelgés ösztönének nézi vagy egyszerű biológiai energiának tekintti,¹ az sohasem fog helyes utat találni a nemi

¹ Csak jegyzetként fűzzük ide az ellentétes álláspontokat: a) *az élet a jövő biokémiai csodáját szolgáló dinamizmus.* Tárnyilag igaz, de ha ennek a csodának a háttérében nem világosodik ki az életet teremtő Isten mint alfa és ómega, akkor az életfolyam sodra elragadhatja a serdülőt titokzatos és bizonytalan utain! Éppen ilyen bizonytalan az irányító ember is, mert eszközei, céljai ködössé lesznek. *Csak biológiai tisztaság (vértisztaság, fajtisztaság, stb....) pedig egészen elsötétíti az egyéniség jelentőségét,* b) *Az élet kényszerítő energiahalmaz, amely a megélés követelményével lép fel.* — Ebben csak az az igazság, hogy az élet természetes isteni törvénnyel szorgalmazza a jövőt! Az már azonban tévedés, hogy kényszerítő követeléssel lép fel (idegbajok, kóros képzetek stb. erednek belőle) és hogy az *ösztönös élvezetet élettartalomként igényli az ember.* Ezt a kettős beállítást ta-

élet nevelésében. *Az élet szentségét kell megéreznie annak, aki az életszolgálat szent energiaérvényesítésére akar nevelni!*

Ez a felfogás azon a metafizikus világnézeti meggyőződésen alapszik, hogy *az élet Istentől ered, az életszolgálat Istentől rendelt szent kötelesség és élettartalom, végül, hogy erre a szent szolgálatra szent nevelés szükséges.*

Ezt a gondolkodást csak hosszas nevelés, szigorú önfegyelmelés adhatja. De éppen ezért hangsúlyoztuk mindig, hogy mielőtt mások nevelésébe kezdünk, előbb önmagunk kialakításával törődjünk. Igazi életirányt csak az mutathat, aki élő mécsessé *tette* önmagát. Az életmécs olaját pedig a termé-

gadja maga az élet is. Még pedig úgy, hogy a valóság szerint *csak a beteges* egyének életét szorítja kényszerűen erre a területre s úgy is, hogy az élettartalomnak és életélvezetnek sokkal tágabb és nagyvonalúbb területét tárja az ember elé. Ez a felfogás igen szűk területre szorítja a szexuális nevelést, s legfeljebb annyit tesz lehetővé, hogy túlzó aberrációktól védjük meg a serdülőt. De ki tud gátat emelni akkor, ha előbb szakadást okoz az élet természetes rendjében, *c) Az élet egyetlen és igazi ősi energiája a szexualitás*, amely kisebb-nagyobb kilengésekkel vagy alig észlelhető reakciókkal lép az élet területére. — Mi itt az igazság? *Csak ez:* a szexuális energiák ősi természetében revelálódó életszolgák s a szervezet fejlődésével párhuzamosan jelentkeznek. De sem nem *egyetlenek*, és sem nem csupán *libidinózus erotikát* szolgálnak. Nem *egyetlenek*, mert maga az élet az energiák, a vágyak, az igények ezernyi skáláját tárják fel, ugyancsak nem szolgálai a libidónak. Az erosz természetes életenergia, a *libidó* ennek segítő mellékzöreje. Nagy hiba, ha ez a kettő helyet cserél, mert akkor belső összeomlás következhet be. Aki életét csak a *libidónak* szenteli, sohasem fog helyes és kiegyensúlyozott életet teremteni! És végül felvethető a kérdés: mi a tisztán szexuális nevelés iránya? Mindenesetre túlsók benne a *természetesnek* hirdetett reveláció (nemi felvilágosítás, koedukáció, aktszemlélet, stb.) és igen sok benne a szabad kielégülésnek metodikája is.

szetes és természetfeletti erőforrások kiaknázásából merítheti az ember.¹

A második nagy, még mindig *alanyi feltétel*, hogy a nevelő közeledési módja a lélekkel való közvetlen érintkezésnek vitális lendületét tudja megalapozni. Az emberek épülő fejlődését a kölcsönös anyagi segítés, erkölcsi életcéljaik harmóniáját a szellemi-lelki közösség és világnézeti kapcsolat szolgálja. Mindez közelhoz, de a lélek szentélyéig, sőt a lelkek egybekapcsolódásáig nem vezet. Ehhez *vitális kapcsolat felvétele kell*. Az a kapcsolat, melynek lényeges jegye a teljes egyetértés, együtt-hangzás. A gyermek részéről a tiszteletben, szerető odahajlásban, a nevelő részéről pedig a készséges adásban, az állandó emelő lelkihatásban nyilvánkozik meg.

A harmadik feltétel — ami még szintén alanyi —, hogy a gyermek állandó és tervszerű lelkihatással terelődjék a szexuális élet magasztos megértésére.² Ne feledjük, hogy *előbb kell tisztán élni és azután kell magasztosán gondolkodva értelmezni*. A jövő életszolgálat mindig a legősibb, legtermészetesebb törvényszerűségekből fejlődik ki. Azért a legkisebb kortól kezdve kell erre gondolni és ezt a kérdést

¹ Nem szabad elfeledni, hogy adni *csak az adhat*, aki birtokol és csak *azt* adhatja, ami a sajátja. A legfelsőbb élet-típust, a szent *életművészt* csak természetfeletti életet élő szüi és nevelő teremtheti meg.

² Óvakodni kell attól, hogy ezt a lelkiiséget valami érzélgős szertefolyásnak, a gyermek szeretetéért versengő naívságnak, vagy minden szigortól való tartózkodásnak minősítsük. Már többször kifejtettük erre vonatkozó álláspontunkat. Most csak azt akarjuk megerősíteni, hogy a szellemi és lelki többség öntudata és ennek maradéknélküli érvényesítése *alap* a szexuális élet helyes irányításánál. A gyermeknek állandóan éreznie kell, hogy olyan lélek fordul felé, akinek egyéni élete egyenesen próbaköve az elméletileg hirdetett életelveknek.

megfelelően kezelni.¹ Az élet semmiféle területen sem tűr ugrásszerű előretörést. A fejlődés útja természetes evolúció. Ezt az utat a szexuális életvezetés területén sem szabad figyelmen kívül hagyni.² A nemi élet nevelésének nincs korhatár szerinti kezdete és nincs a hanyatló élvonalban sem vége. Állandó és tervszerű befolyásolás, majd önfegyelmzés és végül önellenőrzés mellett kell maradnia ennek az energiakomplexumnak.

Az alanyi feltételek mellett *tárgyi alapfeltételek* is vannak. Ugyanis a nevelendő gyermek tárgyi mivolta egyenként eltérést mutat, s ezek a differenciák is figyelembe veendők.

Az egyéneket számtalan tényező együttese adja. Nincsenek egyetemes képlet szerinti *emberek*, hanem csak *egyének*. *Az egyéniségek megismerése egyenesen művészet*. Ezért a nevelés vonalán az egyéni differenciáltság, *egyéni adottságok* figyelembevételével kell eljárunk. A testileg egészségesek szexuális nevelése tehát eltér a belső biológiai állapot kóros elváltozásainak terheltjeitől. Egyéni

¹ Persze az életmegszentelés és szemérem természetes energiának tervszerű igénybevételével és felhasználásával. Tudomásul kell venni azt a tényt, hogy az *élet keletkezése és fejlődése a természetes misztikum kódébe burkolózik*; ennek védelme a természetes szeméremérzés; következésképpen ezt a serdülő nevelésénél sem szabad figyelmen kívül hagyni.

² Méltán írja W. Hoffmann: „Das Erwachen des Jungendlichen aus seinen Kindheitsträumen zum Wirklichkeitsbewusstsein kann sich langsam und unmerklich vollziehen, wie ein allmähliches Aufdämmern; so besonders bei Mädchen, die lange in dem schützenden Kreise der Familie bleiben. Es kann aber auch ganz plötzlich der Schleier kindlicher Fantasien zerrissen werden: durch ein besonderes Erlebnis, durch einen Schicksalschlag... *Das erzieherische Ideal w'äve es, alk sprunghaften Übergänge in der Entwicklung zu vermeiden, und ihr einen möglichst stetigen Verlauf zu gebén.*” (H. Küster: Erziehungsprobleme der Reifezeit. Leipzig, 1925. Pubertätskrisen von Walter Hoffmann. 77. 1.)

megismerés alapján, egyéni és egészséges vezetésre van szükség.

A testi adottságok mellett figyelembe veendő a gyermek *lelki differenciáltsága is*. A szexuális élet nem egyszerű biológikum, hanem *biologiko-pszichikum*. Ha a környezet durva és éppen szexuális téren szabad életirányt követ, akkor a gyermek lelkét megfertőzi ez az alantas környezet. A család szétzüllése, a családtagok ösztönös élete, a bűnös és korán eluralkodó ösztönök, s fegyelmezetlen nevelés (pl. a nemi különbségre való tekintet nélküli fürdés, alvás, játékok, stb.) káros elváltozásokat hozhat létre, és megakadályozhatja, hogy a serdülő belássa: *a nemi élet az Isten jövőt szolgáló tervének a szentsége és eszköze*.

Egészen másképp irányítandó tehát a *pszichikailag már nem gyermek*, mint a lélekvilágában tiszta, *ártatlan serdülő gyermek*.¹ Ezt a „felserdülést” vagy „gyermeknek maradáást” a pszichikai légkör adja. Ezért fontos, hogy a megindulásunkban ezt

¹ Sajnos, a gyakorlati élet azt mutatja, hogy ezen a pszichikai oldalon igen sok baj van. A magunk tapasztalatát szinte túlságosan erősíti Ziehen, aki szerint a serdülés idején gondolat, vágy, érzés, olvasás, beszéd tekintetében a tiszta fiúk számát „relatív klein”-nek mondja. (Th. Ziehen: *Das Seelenleben der Jugendlichen*. Langensalza, 1931. 135. 1.) — De vigyázni kell, hogy túlzásokba ne essünk. A bontakozó élet II. és III. kötete tapasztalati alapon mutatja ki azt az eredményt, amelyet H. Vorwahl is állít, aki szerint is a pubertás kora előtt alig 3% a visszaélő gyermekek száma. (H. Vorwahl: *Psychologie der Vorpubertät*, Berlin u. Bonn. 1929. 53. 1.) — Tudomásul kell vennünk, hogy a természetes és egészséges fiú- és leánygyermek figyelme nem olyan *egyirányú és szexuális*, mint Freud „Kleiner Hans”-a, vagy C. G. Jung „Kleine Anna”-ja. (C. G. Jung: *Über Konflikte der kindlichen Seele*. Leipzig, 1916.) Ez túlzás. Azért hiba volna, ha ezeket a kivételes betegeket típusnak vennék, amelyek a serdülő fiú és leányka lelkiképét adnák.

a légkört és ennek romboló hatását, másrésről a gyermeklélek szellemi, érzelmi és akaratati tényezőit világosan ismerjük. Ne feledjük: vannak gyermekkorban élő beteges és betegessé tett „felnőttek” és vannak a serdülőkorba lépő naiv gyermekek. Az egyikben korán jelentkezett vagy bűnösen felébrésztették a szexuális ösztönt, a másikban a természetes rendnek megfelelően a fokozatos < fejlődés hozta felszínre ezeket. Tulajdonképpen nem is a jelentkezésben van a hiba, hanem a szexualitás *megszentelő beállításának elmulasztásában*. Az élet csak akkor fejleszthető az isteni terv szerint, ha azt az égi eredet és szent hivatottság magaslatára emeljük. Ha csak sárból gyúrt, csak ösztönös testi lények vagyunk, akkor a sártermészet által determinálva teljesen a *földre határolódunk*.

Az *alanyi* és *tárgyi* feltételek mellett elénk lép a *módszernek nehéz* kérdése. Hogyan neveljük a gyermeket a „Sturm und Drang” viharos korszakában? A lényeg ugyanis a *módszernek* ismerete, melynek segítségével a nevelés legnehezebb feladatának megfelelelhetünk.

Mindenekelőtt figyelembe kell venni, hogy a „*testi élet*”, a *szellemi élet* és a *lelkiélet* kifejlesztése *mint előkészület* hozzátartozik a nemi élet helyes neveléséhez. Sőt azt is mondhatjuk, hogy ezeknek a hatásoknak — alanyi és tárgyi beállítás mellett — *állandóan* kell érinteniök a serdülőt; már csak azért is, mert a valóságos életben nincs különálló és időrendben is *elszigetelt* befolyásolás, mint-hogy a nevelőhatások szervesen egybekapcsolódnak. És a nemi élet tisztult és magasabbrendű hivatását hangsúlyozó *közvetlen nevelést* az élet végső *céljainak helyes értelmezése és felfedezése* (az *életenergiák* *direkciója* és *transzpozíciója*), és a *kegyelmi erők érvényesülése adja*.

Lássuk ezeket egyenként!

a) *A szeméremérzés nevelése.*

A szemérem bennünk élő, az emberi természetből eredő s annak védelmét biztosító ősi rétegből eredő érzés. Nem mesterségesen belénk nevelt, mert akkor a felbátorodás idején megszűnnék. Ellenkezőleg, velünk született, mely az élet tiszta értelmezésében még felerősödik.¹

Hogyan kell ezt a serdülőben kinevelni?

A szülőnek és elemi iskolai tanítónak már a gyermekkortól kezdve figyelni kell arra, hogy a gyermekek otthoni, játéktéri és társaságbeli érintkezése finom és diszkrét maradjon.² *De lényeges és igazi tervszerű* reáhatás tulajdonképpen a serdülő korban kezdődik, minthogy ez a túlságosan hullámszó belső expanziótól terhes életkor *elemi erővel követeli a természettel parallel haladó s a szeméremérzést fokozó nevelői hatást.*

Ebben a nevelői munkában szerep jut egy erősen *defenzív és egy impulzív konstruktív reáhatásnak.*

A védekezés egyrészt a túlságos erős és korai felfejlődés, másrészt pedig a külvilág káros behatásai ellen történik. A természet a maga rendje szerint és a szekréciós működésekkel kapcsolatban rendszerint az értelmi fejlődés bizonyos fokáig indítja meg a szexuális életfolyamatok preludiumát.

¹ Óvakodni kell attól a gondolattól, hogy ezt csak emberi kultúra kényszerítette reánk. Az ember erkölcsi mivoltából fakadó érzés ez. A testi konstrukció és dinamizmus az életért van. A szeméremérzés pedig az — élet megszenteléséért! — Ezért óvakodni kell a pruderia raffináltságától. Mindenről lehet, sőt kell is szólni; az élet szentsége Istentől ered; legyen nekünk is szent és jó az, ami az Úr teremtő gondolatában a jövő élet hivatását teljesíti.

² Az egészséges serdülő élete nem termel annyi és akkora kilengést, mint egyes pszichiáterek állítják. Az egészséges gyermeknek gondolkodása, érdeklődési területe a fejlődés, a töltekezés. A benyomások is pillanatok alatt múlnak. Még a szexuális érdeklődés is ebben a keretben jelenik meg, gyakran erősen átalakulva, mint építő energia tömeg.

A helyes nevelés arra törekszik, hogy a fejlődés normális menetét meg ne gyorsítsa, vagy meg ne előzze gondatlanul. A testi energiák fejlődésének ütemessége sok élettani tényezőtől függ, de a helytelen testi nevelés azt káros módon befolyásolhatja. A testnek erősen túltáplált és erőfeszítéseket kizáró elkényeztetett kezelése a szexualitás korai ébresztésének veszélyét rejti magában, de felébredését a környezetből elinduló *lélektani hatások* is befolyásolják. Az otthon beszédtémái, példája, képek, olvasmányok, stb. nem maradnak hatás nélkül. A mindennapi élet kerete is (öltözés, hálószoba, fürdés, stb.) olyan tényező, mellyel számolni kell. Aki ezt *természetesnek* tartja, az ne csodálkozzék azon, hogy később nem tud megküzdeni az intenzíven jelentkező ösztönösséggel. Az ösztönök korai felszabadítása sokszor nem is tudatosan beállított tényezők által könnyen megtörténhetik, de a megfékezésük és megszentelésük hihetetlenül nehéz feladat.¹

Az impulsive konstruktív munka a nevelő valóságos lelkihatásából áll. Tervszerű megerősítés és a tudatos fegyelmezetség kiépítése lesznek ezek a fontos és sikerhez vezető együttműködések.

A szülő törekszik arra, hogy már a kisgyermek, de különösen a serdülő megértse, hogy a test is, akár a lélek, a megszentelt életre hivatott. Ezt persze finom, körültekintő oktatás fejlessze ki. Az igazi családban öltözés, alvás, fürdés, higiéniai kezelés kellő tapintattal megy végbe. Nemcsak felesleges, hanem egyenes ártalmas ezeket hangos napi témának beállítani a család életébe. Ez túlkorai

¹ Tény, hogy a szexualitás magasabbrendű szolgálatot végez, s ezért nem állítható be a természetes élettani funkciók sorába. Az egész kérdés az erkölcsi élet vonalán és a teremtő *Isten* akciójának területén mozog. Itt a *megszentelés* és nem a *leszüktetés* segíthet csak.

érdeklődést és triviális „felvilágosítást” eredményez.

A serdülő leány testi átalakulása és a velejáró élettani, időszaki változás a jövő élet szolgálatának mélyen, tisztán és nemesen emberi fogalmához kapcsolandó és csakis a helyes felvilágosítás keretében értelmezendő. Nem kell félni, hogy ez zavart okoz a serdülő lelkivilágában, mert az élet szentségének meghirdetése csak emelheti és nagyobb tiszteletre hangolja a serdülő „nagy-leányt”.

A megerősítés munkáját is szolgálja a tiszteletteljes kezelés, de felfokozza a bizalmas megbeszélés, az erkölcsi életből merített példa, a vallás kegyelmi eszközeinek használata. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a *természetes tényt* sem, hogy a serdülőkorban lévő fiú vagy leány szemérmesen fedi, takarja önmagát.

Mindennek eredménye lesz az az egyre öntudatosabbá váló belső fegyelmezetttség, amelyet maga a serdülő gyakorol. Egy ideig a szülők és nevelők példája alapján, később maga is érzi, hogy életének ez a világa belőle is a tiszteletteljes fegyelmezettséget követeli. Óvakodva jár körül; tiszteletteljesen vonul félre; maga részére másoktól is finomságot követel. Ez végül annyit jelent: önmaga is értékeli és fokozza a szeméremérzést.

Tehát minél intenzívebben szolgáljuk és minél jobban differenciáljuk a szeméremérzést, annál jobban követjük a természet utasítását is — a jövő életszolgálat helyes nevelésében.

B) Az élet rejtélyének értelmezése és felfedése.

A születés, az új élet értelme, mibenléte a gyermekkorban az érdeklődés peremén marad, de a serdülők világában a figyelem központja felé tör. Ezért van az, hogy ilyenkor a nemi felvilágosítás kérdése

és feladata reánehazedik a szülőkre és nevelőkre,¹

A feladat érintésének kezdetén már előre is leszögezzük, hogy a *megoldás nem egy egész osztálynak szóló előadássorozattal, hanem finom, közvetlen, egyéni módszerekkel* keresendő. A szexuális élet lényegének érintése csak annyiban lehet osztályszerű előadás tárgya, amennyiben az általános életprincípiumok közlése az ismeretani alapját adja e kérdésnek.

A mi tapasztalatunk szerint tudományosan alapozott kezelése minden kellemetlen nehézséget eltávolít. Az élet eredetének ilyenkor még kényes kérdése sokkal szentebb, semhogy annak általános magyarázata lehetséges volna. Ennek a kérdésnek érintése nemcsak *értelmi homályt oszlat el*, hanem *érzelmi hullámozást* is okoz. Ennek pedig olyan eleven lehet a sodra, hogy hamarosan — a kort és célt megelőzően — magával ragadhatja a serdülőt. A serdülő értelme és akarata még nem elég erős arra, hogy az ilyenkor esetleg bekövetkezett pusztító élvezetvágy felett győzni tudó, hatalmas életenergiákat harcba vinni tudjon.

A nevelés ilyenformán *preventív megelőzésre és terapeutikus* kezelésre oszlik.

A preventív kezelés azt jelenti, hogy a *hivatásos* nevelő legyen az, aki az *életeredet kérdését* érinti, és az *életrejtélyt megmagyarázza* és ne pedig az utca

¹ Naiv elgondolás volna az, amely ennek a feladatnak *kizárására* a legkisebb kortól való természetes életrevelációt ajánlaná! — Számolni kell a való élettel! *Ez az érdeklődés nem a gyermek érdeklődése.* Ennek a kérdésnek értékelése nem a gyermek fejlettségéhez mért. Ez az érzésvilág nem a gyermekded élet tartalmi része. Ez a szent életszolgálat nem játék. Még kevésbé kéjelgő idegzsongítás. Ennek értelmezéséhez és megértéséhez a természet testi fejlődése, továbbá a szellemiség növekedése szükséges. Ezért esik a serdülőkorba, ahol a megvilágosodáshoz szükséges testi és lelki feltételek megvannak.

vagy egyéb. A természetes sorrend az, hogy előbb a szülő, aztán a tanító, és végül a lelkiatya adja meg a *pillanat kívánta* felvilágosítást.¹ Aki figyel, azt a természet világosan útbaigazítja. Az emberi léleknek erősödre van szüksége, nem bírja el mindjárt a serdülés kezdetén a „meztelen igazságot”. Hiszen *az egészséges serdülő érdeklődése három egymástól különálló és külön korszakban fellépő kérdés felé fordul.*

A serdülés kezdetén (praepubertas) a „honnan a gyermek”, a serdülés zűrzavaraiban „az apa és anya relációja”, végén pedig „a generáció módja” érdekli. Az első teljesen *lokális* jellegű, a másik *relációs*, a harmadik a nemzés *módját* érinti.

E sajátosan felfejlődő problémakomplexum hüen követi a serdülő komolyodásának és tanulmányi fejlődésének irányát. Az elemi iskolából kikerülő gyermek nem elég érett e nehéz kérdések 'megértésére. *Nem is terelődik reájuk úgy a figyelme,* mint később. De a természet lassan kikényszeríti benne e kérdéseket és így *alkalmassá teszi a serdülőt ennek a kérdésnek a megértésére.* Különösen észlelhető ez a második kérdésnél. A kisgyermek nem érzi, sőt észre sem igen veszi a nemi differenciáltságot.² A serdülés idején a nemi fejlődés intenzív ütemében³ már aktívak lesznek s a serdülő fiú a leánnyal szembeni erős vonzalmat érez.⁴ *Ez az első*

¹ Nagyon elhibázott, sőt beteges jelenségre mutat, ha a serdülő életéhez közeleső nevelő *elsősorban* akarna ehhez a kérdéshez nyúlni. Nem szabad az életet teljesen elősztöniesíteni. Ne higyjük, hogy ez az egyetlen kérdés mozog csak a serdülő lelkében.

² A kisgyermek nem is játszanak együtt. Különösen eleven a leányok életében, ahol a másodlagos nemi jelleg kifejlődése, a „női termet” és a „menstruáció megindulása” hoz /el rengeteg aktuális kérdést.

⁴ Ez az illúziók kora. Olyan természetes és szent kezdet, amely nélkül nem jutunk el az élet valóságos rendjéhez.

jele a különváltak természetes egymáshoztartozandóságának. Ehhez járul azután a szülők állandó együttélésének tapasztalata, a közös élet, a közös teher és a közös öröm látása. Ez is ébresztgeti azt a homályos tudatot, amely a szülőknek a gyermekekre vonatkozó egybetartozandóságát hangsúlyozza. Ugyancsak idecsatlakozik a *hasonlóság felfedezése is.* Végül nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tapasztalati és tanításból merített ismeretet sem, amely a növény- és állatvilág fejlődéséről e korban már kialakul.

így készíti elő és hívja fel a figyelmet a természet a serdülők kérdéseinek második csoportjára.

A *mód* kérdése, azaz a generáció mikéntjének felvetése ezzel párhuzamosan merül fel határozott körvonalakkal a serdülő tudatában. A serdülő most már egyenesen igényli a helyes magyarázatot, amelyet megkönnyít a tudományos ismeretek gyarapodása is.

E folytonosan erősödő kérdésekre a feleletnek is hasonló fejlődési szakaszt kell megjárnia. Ez pedig azt jelenti, hogy a serdülés elején *kizárólag a gyermek anyai eredetét* kell közölni, a második korban a *relációra* kell kiterjeszkedni és végül a *harmadik* korban kell a *mód* kérdését érinteni.

Az első kérdésre akkor felel helyesen a szülő, ha már a kisgyermekkortól kezdve kerüli a téves mesék világát, s inkább bölcs körültekintéssel az *ég ajándékának* mondja a kisgyermeket. A felvetett kérdésre* azután egészen természetesen feleli, hogy az élet a jó édesanya szent testéből ered. „Lá-

¹ Legtöbbször egyenesen felveti ezt a gyermek. Különösen, ha minden kérdésben a jó szülőkhöz fut a gyermek. Ha pedig észrevesszük, hogy valami érdeklődés jelentkezik a gyermekben, akkor ezt kérdésnek vesszük és úgy beszélgetünk vele, hogy ez a felvilágosítás is közölhető legyen.

to, drága gyermekem, a te életed is és drága testvéreid is a jó édesanya szíve alatt fejlődik. Ezért tapad az ő szent testéhez a te drága életed. Öt szereted a legjobban, ő hozzá fűz az Úr, mert az ő szent akarata az ő véreből és szent testéből formál ki tégedet.” Ilyen oktató beszéd — különösen, ha az nem valami rendkívüli és erősen kihangsúlyozott módon történik — teljesen kielégítik a gyermeket. A leánykát pedig egyenesen megnemesíti, nagy öntudattal tölti el, mert a jövő élet szentségét önmagában sejtí.

A második közlésnek ez lehet a módja. „Nem egyedül él az ember. Nem is egyedül a jó édesanyától ered az élet. A jó Isten szent életterve szerint nem jó az embernek egyedül lenni; nem is úgy akarta, hogy kizárólagosan az édesanyától eredjen az élet. Azért magad is érzed, az élet *vonzódást* ébreszt az emberben a másik nemmel szemben. A fiú keresi a leányt, a leány keresi a fiút. Ennek az alapja, hogy a két nem véglegesen egybetartozik. *A fejlődő élet is a természet tanúsága szerint sejtekből fejlődik. Még pedig a sejtek találkozásából indul meg az új élet kezdete. Az édesapa és édesanya szent teste termelik ki a csirasejteket, amely a jövő élet kiindulása. így lesz a kettőnek egysége az új élet kezdete.* A fejlődésnek ez a kapcsolatos volta isteni szent törvény; azért szent, mert isteni, és azért is szent, mert életet teremt. Ezek az életsejtek fejlődnek benned is. Nagyon nagyra tartanod, mert a jövő élet előhírnökei. Az igazi megbecsülés és megszentelés az lesz, ha testedet a legszentebb és legtiszteletteljesebb szeméremmel neveled a jövő élet szolgálatára. Drága gyermekem, a jövő élet, a te leendő drága gyermeked a *te mostani életedtől függ.*”

A harmadik fokon már egészen világosan lehet beszélni. „Amint tudod, az ember nemi különböző-

sége az életereddettel kapcsolatos. Az Isten terve szerint egy test és egy lélek az emberpár, amelyből a Teremtő közbeléptével megszületik az új élet. Az ember teste sejteket termel. Mást az édesanya és mást az édesapa teste. Ezeknek a sejteknek a találkozása és az édesanya méhében való elhelyezkedése indítja meg az embrió fejlődését. Mindez a nemzőszervek találkozása, érintkezése útján megy végbe. A csirasejtek az édesanya szervezetében fejlődve várják a megtermékenyítő apasejteket, amelyek valamelyikével egyesülve a fejlődésnek induló embrió össejtjévé válnak. Ez a mód az Úr gondolata és az életközösség legszentebb egybefonódásának ősi szent ténye. Ezért nem játék vagy élvezet a testi élet; benne az Úr embert teremtő szent terve érvényesül. Ehhez mérten szabad és kell élni a házaseletet.”

Az iskola és a tanító csak segítők lehet a szent vonatkozások [elfedésében. Az iskola közli azokat az előismereteket, melyek az életkérdés felvetésénél alapot nyújtanak. Az iskola az, aki megtanít az élet mibenlétére és értékelésére. Ez a parallelizmus teszi lehetővé a szülői közvetlen munkát; különösen akkor, ha a nemi élet kérdését érintő kérdéseket a fentiekben közölt finom és lelki beállítottsággal tárgyalja.

A *lelkiatya* viszont nem annyira tanító, mint inkább *megszentelő*. Az ő hivatása kettős. Egyrészt arra kell törekednie, hogy az élet olyan magaslatra helyeztessék, ahol annak minden rezdülésében az Úr terve nyilatkozzék meg. Másrészt azt kell elérnie, hogy a serdülő *egyéni élete* olyan közvetlenül nyíljon meg előtte, hogy abból a fellépő hibákat megismerhesse, javíthassa, tehát a *lelkeket is megszentelje!*¹

¹ Ennek a kérdésnek részletezése később következik. Ott, ahol a serdülő hibáinak javításáról lesz szó. Most csak azért

Mivel pedig a *megszentelés* vonalán mozgunk, azért a lelkiatyának azon kell iparkodnia, hogy a nemi életet, a testet, annak vágyakozásait és érzelmi megrezdüléseit úgy kezelje, hogy annak alaphangját az *i s t e n í n e k*, a *s z e n t n e k*: és az *élet szolgálat tudatos felfejlődésének* hirdesse. Tehát ne félelmet és rettegést, hanem tiszteletet ébresszen a serdülőben saját testével szemben.¹ Ez nem azt jelenti, hogy a szexuális bűnök rettenetes hatásáról ne essék szó. Ellenkezőleg I Minél szentebb az élet, annál szentségtelenebb a vele való visszaélés! — A lényeg: az életszolgálat úgy állítandó be, hogy csak nagy, áldozatos erőfeszítéssel érhető el ez a teremtő életzenit.

Csak ilyen harmonikus és tervszerű lelki megvilágosítással érheti el a nevelő azt az eredményt, amely a normális és magasabbrendű életfejlődést szolgálja.²

A nemi felvilágosítás alkalmazása azonban az élet valóságában nem ilyen könnyű. Tény, hogy sem teljes tisztaságában nem áll elénk az emberi természet (sok a terheltség, sok az öröklési adottság), sem pedig nem érintetlen a környezet hatásá-

említjük, hogy reáutalhassunk a lelkiatya hivatására, mely az élettörvénynek és az egyéni életnek a megszentelése.

¹ Az állandó fenyegető rettegtetés nem elég erős a tiszta élet fenntartására. A félelem idegességet, belső feszültséget hoz létre. Ezek pedig nem biztos védőgátak. A rettegés beteges jelenséggé változhat. A skrupulózus „küzdők” könnyen odadobják erkölcsi tisztaságukat, mert „lehetetlen a győzedelmes küzdés”. Az életenergiák megszentelése lehet csak az igazi életnek alapja. Az tud tisztán élni, aki a jövő élet számára gyűjti életkincseit.

² Ez a felvilágosítás nem mesterséges, hanem a természet szent rendjének hűséges követése. Amint revelál az élet, úgy segítő kezet nyújt a szülő, tanító, lelkiatya. Ez tehát nem a mindent eltermészetesítő és a fejlődési kort *megelőző* „felvilágosítás”, hanem az élet belső értelmének megszentelése.

tól a serdülő gyermek. Azért sok esetben terápiukon kell beavatkozni a kérdésbe.

A terhelt¹ vagy ideges serdülők terápiája ott kezdődik, hogy orvosi beavatkozással iparkodunk kiegyensúlyozó hatást gyakorolni. A háziorvosok és iskolaorvosok azért állanak a szülők és tanítók mellett, hogy a jövő élet szolgálatának elégséges testi feltételeit megóvják. A szülők és tanítók megfigyelései jussanak el az orvoshoz, hogy ő azután megfelelő szaktanáccsal szolgáljon.

A második lépés annak a *lelkipcsolatnak* megteremtése, amely lehetővé teszi a serdülő „múlt”-jának *teljes* megismerését. Az egész rejtett élet, a kisgyermekkorú élménykomplexum olyan homályos és esetleg súlyos adatokat tartalmazhat, amelyeknek ismerete nélkül nem tudunk a zavarban rendet teremteni. Bizonyos, hogy ilyen vitális kapcsolat serdülőkorban nehezen építhető meg, de tervszerű, következetes, odaadó áldozatossággal mégis elérhető. Itt a szülőnek, tanítónak is nagy szerepe van, *de elsőrendű hivatása lesz ez a nevelő lelkiatyának.* Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy itt nem a büntetés és testi fenyíték, hanem csakis a segíteni akaró szerető embertestvér segíthet.

A lélek megismerése azután önként tárja elénk a segítség módozatát. Azért a további lépés a *konkrété, az adott esetre vonatkozó segítség.* Ez azután lehet a rossz társaságtól való elvonás; — a szexuális ösztönök kielésével párhuzamosan megjelenő káros hatások feltárása; — vagy a nemi élet meg-

¹ Itt néhány szekréción mirigy rendellenes működésére is lehet gondolni. Ez is olyan adottság, amely a kortelöző szexuális érzéshullámzást létesít.

² A jó és figyelmes anya nem egy dolgot jegyezhet meg magának gyermeke intimitásaiból. De — szükség van józan, okosan mérlegelni tudó gondolkodásra is. A szüntelen gyanakodás épp úgy árthat, mint a könnyelmű nemtörődés.

szentelésének közlése, illetve a helytelen felvilágosítás megjavítása, aszerint, amint a serdülő állapota kívánja. Nagyon természetes, hogy az egyszerű felvilágosítás ilyenkor már késő és így nem is eredményes. A bűnöző serdülő ezt már jól ismeri és épp ismeretei alapján él vissza az isteni rendelkezéssel. Ezért a legsúlyosabb neveléstani tévedés az a fel fogás, amely szerint a nemi felvilágosítás biztos prevenció vagy terápia. Az ismeret még nem védi, sőt morális alap hiányában a bűn felé szédíti a serdülőt. Az élet helyes megvilágosítása lehet az a prelúdium, amely után a tervszerű nevelés a testi, az értelmi, az érzelmi és akarati¹ élete terén megindulhat. Tapasztalat is bizonyítja, hogy a tévedések között fejlődő serdülők életében csak ez a sok értékes tényező együttese tud tartós eredményt elérni.

A helyes, a terápiikus „felvilágosítás” tehát nem szorítkozhat kizárólag egyszerű anatómiai és élet-tani ismeretek közlésére, hanem a káros tényezők (belső és külső) gyengítésével, az élet szent értelmezésével, az akarat domináló helyzetbe építésével és az isteni kegyelem erőivel kell gyógyító hatást elérnie.²

c) Az életenergiák direkciója és transzpozíciója a szexuális pedagógiában.

A szexuális élet jelentkezésében meg kell különböztetnünk *testi energiát*, tudatalatti *célratörést* (*generatio vitae*) és több-kevesebb intenzitással jelentkező *delectatiót*. Mind a három szerepet játszik

¹ Ezért van az, hogy a szexuális élet tisztaságát erősen hangsúlyozó nevelők az akarat nevelésére olyan nagy súlyt helyeznek! (Payot, Foerster, Gillet, Tóth Tihamér.)

² Ez a terápia az igazi és mélyreható! Aki a terápián téves fogalmak, helytelen szexuális beállítást *felvilágosító korrekcióját* érti, az csak felületesen fogja meg a kérdést.

az emberi életben és — többé-kevésbé — érzeteti hatását a serdülő életében is. Mivel itt az egyéniség sokszorosítását szorgalmazó ősi energiával állunk szemben, azért ennek *letörése* nem járhat tartós sikerrel. Olyan nevelési módhoz kell tehát folyamodni, mely a fentiek megőrzése mellett a jelentkező, de még teljesen nem érvényesülő szexuális energiákat helyesen irányítja és transzponálja. Természetesen: *az energiák expanziós irányát követve, de magasztosabb életsíkra transzponálva.*

A szexuális energiák a szervezetet olyan sejttermelésre stimulálják, melyek a *generáció lehetőségét* biztosítják. Ez annál erősebb, minél kevesebb energiát használ el az emberi szervezet. Ha a szervezet energiáit erősen igénybe veszi az izommunka, akkor a szervezet ott pótolja a hiányokat, ahol a legnagyobb fogyasztás történik. Minden energiát a hiányzók pótlására transzponál.

Ezért van az, hogy a serdülő fiú vagy leány — testi energiáinak [^] lekötésében, irányításában és transzpozíciójában nélkülözhetetlen eszköz a *testi munka, a sport, a torna és a cserkészlet.* Nem akarom idézni azt a sokat koptatott klasszikus mondást az ép test és ép lélekről; bizonyos azonban, hogy a szexuális élet területén nagy szerepe van a helyesen irányított testnevelésnek. Szülőknek és nevelőknek nem szabad tehát elfeledni, hogy a jól irányzott testedzés az ébredező szexuális energiákat leköti, feléli és levezeti. Azért a rádió reggeli tornája, az iskolai testnevelési óra, a játék és a komoly erőfeszítést kívánó sport tervszerűen beillesztendő a serdülő fiú és leány *mindennapi életébe.*

A szexuális ösztön öntudatlan célja „a generatio vitae”. Ez a belső törtetés az isteni élettervből logikusan következik. Olyannak kell tehát tekinteni, aminőnek az Isten alkotta. Éppen ezért ennek a serdülőkorban csak *előkészítő jellege lehet. Normá-*

lisan az ösztön is csak csendesen kopogtat. Igénye még nem nagy. Csak praeludiumát játsza a nagy életnek; csak figyelmeztet a jövő életre; csak előkészíti a szervezetet a nagy életcélra. Azt azonban már ebben a korban is tudomásul kell venni, hogy a szervezet energiái fokozatosan fejlődnek és mind erősebben törnek a tudat centruma felé. Irányító helyzetet is biztosítanak maguknak, ha megnemesített direkciójuk és transzpozíciójuk nem ellensúlyozza ezt a törekvésüket.

A gyakorlati nevelésben ezt a munkát a következőképpen kell elvégezni. Mivel tudjuk, hogy az életenergiák transzpozíciója csak az energiák irányával egyvonalú, de magasabbrendű síkon érvényesülhet, azért a jövő életet szolgálni akaró energiákat a serdülőben saját jövőjének, saját életének szolgálatára: tehát felsőbbrendű, a szellemi és lelkiélet kialakítására kell egységbe kényszeríteni. Ez az elméleti meggondolás a gyakorlati életben állandóan szem előtt tartandó és a serdülő nevelésében minden síkon érvényesítendő.

A serdülőben olyan hangulati tónust kell megalapozni, melyben tiszta élményeken keresztül jövő életét kialakíthatja. Tudatosítani kell benne: amilyen most, olyan lesz később is. Sőt a belőle fakadó későbbi generáció is az ő jelenében bírja alapját. Azért a jövő szolgálata: a jelen szolgálata is. Az önmehtagadás, a lemondás, a kemény, szinte önkínzó munka nemcsak az egyén életét, de a csirázó generációt is harmonikusan építi. Ugyancsak reá kell hangolni arra, hogy már most tudjon a *lelki értékek sugárzásával másokban is nemesebb életet aktiválni.* Materiális síkban az életösztön irányát követi, szellemi és lelki síkban pedig a tiszta értékek szférájában mozog. Ez a felemelés már az energiák direkciója és transzpozíciója. Aki mást szellemileg saját szellemi értékeivel magasabbra emel,

aki erkölcsi jóságával másnak életét helyesen irányítja, az a magasabb nívón *életet alakít, minek következtében az életteremtő ősi energia a felsőbbrendű teremtés munkájában kezd feloldódni.*¹

Nem szabad azt hinni, hogy ez pusztán elméleti meggondolás. Maga az élet igazolja, hogy a szellemi és lelki relációban fejlődő serdülők ébredező szexualitása nemesebb és csendesebb felfejlődést mutat.

Végül megállapítható, hogy az ébredező szexualitást bizonyos delectatio is kíséri. Ez a régen még ismeretlen érzés annál elevenebb, minél fejlettebb a szervezet és minél intenzívebb ingerhatások ébresztgetik a szexuális energiákat.

A nevelők nagyon jól tudják és a szülők is intuitíve megérik, hogy a gyermek életében integráns rész az öröm, a boldogság. Az életörömök skálájában az étel, az ital, a játék, a szórakozás, a családi együttes, a jól végzett munka, stb. foglal helyet mindenekelőtt. Ezekről elég messze esik a szexuális élet testi élvezete. Egyrészt azért, mert a serdülés kezdeti szakaszában csak átfutó módon jelentkezik, másrészt azért, mert a tudatos nevelés gondosan ügyel arra, hogy ennek esetleges intenzitását a későbbi korokra határolja. De a kisebb hullámzása

¹ „A bontakozó élet” I. kötetében részletesen ismertettük „az egyéniség összetevőit”. Nem szabad tehát felednünk, hogy a szexuális élet ébresztgetésének időpontját, erejét és ütemét sok tényező befolyásolja. Öröklés, mirigyrendszeri zavar lélektani bajok erősen befolyásolják az életet. De ugyanott kifejtettük a környezet hatását is. A nevelés gyakorlati munkájában számolni kell mindezekkel. Azért minden próbálkozásunknak egyéni *jellegűnek* kell lennie. Különösen nagy baj, ha a serdülőt korai szexuális behatások érik és így túleleven benne a hedonisztikus igénylés. Ilyen serdülő nevelése már majdnem leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Ez a rosszul induló élet valóságos lejtő, amely gyakran az erkölcstelen élet mocsarába torkollik.

szexualitás is eljut olyan periódushoz, mikor már ősi, elemi formában jelentkezik. Ennek helyes kiegyensúlyozása szintén az energiák direkciója révén történik.

A serdülő életét *tudatosan* telíteni kell a szép, a jó, az igaz, a magasabbrendű élet örömeivel. Játék, kirándulás, utazás, olvasás, tanulás, irodalom, művészet, zene, színház, a családi élet derűje, testvérek szent együttese, vallásos élet olyan tiszta lelkitelítettséget eredményez, mely nem igényli az ösztönös élet Örömeit.

Eme alapozás után következik az *energiák transzpozíciója*. Az örömet kereső serdülő kielégült, ha a környező világ javait és a szellemi élet kincseit birtokolja, az ösztönös öröm utáni vágy elcsendesül, mert telített így is a lélek, s a szekszuális energiák transzformálódva levezetődnek. Amelyik serdülő önmagában megsejti a tökéletes ember fejlődő hatását, az derűsen és boldogan jár az életben és sohasem igényli a belső önértéklést megtörő testi életörömeiket.¹

E nevelési módszerrel szemben csak azok bizalmatlanok, akik egy-két sikertelen esetre gondolva, egy-két próbálkozástól megrettenve nem számolnak az *állandó és következetes lelkihatás biztos eredményeivel*, E hatás eredményei akkor észlelhetők, ha sikertelen kísérletek után is kitartunk az imént jelzett nevelési módszer mellett.

d) A kegyelmi erők érvényesítése.

Amint — legalább is alaptervben — isteni eredetű az ember ösztönös életének kifejlődése, úgy a

¹ Vannak időszakok, amelyekben túlságosan lenyűgöző erővel jelentkezik a szekszuális életerő. Mintegy „frontális” ellenállás helyett ilyenkor is többet ér a mellékes dolgokkal való törődés, a figyelem elfoglalása, — esetleg az ételszokások változtatásával.

valóságban isteni energiákkal, a kegyelemmel lehet azokat teljesen átnemesíteni. Nem akarom azt mondani, hogy a természetes élet *kivételesen* nem termelhet ki tiszta embert, de az emberi élet mai rendjében a kegyelem teremti meg az igazi lendületet és lelki emelkedettséget az emberben. Ez pedig tiszta látásban, nemes érzésben, áldozatos erőfeszítésben és a jövő életet ihletetten előkészítő lelkiségben jelentkezik. Mindent a lélek síkjára kell emelni, mint-hogy a kegyelem lényege is a lélek átizzítása, a lélek megnevesítése.

A serdülő életében különösen szükség van erre a lelkiségre. Fejletlen, zavaros lelki élete ösztönös megmozdulásai nagyon, de nagyon igényli az isteni kegyelem megvilágosító energiáit, akaratot edző hatását és döntéshez szükséges lendületét. Ez pedig csak az isteni kegyelemből árad a serdülő lelkébe.

A vallásos nevelésben kivételes helyzete van az Úr szolgájának, a lelkiatyának. Ez a szerep röviden így határozható meg: a *kegyelem közlése a vitális kapcsolat kidolgozásával*. A lelkiatya igehirdető munkája megvilágít és megnevesít. De ez nemcsak az értelem fényének villanása és az emberi érvek döntő erejének hatása, hanem a *Küldő* kegyelemosztása, amely a *küldött* tanításával együtt jut a lélekbe. Az iskolai és templomi igehirdetés mellett észrevétlenül finom lelkiszálak szövődnek a serdülők és a lelkiatya között. Olyan elfinomult kapcsolat, amely könnyűvé teszi a lefelrejtettebb életkérdések megnyilatkozását és megbeszélést.¹ A serdülő élete természetesen egyénenként változó. Csak akkor lehet igazán segítőleg melléje állni, ha belső felépítését ismerjük, lelkét, aktivitásában köz-

¹ Nem szabad itt „nemi felvilágosítás”-ra gondolni! Itt arról van szó, hogy az élet megszentelődését végezze az isteni küldetésű lelkiatya.

vétlenül megfigyelhetjük. Ezt pedig leginkább a lelkiatya tudja megközelíteni. A lélek megismerése után természetes a megszentelő beszélgetés, amely még bizalmasabbá és még közvetlenebbé teszi a serdülő és lelkiatya kapcsolatát.

Az isteni megszentelő kegyelem akkor kezdi meg munkáját, mikor a serdülő tudatában élménnyé mélyül az Úr közvetlen közelsége. Ez már nem egyszerű ismeret. Nem is a lelki béke egyszerű elcsendesülése „a Genezáreth tavának lecsillapodása”. Ez a lelki átnemesedés az Úrral való közvetlen egybefonódást jelenti, amely a földi élet adottságait és isteni terveit szent valósulásnak érzi. Lényeges vonása: a diadalmas előretörés, a nagyot akarás, a felemelkedés; a teljes aktivitás, az életmegszentelés az Úrral való együttélés. Az ember a földön él racionális keretben és mégis mindenben az Isten arcát keresi. Az örök szent értelmet és célt a dolgok és jelenségek mögött.

Az isteni megszentelő kegyelemnek ez a nagy ereje nem öli meg az ébredező ösztönöket, mert a természetfeletti kegyelem nem hogy lerontaná, ellenkezőleg, inkább megnesemesíti a természetet.

Az ember ember marad akkor is, ha az isteni kegyelem hatja át lelkét. A tiszta és isteni látás mellett a tiszta és isteni életet kell szorgalmazni.

A tiszta gondolatot mindig követnie kell a tiszta és nemes *cselekedetnek*. A test kezelése, a társas együttlét, a szórakozás, némely művészi alkotás szemlélete, hangsúlyozhatják a természet által is megrezdített érzékiséget. Ezekben csak az a serdülő tud angyalian intakt és prűdériától menten ártatlan maradni, aki életét *Krisztus* kegyelmével telíti.

A serdülő életét is megkísérti a bűn. A test ösztöne, a környezet, a világ materiális szelleme nem tétlen. Csábító képeket rajzol fel a serdülő érzelmi

életének síkjára. Ezek könnyen elszédítik a fejletlen embert. A győzelmet azok vívják ki, akik emberi erőfeszítéseikhez Isten kegyelmét is leimádkozzák. Nem tagadható, hogy az élet ezernyi támadását csak a megszentelő kegyelemben élő emberek tudják fölényesen leküzdeni. A serdülők is akkor tudnak diadalmasan átjutni a belső krízis és zavar ösvényein, ha kezük *Isten* kezében pihen, lelkük pedig *Isten* kegyelmével telítve kiegyensúlyozott.

Tény, hogy a serdülők nagy *százaléka* nem jut át érintetlenül a küzdés nehéz időszakán. És itt nem elég az egyszerű tudomásulvétel. A tiszta élet értékeinek elvesztése könnyen előnti a gyenge ember lelkét a „non possumus” iszapjával. Még a szülők és gyenge nevelők is elmormolják eme dekadens szavakat, amikor a serdülő gyermek gyarlóságát látják. Lehet, hogy saját szomorú életük, múltjuk erőtlentí el őket is a népszerűsített tudoraányos szólamok enerváló hatása következtében. A serdülő hajlamos erre, mert így megszabadul a küzdés és újrapróbálkozás nehézségeitől. Ezzel a bomlasztó lazulással szemben a természetfeletti kegyelemnek van döntő és irányadó ereje. Felemel, mert a bűnbocsánatot hozza, megnemesít, mert a lélektisztaság szépségét közvetíti; átizzít és a lélek további harcaira képesít. *A megváltott nemzedék részese a krisztusi energiáknak.* Győzelmes harcosa a keresztény élet erős küzdelmének. Valóság tehát, hogy a serdülő tiszta életének győzelmes kiharcolása csakis az isteni kegyelem segítségével történhet.

4. A társadalmi kapcsolatok értelmezése és megalapozása.

Az ember függő viszonyban van Istennel; ez az ember ősi *heteronómiaja*. Szellemi és lelki fejlődése is isteni törvények szerint történik; de hozzájárul saját akarati élete is; ez az ember *autonómiaja*.

A világ azonban nem egy egyszerű lakóhely, ahol emberek élnek, hanem testvéri közösség is, amely ad és igényel is az egyéntől. Ez a nagy közösség tágabb és szűkebb alakban jelenik meg előttünk. Ilyen közösségek: a család, a nemzet, a társadalom, az egyház és a világ. Mivel pedig nem közömbös, hogy miképpen álljon be e közösségi keretekbe az ember, azért nem hagyható figyelmen kívül, hogy már a serdülő előtt értelmet kapjanak ezek a kapcsolatok és megalapozást nyerjenek a későbbi *kollektív kötelességek*.

a) *A család, nemzet, egyház és világ értelmezése.*

Az emberi életközösség legősibb sejtje a család, ez szélesül ki a nemzet és az egyház keretén át a *világ* egységévé. A családban gyermekek vagyunk, a nemzetben honpolgárok, az egyházban lelki testvérek és a világban Isten gyermekei.

A család értelme már a legkisebb korban is feltűnik, mert a kisgyermek ezt a szűk keretet ismeri meg otthonának. Onnan kap mindent és ott talál biztos védelmet. Ez tulajdonképpen az ősi önzés primitív jelentkezése.

Sokkal később jut el ahhoz a mélyebb megsejtéshez, hogy ez a szűkebb közösség áldozatot, lemondást követel. A serdülővel meg kell értetni, hogy a szülők áldozatos munkáját áldozatos tanulással viszonzhatja. A játék, szórakozás ugyan nem hiányozhat a serdülő életéből, de tudnia kell, hogy a *munka* (ami ilyenkor a tanulás) az *élet tartalma*. A szülők nemcsak azért dolgoznak, hogy kenyeret adjanak, hanem azért is, hogy a serdülő jövő életét s abban a munka értékelését és centrális elhelyezést biztosítsák. A serdülő kötelessége az is, hogy örömet és derűt vigyen a családba. Az édes-

apa és édesanya gondterhes arcát a gyermekben lelt öröm derítheti mosolyra. Ez a fény a gyermek lelkéből árad; a gyermekéből, *aki már adni is akar a szülőknek*. Nem szabad lekicsinyelni ezt az adást. Figyeljük csak meg a kisgyermeket vagy a kisdedet. Mosolygása és öntudatlan kedveskedése nem értelmetlen időtöltés, hanem a fáradt szülők lelki felüdülését szolgáló kedves ajándék. Az *adni akarás*, a tudatos adás még több ennél. Valóban lelki vigasz és öröm, mert benne rejtőzik az a remény is, hogy a gyermek a szülők áldozatait hálás szívvel igyekszik majd viszonzni.

Ez a kapcsolat a vérségi köteléken alapul, de hangsúlyozzuk, hogy ennek *erkölcsi jellegét* is ki kell dolgozni. A serdülő ne csak hallja az Úr IV. parancsolatát, hanem valóságban élje is azt meg. Ez is olyan isteni parancs, amelynek hűséges teljesítése a lelkiember kifejlődésének egyik alapfeltétele.

Így kapcsolódik e kérdésbe az iskola, a tanító és a lelkipásztor is. A szülő követeljen állandó tiszteletet, az iskola és lelkiatya pedig *dolgozza ki és szentelje meg* a szülők és gyermekek viszonyát.¹ Ez azért is fontos, mert csak így kaphat egész életre kiható értéket a szülők és gyermekek szerető kap-

¹ Gondoljunk csak itt vissza az 1919-es kommün időkre, mikor az iskola a szülők tisztelete helyett a gyermekek jogait hirdette. „A szülő köteles eltartani és gondozni a gyermeket a nemzés élvezése alapján!” „A gyermek önálló egyén, aki saját belátása szerint áll be vagy szakít a szülői házzal!” Ezek a visszataszító ferdeségek csak a vér és test kapcsolatot hirdették, de a szülő, gyermek és testvérek *erkölcsi kapcsolatáról* nem vettek tudomást. Hogy ez mennyire asszociális és mennyire nem „haladó” felfogás, arra éppen jellemző, hogy Szovjet-Oroszország nemrég állította vissza a szülők „fegyelmi jogait”.

csolata. A serdülőnél legtöbbszörre kezdetleges fokon nyilvánul meg s csak a későbbi életben lesz fontos tényezővé. De ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, akkor egész életre kiható hiányok állhatnak elő.

A család szélesebb keretébe a rokonság is beletartozik. Itt is erős a vérségi kapocs, de erőssé kovácsolandó a lelki egybetartozandóság is.

A családok, a sejtek együttese, a vér és tradíciók összeszövődése teremt meg a történelmi életet élő organizmust, a nemzetet, a *hazát*. Ennek szeretetere már kicsiny kortól kezdve kell reánevelni a gyermeket.

A szülői ház legyen előképe a széles keretű hazának. Legyen szent, akár az otthon, melyben boldog az ember, amelyért áldozatos lélekkel dolgozik. Ne maradjon csupán egyszerű fogalom. Legyen tartalma a megszentelt föld, amely táplál, a haza polgárai, akik testvérek. A haza közösségében a lelki tartalom, a tradíció, a közös múlt egybeforrasztó ereje a lényeges. Az együttélés és együtt-dolgozás, az összetartozás, a közös küzdelem, a kihullott vér és könny, a közös kultúra, a közös életcél annyi mély kapcsolatot teremt, hogy ez testvérré alakítja a nemzeti közösség minden tagját. Az ősök tisztelete, a nemzet nagyjainak megbecsülése, az irodalmi és művészi értékekkel való belső együtthangzás, a történelmi események, emlékek kegyeletes tisztelete és újraélése állandóan érvényesülő hatás, mely a haza iránti szeretetet megindítja és felfokozza.

Az iskolák nevelési célkitűzésében erősen kihangsúlyozzák a hazafias nevelést. Az, iskola újra meg újra kiemeli a haza iránti kötelességteljesítés fontosságát. Ünnepein kegyelettel emlékezik meg az irodalom nagyjairól, a nemzeti múlt hőseiről. *Ez lényegében az egész életre kiható és áldozatos szeretetre hangoló befolyásolás.* Szinte észrevétle-

nül olyan oltárrá magasztosul a haza, amelyen mindent, még életet is fölládozni magasztos kötelesség.

Az emberi társadalom rétegződésében hatalmas egységet alkot az *egyház*. Az Istent kereső lélek földi vonatkozásban is magasabb egységre törekszik. A széles keretben mozgó, a nemzetek határait is áttörő egység azon mély mindennapi életből is felénk tükröződő és a metafizikum felé ívelő tényen alapul, mely a véges embert és teremtő Istent összeköti. Ez az egység a materializmus tanítása szerint „az abnormális társadalmi szerkezet szülte időleges kapcsolat”, a „kedély-igény”. A valóság azonban az, hogy ez a *lelki kapcsolat* minden külső, nagy ideologikus keretnél is erősebb. Ha pedig ilyen törvényszerűség hozta közös nevezőre az emberiségnek kb. egyharmadát, akkor számolnunk kell annak hatalmas erejével is. A katolikus gondolat az *egyház történelmi elindulását* Krisztustól származtatja és szent egységnek hirdeti. Ehhez a nagy és szent közösséghez tartozni annyit jelent, mint Krisztushoz tartozni s ahhoz a nyájhoz, mely a jó Pásztor vezetése mellett halad az örök élet felé. Ez a nagy közösség nem minden embertestvért zár *valóságosan* magába. De a jó Pásztor *lelkileg* magához tartozónak tekint minden embert, aki keresi az Istenhez vezető utat.

Ezért a serdülőben tudatosítani kell *ezt* a kapcsolatot is. Akik a vallást „értéktelen, kultúraellenes emléknek” tartják, azok számára érthetetlen ez a feladat. De a nevelő nem vitákat dönt el, hanem *életet irányít*. A szülő és iskola helyesen teszi, ha az egyház értékét hirdeti, az egyház tiszteletét erősíti és a jövődő hívők lelkében az egyház, az prók értékek védője iránt az áldozatos szeretetet kifejezti. Megnyilatkozik ez az Úr házának tiszteletében, az Úr szolgáinak megbecsülésében és leginkább az egyház hirdette életiránynak hűséges be-

tartásában is. Az egyházat az tiszteli, aki parancsolataiban Krisztus evangéliumi törvényeit látja és azokat hűségesen teljesíti.

Az emberek legszélesebb kerete az emberiség egyeteme: a világ. A „világpolgár” fogalma kissé kompromittált, de tartalmilag értékes elgondolás. Inkább ez fejezi ki az igazságot: *Isten házanépe*. Az elsőben erős a függetlenítő autonómia, a másodikban jobban cseng az örök függés szent heteronómiája. Tény, hogy Isten gyermekei vagyunk, tény, hogy földi hazánkban is az ő házanépéhez tartozunk, tény, hogy földi zarándokiásunk után Isten örök házába sietünk. Eredetben, útban és életcélban is egyek vagyunk. Olyan egységet alkotunk, melyet az emberi értékek legnagyobbjának, az *igazi testvéri szeretetnek kell áthatnia*.

Tény, hogy az élet sajátos rétegződése és alakulása sok válaszfalat emel ember és ember közé. Vér, faj, társadalmi különbözőség, vallási felfogás, világnézet, gazdasági elhatároltság, erkölcsi élet és még sok egyéb tényező részekre bontja a nagy emberi egységet. *Mégis az a helyes álláspont*, mely az ellentéteket mélyítő gyűlölködés helyett a szeretettel próbálja áthatni és egybeforrasztani az egész emberiséget.

A szülői ház és az iskola egyetemes emberi kötelességet teljesít, mikor arra nevel, hogy az emberiség nagy egységéhez tartozunk. De ez az alapelgondolás akkor lesz valóság, ha tettekben formálódik ki. Krisztus mutatta erre a legszebb példát, mikor a betegen segítőben rajzolja meg az igazi felebarátot.¹ A kölcsönös segítség azonban akkor va-

¹ Ki volt az ő felebarátja? A kérdés így hangzik az *eredeti szövegben*: *Ki volt hozzá legközelebb?* Azért feleli a farizeus: Aki jót cselekedett vele.

lósulhat meg, ha az igazi testvériség gondolata mélyen belevésődik a serdülők lelkébe.

A családi életben legnagyobb részben nem tervszerű, hanem természetes és közvetlen reáhatás termeli ki ezt a befolyást. A gyermek sokat hall, sok mindent lát, amire felfigyel és a lehetőség szerint utánoz. A család azonban elsősorban beszédben, modorban, a gyakorlati életben érzékelteti azt a felfogást, ahogyan az emberekről gondoskodik.

A családnak az emberről, az emberek társadalmi megosztásról alkotott nézete lassankint telíti a serdülő lelkét. A szülők, a rokonok, a nevelők gyakran beszélnek az emberekről és azok társadalmi rétegződéséről. Ezek nem haladnak el nyomtalanul a serdülő mellett. Ha állandóan azt látják vagy hallják, hogy szüleik magas társadalmi állása különleges helyzetet biztosít számukra, akkor hamarosan kifejlődik bennük a tradíciókon épülő kasztszerű elszigetelődés. Az ilyeneknél az ember megbecsülése csak bizonyos társadalmi nívón kezdődik. Nagy hiba ennek a tudatnak fenntartása, mert leszűkíti az embertestvériség széles összetartozásának érzését. A gyermek — a maga ősi ösztöne szerint — nem ilyen elszigetelődző. Szívesen játszik a másik gyermekkel, mert hozzá hasonló ... A szülők hibája, ha a kasztszerű elszigeteltség domináló lesz a gyermek életében. Ugyancsak elevenen él a gyermekben a segítség vágya is. A szegénynek szívesen ad, a gyámoltalant segíti, éhező iskolatársának odaadja uzsonnájának egy részét. Az ilyesmit táplálni, fokozni kell, hogy észrevétlenül fejlődésnek induljon az egybetartó érzete.

Az iskola munkájában már több a tervszerűség. Az iskola, mint az élet kisebb együttese egységbefogja a különféle társadalmi rétegeket és közösen neveli őket a nagy életeszmények szolgálatára.

A közös életforma, a közös élmények, a közös munka, továbbá a szellemi tehetségnek előjog nélküli jelentkezése, mind olyan tényező, mely emeli a mellőzötteket és részben eltünteti a szegényes és a gazdag közötti különbséget. Jól van ez így, mert ezek segítik elő a teljes lelki átnemesítést és fejlesztik ki az embertestvériség egységét.

Hogy pedig mindez szinte ösztönösen indul meg, azt az a tény is igazolja, hogy a serdülőbői már önként, természetszerűleg tör elő a *szociális ember*. Egyik megnyilvánulása az az élénk aktivitás is, mellyel az együttesekben szerepel. Alig van diák, amelyik ne szervezne valamilyen egyesületet. Ez pedig már elárulja az ember ösztönös szociális valóságát. Az iskola is a társadalmi életközösségre figyelmeztet. Az iskolában alakuló önképzőkörök, sportegyletek, apró egyházközségek, jótékony egyesületek a nagy keretű valóság lekicsinyített másai. Ezeket nem kötelességszerűen támogatja, istápolja a serdülő, hanem belső erejétől hajtva fordul azok felé, odaviszi önmagát, ahol a társas együttes saját munkájának hozzáadása után is segítséget biztosít. így lép életébe minderősebben a *közösség* ténye.

Ezért könnyű feladat annak a szükségszerű társas keretnek tágítása és értelmezése, melyben tulajdonkép már serdülő korában is benne él az ember. Amelyik serdülőt aztán helyesen és kellő időben reáneveltek a társadalmi közösségekkel szemben teljesítendő kötelességeire, az felnőtt korában is áldozatos és szolgálatkész lélekkel végzi kötelezettségeit másokkal szemben.

b) A „tevémtő ember” lehetőségeinek feltárása.

Eddig azt vázoltuk, hogy miképpen neveljük a serdülőt a közösség, a társadalom helyes értelme-

zésére, és hogyan irányítsuk a belső értékeinek termékeny kivetítésére. Azonban csak az adhat, akinek van mit adnia. A gyermek hamarosan rájön saját gyarlóságára és ürességére. Ennek a kisebbrendűségi érzésnek kiegyensúlyozása érdekében arra kell törekedni, hogy a serdülő lelkében korán felébredjen az a tudat, hogy benne is megvan az értékgyűjtés és értékosztás lehetősége, hogy *tehetségeinek kibontásával és megfeszítésével ő is teremthet s adhat értékeket*. Így a lappangó „helyzeti energiák” aktív életerőkké változhatnak. A lelkileg gazdag egyén már gyermekkorában is bőkezű adakozóvá válhat.

A kérdés tehát, hogyan neveljük erre a serdülőt?

Az első lépés: a *készségek, képességek, tehetségek feltárása*, mely az öntudatosságnak és önértékelésnek lesz egyik fontos alapja. Sokszor hangoztatják, hogy a „gyermeklélek olyan fel nem tárt kincsesbánya, amelyben a tehetségek értékei lappanganak”. Valóság az, hogy akármelyik serdülő megérdemli a felfedező fáradozását, mert nem végez haszontalan munkát a szülő vagy nevelő és maga a serdülő sem. Az igazság az, hogy mindenkit kincsekkel indít útnak a Teremtő. Igaz ugyan, hogy sok érték elpusztul; de legtöbbször csak azért, mert nem hozzák felszínre, vagy mert a körülmények nem kedveznek a kifejlődésnek. Az életértékek felszínre emelése tehát mellőzhetetlen, hogy a gyermek értékeinek tudatában gazdagnak érezhesse magát és így tudatos önértékelése erősödjék. Az önértékeléstől ugyanis roppant sok függ. Mert aki semmi értéket sem érez magában, úgy gondolja, hogy nem adhat, hogy nincs mit adnia, sőt kivész abból az önkifejlesztés vágya is. Enélkül pedig nem indulhat meg a helyes, a szociális embertípus lelki fejlődése.

A megindítást a szülőknek kell végezniök. Nagy óvatossággal és fegyelmezett önmérséklettel. Az egyik higgadt, tárgyias megfigyelést jelent, a másik irányító és elfogulatlan kritikát. Hiba volna kevéssé megfontolt ítéletek alapján olyan dicséretfűzért fonnai, amely igazi önmérséklés helyett *gőgöt, büszkeséget és kevélységet állandósít*. A szülők megfigyelésének eredménye az édesatya és édesanya higgadt, lemért ítélete legyen.¹ Ha azután ez a lelkiértékek jelenlétét megállapítja, akkor óvatosan próbálják meg a szülők a serdülő gyermek önértékelését erősíteni.

Ez történhet egyszerű közlés vagy közvetlen beszélgetés révén. Rendszerint az a helyes, hogy a gyermekével beszélgető szülő dicsérő szóval sejteti meg, hogy milyen értékes vonásokat fedez fel benne. „Szépen írsz”, „nagyon értelmesen fogalmazol”, „örömmel látom, hogy komoly olvasmányok iránt is érdeklődő”, „erős haladást mutatsz a zenében”, „technikai érzéked feltűnően nagy” stb. De sohase maradjon el mellőle: „csak rajta!” Ebben már ott van az a lendítés, mely további erőfeszítésre ösztönöz.

Igaz ugyan, hogy fenti példák csak arra vonatkoznak, hogy önmagát fejlesztve legyen értékesebb a gyermek, pedig arról volna szó, hogy miképpen legyen másoknak is adni tudó, adakozó ember. Nincs itt félreértés. Az igazi meginduláshoz nélkü-

¹ Ezért szükséges az intim családi megbeszélés. A szülők keressék azokat „a szent percekét”, midőn maguk között megbeszélnek gyermekeik életét. Sajnos, ez többször csak izgatott hangulatban történik. Ekkor is rendszerint úgy, hogy egyik támadja, a másik pedig mentetgetve védelmezi. Ehhez még hozzájárul az is, hogy a *gyermek előtt történik*, akkor ne csodálkozzunk azon, hogy a gyermek nem is „fog sokat adni a szülők véleményére”.

lözhetetlen az önértékelés, az egyén értékének tudata s az értékhalmozás.¹

A második lépés: *kisebb önálló munkák végzésére való rászoktatás*. A beszéd és elismerés csak öntudatra hangol, de ez még nem valóságos nevelés. Az igazi és céltudatos munka abban áll, hogy a *serdülőt reászorítsuk* a tehetségeivel egyirányú munkára. Ebben legfontosabb képességeinek, tehetségeinek megfelelő munka. A művelt szülők nagy része csakis a klasszikus kultúrát tekinti a jövő élet igazi alapjának. Pedig nem mindenkinek való a klasszikus életszépesség absztrakt világa, sokan a gyakorlati vagy kézügyességben jelentkező hajlamok révén tudnak alkotni. Ezért a család és az iskola tegyen meg mindent, hogy a serdülő saját tehetségeinek megfelelő vonalon próbáljon tevékenykedni; de ott aztán teljes lélekkel és odaadással!

A tanulásban kitűnő serdülőt az iskolai munka mellett otthon külön nyelvek tanulására vagy a kisebbek tanítására kell beállítani. Ne kívánjunk tőle sokat; de az iskolai feladatoknál mégis többet. Naponta egy-egy órát szenteljen arra, hogy a tehetsége vonalán több eredményt tudjon felmutatni! — Ha pedig a serdülő leány a háztartás iránt mutat nagyobb érdeklődést, akkor a jó édesanya állítsa őt be az otthoni munkába. (Takarítás, mosás, vasalás, főzés, kicsinyek gondozása, kézimunkázás) és az otthoni rend szolgálata fejleszteni fogja benne a természetadta tehetségét.

¹ Nagyon természetes, hogy az értékek leleplezése szociális értékekre is kiterjeshet. Az együttérzés, a mások szenvedésének megérzése, a játékban való önzetlen részvétel, az áldozatos beállás kis indiszpozíció dacára, a kisebb szerep átvétele, a munka nehezebb részének elvállalása, a béketűrés és fegyelmezettség stb. olyan lelkikincsek, amelyek a szociális élet érdekében egyenes alapértékek.

Ugyanezt kell tenni az iskolában is. Ott is felkutatandó a gyermek rejtett készsége és azt a munkát kell végeztetni, ami a gyermeknek is leginkább megfelel.¹ A modern iskola tág teret nyit a szellemi képzés mellett a kézügyesség (szlőjd, kézimunka stb.), a rajz tehetség kiművelésének. Tudatos célja éppen az, hogy a serdülő készségét, képességét, tehetségét a lehetőségig érvényre juttassa.

A harmadik lépés: az *örömökre való figyelmeztetés*, melyet a szülőknek és másoknak okozott a céltudatos erőfeszítéssel.

A serdülő vállalkozó kedve feltűnően nagy. Reá lehet tehát hangolni arra, hogy sokat próbáljon! A reábízott kis feladatokat is nagy örömmel végzi. Különösen akkor, ha az elért sikert elismerés kíséri. Azonban a serdülő a nagy lendülettel végzett munka azonnali sikerét várja. Nem szabad tehát takarékoskodni az elismeréssel, amely a jól végzett munkának kijár, sőt reá kell mutatni azokra az örömökre is, amelyek a munkából fakadtak. A szülők öröme a gyermek hálás mosolya, a szebbé alakított élet derűje, a nagy megfeszülések eredménye. Ez egyrészt a végzett munka jutalma, másrészt a jövő áldozatosságának indítója.

Nem szabad elidealizálni az életet. Különösen nem a serdülőt, aki a pillanatok hatása alatt várja az eredményt. A túlzott önzetlenség még a felnőtől sem várható. A serdültől még kevésbé. Reá kell tehát *gyakran* utalni az elért eredményre és az okozott öröme, mert ez kielégít és további öröme

¹ Nem szabad azt gondolni, hogy ez olyan szélsőséget jelent, amely szerint a gyermek szabja meg a tanítás anyagát és menetét. A tétel azt jelenti, hogy a serdülő tehetségeinek iránya szerint fejlődjék. Az iskolában természetes az univerzalizálás; de fontos, az individuális kezelés is. A kettő nem ellentét. Csak az összeegyeztetése nehéz; azért félnek is tőle sokszor a nevelők.

hangol. A szülő és tanító akkor jár el helyesen, ha nem takarékoskodik az eredmények elismerésével. Kétségtelen, hogy sok a sikertelenség, sőt sok rosszakarat is van az életben. Ennek dacára is fenn tartjuk a fentemlített módszert. Csak azt tesszük hozzá, hogy *a jó észrevétele, az eredmény kiemelése után hivatkozunk olyan pontra, amelyet javítani kell.* Nem szabad feledni, hogy százszor könnyebb olyan munkát végezni, amelynek egyes részeit jónak tudjuk, és valamelyes változtatással a teljes munka sikerét várhatjuk.

Különös gondot kell fordítani, hogy a serdülő milyen *egyéni kiválóságot* árul el. Ennek kifejtése csak olyan módon érhető el, ha lépten-nyomon kiemeljük, hogy milyen lehetőségeket rejt magában a serdülő az élet pozitív, építő feladataira. A serdülő gyermek ilyen esetben igen nagy örömmel áll munkába, mert lelkében a teremtő készség teljes kibontakozásának ösztönös vágya nyer kielégülést.

A szülők derűs arca, a testvérek boldogsága és öröme nem marad hatás nélkül. Azért mondja *Foerster* is, hogy a *mások arcáról lesugárzó öröm a serdülő életének tápláló erőforrása.*

A „teremtési próbáló serdülő” nagy erőfeszítései — még ha szűkreszabott területen mozognak is — tényleg komoly eredményeket, vagy nagy eredmények ígéreteit mutatják. Láttunk szép eseteket, mikor tiszta életük példájával mások életét is emelik s ennek felemelő tudata élénken visszahat rájuk.¹

¹ Egyik serdülő leányka vakációját boldoggá tette az a tudat, hogy egyik iskolatársnőjének életére előnyös befolyást gyakorolhatott. „Sohasem tudom elfelejteni azt a percet — újságolta nekem lelkendezve —, mikor a kis Lilla utolsó találkozásunkkor megcsókolt, egy kis képet nyomott a kezembe és csillogó szemmel intette: én is mássá lettem!” Ha az eredmény ilyen észrevétele is nagy kihatást gyakorol, mennyivel inkább kell arra törekednünk, hogy mi vegyük észre

A „teremtő ember” fogalmát itt az alkotni vágyó serdülő fogalmával azonosítjuk. Az ember őstermészetéből fakad a munka vágya. A nagy természet rengeteg feldolgozásra váró nyersanyagot nyújt felénk. Az emberi munka alakítja azt szebbé és célszerűbbé. A kultúrélet az előző generációk megfeszítéséből indul.¹ Ezt érzi tudatalatti sejtéssel a serdülő, ezért lehet és kell reáhangolni erre a munkára. A „teremtés területe” jórészt tehetségeire és annak érvényesítésére vonatkozik. Ez olyan *kezdet*, amely a *jövő élet szociális erősugárzását* jelenti.

5. A természetfeletti élet kibontakozása.

Mert eredetben és kegyelemből Isten fiai vagyunk, azért a természetfeletti élet kialakítása is hivatott feladatunk. Nem szabad tehát jelszavak hatása alatt „*természetes ember*”-re² leegyszerűsödünk, sem pedig csupán „*intellektualistá*”-vá³ összezsugorodunk. De a „*szociális ember*”⁴ kitermelése sem minden! Isteni elhivatottságunknál fogva a kegyelem segítségével a *természetfeletti embért* kell magunkban kibontani.

Ez a nevelőt nagy és megnemesedett feladat elé

és hívjuk fel a figyelmet az elért eredményre! Jól jegyezzük meg: a serdülő szociális érzékét és munkáját azzal segítjük, ha a végrehajtott jót észrevesszük és elismerjük. Az eredmény további erőfeszítés lesz!

¹ A katolikus gondolat szerint az egyéniség sugárzása olyan teremtés, amely nem fogyatkozást, hanem a végnélküli életben való értékfelhalmozódást és gazdagodást jelent.

² Ide csoportosítjuk a ped. naturalizmus, realizmus, materializmus minden ágát. *Rousseau, A. Comte, Nietzsche, Oswald, Freud* és tanítványai.

³ Kevés, ha csak az *értelem* kifejlesztésére gondolunk, mint *Spencer, James, Herbart*.

⁴ *Natorp*, továbbá a szocialista ideológusok (*Marx, Engels* és a szovjet vezetői).

állítja, melynek lényege a gyermek lelkében is megalapozni ezt az életformát. Különösen a serdülők életében van adva az alkalmas pillanat, amikor a nevelő döntő módon avatkozhat bele az étellel szemben való állásfoglalás kialakulásába.

Ebben a munkában *hárm*as feladat elé kerülünk. Az első a lélek fokozatos felhangolása; a *kegyelem igénylése*; a második az égi ajándék állandó vétele és közvetlen feldolgozása — *a kegyelmi eszközök használatával*; végül a diadalmas élet kitermelése — *a szentek egységének földi megélése tévén*.

E három feladat teljesítése nem új kikezdés. A legkisebb kortól szolgálja ezt a szülő és az iskola, de fenntartása és erőteljes meglendítése a serdülők nevelőinek feladata. Lássuk, hogy miképpen lehet ezt a feladatot megoldani.

a) A kegyelem igénylése.

Bár a kegyelem égből áradó isteni ajándék, mégis az igénylésének felkeltése a nevelés feladata. Az ember nem lehet az ég felé táruló tudattalan amphora, mely csupán befogadja az ég harmatozását; az ember tudatos lény, akinek magának kell megnyitnia lelkét, hogy tervszerűen vegye és ihletett lélekkel zárja magába az isteni ajándékot.

Ez a lendület nem jön létre magától, inspiráló behatástól függ, mint annyi sok más egyéb. Az igény nélkül élő lélek rászorul arra, hogy tudatosá váljék benne az Isten ajándékának szükségessége.

Ebben az ébresztgető munkában nagy szerep jut az *igehirdetésnek* és a *példa beállításának*.

Az igehirdetés természetesen nem lehet kizárólagosan az Úr szolgálainak fenntartott feladat. A szülőknek és a nevelőknek is ki kell venniök belőle a maguk részüket. A serdülő korban nekik is osztóniok kell a terhekben, amelyeket az élet további

sodrásban a lelkipásztor-lelkiatya szinte egymaga végez.

Ez a munka legyen tehát teljesen tudatos és tervszerű. Amint a lelki tehetségek feltárása helyes elgondolásban önértéklést eredményez,¹ úgy az életnek az örök távlatok felé való beállítása az egész életnek felértékelését mozdtítja elő. A szülőnek tudnia kell, hogy ez a metafizikai világszemlélet az emberi élet teljességének alapja; ezért törekednie kell arra, hogy ez a serdülő gyermekben megerősödjék. *Kant* mondja, hogy a gyermek dogmatikus, az ifjú szkeptikus, a felnőtt kritikus. A szülőnek ügyelnie kell, hogy a dogmatikus gyermeket megvédje a szkepticizmus mótelyétől. A vallásos élet iránya akkor fog elmélyülni, ha a lélek belső igényeinek felébredése és megnövekedése után követeli magának a végnélküli életet. A lelki igénytelenség, a lelki élet elhanyagolása nem lehet az emelkedett lelkület szülője. A hanyatlás vagy felemelkedés pedig ebben a korban kezdődik; azért kell különös gonddal foglalkozni a serdülő lelki aspirációival.

A magasabbrendű élet első hangadói a szülők legyenek. Az édesapa és édesanya beszélgessen erről a serdülő leánnyal és fiúval. Nem helyes kizárólag a lekiatyára bízni az egész problémát. Mert az élet magas nivóra való emelése olyan feladat, mely a szülők segítségét nem nélkülözheti; különben is a testi generáció mellett az örök élet számára is meg kell alkotni a gyermeket! — A beszélgetéseken kívül megfelelő olvasmányokat kell a serdülő kezébe adni. A metafizikai élet igénylését szolgáló vallásos irodalom felkarolása feltétlenül szükséges ebben a korban. A családi könyvtárban legyenek

¹ Most főként az emberi értékek, különösen metafizikai készségek ébresztgetéséről van szó.

olyan olvasmányok is, amelyeket ilyenkor a serdülőknek olvasnia kell.¹ A jó szülő felhívja erre a gyermek Ügyeimét és például a karácsonyi ajándékok kultúrát szolgáló könyvei mellett a lélek magasabbrendű igényeit ébresztő könyveket is ajándékoz a serdülőknek. Nem kell félni, hogy ezeket nem olvassa a serdülő. Csak valóban méltó színvonalon és megfelelő formába kell önteni a legszentebb és legelvontabb igazságokat; akkor szívesen és épülve forgatja.

Az iskola és a lelkiatya folytatja ezt a munkát. A serdülők a hittanórát szeretik a legjobban. Nem azért, mert könnyű, hanem azért, mert a pap-nevelő a lélekkel foglalkozik, a mindennapi dolgokkal törődik. Nem tagadható, hogy már a serdülő leány és fiú is észreveszi, hogy az iskola csak a kultúrértékek szolgálatával foglalja el magát és legnagyobb részben a hittan keretébe teszi át a tulajdonképpeni életproblémák gondozását. Nálunk ugyan a szaktárgyak tanárai vagy ipariskolák és földművesiskolák szakelőadói is a vallásos nevelést végző célkitűzést szolgálják, de ez inkább csak helyes kezdet, mint tudatosan kidolgozott irányzat.² A legjobb akaratot a magyar tanítótestület részéről már ma is tapasztalhatjuk, a tanítás és lelkivezetés egy-

¹ „A bontakozó élet” VIII. kötetének függelékében közlünk majd egy rövid könyvjegyzéket, amely irányt akar mutatni arra nézve, hogy milyen könyveket olvasson a serdülő és az ifjú. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy „az iskolai könyvtárak”, továbbá a „Szent István Társulat” ifjúsági olvasmánykatalógusa, továbbá a „Zászlónk”, „Nagyasszonyunk”, az „Élet” kritikai rovatai is bölcs irányítást adnak.

² Sajnos, még nincs a tanári kar vallásosképzési kiképzése kidolgozva. Addig, míg az ő nevelésük nem nyeri el az alapot, addig nem lehet a törvényben kijelölt rendelkezést teljesen végrehajtani. Ezt a célt próbálja megközelíteni az „Angolkisasszonyok r. k. polgári tanárképzője”, ahol a hittan és erkölcsstan szinte rendes tárgy és egyúttal *életforma* is!

befonódik. Az első legalábbis nem gátolja, sőt előkészíti, az utóbbi pedig valóságosan megindítja és kidolgozza a serdülő belső fejlődésének irányát. Különösen nagy segítséget nyújtanak ebben a munkában a cserkészlet, a kongregációk, a vallásos fiú- és ifiányegyesületek. Azért kell tudatosan törekedni arra, hogy lehetőleg ezekben tömörüljön a serdülő nemzedék.¹

A második nagy eszközünk: a *példa*. Valóságos életek példája és elhunyt nagyok életének megrajzolása. Az elsőben az otthonnak, a másodikban az iskolának kell tennie a legtöbbet.

Az otthont a *családi kör* alkotja. Annak élete eleven, megvesztegethetetlen és eltörölhetetlen nyomot hagy a serdülő lelkén. Majdnem azt mondhatnám, hogy a szülők élete a serdülőben nyeri élő vetületét. A tény az, hogy a serdülő egész lelkével kifelé fordul. Mindent lát, mindent befogad és mindent emlékezetében őriz. Különösen észreveszi a hibákat, az ellentéteket. Még pedig leginkább az *intő szó és a gyakorlati élet között tátongó hasadást*. Ha a szülők életében majdnem semmi az Isten felé törő emelkedettség, akkor hamarosan reájön arra, hogy amit neki ajánlanak, azt maguk sem követik. Nem is igen tudnék szigorúbb nevelési elvet előírni a szülők részére, mint ezt: amit gyermekednek parancsolsz, azt magad is hűségesen kövesd!

Az igazán meleg, vallásosán induló és pezsgő élet nélkülözhetetlen része az esti és a reggeli ima, az ünnepek megszentelése és a szentségek használata. Csak az a serdülő fogja igazi odaadással igényelni a természetfeletti kegyelmi életet, aki jó szü-

¹ Hogy mit okoz ennek az ellenkezője, azt nekünk szomorú példákkal illusztrálja a szovjet pedagógiája. Lásd: K. Mehmert: *Die Jugend in Sowjetrussland*. Berlin, 1932.

lőitől látja ennek a magasrendű életnek kidolgozását. Azért ne is panaszkodjanak a szülők a gyermekeik vallási lazulása miatt, ha ők maguk sem igénylői az égi kegyelemnek! Nem szabad elfeledni, hogy a gyermek szülei után indul. Még akkor is, ha bennük — sajnos — a kevésbbé magasrendű élet formáját látja.

Azt is tudomásul kell vennünk, hogy a kegyelmi élet igénylése nagy erőfeszítések, lemondások és küzdelmek útján érhető el. Ezt a belső munkát pedig igen erős indítások válthatják ki! Ha pedig a szülők élete nem mutat ilyesfajta felemelkedést, akkor a tunyaságra annyira hajlamos gyermekember nagyon hamar kibúvik a nehézségek alól. Ha szüleimnek sem szükséges ez, gondolja magában, akkor én is ellehetek nélküle! Jól tudom én azt, hogy ez az oktalan beszéd nem a helyes látás eredménye, de tagadhatatlan az is, hogy a rossz példa jóvátehetetlen következménye.

Az iskola szerepe — a példát tekintve — inkább a nagy emberek méltatásában és okos bemutatásában észlelhető. A nemzet hősei, az egyház kimagasló egyéniségei és a szentek úgy állítandók a serdülők elé, hogy életükből kicsillanjon a kegyelmi energiák igénylése is. Az igazi nagy hősök — *az élet hősei*. Azok, akik önmaguk felett is uralkodnak és földi törpeségüket az ég igénylésével magasztítják. A serdülő lelkében, különösen a prepubertás első szakaszában olyan elemien erős az idealisztikus lendület, hogy az eszményi élet követésére hamarosan feltűzelhető. Nem is kell sokat beszélni, az eszményi élet maga szólal meg előtte és követésre sűrgtet. Csak a tanító és a tanár találja meg azt az ihletett hangot, amely a lélek szárnyait bontani tudja. Azért igen fontos, hogy az eszményi életpéldák megrajzolása ne legyen száraz élettörténet elmondás, hanem eleven, lendületes és lélekből fakadó

életelővárásolás. Csakis ilyen beszédnek van ihlető hatása és csakis ilyen ihletett hangulatban ragad magával az újra életrehívott eszményi emberalak. Különösen figyelni kell arra, hogy a szentek se állíttassanak be olyan alakban, amelyben gyarló emberi erőkkkel nem követhetők. Azt kell megéreztetni, hogy ők is a földön járó emberek voltak, de lelkük az égfelé tárult. Ebből azután szinte természetesen következik az az élettétel: mi is követjük őket, hogy földön járó, de eget váró és égi kényelmet nyerő isteni emberek lehessünk!

b) A kegyelmi eszközök használata.

A jelen alkalommal mindenekelőtt a *gyakorlati útmutatásra gondolunk*. Legfontosabb kegyelmi eszközök: az imádság, az önmegtágadás, a napi lelkiismeretvizsgálat, a gyakori szentgyónás és szentáldozás. Az első három előkészület jellegű, míg a szentségek használata már a valóságos kapcsolat a természetfeletti világgal.

A serdülő fiú és leány lelke sajátos képet mutat. Amíg az „*ideális*” szakaszban él, addig ez irányban a legnagyobb aktivitást árulja el. Amint azonban a „*reális*” szakaszba lép, ellanyhul benne a természetfeletti élet belső szükségszerűségének az érzete. A nevelőnek tudnia kell ezt és ennek figyelembevételével kell a kegyelem eszközeinek használatát szorgalmaznia.

Az imádság áhítatosága erős az idealisztikus kort élő serdülőben. Sőt megfigyelhető, hogy áhítatosabb lélek alig akad, mint a 12—13 éves fiú és leány. Ég felé táruló, megtáruló lélek. Reggeli, nappali, de különösen esti imádsága el nem maradhat. Szinte integráns részei ezek életének. A baj csak ott kezdődik, mikor még gyermekes fogalmaktól fantáziált Isten képet először homályosítja el az élet realitása. Ez a lelkület nem igen alkalmas a

bizakodó imádságra. Ezért fontos nevelői feladat ennek az időszaknak is tervszerű és céltudatos *átépítése.* Ennek pedig egyik módja, hogy állandó hangsúlyozással követeljük meg a serdülőtől, hogy a régi szokását el ne hanyagolja. Ez már ott kezdődik, mikor kisebb okok miatt el akarja mellőzni a reggeli, esti vagy étkezést előző és követő imádságot. Szerény és következetes irányítás feltétlenül eredményt hoz.

Ebben a munkában segítő eszközként kell használnunk azokat a szent percekét és lelki megbeszéléseket, amelyekről már annyiszor szólottunk művünk sorozatában. A szülő maga használja ki ezek értékét és azután hívja segítségül a lelkiatyát is. A szülő sokszor hangoztassa az isteni Gondviselés nevét, sokszor *keresztjellegű* beavatkozását; *[igyelmeztesse gyermekét a szenvedés regeneráló erejére;* oszlassa el a serdülő ingadozását és a saját megnyugtató példájával erősítse meg benne az isteni Gondviselésbe vetett hitet. A lelkiatya segítése itt igen fontos. Ő ismeri a serdülő rejtett életét. Előtte tárja fel kétségeit; a lelkiatya feladata tehát, hogy ezeket eloszlatva tiszta, a kegyelmi síkon lévő életet állítson a serdülő életébe. Azért hangsúlyozzuk oly erősen a *vitális kapcsolatok [elvételét,* mert csak így lehetséges a közvetlen, intenzív és sikeres lelki befolyásolás.

A kétségek eloszlatása, a bizalom felkeltése, a vallásos célok felé való beállítódása eredményezi a Krisztushoz való visszatérést is. Vágy, keresés ilyenkor ébred a serdülő lelkében és az ima áhítában nyer vergődő élete tiszta és biztos életformát. A lélek emelkedése a krisztusi ideálok felé permanens lesz; egyrészt azért, hogy enyhülést találjon, másrészt azért, hogy az ég kegyelme világosítsa és erősítse meg a természetfeletti áhító serdülő létét.

Ez a kapcsolat azután az imádkozó, a bizakodó, a hívő és a cselekvő új embert fogja kitermelni.

Az imádság mellett az önmegtágadást kell a serdülővel megkedveltetnünk.

Ez már nehezebb feladat, mert a serdülő a gyermekorból, az egyszerű, zavartalan örömök korából lép a serdülés életszakába, ahol ugyancsak elemi módon tör elő az örömök utáni vágyakozása. A serdülő mindabból szeretné kivenni részét, ami örömmel és boldogsággal telítheti meg a lelkét. Maga ez a vágykomplexum még nem baj. Ami természetes, az szent. A hiba ott van, hogy a serdülő még nem tudja felértékelni az örömök skáláját. Csak azt tartja kívánatosnak, ami *azonnal* kielégít. A messzebb nyúló élettávlatok még ködösek előtte. *A ma fáradtságában, erőfeszítésében, önmegtágadásában, szenvedésében nem látja még a holnap boldogságát.* Arra hangolják tehát a serdülőt, hogy a majdan elkövetkező tiszta emberi élet záloga a jelen örömeinek korlátozásában van.

Ebben a munkában fontos tényező a *megvilágítás*, nagy értékű a *gyakorlat*, de a legfontosabb maga az *élet*. Az elsőt az *oktató beszéd*, a másodikat a következetes *kierőszakolás*, a harmadikat pedig a *megváltozhatatlan élet* váltja ki.

A nevelő munkája tehát azzal vegye kezdetét, hogy próbálja *értelmezni* az önmegtágadást. A tudatos lemondás nem az öröm élvezetének hiánya, hanem önfékezés és erőgyűjtés. *Nem mulasztás, hanem erőszerezés.* Nem cél, hanem eszköz! Mikor egy-egy váagnak, különösen anyagi vagy ösztönös váagnak kielégítéséről lemondunk, akkor akaratumkat vetjük próbára és győzelem esetén erőteljesebbek, férfiasabbak, belsőleg stabilabbak lettünk. Az élet rendje, hogy a belső erők a lemondás következtében sűrűsödnek és növekedett expanzióra ké-

pesek. Ennek megérttetése után arra kell törekednünk, hogy az *örömök skáláját* is értelmezzük. Az emberi élet különféle, alacsonyabb és magasabb színvonalon mozog. Az anyagias vagy testies ember csak a földi élet kincseit és az ösztönök örömeit keresi. Ételen, italban, vagyonban, élvezetben látja meg csak az élet tartalmát. Pedig az igazság az, hogy az arányosan fejlődő testi élet, a szellemi gazdagodás, az erkölcsi kiegyensúlyozottság, a szociális kapcsolatok teljes megélése, a vallásos élet kidolgozása a tiszta örömök igazi forrása, ezekhez odafordulni és ezekből meríteni azonban csak az tud, aki a könnyű élvezetekről lemond és áldozatos, gyakran önkínzó, heroikus munkával szerzi meg a nemesebb örömeit. Okos figyelmeztetéssel, gyakori értelmezéssel, kívánatos beállítással olyan vágyak ébreszthetők a serdülők lelkében, melyeknek vonalán hajlandó lesz küzdelem és erőfeszítés dacára is az élet tiszta forrásai felé haladni.

A tudatos értelmezés mellett a *szoktatás* következik. *Foerster* szerint a kicsiségeken át kell a nagyobb önmegtagadáshoz erősödnünk, továbbá nagyobb és nagyobb akcióképes erőquantumot szerezni. Már gyermekkortól kezdve óvakodni kell attól, hogy az egyén minden igénye azonnal kielégítették! Az igényes gyermek sohasem tud *önmagának parancsoló lenni*, és gyakran igen kíméletlenül csak másokkal rendelkezik. A szülő és tanító tekintse feladatának, hogy lemondást és önfegyelmezést követeljen a gyermektől, de még inkább a serdültől. A családi otthonban az étkezés, a kényelem, a szórakozás, a munka terén érvényesülhet mindez.¹ Az iskolában és az életben pedig a

¹ Gyakorlatilag: szigorú étrend, kemény ágy, rendszer a lefekvésben, felkelésben, hideg vízzel való mosdás, napirendhez simuló tanulás, némi testi munka.

kemény, munkás kötelességteljesítésben kapja meg kiteljesedését.¹ A serdülő kor az előkészület kora. Az élet sokszor súlyos feladatok elé állítja az embert. Erre akkor készül helyesen a serdülő, ha már a kezdet kezdetén *tudatosan szoktatja* magát a küzdelmes lemondásra. A szülő és tanító nem úgy mutatja meg szeretetét, ha a nehézségek kikerüléseivel megelégszik, hanem úgy, hogy a lemondás, az önfegyelem *módjaira* oktat és annak magasabbrendű célt és értelmet ad. A cserkészlet például olyan nagy jelentőségűnek tekinti az önfegyelmező lemondást, hogy a nehézségek beállítását intézményesen keresi és az áldozatot jelentő leküzdésüket követeli. Az életben tapasztalt szép eredmények bizonyítják, hogy ez a nevelési mód helyes és valóban magasabbrendű és tiszta életforrást jelent.

Végső és legnagyobb tényező: az élet, mely legtöbbször kikényszeríti követeléseit. A szegény fekete kenyeret eszik, a munkás erős testi munkát végez, a sors csapásai alatt görnyedő szenvedve küzdök, a beteg fájdalmas terheket visel, a lelkiekben küzdő is vergődik fájdalmas megoldatlan belső problémák között. És nem egy embert mindez a sok baj már gyermekkorától kezdve terheli. A serdülő kezd ráeszmélni a meg változhatatlanra. Már most vagy zúgolódva viseli az élet terhét, vagy igyekszik magát az anyagi hiányokért szellemi, lelki gazdagsággal kárpótolni. Ha az utóbbit

¹ Nem helyeselhető az az álláspont, hogy az iskola „mindent megkönnyítsen”. A túlterhelés ellen való küzdelem helyes, de ez nem mehet a „túlkönnyítés” vonaláig. Az iskola a *közlés módszerében* könnyítsen, de a közlött anyag megtanulását követelje meg. Ennek pedig nem kielégítő eszköze a hal? lás; *ide otthoni tanulás kell!* Még pedig olyan tantárgyak tanulása, melyek sokszor nincsenek inyére az elkényeztetett és szellemi erőfeszítéshez nem szoktatott gyermeknek. Az iskola életre neveljen, hangoztatják. Helyes! Az élet küzdelem; tehát ezt kell megéreztetni a serdülővel is.

teszi, akkor tényleg erőforrás lesz a szenvedés, ha azonban az elégedetlenség felé hajlik, akkor zúgólódás tölti be lelkét. Az egyik szellemi és felsőbbrendű erőt halmoz, a másik fékezhetetlen és terméketlen gyűlöletet eredményez. A felsőbbrendű élet választásához az anyagi igénytelenség vállalása és nagy expanzív erők felhalmozása szükséges. Ezért az a nevelő, aki a serdülőt az önfegyelmzésre, kötelesség teljesítésre tanítja, döntő módon szabhatja meg a későbbi életet.

A *napi lelkiismeretvizsgálat* már inkább a belső revíziót szolgálja. Mit tettem és miben hibáztam? Az első kérdés a tevékenységre, a másik a morális relációra vonatkozik. Legyen ez mindennapi lelki gyakorlat.

Már a családi körben kell ezt megtanulni és megkezdeni. Még pedig öntudatosan és tervszerűen. Igen elhibázott módszer az, ha állandóan emlegetik a serdülő előtt szörnyű lustaságát vagy rosszaságát! Ez a „lelkiismeretvizsgálat” inkább rekrimináló. A helyes módszer az, ha a serdülő maga méri le önmagát *esténkint!* A napi esti imára úgy kell szoktatni a gyermeket, hogy *abban szerves részt alkosson a lelkiismeretvizsgálat!* Már kicsi kortól kezdve követeljük meg a reflexiót és fejlesszük azt a teljes és igazi lelkiismeretvizsgálatig.

A családnak ezt a munkáját természetesen folytatni kell az iskolának. Ott legyen a tanító számonkérése is tárgyi lelkiismeretvizsgálat. A hittanórakon pedig hangsúlyozottan kell a lelkiismeretvizsgálatot követelni. A lelkiatyák szüntelenül hangsúlyozzák és követeljük meg a serdülőtől ezt a rendkívül fontos gyakorlatot, mert ez önismeretre tanít, önfegyelmezett, erkölcsös életre nevel.

A kegyelem eszközeinek használatát tekintve a legeredményesebb és a serdülő életét leginkább átnemesítő a *szentgyónás* és *szentáldozás*. Az egyik

a lelki megtisztulás, a másik a Krisztussal való misztikus egyesülés.

Hogyan nevelhető erre a serdülő gyermek?

A család, a környezet vallásos tónusa az alap. Ahol Krisztus a családtagok életigénye, ott a gyermek is ugyanazt keresi. Az édesapának és édesanyának szentségekhez való járulása a gyermek szentségszeretetének is részben alapja. A megindulás tehát a szülőkön is múlik, a folytatást már a jó hitoktatás szélesíti. A kisgyermek elemi vágygál keresi az Úr Jézust. Ha ezt magasztos és fenéges módon állítják elé, akkor a legnagyobb örömmel fogadja. A serdülő korban azonban azt kell megéreztetni az egyénnel, hogy a lelki tisztaság elérésében, a bűn és erény küzdelmében *az örök élet szent kenyere a legerősebb energiaforrás*. Aki az Úr szavai szerint él, az az Úr szent törvénye szerint fejlődik. Azért a hivatalosan előírt iskolai áldozások mellett oda kell hatni, hogy a serdülők spontán belső megindítás következtében is forduljanak a szentségekhez. Saját tapasztalataik keresik majd az erősítő és megszentelő kegyelemnek ezt az eszközét.

A kongregációk, a leányegyesületek is azon dolgoznak, hogy a szentségek használatát megkedveltessék az ifjúsággal. A szülő és az iskola tehát okosan cselekszik, ha előmozdítja és támogatja azt a gyermekéletet megszentelő tiszta törekvést. Ettől még nem lesznek „túlbuggók” vagy pláne „vakbuzgók” a serdülők, akiknek nagy küzdelmet kell megvívniuk s ez esetben a győzelmes *csak a Krisztussal telített élet lehet*.

Az Isten teremtő, megváltó és megszentelő tervében szervesen megvan az isteni kegyelem. És ebből következik, hogy ott van a megszerzés módja, a kegyelem eszközeinek használata is. A felsőbbrendű embert, a teljes embert, a szent embert csak

az a nevelő tudja kialakítani, aki az egyénben már serdülő korban *tudatosá* teszi a kegyelmi élet szükségességét. Az a nevelő, aki belekapcsolja a serdülőt a krisztusi élet nagy áramkörébe, mert eredeténél és lényegénél fogva vágyódik az Isten után. A nevelők tehát akkor terelik a lélek bontakozásának útjára az embert, ha tudatosítják a reájuk bízottakban az isteni kegyelem felhasználásának, eszközeinek nagy értékeit. Ha odavezetik a serdülőt az élet igazi forrásaihoz, ahol a természetfölötti élet tiszta energiái áramlanak az ember felé.

c) A szentek családjában.

A szentek egyessége a lelkek magasabbrendű egységét jelenti. Olyan egybefonódást, melyben a szeretet mindent átjáró ereje fűzi egységbe az Istent, a szellemi lényeket, a halottakat és az élőket. Ehhez az egységhez méltó földi élet lesz az, amely alanyilag is belekapcsol minket Isten szent családjába. A csecsemő a születés tényével lép be az emberi élet közösségébe, de a keresztség szentsége által kapcsolódik az Úr házanépének természetfölötti egységébe. Ennek a nagy családnak kell tehát tagjává felfejlődnie, hogy az „isteni család” géniuszának megfelelő földi élettel érjük el a természetfölötti és végnélküli életet.

A serdülő életét a tudatos előretörés jellemzi. Belőle tehát azt a készségesen értéket kereső lelkületet kell kiváltani, mely a derűs, sugárzó, mindenkinben jót kereső és mindenkinek jót tevő életben realizálódik. Ezt a lelkületet a tudatalatti erők nevelik arra, hogy mindenben örömet, jót keressen, mindenkinek örömet, jót adjon. A serdülő realiztikus meglátása is arra nevelendő, hogy az *élet realitásainak* mélyén felfedezze az igazat, a szépet, a jót. Az annyit emlegetett realizmus rendszerint csak felületszemlélet eredménye; az igazi realiz-

mus az, mely a dolgok mélyét, belső lendítő erőit, valódi és végső realitásait, azoknak célirányom előretörését és hatalmas egységét látja meg. Ez az Isten létét legjobban bizonyító realizmus kapcsolja egybe a *reale fizikumot*, a *reale pszichikumot*, a *reale metafizikumot*, a *reale spirituálét* és a *reale supernatúralet*. Az élet realitását s a teljes létezés tartalmát ez az együttes adja meg.

A serdülő fiú és serdülő leány szellemi megtárlása nem elég széles még ahhoz, hogy mindezt átívelje és összekösse. Azért ebben az életszakaszban nem arra kell törekedni, hogy ennek csodálatos egységét és teljes tartalmát próbáljuk vele megértetni. Az ifjú és felnőtt korban úgyis felrészoldódik eléje mint megoldandó, mint világos kielégítő feleletre váró probléma. Itt ígérfeljebb elméleti előkészület történhet. A lényeg a *konkrét élet*. Ennek szépségében és derűs teljességében kell megéreztetni, hogy milyen a szentek egységében: a földi „istenháza”-ban élni, azt az életet élni, mely a teljes ember harmonikus kibontakozását szolgálja. Szükséges, hogy a serdülő önmagát is észrevegye, tehetségeit, vágyait és életértékeit is felfedezze. Mert a körülötte elterülő élet egyszerű szemlélet-nél nem állapodhat meg, önmaga harmonikus kifejllesztése is állapotához tartozó feladat. Aztán lássa embertestvéreiben életének segítőit, jövőjének előkészítőit. Legyen boldog a közösség egybefonódása miatt és örvendező az adás lehetőségének tudatában.

Az Úr házanépe — *kifelé tekintve* — tehát szereti a természetet, tiszteli a testet, gyűjti a testi erőket. De tovább is megy. Észreveszi az élet mélyebb kapcsolatait is, komoly elmélyedéssel, a tudásszerzés útján a megoldást is bogozgatja, ilyennek kell lennie és ilyen is a helyes úton járó, derűs, játékos, testedző, tanuló, önfegyelmező és értéke-

ket kibontó, értékeket sugárzó, másoknak arcára vidámságot lehelő és mindent megosztani kész serdülő. Ezért van, hogy a szülőnek és nevelőnek törekednie keli arra, hogy — földi vonatkozásban — állandó próbálkozás, gyűjtés, majd szétszórás legyen a serdülő lelki tartalma. Az „Úr házanépé”-ben eleven a vágy, hogy maga szerezzen, maga dolgozzék; a gyűjtést is azért végzi, hogy a lélek értékeinek kidolgozására fordítsa és később mások javára átkölcsonozze. Míg az alantas lelkületű „föld emberének” élete mocsaras és szellemileg eliszaposodó fertővé silányul, addig a mindig dolgozó, állandóan forrongó, eleven, fürge „Istengyermeke” lassankint tüzes pünkösdi lélekké nemesedik át. Az ilyen lelkiség jelenti a végtelen és természetfölötti „É N”-be való erőteljes bekapcsolódást. A véges „én” és a végtelen „Én” személyes viszonyát, a dinamizmust, az ember felemelkedését és az Isten leereszkedését, a spirituális egybefonódását, az ember hódolatos tiszteletét és az Isten kegyelmi áramlását, a valóságos életet, az ember kegyelmi életét, a *teljes életet*.

Ez az élet a serdülőben is megindítható. Tapasztalatunk van reá, hogy az említett módszerek és eszközök használata mellett ez tényleg meg is indul. A szülők és a nevelők megfigyelhetik, hogy csak az a serdülő éli a korának megfelelő, a teljes harmonikus életet, aki a metafizikai aspirációkkal *vallásos életformát követ!* Az ilyen serdültöt nem roppantja össze az ösztönös vágyak fellépése vagy erősebb jelentkezése; nem merül el az ezekkel való küzdelemben, a belső harcban; de nem is zúzza össze az itt-ott jelentkező sikertelenség. Benne eleven erő az égi kegyelem, lendítő erő, hogy épüljön és cselekedjék. A cserkészet és azok a leánykörök, amelyek a vallásos életet kivirágzásnak tartják és minden módon szorgalmazzák, a legeleve-

nebb és legnemesebben gondolkodó serdülőket nevelik kezeik között. Testileg, szellemileg és lelki- leg erős nemzedék ez, akiben győzedelmes a lélek. A lelki gravitációnak élő példányai. Nem vetik el a földet, a realitást, hanem bázisnak és lépcsőnek tekintik, amelyről az örök értékek felé emelkedhetnek. Ezek valóban az „Úr házanépé”-hez tartoznak, mert élő valóság bennük a magasabbrendű világgal való összetartozás ténye s az ennek tudatos megéléséből fakadó boldogság.

Ilyen életet revelál felénk a *helyesen irányított* serdülő fiú és leány. Szépséges jelent és reményteljes jövőt. Mert az Úr házanépéhez méltó élet nemcsak a jelennek szól, hanem a jövő ifjúságnak és felnőtt életkornak. A serdülőben csak erőteljes és tudatos irányt kap az élet, amely a felfejlődő élet első öntudatos fejezete. Az élet terheit csak ilyen emelkedett lélekkel lehet elviselni. Ezek az igazi emberek. Ezek lesznek az igazi hősök, akik mindent feláldoznak az élet igazi értékeinek megtalálásáért. Azért a *lelki ébredésért, hogy az Úr házanépéhez tartozunk.*

6. A gyakori hibák javítása a serdülők életében.

Bármennyire törekszünk, hogy pozitív reáhatással a lélek jó készségeinek kibontását szorgalmazzuk, mégis számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy vannak az emberben rossz adottságok. A túlzó optimizmus vagy a mindent kimagyarázni kész okoskodás, az ontológiai rövidlátás nem követhető e téren. A rossz: valóság, a kisgyermekkortól kezdve kísér és a serdülő korban erős ütemet vesz. A reáisan gondolkodó nevelő nem leplezhet tényeket „elnező szempontokkal”, hanem számolva a valóságos helyzettel szembeszáll a felburjánzó hibákkal.

Így a serdülő fiút bizalmatlansága és zártsága izolálhatja. Ennek következménye az „önfejűség”. Egyéniségének bontakozásával párhuzamos a tekinthetlennel való szembehelyezkedése is. Innen ered az *engedetlensége*. Ugyancsak ezzel magyarázható a kíméletlen, erőszakos fellépése is. A serdülés testi zavarai lelki disszonanciát is teremtenek; innen magyarázható *durvasága* és néha *kegyetlensége*. Az ébredő szexualitásból fakadó, a *könynyelmu örömkérés és a komoly munka elhanyagolása*. Az ilyen zavaros lélekben sok a titok; ez pedig zártságának következtében hazudozáshoz vezet. A gyermekes kalandvágy kissé lecsendesül, de néha egész szélsőséges formában jelentkezik és bűnös szökésekbe, vagy „egyesületi szervezetekbe sodorja, A felburjánzó bűnök elnyomják a finomabb vallásos érzést; megtörik a gyermekkortól szokásos vallásos életet és gyengítik az Isten és a lélek benső kapcsolatát.

Nagyon természetes, hogy ezek a hibák és bűnök nem egyetemesekek, hanem csak egyes serdülőre jellegzetesek. De általában a szülők és nevelők sokat panaszkodnak a serdülőkre. De különösen a fiúkon észlelhető „kamaszodás” okoz igen sok keserűséget nekik.

Mindenesetre nem az a segítség módja, hogy túlzó és durva kritikával vagy brutális eszközökkel nyúljanak a serdülőkhöz. A szigorú és következetes nevelés helyes, de a *szeretet ebben a korban is csodát művel*. Természetes, hogy a szülők részéről a nevelői munka csak ott lesz eredményes, ahol nem az ő túlzott engedékenyséjük tette lehetővé a hibák elfajulását. Abban az esetben a szülők gátlók voltak, ezért ezután csak segítők lehetnek a nevelés és lelkiatya munkájában.

Az „önfejűség” és engedetlenség ellensúlyozására a serdülőt *fegyelmezett szervezetbe sorozhat-*

juk. Már az iskola maga is korlátozza az egyéni kielengéseket, de a cserkészlet erre egyenesen *klasszikus* terület. Ebben a diákléleknek oly kedves keretben dominál az alárendeltség és fegyelem. Bár a hangsúly a lelki fegyelmen van, mégis kiverődik rajta az egyetemes szubordináció is. Előterjeszhető ugyan az egyéni felfogás, érvényesülhet az igazi tehetség, de feltétlenül kötelező a parancs tökéletes végrehajtása.

A családban pedig az a fontos, hogy az apa és anyja *egy akarattal és következetes parancssal álljon a serdülő elé!* Ez azonban higgadt és következetes legyen. Érződjék ki belőle a gyermekért aggodó szeretet, de csengjen benne a feltétlen engedelmesség igénylese.

A *durvaság* és *kegyetlenség* jellemző vonása sok „kamasz fiú”-nak. Ezeknek kiegyensúlyozására kitartó és következetes *átnemesítésre* van szükség. Először is bizonyos megértés kell a kamasz durvaságával szemben, mely természetesen nem elnézést, hanem finomabb kezelési módot, *részvétszerű* bánásmódot jelent. Az életet valóban ismerő szülő és nevelő jól tudja, hogy ez a vonás az átmeneti kor szomorú és jellemző tünete. Sajnálkozó szeretettel és megértéssel nézi tehát a serdülőt. De ez nem marad passzív, egyszerűen tudomásul véve és részben a korra hárítva a hibát, de nem is lesz állandóan korholó, durván fenyegetőző és a serdülőt megalázó. A serdülőben erősen ébred az önérték is. Az egyéniség is meggyökösödik benne. Nem szabad ezzel szembeszállnunk vagy az állandó megbélyegzéssel lekicsinyelnünk. Ellenkezőleg! *Az ébredező önértékre való hivatkozással a jövőt magában hordozó életre való apellálással kell a durvaságot letörnünk.* Ezek többet segítenek, mint a szidalmak. Elítélik a kirobbanó durvaságot és *felébresztik az önfegyelmű erőfeszítést.*

Ide tartozik a „kamasz társaságának” gondos megválasztása is. *Az élet tónusát a környezet adja.* De leginkább az, amely közvetlenül jelenti a serdülő milieujét. A játszótéren, az iskolában, kirándulásokon, fürdőzésnél, nyaralásnál és szórakozásnál a baráti kör feltétlenül megválasztandó. Ezeknek hatása kiszámíthatatlan. A barátok közé belekerülhet a nevelő számára elérhetetlen durva „kamasz” is, aki szintén az önérzetre hivatkozva, „te már nem vagy gyermek” jelszóval ragadja magával a tapasztalatlan serdülőket. Ezeknek a szerepe feltétlenül romboló. A hangjuk, beszédjük durva, egyenesen terrorizáló és lehengerelő. Ilyen durva kamasz hamarosan „vezérszerephez” jut az osztályokban és megmetyeljezi az egész atmoszférát. Ezekről olyan módon kell megvédeni a serdülőt, hogy a szellemi és lelki fölényesség értékét kell a „durvaság” fölé emelni. Ha pedig ennek érvényesítésére kevés az erő, akkor feltétlenül szakítani kell az ilyen környezettel.

Ha azonban az állandó és következetes reáhatás dacára is a bukás jeleit észleljük, akkor a komoly fenyegetésnek is helye van! De ez sohase legyen nyilvánosan megszegyenítő, hanem a kemény büntetés dacára is segítse elő a *javulás lehetőségét*.

A hedonisztikus életre való hajlam különösen a *szexuális élet* terén termi meg a maga káros gyümölcseit. A serdülő fiúk társasága fokozza ezt a veszélyt, mert könnyen elrontja az egyik a másikat.

Ezen a ponton inkább a preventív nevelés, mint a terápiás beavatkozás segít. A javítás már gyakran csak romokat talál.¹ A tiszta élet intaktságát pedig nem lehet mindig reparációkkal újból meg-

¹ Azért hirdettük az előző fejezetben (143. 1.) azt, hogy a kegyelemnek segítő, átalakító hatása nélkül nem igen képzelhető tiszta élet. Ez a fejezet a prevenciót hangsúlyozza.

teremteni. Ezért kell a szülőket figyelmeztetni: a kezdetén kell megelőzni a bajt.

Hasonló hatást tesz az otthoni durva beszédek folytatása. A meg nem választott olvasmányok, mozik, színházak vagy éppen mulatók látogatása pedig egyenesen előkészíti a serdülő lelki romlását. Ne feledjük, hogy ezekre úgyszólván hajlamos a serdülő, ha pedig a szülők „alkalmat” adnak erre, *akkor vállalni kell a felelősséget is.*

Azonban okos és helyes nevelés mellett is felléphetnek a bűnök. Ilyenkor a bölcs lelkiatyára van szükség, aki bizalmas lelki kapcsolat révén megismeri a serdülőt és kegyelmi erővel, vagy ha szükséges, orvos segítségül hívásával nyújt támaszt a serdülőnek. A lelkiatyák jól tudják, hogy a kamaszkor „lustaságának” is gyakran biológiai alapja van. Az elfecsérelt életenergiák hiányoznak a testi és szellemi erőfeszítéshez. Ha tehát változtatunk az egyiken, akkor észrevétlenül javul a másik is.

A serdülő *hazudozásának* alapja a bizalmatlanság és a büntetéstől való félelem. *Alapul kell elfogadni: ezerszer inkább hinni, mint tanuk igazolására építeni.* Az első módszer Önérzetre nevel, a másik sokszor hamis tanuk szerzéséhez vezet. A hazug gyermek állításainak elfogadása, vagy ezen túl mint példás igazmondónak megdicsérése égető tűz a hazugnak. *A sok szidalmat könnyebb elviselni, mint a méltatlanul elnyert dicséretet.* Nem tagadható, hogy mindkét módszer mellett történhet visszaélés, de a nevelési tapasztalatok az önérzetre hivatkozó és a bizalmon alapuló javítási módszernek a helyességét bizonyítják.

A gyakorlatban azután természetesen arra kell törekednünk, hogy a hazudozás okait megszüntessük. A bizalmatlan fiút lassan reá kell hangolni arra, hogy csak jót akarunk neki. Nem csupán szóval, hanem tettel is. Ez lassan megy, már csak azért

is, mert pl. a beteges gyermeknél mélyen az egyéniséghez tartozik a zárkózottság. De az állandó és szeretetteljes közeledés mégis csak csökkenti a bizalmatlanságot. — A nagyzóuló serdülőt pedig fokozatosan szerénységre kell nevelni. Aki azért hazudik, mert mások sikerei vagy értékei bántják és ő még *nagyobbnak akar látszani*,¹ azt szerényebb visszahúzódásra az a tény készítheti, hogy csupán a maga által végzett munkát tartjuk értékesnek, és nem pedig a másoktól fáradtság nélkül megszerzett helyzetet. Mert hiszen a hencegők rendesen avval büszkélkednek, amiket másoktól kaptak. (Nyaralás, utazás, könyvtár, rang, stb.) És ezek fölül akar a másik nagyzóuló — még fokozottabb hazugsággal! — emelkedni! Természetes, hogy a büntetés és megszügyenyítés nem ér el ilyen esetekben eredményt!² Az igazi módszer beállítani a serdülőt olyan emelkedett atmoszférába, hogy csak a *saját maga által szerzett értékeket tartsa igazán kiemelőknek*. Ekkor dolgozni fog, aktív lesz; de nem hazudozó, hogy legyenek másokat áthaladó értékei is. — A büntetéstől való félelem akkor oka a hazudozásnak, ha túl szigorú a szülő és a nevelő. Nem tagadjuk, hogy kell a büntetés; de ennek jellege megértő és javító legyen. Az állandó, a feledni nem tudó, a megértést nem ismerő, a mentőkörülményt sohasem mérlegelő, a serdülő gyarlóságával és természetes ingásával nem számoló, elvont igazságot osztó bánásmód elriaszt. Félelmet, rettegést állan-

¹ Ezek valahogy így játszódnak le: „Az én papám ügyvéd!” Felelet: „Az enyém az ügyvédek elnöke!” — „Én sokat utaztam nyáron!” Felelet: „Én sohasem voltam itthon!” — „Én gazdag vagyok!” Felelet: „Mi még gazdagabbak!” — „Én jól tanulok!” Felelet: „Én nem tanulok, mégis tudok!” stb.

² Itt-ott jól hat a tervszerű megalázás, de ez ne történjék állandóan. Az élet is meg-megtöri az embert, de mégis megőrzi a felemelkedés és újabb megfeszülés lendületét.

dósít és így hazug kibúvókra, menekülési lehetőségekre ad alkalmat. Legyen a szülő megértő, és akkor a serdülő fiú bátor és őszinte lesz.

A serdülő leányok hibái nagyrészt hasonlóak a fiúkéhoz. (Tiszteletlenség, durvaság, örömkeresés, hazudozás), de két sajátos és egészen deformált lelki vonás is jelentkezik ilyenkor bennük. Az egyik: a túlérzelmesség, a másik a hiúság. Az előzőket a már ismertetett módon kell javítani, az utóbbiakat, a serdülő leányt sajátosan jellemző hibákat pedig a következő módon.

Elsősorban tehát a túlérzelmesség, eme sajátosan elmerülő passzivitás és szétesettség ellen kell küzdeni, mely az emberi lélek legnagyobb értékét, a spontán aktivitást bénítja meg és a túlzottan domináló érzelmi életnek engedi át az uralmat. A valóságban ez a következő módon nyilatkozik meg: gyengül a serdülő munkakedve, tanulása. Erőfeszítésének nincs határozott iránya, viszont titokban érzelmes költemények, csendes, elmélázó leányszerelmek, levelek kötik le a serdülő leány amúgy is megnehezített akarati életét. Ezeket a káros jelenségeket először a szülőknek kell észrevenniök és nekik kell ebből a passzív, ernyedt lelki állapotból leányukat kiemelniök. Alaptónus legyen itt is a szerető megértés. *Óvakodjék* a szülő az erőteljes vagy brutális fellépéstől. Legyen ilyenkor a serdülő leánya barátnőjévé az édesanya. Szerető bánásmóddal törekedjék arra, hogy a megértést kereső leánykát bizalomra hangolja és átsegítse ezen a hínáros krízisen. Az édesanya az élet szentségéről beszélgesen; azután engedje beszélni, sírni és szomorkodni a serdülő leányt. Mert a serdülő leány lelkét terhelő legtöbbször zavaros gondolatoknak, érzelmeknek és fájdalomnak nem szabad kimondatlanul a belső életet terhelni. Már a pusztá kipanaszkodás is meghozhatja a maga könnyítéseit. Azután jöjjön

a további segítség, jó szó, és a szép példák. De ne álljunk meg itt! Gondoljunk a kompenzáló öröмок feltárására is, melyek friss aktivitásra serkentő értékkel telítik a serdülő leány lelkét. Ez lehet: sport, egészséges testmozgás, szellemi aktivitást fokozó könyv, utazás, a művészetek iránti érdeklődés, egykorú leányakkal való szórakozás, a kedélyéletet tónusban tartó és a jövő életet előkészítő erkölcsi és vallási beállítódás, Tehát nemcsak beszélgetések, hanem mozgásra, épülésre serkentő értékek, melyek a serdülő leány lelkiéletét egységbe kényszerítik és így új utak felé lendítik.

A szülők után a nevelőre, de különösen a *lelkiatyára* hárul itt nagy feladat. A serdülés korát élő leányt komoly munkára kell nevelni és emelkedett lelki nivóra felsegíteni. Az elsőt inkább az iskola, a másikat pedig a lelkiatya végzi. Nem szabad behódolni annak a gondolatnak, hogy a serdülőt kevés és erőfeszítést nem igénylő munkával kell nevelni. A nagyobb, szinte *önmegtagadó* erőfeszítés egyenesen ennek a kornak a gyógyszere. Az annyit emlegetett lelki kapcsolat itt is nagyon sokat segíthet.

A *külsőségek szeretete* kisebb hiba, de szorosan összefügg az előzővel, Lényege a tetszenivágyás. Az intézeti egyenruhák behozatalának egyik oka is az volt éppen, hogy a serdülők egyre feltűnőbben ruházkodtak, sőt egyesek még a kendőzéstől sem tartózkodtak.

Mi segít ezen a téren? Olyan belső fegyelem, mely *a lelki értékek kibontásával akar lassú, de tartós eredményt elérni*. Ebben a módszerben hiányzik a *saltus lyricus*, de eleven a *gressus [undatus]* Persze nagyobb a baj, ha a szülőkből még támogatásra talál a leányka. Ebben az esetben nehéz a segítség. Az anyára hárul a felelőség a későbbi túlzásért. Ha a szülők nem fékezik le, sőt ellenkezőleg elő-

mozdítják ennek a női jampectípusnak kialakulását, akkor a lelkiatyának gyakran a legnagyobb erőfeszítései is hiábavalónak bizonyulnak.

Bár mindezek tények, mégsem adhatjuk fel azt a nevelési alapelvet, amely szerint a jártas nevelő a jó fejlesztése érdekében koncentrálna elsősorban a tehetségét. Olyan életteremtés az ő hivatása, melyben szerves kialakulás megy végbe. Ezért fontosabb az öntevékenység megindítása, mint a hibák és bajok örökös korholása. A nevelő széles gesztusú magvető legyen a lelkileg fejlődő serdülő életében, de egyúttal figyelő szemmel nézze és okos előrelátással óvjon a veszedelmes hibák elburjánzásától. A nevelő legyen olyan Istentől küldött személy, aki gondjaiba veszi a serdülő bontakozó életét, és mindent elkövet, hogy a Teremtő gondolatának megfelelő élet fejlődjék. De csak akkor lesz teljes és értékes minden erőfeszítése, ha az isteni kegyelem erejével a természetfölötti élet vonalaira emeli a serdülő lelkiéletét.

III.
Az ifjúság nevelése.

Az ifjúság nevelésének alapelve: az életet ismerő, kiforrott egyéniség irányítsa a még kereső és botorkáló ifjú embert! Ennek a munkának a tényezői tehát mindenekelőtt a nevelő kiforrott egyénisége, alapos szakismerete és bölcs tapintata a kereső ifjú emberrel szemben. Tehát a jelen fejezetben beszélni fogunk arról, hogy ki lehet az ifjúság nevelője, és miképpen kell okosan dolgoznia a nevelőnek.

1. Az egyéniség szolgálata.

Az emberi élet bontakozása tudat alatt is az immanens egyéniség kialakítására törekszik. Az ifjúságban talán legnagyobb ennek a tipikusan emberi bontakozásnak megérzése és ennek a nagy érték-komplexumnak igénylése. Ezzel kapcsolatban merül fel a kérdés: miképpen lehet ezt úgy elősegíteni, hogy a gyakori kisiklás a lehetőségig elkerülhető legyen, miképpen lehet az ifjú belső életét harmonikussá fejleszteni?

a) A család.

Az ifjúság életének nagy része a *családban, az iskolában és a fizikai vagy szellemi munkahelyen pereg le.* Azt a módot kell tehát meghatározni, hogyan lehetséges e területeken az ifjúság egyéniségének harmonikus kialakulásához hozzájárulni.

Bár még a családban él az ifjú vagy a hajadon, vágyai és reményei azonban már erősen kifelé törnek. A családi tűzhely mellett már csak ideiglenesen melegítik magukat, vágykomplexumuk iránya más, új centrumok felé igazodnak. Érezni és értékelni kezdik egyéni megnyilatkozásukat. Dolgozni kezdenek tehetségeik széles skálájú kibontakozásán. Ezért minderősebben szól ki belőlük az önállóság.

Lassanként kinőnek a szinte parancsoló nevelési módszerek keretei közül. Most már nem egyszerű engedelmes tagjai a szűkebb közösségnek, a családnak, hanem a fiúk az édesapában megértő barátot, a leányok pedig az édesanyjában áldozatos barátnőt keresnek. Olyant, aki megérti a nagy nehézségeiket, és iparkodik a terheket könnyebbé tenni. Az egyenlőség és lelki szabadság tiszteletével közeledik a szülő felé.

Az édesapa elsősorban a fiúk életében játszik nagyobb szerepet. Természetes, hogy ezt csak nagy általánosságban mondjuk.¹ Mert régi és közismert tapasztalati tény, hogy nehéz problémákban a fiú inkább az apja felé, a leány az anyja felé vonzódik. Az apa természeténél fogva is jobban ismeri a felferdült ifjú életét; saját gyermekét még inkább. Mert gyakran sok hasonló lelkivonást fedez fel magából gyermekének lelkében. Saját életének, küzdelmének, harcainak folytatását látja a fiában. Annál is inkább, meri az öröklés elmélete szerint az ő szellemi és lelki életének adott alaptényezői fiában is jórészt fellelhetők.

Már most az ifjú nevelésében egy nagy negatívum és egy nagy pozitívum játsza a domináló szerepet. A negatívum: a megtagadás. Megtagadása annak a káros elvnek: „hadd forrja ki magát” a fiatal ember.² Pozitívum: előteremteni azokat a feltételeket, melyek az egyén szabadabb kifejlődését és érvényesülését biztosíthatják. Az emberi élet

¹ A természet nem osztja meg így az ifjúságot. Világos azonban, hogy ez a szeparáció nem teljes és kizárólagos. Annál kevésbé, mert hiszen az árvák és félárvák esetében teljesen lehetetlen ez az elhatárolás. Az is előfordul, hogy a szülők egyike-másika majdnem alkalmatlan erre a feladatra. *Itt csak az általános és nagyvonalú hivatásteljesítést akarjuk ki' pontozni.*

² A komoly édesapa még saját kárát is figyelembe véve — álljon szembe ezzel a „romboló” elmélettel.

igazi kiforrása a rejtett tehetségek kibontását célozzák, nem pedig a szenvedélyek gátlás nélküli kitombolását. Az élet törvényei bizonyítják, hogy a „kiélt és kitombolt” egyén elvesztegeti az ifjúság értékes, nagy vitalitású energiáit. Az igazi eszményi élet nem vezethet letargiába. A mai élet állandó belső feszültséget, lendületet, előretörést és nagyon gyakran heroikus akarást követel az ifjútól. Az apa tehát törekedjék állandóan arra, hogy minél több magasabbrendű vágyat, minél nagyobb és áldozatosabb munkakészséget aktiváljon a fia lelkében.¹

A gyakorlatban ezt a következőképpen kell megvalósítani. Az édesapa folytassa a serdülőben megkezdett lelkiértékek kibontásának stimulálását, és állítsa az ifjúkorban lévő fia elé azokat a lehetőségeket, amelyek ebben a korban elérhetők. Az élet maga is bontogatja e korban a latens készségeket és képességeket; mellé kell tehát állni és ezek érvényesülését még áldozatok árán is elő kell segíteni. Ha a fiatalember észre fogja venni, hogy *saját érdeke*, jövő családjának boldog és szent közössége nem az *élvezetes kiélést*, hanem az áldozatos lemondást, erős feszültséget igényel, akkor nagy lélekkeliséggel koncentrálni magában mindent a küzdésre és fáradtságos munkára. A meglazító kiélés elnézése helyett nagy feladatok elé kell állítani az ifjút, hogy állandó feszülésben keresse a magasabbrendű életet.

Ebben a munkában első lépés annak *konkrét elismerése*, hogy a felserdült ifjú már kiforrott érté-

¹ Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a bölcs megjegyzést, amelyet *Busemann-nál* olvasunk. A gondos szülőknek tétele lehet: „Erziehen wir den jungen Menschen als Ganzes gut, so erziehen wir auch sein Geschlechtsleben, und umgekehrt: wer die Erziehung des Geschlechtlichen verieht, verfehlt fást alles.” (*Busemann* Adolf: *Das Geschlechtsleben der Jugend*, Berlin. 1928. 57. 1.)

kekkel is rendelkezik; figyelembe veendő *egyéniség*. Ezt a lelki beállítottságot olyan fontosnak tartom, hogy az édesapáknak egészen rendkívüli súlyllyal hangsúlyozom. Az apák, különösen ha állandóan otthon nevelkedik a fiú, nem veszik észre vagy nem akarják észrevenni, hogy a serdülő gyermekből önálló ifjú lett. *Az ő szemükben az ifjú igen gyakran csak gyermek és megkülönböztetést nem érdemel.* A valóság pedig az, hogy az élet nem tűr megállást és a gyermekből serdülő, a serdülőből ifjú fejlődik. De ez nemcsak a testi alkatra, hanem a lelki berendezettségre is áll! Az édesapa tehát számoljon az egyéniségét érvényesíteni akaró ifjú lelkiségével. Természetes, itt feltételezzük, hogy a serdülő helyes nevelése már elérte a maga elé tűzött célt, hogy a szélsőséges és szabados életforma még tompán sem jelentkezik. Mert ha mindent az ifjúkorban kell kezdeni, akkor rendkívül nehéz feladatok elé kerül az édesapa. Ahol már a *terápia*, a *gyógyítás* alkotja a nevelés lényegét, ott már nagy bajok vannak.

A második pozitív lépés a megértő közeledés. Tudomásul vesszük az ifjú lélek sajátos természetét és egyéni értékeit — *hibáival együtt*. Ez a megértés nem jelent belenyugvó tudomásulvételt, hanem tervszerű feladatot és munkavállalást. Az édesapa éreztesse meg, hogy úgy akar ifjává fejlődött fiához közeledni, mint a jó barát hajlik oda a jó barátához. Az elnézés cimboraság. A résztvevő, gonddal való javítás a fejlődés megnemesítése. Az ezek nyomában járó hangulat lassan, de következetesen felfokozza a szülő és gyermek közötti bizalmat és előkészíti a teljes lelki egybecsengést.

A harmadik lépés már konkrét tény: a családapa vegye számításba ifjává fejlődött fiát és minden családi tanácsba, megbeszélésbe, döntésbe vonja be. *Legyen most már ő is aktív tagja a csa-*

ládi keretnek. Az ifjú rendkívül nagyra értékeli — saját megbecsülését. Az önállóság és figyelemreméltatás megérezése nagy öntudatra és önértéklésre hangol. Ilyen módon súlyt helyez arra, hogy életét méltóvá tegye erre a kitüntető kiemelésre. Természetesen emeli önállóságát és önbecsülését, ha a család fenntartásához keresetével is hozzá tud járulni.

A pozitív felértékelés és az egyéniséget illő megbecsülés természetes folyamánya a negyedik lépés: *a fokozatos lelki felszabadítás.* A gyermek és serdülő nagy lelki presszió alatt él. A szülői tekintély súlya nagyon erős. És ez jól van így. De a fiatal ember érezze már meg, hogy vele szemben lazul a tekintély parancsoló szava. Kevés legyen a parancs, de sok a komoly beszélgetés. Az elsőt nem szívesen hallja, az utóbbit készségesen követi majd az ifjú,¹ mert a fiatal ember a baráti hangra szívesen rezonál.

A fiatal leány nevelése inkább az édesanya kezében marad; ő legyen az, aki közelebb férkőzik lelkéhez, mely előtte, a nő előtt könnyebben fel-táru.

A fiatal leány lelke annyiban tér el az ifjúétól, hogy jobban kifejelett és kialakult. A fiatal ember még készül az életre, a leány, különösen testileg már teljesen kiérett. Ez a testi kiforrottság lelkileg is átváltozást eredményez; az édesanyának ezt fi-

¹ A legtöbb családi perpatvar onnan ered, hogy az édesapa nem tudja megenyhíteni az állandóan parancsot osztó szavát. Az ő otthonának olyannak kell lennie, aminőnek ő óhajtja!... Ez alapjában igaz, de a felnőtt ifjú már saját életét is élni akarja. Azt tehát nem szabad megtagadni! De legkevésbé szabad azt követelni, hogy az imperatív hang mindenkit egy nevezőre *hozzon*. Rendkívül érdekesen írja ezt le *F. Werfel*: A năpolyi testvérek c. regényében. Káros következményeit is érdekesen részletezi.

gyeembe kell vennie és ehhez kell mérnie a nevelés, az irányítás módját.

Azokat a megjegyzéseket, melyeket az ifjú neveléséről mondtunk, neki is figyelemre kell méltatnia. Az egyéniség tisztelete és elismerése az ő feladata is, de annak végrehajtása más formát mutat.

Ebben az első: a házi gondok, a háztartásvezetés részleges átengedése vagy megosztása. A fiatal leány érezze meg, hogy az élet által reáharuló kötelességteljesítés kicsi alakban már most a feladata. A lakás gondozását, a kisebbek ápolását, a házi munka egy részét át kell neki engedni. A ház csinosítása (kézimunka, virág, stb.) az ő munkaköréhez tartozik. Sőt lehetővé kell tenni, hogy ebben bizonyos szabadsággal, egyéni ízlésének megfelelően járjon el. *Az önállóság nagy érték különösen korunkban. Az egyénisége szerint megalkotott kis világ, a lélek világának is vetülete.*

A fiatal leány életét azonban nem köthetjük teljesen a régi családi tűzhelyhez. Lelkének expanzitása oly élet felé törekszik, mely a jövő családot akarja megteremteni.¹ Ábrándjai e körül hullámszerűek,² munkája erre irányul (gyűjt, kelengyét készít) és kereső lelke a jövő után kutat.³ Álmodozó lelkében különösen erős a váltakozó érzéshullámszerűség és síró-nevető kedélyváltozás. *Ezt kell megérteni és helyes irányba terelni.* Ebben azután nehéz munka vár a jó édesanyára. Ez a vágyakozás ugyanis *örömkeresés, a boldogságvágy!* Itt nem segít az ifjakra alkalmazott rendszer: lemondasz, hogy teremtető erő lehess! Ez a hang idegen az érzelmi hullámszerűségeiben élő leány előtt. *Neki valóban kell a boldogság,* hogy lelkének csordulásig való teltsége ellensúlyozza a

¹ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 228. 1.

² Lásd: A bontakozó élet IV. k. 233. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 228. 1.

bűnös életörömök keresését. A jó édesanya tehát számol ezzel. Keresi a finom módokat, hogy hajadonná serdült leányának az életörömök tiszta kelyhét felkínálja. Persze, ez nem jelenti a „saltus liricus”-t, hanem a fokozatos bevezetést. Művészet, képzőművészet, koncert, opera, színház, tánc, mérsékelt társasági élet. Ha a hajadon keveset kap, annál nagyobb örömmel élvezi. Már pedig ez a lényeg. Legyen öröme, amely finom élményekből ered. Ebből azután hosszasan él. Ebből sokáig merít. Az egészben ez a fontos elv: lassan, fokozatosan és lelkién megválasztva I

Még az ellen sem emelünk szót, ha a hajadon a kor igényei (divat) szerint rendezi be társadalmi életét. Ebben csak egy elvet kövessen: a tiszta etika legyen alapja minden társas érintkezésnek. A finom külső pedig lehet és legyen dísz a felserdült hajadonnak. Ezért még ne „ítéljék meg” a fiatal leányt, de viszont ne is legyen szélsőségesen divathajszoló.

A legnehezebb kérdés, amelyet azonban a jó édesanyának mégis meg kell oldania, a felserdült leány magárahagyása vagy állandó kíséretése. Ez a probléma jórésztben társadalmi konvenció, de sok tekintetben erkölcsi kérdés is. Egyes népeknél (pl. angol, francia, német) a tradicionális élet „sokkal többet enged meg” a fiatal leányoknak, mint nálunk. Mi legyen itt a vezető motívum *I A biztos önállóság arányához képest több és több szabadságot!* A gyakorlatban ez így valósuljon meg: a serdülő és felserdült leány kíséretét az édesanya vagy korosabb nénje adja, délutánokon a hajadon magában is elengedhető kisebb-nagyobb útjára; az esték azonban az édesanyával töltendők; a fiú-kísérek csak az édesanya mellett jöhetnek számításba. Ez a módszer teret enged a szabad érvényesülésnek is, de biztosítékot nyújt a szélsőséges kirobbanások ellen.

Nem szabad túlzó visszatartással a szabadságvágyat *igénnyé* sűríteni. Ugyancsak hibás a teljes szabadsággal a szabadosság kapuit kitárni. Ha az édesanya áldozatosága állandóan ilyen módon áll hajdon leánya mellett, akkor az örömmel követi a bölcs irányítást, mert benne életboldogságának szolgálatát látja.

Ifjú és hajdon végül is nem lehet teljesen kiforrott; életük a fejlődés vonalán halad; nem nőhetnek ki annyira a családból, hogy reájuk is ne sugározzék a család éltető ereje. Ez pedig nevelő, fejlesztő, irányító erő.

b) Az iskola.

Az ifjúság nagy része — azokra gondolok, akik a szellemi pályákra kíváncsoknak — a serdülő kor után nem nagyja el az iskola padjait. Szakiskolák, főiskolák, egyetemek kapui tárulnak fel előtte és „alma mater”-ként várják. az ifjút meg a fiatal leányt.

Hogyan érvényesítheti az iskola s a főiskola a nevelő szerepét?

Elméletileg gyakran hangsúlyozzák, hogy a felsőbb oktatás kizárólagosan a tudományosan alapozott szaktudásra és az elmélyítő gyakorlat ismeretközlésére szorítkozik. Ez a tétel abból a pedagógiai tévedésből indul ki, amely szerint az érettségit tett diák önállóan gondolkodó és minden behatást komoly kritikával lemérő egyéniség. Nem akarok elméleti vitát kezdeni. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ez a hamis tétel okozza az ifjúság szellemi és erkölcsi tragédiáit.¹ A hivatásának magaslátán álló *felsőbb képzésre* szervezett iskola elsőrendű feladatának kell tekinteni a jellemes egyéniség kialakítását is. Munkáját két irányban fejti ki:

¹ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 33. 1.

egyrészt — a magasszínvonalú szakképzés mellett — *erkölcsös, szociális és vallásos jellem kialakítása érdekében kollégiumi nevelést ad mindkét-nemű ifjúságnak; másrészt egész életre szóló világnézet kialakításán fáradozik.*

A megszélesedett tudás nem lehet a szellemi destrukció alapja. Nem az a mély ismerő, aki jelzavak, vagy felületes szemlélet nyomán megtagadja az élet igazi alapjait. Az élet nagy problémáinak kutatása akkor érték, ha mindig jobban és jobban megtanít bennünket *élni!* Az iskola és a főiskola nem akkor lesz életre nevelő, ha az csak a tudás kiépítésével törődik s a felsőbbrendű élet negligálásával az anyagi síkra szorítja vissza az ifjúságot. Ellenkezőleg csakis akkor lesz valóban haladó, valóban korszerű, ha a szellemi és lelki igények teljességét igénylő, alakító és kiteljesülését építő emberré organizálja az ifjúságot.¹ Az oktatás tehát olyan legyen, hogy célul tűzze ki a metafizikus, keresztény világnézet kialakítását is.² Tárja

¹ Tudás és élet volna az ilyen eszményi összekapcsolódás! Teljesen igaz *Behrend* megjegyzése: „Eine Hochschule... derén Zentrum das Leben selbst wäre und derén Lehre die Anerkennung einer bestimmten Lebensphilosophie und Weltanschauung voraussetzen würde, wäre keine Stätte wissenschaftlicher Forschung.” (Dr. *Behrend* Félix: Einführung in die Probleme der Hochschulpädagogik. Pädagogische Reihe. 23. Bänd. Leipzig. 1924. 126. 1.)

² Az egyetemi és főiskolai tanárok *nagyrésze* éppen ilyen világosan és tudatosan látják ezt a problémát: „A természettudomány ugyanis mint minden tudomány tárgyilagosan vizsgálja pl. a talaj, a növényi élet, az állati élet jelenségeit, miközben a hallgató, a személyiség kiesik ebből az objektív körből. Ezért szükséges a természettudományi alapképzés kiegyensúlyozása olyan területeken (gazdasági egyesületek, ifjúsági egyesületek, szemináriumok), ahol az egyén szellemi és lelki életéről, nehézségeiről, jelen és jövő problémáiról, egymáshoz, a földmunkástömegekhez s túl ezen: a társa-

fel az élet összes nehézségeit. És tovább is menjen: vonjon különbséget az igazság és a hipotézisek, az igazság és az igazságkutatások között. Ez nem teszi lehetetlenné a kutatás szabadságát és viszont bázist épít és tiszta szempontot ad a fiatalságnak a mai tragikus időkben, hogy el ne szédüljön és el ne tévedjen a frázisok útvesztőiben.¹

dalmi vagy nemzeti közösséghez való viszonyáról és *kollektív kötelességeiről* szólnak.

Biztos, hogy mindezek nélkül is tudnak az akadémiáról kikerülő gazdaszok pl. racionálisan műtrágyázni vagy termelni, de nem valószínű, hogy az egyén *belső* életét, az egyén és a „mások” viszonyát, a való életből feléjük tükröződő szociális egyensúlytalanságot, a mezőgazdasági munkanélküliséget, a helyes jövedelemelosztás stb. problémáit másokkal összefogva a megoldás felé tudják lendíteni. Pedig a problémák korszerű megoldása alapozza meg a szűkebb és tágabb életközösséget; a családi, nemzeti vagy társadalmi összetartozást, valamint ennek *egyensúlyai és fennmaradását*. Kétségtelen, hogy mindez nehéz, de viszont nagyon aktuális problémátömeg, melyről a hallgatót tájékoztatni kell. Tájékoztatni kell már azért is, mert megismerésüket korszerű tényezők determinálják.

... Ebből következik, hogy az akadémiának *természettudományi alapképzésen és szakoktatáson kívül* olyan értékkel is kell a hallgató életét gazdagítani, amelyek többek, jobbak, igazabbak, mint egy társadalmi osztály vagy korrézlet pillanatnyi szükségletei. Olyan értékekkel is, melyek közös szempont, közös nemzeti érdek felé gravitálnak és minden egyéni és közösségi problémát egységes, kielégítő és korszerű feleletben oldanak fel és minden nagy, heroikus erőfeszítésnek, áldozatnak és munkának magasabbrendű célt adnak; *világnézetet*. Igen, *világnézetet* is kell tudatosítani az akadémiai oktatásnak, vagy legalább is a világnézet tudatosított elemeit, amelyek hitet, energiát sugároznak s az egyéneket *termékenységre* aktiválják. Ez pedig nem lehet más, mint a *szociálisan nemzeti és keresztény közösség világnézete*.” Varga Ernő akadémiai tanár: Természettudományi alapképzés a Gazdasági Akadémián. (Tanévmegnyitó ünnepi előadás.) A magyaróvári m. kir. Gazdasági Akadémia 1935/36. tanévi értesítője.

¹ Látszólag ütközik a mi felfogásunk a szabad tanítás és a szabad véleménynyilvánítás elvével. A főiskolák ugyanis a

Ez a keresztény világnézet természetes alapot nyújt a nevelésre. A főiskolák és egyetemek régi rendszere mellett a *tanár és tanítvány együtt élte tudományos életét*. Most más a tradíció. De megőrizte a kollégiumi életet, mely virágzását az angol egyetemeken éli. Nálunk is van tere, amennyiben a Szent Imre Kollégiumok, az Eötvös-kollégium, a ref. és ev. kollégiumok, a leánykollégiumok, továbbá a külföldre helyezett kollégiumok szintén teljesíteni akarják azt az építő nevelési feladatot, amelyet a főiskolák sajátos összetételük miatt teljesen elvégezni nem tudhatnak.

A kollégiumi nevelés lényege nem a felügyelet. Ez negatívum. Hanem az egyéniségfejlesztés, a szociális életbe való bekapcsolás. Az első csak elenyésző része az ifjúság nevelésének. Annál is inkább kisz jelentőségű, mert nincs az az ellenőrzés, amely ki nem játszható. A lényeges a másik: belülről kell az ifjút úgy felépíteni, hogy szigorúbb fegyelmezés szinte feleslegessé váljék.

A kollégiumi nevelés alaphangja — a nevelők részéről — a feltétlen bizalom; a becsületes, férfias hanggal szemben a közvetlen, atyai közeledés az élet minden vonatkozásában. Az ifjú részéről az önbecsülés és önszolgálat áldozatossága önmagával szemben és a tisztelő, bizalmas önátadás a nevelővel szemben. Egymás között pedig domináljon a meleg bajtársi érzés, mely a mai élet nagy szociális, társadalmi, világnézeti problémátömegnek helyes

szabad véleményközlés otthonai. Nincs itt ellentét. Ezt a tételt kell alapul elfogadni: *a) legyen teljesen szabad a kutatás és a keresés; b) minden megállapított igazság állíttassék be a maga tudományszakának helyére; c) az igazság és a feltevés élénken különböztessék meg; d) az új tételből vonható következtetések magyarázata és más világnézeti ismeretekkel való összefüggések bízassanak a másik tudományszak avatottjaira!*

értékelésére vezet. Ebből logikusan következik, hogy a kollégium a felsőbbrendű kultúrélet otthona legyen. Fel kell ébreszteni, ki kell mélyíteni a több munka, az elmélyedő tudás iránti készséget az ifjúbán. A hely erre a legalkalmasabb; ne maradjon tehát kiaknázatlanul ez a lehetőség.

A gyakorlati életben úgy alakul ez a munka, hogy a kollégiumok ifjúsága megfelelő nívón álló vezetőség mellett fegyelmezetten él és tudományos, szociális, továbbá lelkiélet szempontjából irányítást nyer.¹ Az apa és fiú viszonyát iparkodunk kialakítani és akkor tényleg nevelő otthon és nem „penzió” a kollégium. Ezért hangsúlyozzuk ezt erősen, mert az ifjúság nevelését a magánhelyeken való elhelyezés semmiképpen sem szolgálja. Az ifjú nem lehet pénzért kiszolgált „lakó”, hanem szellemi és lelki fölényrel irányított fejlődő lélek.

c) A munkahely.

Az ifjúság nagy része azonban nem tartozik a felsőbb oktatásban részesülő hallgatók közé. A férfi ifjúság nagy része ipari, kereskedői vagy

¹ A Pesti Szent Imre Kollégium beosztása és belső élete ilyen helyzetet mutat. Minden egyes hallgató külön szobában vagy legfeljebb kettes szobában lakik. Teljes ellátás mellett rendelkezésre áll — higiénikus szempontból — a külön szoba, a fürdő, a nyaraló; a testedzés szempontjából a cserkészlet, az evezősporthoz, az atlétika és a versenyek; kulturális lehetőséget nyújt a kollégiumi kör, a tudományos előadások és a könyvtár; a nemzeti gondolat élénkítését és a nemzet nagy elhivatottságát hangsúlyozza „a kisebbségi szeminárium” és a politikai szónoki képzés; a kedélyi életet a bajtársi élet, a társalgó, a tánciskola, a koll. bál, kedélyes esték és kirándulások fokozzák; a szociális életre való nevelést a kültelkek elhagyottainak gondozása szorgalmazza, a vallás-erkölcsi életet a kápolna, esti meditáció, a vasárnapi szentbeszéd, a szentgyónás-szentáldozás és a kongregáció iparkodik elmélyíteni. A hallgatók és előljárók viszonyát ez a tétel szabályozza: a prefektusok-spirituálisok! Minden előjáró — *anya* és minden hallgató — *fiú!*

földműves munkát végez, a leánynemzedék pedig házimunkát, irodai vagy ipari foglalkozást űz. Ezek között igen sokan, sőt a legnagyobb rész saját keresetével tartja fenn magát.

Maga ez a *tárgyi önállóság* szinte természetesen termeli ki azt a lelki alaptónust, amely szerint az önértet, az önértékelés kifejlődik. A munkás ifjú a maga ura. Maga keresi kenyerét, követeli tehát, hogy maga irányíthassa életét. A nevelő reáhatás tehát nem lehet sémaszerű, hanem a munkás függetlenebb életét figyelembevevő reáhatás.

A munkahely tárgyilag el is végzi ezt a hivatást. A munkás külön helyet foglal le magának. Akár szakmunkás, akár segédmunkás, minden esetben bizonyos körülhatárolt munka teljesítése várakozik reá. Kezének nyomán átalakul a vas, a fal, a föld és munkája természetes következményként termeli az anyagi existencia feltételeit. Ez a tény nem marad reáhatás nélkül a lélekre. Az annyit emlegetett öntudatot, az *é n* kihangsúlyozását nagyon is megnöveli.

A termelő munkás megkívánja, hogy értékének megfelelő megbecsülésben részesüljön. A munkahely fontossága és a végzett munka aránya szerint követeli magának a számottevő helyzetet. Aki tehát munkásifjakkal foglalkozik, az számoljon ezzel a lelki hangulattal és úgy kezdje a reáható, nevelő munkát.

Az erősen kifejtett önértetet alapul elfogadva, a következő lépés legyen *az önérték fokozásának felébrésztes*e. Ez azt jelenti, hogy a munkásifjú előtt táruljanak fel azok a lehetőségek, amelyek az ő szellemi és lelki rejtett szépségének felébredéséből alakulhatnak ki. Az igazi érték és a teljes szépségű egyéniség ugyanis még nem zárul le a becsületes fizikai munka és kenyérkereset szűk határaival; az emberi, a felsőbbrendű, sőt

isten ember élettípusa még nagy fejlődés lehetőségét foglalja magában. Ezeknek a lehetőségeknek kiépítése olyan magaslatok felé mutat, amelynek csúcspontjait csak nagy szellemi és lelki erőfeszítéssel lehet megközelíteni. A reávezetés, az oktató feltárás következő lépése annak a gondolatnak a hangsúlyozása legyen, hogy ez a valóságban elérhető, sőt elérendő! Ez a lehetőség munkakedvet, áldozatosságot ébreszt; ez pedig az elindulás első lépését jelenti. Nem szabad attól félni, hogy a távoli cél megjelölése a jelen élet sivárságát domborítja ki és esetleg az önértékelés letörését eredményezi. Az önérzetet eléggé kifejleszti a tárgyilag jól végzett munka öröme. Szükséges, hogy a szellemi és lelki élet hiányaira is reámutassunk, de sohasem szabad, hogy a cél elérésének lehetetlenségét érezze az ifjú. Ellenkezőleg! A nagyobb célok elérhetősége és így a szellemibb és lelkibb élet kitermelése úgy állítandó be, mint a kialakuló embernek nélkülözhetetlen kiteljesülése.

Az oktató előadás mellett azután a legerősebb hatást a jól végzet munka elismerésével és az értékek felszínre juttatásával és feltüntetésével érhetjük el leginkább. Ebben már a legtöbbet a munkaadó és a munkásifjúsággal foglalkozó tanító-nevelő tehet. A szakmunkát csak az tudja megbírálni, aki végezteti. Ne legyen fukar a *jónak elismerésében*. Még a hibát is úgy kezdje javítani, hogy előbb valami jót ismerjen el. Ez az önértéklést és önbecsülést fokozza. Így "elérhető az is, hogy a következő munkában még tökéletesebbet termel. A nevelő-tanító munkája is akkor lesz eredményes, ha az egyszerű és talán kevésbé sikerült kezdetet annyira felértékeli, hogy az további munkálkodásra hangol. Nem szabad azt hinni, hogy a próbálkozások mindjárt tökéletesek. Csak a jóakarát és az ambíció legyen nagy, akkor biztos a későbbi siker.

Lássa meg és ismerje el ezt a nevelő-tanító és érezni fogja, hogy a magát és tehetségeit megbecsülő ifjában hálás tanítványt talál.

A kezelési mód pedig tartson arányt az életben már felszabadult ifjú ember önérzetével. A megszólítás, a felkérés, az utasítás, a megbízás, az elismerés, az intés, a reávezetés, a tanító befolyásolás legyen fegyelmezett, higgadt és az ifjú ember önérzetét megbecsülő. A durva hang teljesen elfordítja az ifjú ember lelkét. Különösen ettől óvakodjék a munkaadó és a nevelő-tanító. A fizikai munka hamarosan eldurvítja a kezét, de ne higgyük, hogy eldurvítja a lelket is. Ezt a szomorú eredményt igen gyakran a munkaadó, az otthoni környezet vagy a nevelő-tanító teremti meg. A kezelési hang legyen határozott, a parancs is érvényt követelő, de a közlési mód nemes, emelkedett és megbecsülést sugárzó.

A munkásifjúság — fiú és leány — látszólag messzebb esik a tervszerű nevelési behatásoktól; de nem szabad elfeledni, hogy a munkahely, a munkaadó gazda, majd a munkássággal közelebbi kapcsolatban élő nevelők reáhatása nem marad eredmény nélkül. *Kitermeli és megnöveli az önállóságból és a kenyérkereset tényéből folyó önérzetét és (eltámasztja az egyéniségének szélesebb körű, de magasabb szintjára törő kialakulásának igaz gyakorlását.*

2. A szellemi tehetségek kidolgozása.

Az emberi élet teljességének tekintélyes része a szellemi élet. A világ, az ember, az Isten állandó kérdőjelként áll előttünk. Ezek mélyebb megismerése, az összefüggések meglátása és az ismereteknek az élet fel fokozása érdekében való felhasználása állandó problémája az értelemnek. A serdülő

koron át fokozatosan erősödik ez a törekvés, mert a magát nagy értéknek ismerő ifjú ember értelmének erejével le akar szállni az élet rejtélyéig. Ebbe a gondolatkörbe csaknem kivétel nélkül minden ifjú belekerül, tehát valóban hozzátartozik a bontakozó élet jellegzetességéhez. Ez a következtetés pedig azt a feladatot rója a nevelőre, hogy az ifjúság szellemi életének kifejlesztését — a tehetségek arányában — szolgálja. Ez a munka befolyik az emberi életbontakozás sodrába és helyes áthangolás útján lendületet adhat az állandóan előretörő életnek. Ezt a hivatást megerősíti és követeli az a tapasztalat, amely szerint a szellemileg elhanyagolt ifjúság üres jelszavak rabszolgája lesz¹ vagy felületes ismereteinek silány birtokában szellemi érdeklődését is elveszíti. Ez pedig nem életbontakozás, hanem életérték-elkallódás. Mit és hogyan kell tennünk ezen a vonalon?

a) A tudományos képzés.

Az első feladat a tudományos képzés általánosítása. Ez azonban nem jelent csak szaktudományos elmélyedést, hanem olyan ismeretszerzést is, amely az általános műveltség magasabb nivójára segíti az ifjú embert.

A tudományos pályára készülő és hivatást érző ifjúnál ez a képzés a részletekig hatoló kutató munkáig terjedjen, viszont más téren szorítkozzék szűkebb körre. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ifjú ember felvevő képessége igen nagy a szellemi élet terén.² Benne az önérzet és öntudat sokszor nagyfokú előretörése folytán³ szinte vakmerővé válik az ítélkezés. Egyrészt szellemi vágyainak kielégí-

¹ Lásd: A bontakozó élet I. k. 240. 1. és Marczell: A kath. nevelés szelleme. Budapest, 1925.

² Lásd: A bontakozó élet IV. k. Hl. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 43. 1.

tésére, másrészt túltengő szélsőségek lefékezésére nagyon is szükséges a szellemi élet útjainak a megvilágítása.

Ezt a munkát a felsőbb tanulmányokat végzőknél elvégzi a főiskola és az egyetem, az alsóbb társadalmi rétegben dolgozóknál pedig a munkaadó, a munkások egyesületei, a társadalom és a tanító-nevelő. Mindezeknek hallgatólagos társuk az irodalom, a sajtó, a közszellem. Azért az ifjúság szellemi életének tágításában lényeges pont az, hogy *tárgyi tekintetben* olyan behatások — irodalmi és művészi irányítások — ériék, amelyek a komoly tudás alapján épülő szellemi világnézet kialakulását szolgálják.¹

Az ifjúság szellemi horizontját az igazságok feltárása, a feltevések ismertetése, a szellemi áramlatok elemzése, az élet küzdelmeinek és ütközéseinek megvilágítása tágítja.² A serdülő előtt zárt világ a szellemi küzdelmek területe, de az ifjúság előtt fokozatosan feltáruznak ezek az örvénylő mélységek. Nem szabad attól félni, hogy ezek elpusztítják idealizmusát; talán az igaz, hogy kiemelik a naiv fantázia világából. De ez nem baj. Az életre készülő ifjú vegyen tudomást az eszmék harcáról; de legyen mellette bölcs nevelő, aki a helyes ítélkezés kialakításában segíti. Mi valljuk azt a tételt, amelyet *XIII. Leó* hirdetett: veritas liberabit nos. Ezt ugyan történelmi kutatásokra vonatkoztatva mondták, de neveléstani értelemben is átformálható.

¹ Ezeknek irányát pedig szabja meg *Mittelstrass* bölcs szavai: „Nur wo sichts mit dem eisernen Willen zur Tat und mit der heißen Begeisterung eines glühenden Herzens die kühl — müchterne Kritik des klaren Verstandes verbindet — nur da wächst eine Weltanschauung, die den tragenden Grund abgeben kann für unsere Zukunft.” (*Mittelstrass: Der junge Mann. Wege zur Lebensgestaltung. Berlin. 1926. 251., 1.*)

² Lásd: A bontakozó élet IV. k. 235. 1.

Az ifjúság lelke előtt feltárulhat az igazság küzdelmes útja, csak legyen mellette a kiforrott lelkű nevelő, aki tudja az élet útvesztőin átsegíteni. Nem helyes elv tehát a dolgok egyoldalú megvilágítása, mutassunk mi is reá az ellentétekre s azután jelöljük meg a helyes utat.

A szellemi életet élő ifjúság ismeretköre, tanulmányai, olvasmányai alapján folyton tágul. A tudományos kiképzés tágítja a szellemi horizontot és az új meg új ismeret feldolgozása bontogatja és érvényesíti az értelem rejtett energiáit. De még itt sem hagyható magára az ifjú. A szellemi készségek alkalmasak a befogadásra, de még nem elég érettek az ítéletekre. Azért gondot kell fordítani arra, hogy az ifjúság *fokozatosan hatoljon bele az irodalom és a tudomány kérdéseibe.*

Vigyázni kell, hogy szélsőséges egyoldalúsággal ne csak a materialista felfogás irodalmával foglalkozzék, hanem módot kell találni arra, hogy a pozitív és konstruktív életet szolgáló művek is kezéhez jussanak.¹ Hangsúlyozzuk a sok értékes könyv elolvasásának és ezzel a látókör kiszélesítésének fontosságát.²

¹ A tudományos, de világnézeti színezetű irodalomra is áll az megállapítás, amelyet *Molnár O.* a napilapokra megállapít. „Érdekes, hogy míg a férfhallgatóknak közel a fele, addig a nőhallgatóknak több mint harmadrésze *olvas keresztény irányú napilapot.* Ezzel szemben jóval nagyobb arányban olvasnak radikális napilapot a nőhallgatók, mint a férfi-kollégáik. (Dr. *Molnár Olga*: A főiskolai hallgatók szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Statisztikai Közlemények. 54. kötet. 3. szám.)

² A Pesti sz. Imre Kollégium megkísérelte összeállítani azt a kis könyvsorozatot, amely világnézeti és világirodalmi orientáció szempontjából *alapul* szolgálhat. Ezt *egészítse ki a többi olvasmány.* Természetesen ez nem véglegesen lezárt sorozat; inkább annak jelzése, hogy milyen könyvek alaphatják meg az ifjú ember fejlődő könyvtárát! Ezt a jegyzéket a VIII. kötet „Függelékében közölni is fogjuk!,”

Az emberiség szellemi kultúrájának megismerése nemcsak gazdagodást jelent; a szellemi tőke felhalmozódása a magasabbrendű ember kialakulását is szolgálja. Ez pedig a legnemesebb és legnagyobb szolgálat, mert a magasabb életszintájra segíti a fejlődő ifjúságot.

Az igaz, hogy itt szükség van a fiatalság egyéni készségeire is, de ez általában megtalálható. Az elnevelt, eldurvult, vagy ösztönös életet élő ifjú léleknek előbb teljes belső átalakulására van szüksége. Ez pedig csak a jelen összeomlása, a múlt temetése után a természetes és természetfeletti életenergiák felhasználásával lehetséges.

Az eddig mondottak jórészt azokra vonatkoznak, akik tervszerű és intézményes odaadással, szinte hivatásszerűen foglalkoznak a tudományokkal. Az emberi társadalom nagy tömege azonban kivülesik ezeken. Az emberiség zömét a fizikai munkásság adja; ezek tömegét növeli az az ifjúság, amely a kenyérkeresés kényszere alatt korán elhagyja az iskolák padjait és a fizikai munkával áll a közösség szolgálatába. Ezeknek képessége, továbbá elfoglaltsága sem engedi, hogy szakszerűen foglalkozzék a tudományos továbbképzéssel. Ezek dacára sem szabad azt mondani, hogy ezt a nagyon emberhez méltó lélegz gazdagodást távol kell tőlük tartani. Inkább fel kell vetni a kérdést, hogyan és miképpen lehet ezeknek a lelkéhez férközni?

Alaptételként kell elfogadnunk, hogy az egyszerű életű fizikai munkás felsőbbrendű igényei épp olyan erősek, mint a kultúrált emberé.¹ Sőt sok esetben erősebb, mert elevenebben érzi a hiányokat. Azért tehát arra kell törni, hogy ebben ő is ré-

¹ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 235. 1. Nem szak vagy elméleti tudományokra gondolunk, hanem az általános ismeretek széles területére.

szesülhessen! De ki nyújthatja ezt neki? Maga a munkahely vagy a velük együtt dolgozó testvérek nem alkalmasak erre. Nyújtsa tehát: *a munkaadó, a munkások szervezete, a társadalom és a lelki-pásztor.*

A munkaadó kötelessége a fizikai fizetés mellett a higiéniai, a Szellemi és a lelki szolgálat is. A kapitalista gondolkodás nehezen vállalja ezt a feladatot, bár egyes munkaadók nagy súlyt helyeznek a szociális lakásviszonyok, a higiénikus életfeltételek biztosítására. Sőt előfordult a szellemi élet helyes szolgálata is.¹ Kultúrelőadások, tanfolyamok, művészi esték rendezése, sőt lelkigyakorlatok tartása a jól vezetett telepek tartozékai. Ez azt mutatja, hogy a munkaadó érezni kezdi kötelességét a munkással szemben. Igaz ugyan, hogy itt egybefolyik az ifjúmunkás és a felnőttek gondozása. A közös munkában élő önálló kereső — ifjú és öregebb — egy keretet alkot. Egyelőre be kell érni ezzel, és fontos, hogy a helyes elindulásokat minden rendelkezésre álló eszközzel támogassuk.

A második tényező a munkások szervezete. Szociális, szakszervezeti, irodalmi, művészi és társadalmi egyesületek tág teret nyújtanak a továbbképzésre. A szélsőséges individualista korrallal szemben most a kollektív erőt, kollektív értékeket hangsúlyozzák. Az elszórt erők egyesítése nagyobb lehetőségeket biztosít. Azért van az, hogy a fiatal munkás igen sokat tanulhat, és igen nagy szellemi erőfeszítést tehet azokban az egyesületekben, ahol a közösség alapján erre lehetőség nyílik. Nagyobb legyen a szellemi és lelki kultúra emelésére irányuló törekvés, mint a politikai harcokra való izgatás. Természetes, hogy helyet kell találnia a po-

¹ Például az állami gépgyár diósgyőri telepén, a dorogi stb. bányatelepen.

litikai kiképzésnek is, mert a teljesen kiforrott állampolgár jogosan követeli a közgazdasági tájékozódást és emberi és egyéni értékét elismerő jogait is. Az államszervezet nem merev forma; ennek kereteit a kor igényeihez mérten és az emberi testvéri berendezkedés követelményei szerint változtatni kell. Erre a politikai érettségre való reánevelés kötelesség. De ez felnevelés és nem feltüzelés. A bölcs ember tisztában van azzal, hogy az élet sodra olyan eleven, hogy minden mesterséges gátat letör. Csak szellemi fölény, egyet akaró erő kell hozzá, hogy hamarabb érhesünk célt. Azért a munkásegyletek vezetői nagy súlyt helyezzenek ezekre a szempontokra.

Sajnos a földmunkásságnak kevesebb jut ebből a szellemi táplálékból, s ezért még könnyebben kerül lelkiismeretlen agitátorok hatása alá. Éppen ezért szükséges, hogy a gazdakörök, a leánykörök keressék a módokat, hogy minél szélesebb lehetőségeket adjanak a földmunkások helyes szellemi irányításának.¹

A harmadik tényező: a társadalom. Itt nem annyira társadalmi egységekre, mint inkább a vezető egyéniségekre és az állam irányítóira gondolok. Azok, akik tudásukkal és szolgálatukkal tehet-

¹ Ezért igaz és követendő *Dietz* komoly intése: „Eines der wichtigsten Arbeitsgebiete für Lehrer und Pfarrer ist die dörfliche Jugendpflege. Der junge, aus der Schule entlassene Mensch, darf künftighin nicht mehr allein und verlassen im Dorfe stehen. Pfarrer und Lehrer haben sich um ihn zu bekümmern. Wenn die Arbeit am Kind in Schule und Kirche richtig und gut war, wird sich die Arbeit am Jugendlichen sehr leicht daran anknüpfen lassen. Aus hier sind dorfeigene Formen zu suchen. Die Jugendarbeit darf nicht etwas Gemachtes, sie muss etwas Gewachsenes sein. — Vor allem muss man der Dorfjugend zeigen, dass sie auch auf dem Lande etwas aus ihrem Leben machen kann.” (Dr. *Dietz* Johann: Das Dorf als Erziehungsgemeinde. Weimar, 1927, 165. lap.)

nek valamit az ifjú munkásságért, ne sajnálják (erre idejüket. Álljanak be szívesen előadóknak, vezetőknak, irányítóknak. Nagyon érdemes munkát végeznek és nagyon hálás hallgatóságot nyernek. Legjobban mutatja ezt a munkásegyetemek és előadások megtartása. Seholy és soha sincs jobb és együttérzőbb hallgatóság, mint ezeken. Az állam pedig törvényeivel tegye lehetővé a munkásifjúság nevelését, szellemi továbbképzését és erkölcsi kialakulásának lehetőségét. Az állampolgárok tömegét ők fogják alkotni.

Ilyen előkészítő nevelés mellett elég könnyű lesz a lelkipásztor legszentebb hivatása; a lelki értékek kidolgozása. Minél magasabb kultúrájú a fizikai munkát végző ifjúság, annál nagyobb örömmel áll a lelkiség szolgálatába. A lelkipásztor természetesen együttesen dolgozzék a fenti — szellemi, higiéniai, szociális — értékek szolgálatában is, de munkája legjavát a lelki életre fordítsa. A többi csak előkészület. Legyen tehát atyai barátjuk. Tartsa őket össze a vallásos egyesületek keretében,¹ foglalkozzék velük szabad délutánjaikon, vagy estéiken. Olyan ifjúságot teremthet, amely minden jó iránt készséges és odaadó lesz. A vonalvezetést ez a gondolat adja: nem proletárrá kell süllyeszteni az embert, hanem kultúrigényes emberré kell emelni a proletárt I A szellemileg gazdag ember előtt értékben emelkedik a világ és törtetésben, erőfeszítésben jobban feszül a lélek.

b) A szép értéklésének előmozdítása.

Az ifjúság életében kettős célra kell törni az élet és világ szépségeit illetőleg. Egyrészt reá kell nevelni, hogy *élvezni tudja*, másrészt arra kell hangozni, hogy *teremtse is*.

¹ Lásd „Szent György lovagjai” a szentendrei plébánián.

A nagy világ Isten kezéből került ki. Ennek szépségeit azonban első pillanatra *felületesen* veszi észre az ember. A tavaszi színpompát mindenki látja. Ennek élvezetéből csak az zárja ki magát, aki kesernyés lelkének árnyvetésében a tavaszban előre látja a sárguló őszi hangulatot. A felületes látás azután igen könnyen felületes élvezést kelt a lelkekben. A fiatalság — éppen az ő robbanó lelkelete folytán — egyenesen hajlamos, hogy csak a pillanatnyi szépet lássa és a mulandó gyönyöröket élvezze. Az ifjúság nevelőjére tehát az a feladat várakozik, hogy az életszépségek élvezése és lelket nemesítő felszívása miatt *megismertesse* és megszerettesse azoknak egész széles skáláját. Ez azután nemcsak ismeretszerzés és ismeretgazdagodás lesz, hanem a magasabbrendű élet élvezésére is reánevel. Igényessé tesz; olyan értelemben, hogy az anyagi javak mellett az esztétikai élvezeteket is vágyja az ember. Azt pedig sohasem szabad feledni, hogy aki egyszer rezonált a felsőbbrendű életöröm szépségeire, azt többé nem elégíti ki az alsóbbrendűek keresése.

Ebben a nevelő munkában a megindulás a figyelmet felhívó tanítás. Az ifjúság kereső, kutató lelkét reá kell szoktatni arra, hogy örömét lelje a világ szépségének szüntelen megnyilatkozásában. Az első szemlélet feltárja a természet szépségeit; a tudás útján szétnyílik ez a szépséges burok és részeiben is megmutatja a nagy és kis világ gyönyörűségét; a színek és hangok megfigyelése nyomán észreveszik a színharmóniák és a zene szépségeit; a költészetben, irodalomban élénk lép a gondolatok ütemes csengése. A kövekben, a vonalakban és méreteken élénk rajzolódik az építész nagyvonalú vagy miniatűr remeke. Az ember életében élénk lép a legnemesebb műremek, az életművész szent lélek elfínomodottsága. Ezeket

meglátni, megsejteni és megszeretni — életet telítő foglalkozás. De erre nevelni kell az örömök után futó ifjúságot.

A tanítás azonban itt is prelúdium. A gyakorlati folytatás: a reámutatás, a konkrét bemutatás, amelynek eszközei az utazások, a kirándulások, a séták, a tárlatok, múzeumok és könyvtárak látogatása. Az ilyen pedagógiai eljárást egyetemessé kell tenni. A látottak nem maradnak nyom nélkül. A lélekben feltámad az élvezés öröme és új meg új vágy támad benne. A lélekből várók jól tudják, hogy a lélek olyan végnélküli vonalban táruló életforma, amelyet teljesen telíteni nem lehet. A teljesült vágyak újakat teremtenek. Az élet szépségeit élvező lélek igényei tovább nőnek. Annál magasabbrendű az életvágya, minél szebb és nemesebb életörömeiket élvezett. A fanyar és kesernyés túllakottság csak akkor lép fel, ha az elsőbrendű élvezetek nyerneken túlon-túl kielégítést.¹ A felsőbbrendű élet metafizikai távlatok felé tárul és ott végnélküli tartalmi bőség áll rendelkezésre. Kitérül a lélek, de vele egyenes arányban tárul a felnyílt élettartalom is.

Az emberi élet azonban nem arra teremtődött, hogy élő tartályként magába zárja az egész világ szépségeit. Benne sok a passzív befogadó készség, de még több az aktív teremtő energia. Azért gyűjtünk, hogy magunkat gazdagabbá teremtsük. Így vagyunk valóban az Isten képmásai. Ezt a nagy kincset úgy lehet kamatoztatni az esztétika vonalán, hogy az ifjúság nevelési munkájában arra törekünk, hogy a fiatalság teremteni is tudja a szépséget. Ez nagyobb is, mint az első. Egybecsendül azazal az ősi, az ember kiválóságát, Istenhez hasonló-

¹ A csak pillanatnyi élvezetre feltárult szépségek is undort keltenek, ha nem fordítottak a felsőbbrendű élet szolgálatára.

ságát legjobban reveláló léleklendülettel, amely a „teremtésben” tárja elénk az emberi lélek legszebb karakterisztikonját.

A szép teremtésének sok útja van. Alakítható a nagy természet, az erdő, a rét; faragható a márvány és kalapácsolható az arany, festhető a napkelte és az ébredező erdő; akkordba fogható az erdők muzsikája, és a madár dala, megénekelhető a vihar tombolása és a patak csobogása; ritmusba szedhető a gondolat és az érzés. Minden rendbe és akkordba csendül az emberi munka nyomán. Csak az kell hozzá, hogy teremtő lelkével ihletten nyúljon a világhoz az ember. Az bizonyos, hogy a szép teremtéséhez a művésznek ihletett keze kell; az is tény, hogy a művész születik. De igaz az is, hogy a művészi teremtő készség fokozati differenciában mindenkiben benne él. Ha nem is lesz műremek az átlagember teremtő munkája, a tökéletesség valamelyes fokát mégis csak elárulja. A teremtés öntudata, a teremtett szép megjelenése olyan lelki élmény, amely a felsőbbrendű élet vonalán boldogsággal tölti be az ember lelkét.

Az ifjúság lelkét is reá kell hangolni erre a szépséget teremtő munkára. A természet szépségeinek ellesése és utánzása, a zene, az ének, a festészet és a szépirodalom olyan területeket nyitnak, ahol az ifjúság nagyon sok szépet alkothat. Ne várjunk tőlük tökéleteset, hanem elégedjünk meg a szép kezdetlegesebb formájával. A nevelő vegye tudomásul, hogy ez a munka is eszköz arra, hogy a felsőbbrendűbb életet megszerettessük és az alsóbbrendű, ösztönös igényeket leértékelhessük. A nevelési gondolat mindig ez: a szellemibb javak élvezése az élet legmagasabbrendű birtoklásának igényeit ébresztgeti!

Otthon és iskola tartsa tehát feladatának, hogy

ezt a teremtő lelket fejlesztgesse és adjon alkalmat arra, hogy az amúgy is teremtő készségű ifjúság a szép vonalán is ki rejtse tehetségét.

3. Az erkölcsös jellem kitermelése.

Testi erő, szellemi és lelki gazdagodás csak alapja az ember teljességének kialakulásához. Az erkölcsi kifejlődés, a *jellemmé* alakulás integráns része az igazi embernek. A szellemi kibontakozás, a kulturális horizonttágítás csak azért érték, mert arra a kapcsolatra figyelmeztet, amellyel a természetes és természetfeletti törvényeket összeköti. Az ember autonómiája csak részleges és szellemi önátadáson épül; nem tagadható le az örök kötelek heteronomiája.¹ De a készséges és tudatos átadás az emberi élet belső világának harmóniáját teremti. Ezért ősi és eleven igény az erkölcsi életforma, mert csakis ez teremti meg a lélek belső békés fejlődési lehetőségét.

Mivel ez a tény tagadhatatlan valóság, azért az ifjúság életét is akkor szolgáljuk helyesen, ha az erkölcsi élet, a jellemes élet domináló kialakulását mindenképpen elősegítjük. Nem vitás, hogy az ifjúság hullámzó és expandáló belső fejlődése hamar kitör a kötött korlátok közül. Érzelmi világa olyan erős mozgást árul el, hogy nem könnyű feladat irányt szabni vagy átnemesíteni a feszülő energiákat. Már régebben mondtunk, hogy az életenergiák szent, istenteremtette utakra és célokra törnek;² azt is hangsúlyoztuk, hogy ösztönös vonalon, saját vonalukon szent célokat szolgálnak,³ csak azt kell elérnünk, hogy ne rombol-

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 171. l.

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 196. l.

³ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 201. l.

janak akkor, mikor sajátos érvényüket keresik. Ez pedig olyan feladat, melyet folytonosan tanító és gyakorlati aktivitással lehet megvalósítani.

Az erkölcsi jellem azt a következetes és kitartó életirányt foglalja magában, amely önmagunk, embertársaink és Istennel szemben való kötelmeink teljesítésében nyilvánul. Az egésznek alapja a szeretet, amely az emberi *élet legősibb megnyilvánulása*.¹ Részletes formája a természetes és természetfölötti törvények betartása, mert ezek az élet harmóniájának szabályozói.. Az egész lelki bontakozás dinamikája pedig először a felvett energiák életté teremtése, azaz az élet *centripetális betörésének spirituális feldolgozása*, másodsor a *centrifugális kiáramlás útján az önmagunkon kívül lévő élet szent szolgálata*. Végül az egész dinamika egy ősi irányi követ: *életszolgálat; leli* légyen az egyéni vagy külső élet szolgálata. Aki ebben az életszolgálatban készségesen és következetesen kitart, az erkölcsi értelemben vett jellemes ember. Az ifjúságot erre nevelni — szülők és nevelők — elsőrendű feladata.² Természetes, hogy ez nem ifjúkorban induló, hanem már a gyermek és serdülőkorban véghezvitt szerves és tervszerű befolyásolás.

a) A kötelességteljesítő ifjú.

E nevelési mód előző céltudatosan beállított elve: az *ifjúság kötelességvállaló és kötelességteljesítő legyen*. Az élet „nem vigalom” mondja Ady is. Valóban nem, hanem munka és erőfeszítés. Ezt

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 215. 1.

² Ezért mondja klasszikus módon Spranger: „Mi a legfontosabb az ifjúság erkölcsi fejlődésében / A felelet így hangzik: *az az egyetlen ember, akihez az ifjú egész bizalmával kapcsolódik!*” (E. Spranger: Az ifjúkor lélektana. Ford. Nagy M. és Péter Z. Mezőtúr, 1929. 176. 1.)

megtanítani a nevelők és az élet hivatása; ezt *megvalósítani* az ifjúság emberi kötelessége.

A tanítás elméleti része a családban, az iskolában és a munkahelyen történik, de nem annyira egy-egy előadás keretében, hanem inkább az *ilyen lelkületnek kisugárzásában*. Mert nem annyira a szó a döntő, mint inkább a *példás és a közvetlen környezet lelki tónusa*.

A szó hatalma különben is csak akkor lehet erős, ha a *valóságos élet* festi alá. A családapá és családlánya intő, munkára, öntökéletesítő tanulásra és erőfeszítést vállaló, önátadásra buzdító szava csak akkor lesz serkentő, ha a példák tömege kíséri a szavakat. A családtagok ne csodálkozzanak, ha visszafelel és nehéz ellentéteket vet szemükre a fiatalemberré fejlődött fiú, ha az édesapa és édesanya intő szava csak külső forma szerint, de nem belső meggyőződés szülte intelem. Ennek lényeges vonása a következetesség,¹ mely az igazi belső meggyőződés karakterisztikája. Az oktató beszéd tárgyi tartalma arra terjedjen ki, hogy az *élet belső értékei* a szolgálat szent vonalán keresendők. Ott hon, iskola, pajtások, a társadalmi élet olyan terület, ahol valóra válik a szent szolgálat nemessége. A szó erejét gyarapítsa az olvasás, a megfelelő irodalmi alátámasztás. Így a szülő és a nevelő tekintélyét támogatni fogja a nagy gondolkodók gondolatösszege. Követeljük meg önmagunktól, hogy olvassuk az ilyen írókat és követeljük meg az ifjúságtól, hogy fogadja komolyan az élet mestereinek irányító és intő szavát. Nem kell félni, hogy nem reagál erre a lélek. Az igazi erkölcsi kikezdések és próbálkozások gyakran az ifjúság köréből indulnak ki. Az öreg ember tapasztalata bölcsen kimun-

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 226. 1.

kált igazságtelevény, de a nagy és nemes célokért való tevékenység a fiatalság jellemző vonása.

A szót a tett erejével hangsúlyozva mondottuk előbb. Most csak azzal akarjuk ezt a pontot kibővíteni, hogy az ifjúság közvetlen közelében élők életére való reáutalás, továbbá a már régen elhunyt nagyok életére való reáutalás erős helyet foglaljon el a kötelességteljesítésre való nevelés munkájában. A példának itt az a kivételes jelentősége van, hogy megroppantja annak a defetista hajlamnak az erejét, amely a kötelesség teljesítését lealacsonyítónak hirdeti. A szó mellett a való élet példája szuggerálhatja ezt a tételt: „Si potuerunt hi et hae, cur non tu?” Ezt pedig igen nagyra kell tartani. A valóságos életlendület belülről előretörő energia. Ezt nem lehet másképpen tevékenységre hangolni, mint a hit és bizakodás életrekeltésével. Ennek pedig egyetlen útja a megvalósulás lehetőségének, az erőfeszítés sikerének kihangsúlyozása. Idetartozik azután a *példának* bemutatása, hogy a pontos és lelkiismeretes kötelességteljesítés nem rabszolgasorsra kényszerít, hanem erőteljes egyéniséggé fejleszt. Nagyon nehéz elméletileg megmagyarázni, hogy a természetes és természetfölötti törvények betartása, az önmagunk, felebarátunk és Istennel szemben való kötelességteljesítésünk az egyéni kibontakozásunk feltétele. Fél az ember egyrészt a rabszolgabilincs felvételétől, de fél másrészt az elégség és kiüresedés veszélyétől. Mindkettőt úgy lehet elűzni, ha reáutalunk az élet példáira, hogy az élet-törvények betartása a lelkileg valóban szabad, csak önmagukon uralkodó emberek tulajdonsága, az életértékek kiosztása pedig visszaható gyarapodást hoz létre.

A szó és példa után a *környező szellemi léggör* a legjobb nevelő. Ezt tehát biztosítani kell. Van

ennek is elméleti és gyakorlati része. Elmélete az az általános tónus, hang, beszéd, amely a köz felfogásaként nehezedik a lélekre. Ahol laza a kötelességteljesítéssel szemben való felfogás — lett legyen az akár bölcséleti háttérű, akár anyagi — ott elemyednek az ifjak feszülő energiái! Eleinte talán nem hat a gyengítő beszéd, később azonban belehatol a lélekbe. Ugyanígy vagyunk az újságokkal és egyéb irodalmi termékekkel. Ezek, lassan, szinte észrevétlenül fejtik ki hatásukat és vagy emelő vagy lazító hatást gyakorolnak. így vagyunk a gúnnyal is, amelynek hatása az egyszerű, beszédnél nagyobb. Különösen észlelhető ez a magasabb *nívón* élők között és a munkahelyeken. A fiatalság — fiú vagy leány — egy darabig bírja a gúnyos hangot, de később lassan maga is hozzá hasonul az ellentétes állásponthoz. Ez a behatás lassanként egész *elméleti és világnézeti felfogást* teremt, amely alapja lesz a kötelességet meglazító életnek, itt azután már gyakorlati valóságnál vagyunk. A lelki átformálódás ezen a téren nem marad egyszerű elméleti tétel. A szabad életet követelő, a jogokkal együtt a kötelességeket nem hangsúlyozó és az életben csak örömeket kereső álláspont olyan módon lép a gyakorlati életbe, hogy megtagadja a munka, az erőfeszítés, a természetes és természetfeletti élettörvények teljesítését. A szabadság szabadossággá lesz és a magát függetleníteni akaró ember az ösztönök és szenvedélyek rabszolgájává süllyed. Eleinte csak kis arányú szembezállást tanúsít az ifjú. Lassanként azonban olyan szabadossá lesz, hogy minden törvényt megtagad és a saját szubjektivitásának szélsőséges igényei szerint rendezi életét. Hogy ez hová vezet, azt az a szétesés mutatja, amelyet a magukat függetlennek, a törvények parancsain túl lévőknek hirdető emberek élete tár elénk. Dekomponáltságnak le-

hetne egy szóval elnevezni; sőt belső széthullásnak is mondhatnók. Ez a gyakorlati következmény feltétlenül bekövetkezik, ha a világszemléleti meg-lazulás elkezdte munkáját.

Ennek a meggátlása jórészt negatív, de nagyvonalú pozitív munka is. A káros behatások meg-gátlása — ez a negatív, és a tanító-nevelés! — ez a pozitív. A szülő, a nevelő, és a munkaadó óvja az ifjúságot olyan barátoktól, akik a destruáló szellemet terjesztik. Ügyeljen az ifjúság egyúttléte alkalmával, hogy ott a tónus megfelelő legyen; figyelje az olvasmányokat, hogy krónikus mérge-zései bele ne lopják a destruktív gondolatokat az ifjúság lelkébe. De ez csak negatívum. Ez tehát kevés, kevés értékben is, hatásban is. Valódi segítő az, aki ad! Arra kell tehát tönni, hogy a kör-nyezet is adjon. Olyan együtteseket kell szervezni, amelyekben világnézeti, még pedig teremtő világnézeti tónust ütnek meg. Az ifjúság szívesen húzó-dik egyesületekbe. Már csak azért is, mert hang-adó szerepben kiélheti reformterveinek világát. De itt olyan környezetet is teremt magának, amelyben pozitív hatásokat is nyer lelki életének vonalveze-tése. Ha az ifjúsági baráti kör, az egyesület, vagy bármilyen szövetség ilyen alaphangot üt meg, ak-kor az ifjúság lelkében erős ütemű lesz a köteles-ségteljesítő készség.

Végül nem szabad az *ifjútól* mindjárt nagy dol-got követelni. Dolgoznia kell önönéletének kialakít-ásán. Tehetségei és képességei nem maradhatnak parlagon. Azt a kötelességet is teljesítenie kell, amelyet a tehetségadással bízott reá a Teremtő. Azután a család, az állam, az egyház törvényeiben meg kell éreznie a reá várakozó feladatokat és azok betartására kell magát köteleznie. Nehéz vagy könnyű-e ez a munka, az nem lehet kérdés tárgya. Csak az lehet vita tárgya, hogy kevésbbé lendüle-

tes vagy hősiesebb odaadással hajtja és szorítja munkába önmagát. Törekednie kell azután arra, hogy a már szerzett élet javakat mások életében is kamatoztassa. Anyagi javai legyenek a régi család támasztékai és az új család alapvetésének eszközei; tudása, esztétikai érzéke legyen mások megvilágítója, erkölcsi élete pedig mások példaképe, sőt fejlesztője. Ennek gyakorlati vonatkozásait mindenki maga találja meg. Nem szabad feledni, hogy a legkisebb léleksugárzás több mint a nagy elméleti elgondolás. Az „imponderabile” hatása kiszámíthatatlan. A teremtő ember sokszor nem is tudja, hogy milyen parányi cselekedet volt mások lelkének indítója. A kötelességteljesítés terén tehát az az ifjú állja meg a helyét, aki magát Isten törvényei szerint kialakította életértékeit maga és mások javára kamatoztatni tudja.

Ennek a belső munkának a megindítója a kötelességteljesítésre való nevelés.

b) A tiszta életre és a tiszta házasesetre készülő ifjú.

Vic castas et virgo casta a katolikus ifjú és hajdon karakterisztikonja. Ezt a típust abból a gyermekből és serdülőből lehet kinevelni, aki az élet-szolgálat szentségét gyermekkorától sejtí és serdülőkorában megérezni és tisztelni tanulta. Azért az ifjúság nevelése ezen a téren egyszerű folytatás. Elméletileg kibővítése az életszentségről való álláspontnak, gyakorlatilag pedig a tiszta életben való megerősítés és a tiszta házasesetre való előkészület.

a) A tiszta élet ifjúsága.

Ez az álláspont olyan támadott tétel, amelyet természetellenesnek, antihigienikusnak és így lehetetlennek mondanak. A nevelőnek tehát első fron-

ton ezzel az állásponttal szemben kell győzedelmeskednie. Ha megfigyeljük az orvosi könyvek nagy részét, az elbeszélő és drámairodalom hangját, akkor nem lehet észre nem venni, hogy a tiszta ifjúság sokszor a gúny céltáblája. Nem kell, de nem is lehet! Nem ritka eset az sem, hogy a szülők is így gondolkodnak és beszélnek.¹ Nagyon természetes, hogy az ösztönök erősbödésének korát élő ifjúság könnyen hajlik erre a könnyelmű álláspontra és prédául dobja éveken át őrzött szüzességét. A fiúk helyzetét még jobban gyengíti „a kettős morál elmélete”; de ma már a leányok között is fertőz a szerelmi szabadság gondolata.²

Ezt a mételyezett álláspontot megtörni kemény és következetes nevelő munka tudja csak. Nem elég egy-két szakszerű vagy erkölcsi előadás. Ez a bomlasztó méreg állandó ellenhatással tehető hatástalanná. Olyan folytonos reáhatással, amelynek igen értékes, — látszólag kicsi, de végül nagy teremtő ereje van.

A tanító és magyarázó szembehelyezkedés csak kezdet. De ez is nagy jelentőségű. A nevelő és tanító gyakran térjen ki erre a kérdésre. Még pedig ritkán az ellenfelet támadó éllel, hanem leginkább a tiszta ifjúság álláspontját értelmező fölényvel. Legyen alaphangja: minden szent! Keresse az ösztön célkitűzéseit, az egyéniség sokszorosítását

¹ „A bor is forrás után lesz édes, erős nedű!” — mondják sokszor a szülők. Sőt oktató módszereket is kínálnak „érett” fiaiknak! Sőt arra is kitanítják őket, hogy ezekről a kérdésekről nem kell a papoknak tudni... Non caste sed cadta! — Természetes, hogy ilyen lelki métellyel szemben azért nehéz a küzdelem, mert a természet parancsolta szülői tekintély ellen kell szót emelni. Itt egy. legyen a módszer; részvét a helytelenül oktatott szülőkkel szemben és tervszerű megindítás a szülők életénél nemesebb életvonalra.

² *Prohászka* O.; Úri és női divatmorál. (A VI. kat. nagygyűlésen elmondott beszéd. 1906.).

és az élet szolgálatát! Mutasson reá a kējérzés mellékjelentőségére. Hívja fel a figyelmet: a kiélés gyengítő hatására. Hangsúlyozza a fertőzés veszélyeit. Figyelmeztessen a jővő családi élet szentségére. Éreztesse meg az erőfeszítés nagyot teremtő energiáját. Állítsa elénk: a tiszta ifjú és az érintetlen hajadon virágzó életét! Végül tárja fel: a felsőbbrendű élet — természetes és természetfeletti élet — minden szépségét! Értelmezze: a *vir castus* és a *virgo casta* emelkedettebb élettípusát. Ezek a gyakori megbeszélések és bölcs beállítások belső alapmeggyőződést, életelvet teremtenek.¹

Az ifjúság felfelé törő lelkének igénye az ilyen megvilágítás. Aki nagyot akar, az szívesen vállalja a nagyotakarás eszközeit is. Nem véletlen lélektani tény, hogy az ifjúság elemi erővel tör a nagy, az emelkedett és a másokénál értékesebb egyéniség felé. Ez a természetes törtetés utalás arra, hogy a nevelő ezt az energiát aknázza ki a legnagyobb életmunka, az életszolgálat szentsége előkészítésére. Ha nagyot akarsz teremteni, vállald a magad lelki teremtésének lemondó, küzdő erőfeszítését! Így a szürke emberködből a magasabbrendű élet-

¹ Itt idézem egyszerre azt az értékes angol sorozatot, amely sok nyelven látott napvilágot és nagyon jó útmutatásul szolgál. *S. Stall*: What a young boy ought to know. — What a young man ought to know. — What a young husband ought to know. — *M. Wood-Allen* .— What a young girl ought to know. — What a young woman ought to know. — *E. F. A. Drake*: What a young wife ought to know. — What a woman of 45 ought to know. — Bár ezek az iratok nem katolikus lelkületből fakadtak, mégis figyelemre méltók, mert nemes és ihletett lélek hatja át őket.

Ide kell sorozni azután *Szuszai, Dunin—Borkowski, Tóth Tihamér, Marczell, Koszterszitz, Kiss prof., Csaba Margit, Gerely Jolán, Csia de.* műveit is, amelyek magasabb szempontból tárgyalják ezt a kérdést.

szférába emelkedsz és a jövő szolgálatában a tiszta testet a lélek szentségével érvényesítheted!

Nagyon természetes, hogy ez a pozitív világnézeti kioktatás nem biztosítéka még a teljesen tiszta életnek. Egyenlőre csak olyan gátemelés, amely a hőmpölygő áramlások, a destruktív szellem hullámzását nehezíti. Nem biztos védelem, de védőeszköz. Akit nem így nevelnek, azt magával ragadja az ár, míg ellenben az ily módon hangolt ifjút a többi egyirányú és együttes reáhatás megmentheti.

Ebből a világnézeti beállításból, amely a korlát nélküli ösztönszolgálat ellen fordul, természetesen fejlődik ki az önbecsülő és erőfeszítést vállaló lelkelet, amely a tiszta élet követelését feladatának és értékének tekinti. Ez már olyan belső, lélekre való hatás amely az emelkedett és megszentelt élethívadás vonalára lendíti az ifjút. Itt már kezdetét veszi az a munka, amely *belülről, a lélek belső világából indul ki*. Ez már a külső reáhatás eredménye. Valójában *ezt* is a nevelő oktató munkája teremti, de dinamikájában már az ifjú tudatos munkája.

Ezt a belső megindulást azután még erőteljesebbé fokozza az ifjúság életében különösen fontos józanul beosztott, de örömmel telített és a kegyelem felsőbbrendűségével megszentelt élet.

A tiszta élet nem kizárólagosan lelki vonatkozású. Maga az ösztön a testen keresztül szólal meg. Az elernyedtt és elpettyhüdtt testben sokkal erőteljesebben, mint az acélizomzatban.¹ Azért kell a testi erők kifejlesztésével és a testi munka fárasztásával oda hatni, hogy az ifjúság tobzódó életenergiái egyrészt megfelelő irányt kapjanak, másrészt az acélos szervezet kialakítását eredmé-

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 247. 1.

nyezzék. A kemény embert, a kidolgozott testet nehezen tudja hatalmába keríteni a „daemon meridianus”¹ Különben ide is értelmezendő az energiák direkciójáról és transzpozíciójáról szóló megállapításunk²

A testedzés mellett a nemesebb és tisztább életörömmel való telítés lesz a következő nevelési eszköz. Az élet, de különösen az ifjúság élete elemi erővel igényli az örömeket. Lelkének egész lendülete arra viszi, hogy öröm boldogság töltsse be a lelkét. Az ifjú ember azért dolgozik, a hajadon pedig — a természetének megfelelő munka mellett — erről ábrándozik. Mivel ez egyetemes, azért természetes. Ezt tehát szintén jelnek kell tekinteni, hogy ezt az életirányt a nevelés vonalán nem szabad elhagyni. Annál kevésbé, mert az ösztönös energiák is a testi örömeket kínálják. Helytelen volna tehát az az irány, amely pusztá letöréssel akarna eredményt elérni.⁵ Annál is inkább, mert elemi és természetes életenergiákkal van dolgunk. A helyes irányt tehát az találja el, aki az életörömeik felsőbb skálájával telíti az örömeiket kereső ifjúság lelkét!

Ezek az örömeik tág körűek. Ilyenek az anyagi értékek,⁴ a kulturális örömeik, ismereteinek, tudásának gazdagodása, utazásokon való részvétel, a művészetek végtelen területe, (a szép élvezése és a szép teremtése), az erkölcsi öntudat, a fölényes élet öröme, a vallásos élet harmóniájának élvezése. Ezek mind lélektelítést és örömszeretést kínálnak. S ha erősebben kiemeljük a jó tettek, a teremtő

¹ *Tóth Tihamér*: A tiszta férfiúság. Budapest.

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 196. 1.

³ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 162. 1.

⁴ Itt vigyázni kell arra, hogy az anyagi javak csak eszüközé váljanak a szellemi és erkölcsi javak érdekében.

élet örömeinek széles területét, akkor reámutatunk arra, hogy mi minden elégíti ki az ember lelkét. Aki a világ adott darabjait a teremtő munkájával értékesebbé teszi, aki saját magát magasabbrendűvé emeli, aki más ember lelkét megneemesíti, az az életnek rejtett, de igazi örömeit élvezi. Boldog lesz, mert szent igényeit kielégítette; telített lesz a lelke, mert a jól végzett munka öröme csordulásig töltötte.

Az örömmel telítés csak látszólag kielégítés, valójában ennél sokkal több. A felsőbbrendű örömök élvezésére való reánevelés az ösztönös energiák irányát és transzpozícióját is eredményezi. Az ifjú ember ugyanis nem tagadhatja meg egyik életenergiáját sem. Tehát a szexuálisakat sem. Ezek is érvényt keresnek, még pedig az étel- és szolgálat vonalán és örömkeresés kíséretében. A helyes nevelési mód tehát az, hogy a nemes örömök megszerzésének munkájára transzponálva felélje és feldolgozza a szexuális életenergiák feleslegét.¹ Azt sohasem szabad elfeledni, hogy a nemi élet energiái az életteremtést szorgalmazzák. Vigye tehát át a nevelő ezt a törekvést a maga és más embertestvér felsőbb életté teremtő vonalára! Ez is teremtés, de magasabbrendű szellemi vagy spirituális értelemben. Mivel maga a munka energiafogyasztással jár, ezért ezek a teremtésre halmozódó életenergiák használnak fel elsősorban. Így a felsőbbrendű igények szolgálata csökkenti a mohóbb életenergiák zavaró befolyását.

A tiszta ifjúság leghatalmasabb nevelési eszköze azonban a kegyelem ereje. A kegyelemről azt mondtuk, hogy természetfölötti erőáramlás.² Ez pedig azt jelenti, hogy isteni életre képesíti az em-

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 196. l.

² Lásd: A bontakozó élet VI. k. 267. l.

bert.¹ Ezt a természetfeletti energiát nem szabad lekapcsolni a nevelés vonaláról. Ha a teljes élet a nevelés célja, akkor a nevelő eszközök teljességét kell érvényesítenünk. A legtöbb nevelő épp azért nem ér célt, mert ezt a mindennél hathatósabb eszköz nem értékeli eléggé.¹

A kegyelem pedig az ifjúság lelkét egészen átalakító erő. Belső sztatikai értéke: a lélek természetfeletti átalakítása. Dinamikai hatása pedig: a tiszta látás, a nagyot akarás, az akarat megedzése és a végrehajtás készsleges lendülete. Ez a sztatikum és dinamikum végül is egység. Az egység műve: a vita supernaturalis. Olyan életerő, amely az Élő Szöllőtőből indul az emberszöllővesszőbe. Qui habet aures audiendi audiat! Ezt nem mindenki érti, talán az is igaz, hogy ide természetfeletti élet kell. De az már egészen biztos, hogy csak a lélekben harmonikus ember érzi és szereti a természetfeletti élet étheri muzsikáját. Az igazi nevelő azonban ne elméleti vitákat rögtönözzön, hanem készsleges lélekkel kövesse az élet mesterének utasításait. Ömlessze tehát a kegyelem energiáit az ifjúság lelkébe, hogy átnemesítse a tiszta éleli szentségére.

Ezek a lelki behatások végeredményben megindítják, segítik és kitermelik a tiszta férfúság ifjúságát.³

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 268. 1.

² Egyszerűen a teológia tanítási adatának, nem pedig a lélekdinamika hatójának tekinti. Még W. Stern is teljesen *emberi* vágyak, érzések, érdeklődések alapján akarja a vallási értékeket felbecsülni. (W. Stern: Anfänge der Reifezeit. Leipzig. 1925. 111. 1.)

³ A szekszuális életben a küzdő, a botló és az elkallódás -nak induló ifjúság életének felsegítési módozatait később tárgyaljuk. Itt csak az egyetemes irányvezetőt adjuk és a testben-lélekben egészséges ifjúság szekszuálnevelési módsze-reit ismertetjük.

B) A tiszta szerelem szerelmese.

A tisztaság megőrzése a jelen életre vonatkozik és a jövő számára csak előkészület. Az ifjúság tiszta élete azonban akkor teljes, ha ezt a szent lelkeség a jövő élet megbecsülésére is vonatkozik. Ha szent a tiszta élet, akkor legyen szent a jövő élet nagy szolgálója, az ifjúságban fellobbanó szerelem érzése is. Az ifjúság tisztasága elsősorban saját testének megbecsülésére és megszentelésére vonatkozik; a tiszta szerelem igénylése már az életszolgálat másik társát is magába zárja. Az ifjú előtt szent legyen a menyasszony, a hajadon pedig emelkedett érzésekkel forduljon vőlegénye felé.

A szerelem érzése az ifjúkorban játszik nagy szerepet. Az a nagy és természetes odahajlás vagy rajongásig menő érzelem-kiáradás, mely a szerelem dinamikájának jellegzetes vonása, egészen egymáshoz tartozónak mutatja a szerelmeseket. A szerelem elindulhat külső hatások alapján, de valószínűs kibontakozása a testi-lelki egybecsendülés eredménye. Van benne ösztönös rezonancia, de lényegesebb tartalmi része a kölcsönös megbecsülés és a szeretet harmóniája.

Az ifjúság életének legerősebb érzéshullámverését a szerelem tölti ki. Mondhatjuk, hogy ez a szerelmi fellobbanás általános élettörvény. Fellép, mert a természet a szerelem érzésén keresztül akarja megvalósítani a jövő szolgálat szent munkáját.

Ennek az érzésnek megneemesítése és megszentelése azután a nevelő feladata.

A szerelem útja sokszor viharos út. A meginduló érzések vakká teszik a szerelmezt és az élettárs elérése érdekében a legsötétebb és legféktelenebb túlzástól sem riad vissza. Mivel maga az ösztön a festi találkozásra s egymás bírására tör, azért a

szerelem megszentelésénél olyan módot kell követni, amely az egész vágykomplexumot az ételszolgálat szent keretébe, a házaselet szentségébe tereli.

A helyes nevelés első lépése itt is az, hogy a szerelmet az élet egyik legszentebb érzésének hirdetjük. Amint a gyermeket óva intjük, hogy játékos kedvvel ne keveredjék az életszentség misztériumába, addig az ifjúságnak azt hirdetjük, hogy benne megcsendül és felzsong az ételszolgálat szent vágya.¹ A szerelem magasztos beállításához tartozik az is, hogy a külső szépség és kellem mellett, fontosnak, sőt lényeges kelléknek hirdetjük a belső egybecsendülést. Legyen az ifjú igényes a szeretett leánnyal szemben, de követeljen a hajadon is nagy, áldozatos életet az ifjútól. A szerelem eleinte elvakít, de a nevelő hivatása az, hogy ezekre a szempontokra is felhívja a figyelmet. Aki ismeri az életet, az tisztában van azzal, hogy az igazi szerelemnek ilyen elmélyítése a jövő nélkülözhetetlen feltétele. Az okos szülő vagy nevelő tehát nem engedi, hogy a szerelem fellobbanása titokzatos visszahúzódot teremtessen. Egyenesen azt tanítja, hogy itt a legszentebb életről van szó. Azért is helyes ez az út, mert az élet szentélyéről készségesen beszél az ifjú, míg ellenben a sötét háttérű, bizonytalan eredetű és célú érzéshullámozást magába zárja.

Ennek a nevelő reáhatásnak azonnal észleljük első nagy eredményét. Az ifjú előtt szent és egyetlen lesz szerelmének tárgya. A szerelem ugyan nem fosztható meg a testi élet vonatkozásától, mégis elérhetjük azt, hogy a fiatal ember olyan kegyeletes szerelmmel közeledik szerelme tárgyához, hogy szentségtelenül még gondolatában sem érinti őt. A tiszta reá gondolás, a közelségnek

¹ A költők virágfakadásnak mondják ezt, amit a finom érzékű néplélek a *leány virágzásának* tart. (Menstruatio.)

öröme, a kölcsönös szerelem finom jelei egészen kielégítik őt. Annál is inkább, mert az eszményi szerelem a közeledés durvább és ösztönösebb formáit önmaga is elveti és ennek feltételezését mások részéről pedig egyenesen visszaveri.

A szerelem megneemesítése eszményi léggört von a szerelmes köré; ennek büvkörében él a szerelmes ifjú.

A második eredménye az áldozatos munka. Az eszményi szerelem reákényszeríti az ifjút arra, hogy a jövő élete érdekében nagy munkát végezzen. Várva várja és fokozottabb munkával sietteti azt az időt, amelyben szerelmesét sajátjának mondhatja. Éppen ez az áldozatosság különbözteti meg az igazi szerelmet a kéjsóvár ösztönöségtől. Az egyik az energiák áldozatos megfeszülését hozza, a másik a kielégítés érdekében mások élettisztaságának feláldozását követeli.

Az eredmények azonnal észlelhetők, ha a nevelő a szerelem magasztos beállításával szól a szerelmes ifjúhoz. Ennek az előzetes munkának folytatása két nevelési eszköz. Az egyik a szerelem ébredése lehetőségének előmozdítása, a másik pedig a szerelmesek megfelelő milieuban való találkozásának biztosítása.

Az élet ugyan nem tapogatódzik, hanem eleven sodrával ragad; mégis a társadalmi konvencióknak megfelelően családi látogatások, ünnepélyek, estélyek keretében juthatnak egymás közelébe az ifjak. A szerelem fellobbanása és iránya nehezen szabályozható. Nem is volna jó, de nem is lehet ezt a pedagógia területére vinni. Mégis azt megteheti a nevelő, hogy elgondolása szerint egymáshoz illő ifjakat egymással megismerteti. A többit bízzuk az életre. Sokkal elevenebb az, semhogy mesterséges indításokat várna. De amint hiba volna a mesterséges távortartás, épp olyan nagy

hiba volna a szerelmi fellobbanás erőltetése vagy a jövő házasságok mesterséges kikényszerítése. Mindenesetre a szerelmi élet kezdete nem eshetik a gyermek és serdülő korba; a szerelem a kiforrott ifjúság lélektartalma.

Végül marad az utolsó nevelési feladat: módot nyújtani arra, hogy a szerelmesek nemes módon találkozassanak. Mindenesetre nem megfelelő hely erre a strand, a „week-end” és a csónakázás. A szerelem tiszta szentsége nem fejlődhet ki a lemeztelenülés trivialisában. A sűrke élet, a közönséges köznapiság eltünteti az eszményi elgondolást, de felfokozza a testi ösztönök durva jelentkezését. Ha a szerelmesek egymásban csak férfit és nőt látnak, akkor a találkozási alkalmak nem egymás lelki megismerésére, hanem az ösztönök kielégülésére szolgálnak. Azért hirdetjük mi ezt: a találkozás lehetősége szükséges, de a nemes társadalmi keretek szigorú betartásával! Nem kell attól félni, hogy ez az ellenőrzés jellegével bír. Először is kevés itt az ellenőrzés, másodsor ez a szent érzés meg is érdemli a szorgos védelmet. Még pedig maguknak a fiataloknak érdekében. Ha ezt komolyan kifejtjük, akkor a fiatalság megérti és megszívleli a mi álláspontunkat. A lehetőség szerint a leány családjának baráti együttese legyen az az alap, amelyen a fiatalok találkozása lehetővé válik. Bár az érzelem kirobbanása természetessé teszi a szerelmi levélváltást, mégis ez a szent élettitok is feltárul olyan édesatya és édesanya előtt, aki a tiszta szerelem szerelmesévé akar ja nevelni gyermekét.

A tiszta szerelem szerelmesét jellemzi a dalos lélek, amely minden javát, tudását, kincseit és életértékeit a szeretett leány elé szórja. *Wagner* *Wolfram* alakjában személyesíti meg. Abban az eszményi alakban, aki a biztos lemondás áldozatát is

meghozza Erzsébetért.¹ Tannhäusert csak a test Venus tüze *izzítja*. Ettől a szerelemtől elfordul az ihletett lelkű szent, mert még a gondolatnak is van gyalázó ereje. És ez úgy hat vissza a lélekre, hogy csak az isteni kegyelem bűnbocsánata tudja tisztára mosni. Való igaz, hogy a tiszta szerelem nemesít, az ösztönös fellobbanás bűnökre ragad. Az az ifjú az igaz és tiszta szerelem hordozója, aki eszményien és ihletetten szerelmese a szerelemnek!

c) A szamaritánus és a Márta lelkületű ifjú.

Az ifjúság még mindig a *gyűjtő ember*, mégis rá kell már nevelni arra, hogy az élet teljes kifejlődésének idején a kiáradó szeretet kapcsolja őt az emberek nagy egységébe. A serdülők nevelésével már mondtuk, hogy a család, a haza, az egyház és a világ relációi feltárandók és a gyakorlatban is kezdetleges módon kiépítendők. Ugyancsak reámutattunk arra is, hogy a vagyoni és társadalmi differenciáltságot ho-

¹ Ez az eszményi, magasrendű és nemes gondolkodás nemcsak nem zárja ki, hanem egyenesen feltételezi *Schütz* le-realizált elgondolását. „Idejében kell arról gondoskodni, hogy a fiatal emberekben és kivált fiatal leányokban meg ne gyökerezzenek a romantikának és regénynek az a szomorú hazugsága, hogy a házasság (és szerelem) *a boldogság netovábbja*... A valóság ezzel szemben az, hogy a házasság az ember életének szíve és virága, s már ezért sem lehet külön, mint ez az élet általában. Ez az élet pedig *Jób* szerint *küzdés*, *Ibsen* szerint arra való, hogy a sötét kísértetjárások hatalmát legyőzzük magunkban. S a házasság a ktermészszerűbb mód és keret arra, hogy az élet áldozatát és kötelességét s egyben az erőit is, a nemi differenciáltsággal adott kölcsönös segítségben vállaljuk és viseljük... Ehestand ist Wehestand — ezen nem változtat sem romantika, sem nevelés... Minden azon fordul, hogy a házasságnak úgy menjen neki az ember, mint az életnek általában, egészséges, katolikus szellemben: hideg fővel és meleg szívvel”. (*Schütz: A házasság. Budapest, 1933. 203—204. 1.*)

gyan és miképpen kell leegyszerűsíteni. A nevelésnek ez a kezdete nyerjen erőteljes folytatást az ifjúkorban. Az ifjúnak már világosan kell látnia, hogy az életkincsek felhalmozása nemcsak önmagunk értékének emelésére, hanem mások szolgálataira is adódtak. Ennek megérezése és hűséges teljesítése egyenlő a szociális érzés érvényre juttatásával. Vagy ha modern és egészen szociális kifejezéssel akarnék élni, akkor azt mondhatnám: az egyéniség egyoldalú kiélésével szemben találjon hangot a kollektív gondolkodás. Ha ezt szélsőséges formában nem is tesszük magunkévá, azt mindenesetre igaznak és követendőnek tartjuk, hogy az ifjúság reánevelendő a szociális együttérzésre, szolgálatra és az általános életszintáj emelését célzó munkára. A szociális segítséget átlag a szamaritánus karitatív segítségében szokták leszűkíteni. XI. Pius pápa enciklikája szerint azonban a szegény a *jog alapján* igényelheti életének fenntartásához szükséges javait; a karitász segítségével a beteget, az aggot és az elesetteket kell gyámolítani. Bár mi is az utóbbit valljuk, mégis úgy kell ezt az ifjúság lelkében szervezzé tenni, hogy először a felebaráti szeretet egyetemességét kell kihangsúlyozni, azután az irgalmasság gyakorlatait kell bennük az áldozatos segítségi készséggé kinevelni. A keresztény vallások alaptétele a *szeretet*. Isten és ember, továbbá ember és ember viszonya ezen a tiszta vitális kapcsolaton épül. Az evangéliumi tanításnak pedig alapja, hogy istennek fiai, egymásnak testvérei vagyunk. Ez a közös eredet s a közös hivatás és a közös egyetemes célok, melyek felé — ha külön utakon is — vonzódunk, egységbe fon bennünket. Faj, vér, nemzet, sokféle differenciálódás eltérő vonásokkal hangsúlyozzák az egyént, de minden ember szellemi és lelki alaptermészetének egysége az istenfiúság családjába fűz bennünket. Ezt az egységet olyan

gyakorlatilag is hangsúlyozható módon kell kifejleszteni, hogy az eltérés alapját adó kiválóságok vagy gyengeségek megértése mellett a lelkiiség Istenadta felsőbbrendűségének közösségét tudatosítsuk az egyénben. Ez a lelkiület teszi közössé a földet, amelynek értékeiből együttesen merítünk életünk, még pedig földi és végnélküli életünk érdekében is.

A szeretetnek természetes megnyilvánulása, hogy közelhajol ahhoz, akit baj, betegség vagy szenvedés sújt. A példabeszéd, amely az irgalmas szamaritánusról szól, azt is hangsúlyozza, hogy aki legközelebbinek (proximus!), felebarátnak érzi magát, az hajoljon ahhoz, aki sebesülten fekszik az élet országútján. Ezt a segíteni kész lelket ki kell fejleszteni az ifjúságban is. Ennek a szamaritánus lelkiületnek kialakulását úgy segíthetjük elő, hogy az ifjakat odavezetjük, ahol az élet elesettjei és szenvedői vannak. Betegek, sebesültek, nyomorgók és elhagyatottak otthonait, kórházakat és menhelyeket mutassunk meg az ifjúságnak. A nagy ellentét látása ösztönszerűen részvétet vált ki és a segítség készségét emeli fel bennük. A Szent Vince egyesületek, nyomortanyák felkeresése, a szociális nyomor szülte összeroppanások látása önként kifakasztja az egyénben a szamaritánus lelkiületet. Itt az a fontos, hogy a sok beszéd helyett lássa meg az ifjú a nyomor rémes valóságát, akkor felhasad benne is a segítséget nyújtó szeretet.

Az életközösség összefüggése és egységbeolvasztása azonban szerető segítségnél sokkal szélesebb és nagyobb feladatok megoldását is hangsúlyozza. Az élet — emberi közösségben — energia felvétel és értékközlés. Vagy másként — amit igen sokszor hangsúlyoztunk — *szolgálat*. A magunk szolgálata mellett a mások szolgálata is. Ha az evangéliumból vesszük a hasonlatot, akkor *Márta* személyében

nyilatkozik meg a nemesen szolgáló ember típusa. Igaz, hogy az Úr dicsérete *Máriáé*, de csak annyiban, hogy benne a földi szolgálattal szemben magasabbrendű a léleknek az Úr felé való kitérülése. Az embert azonban arra figyelmezteti az Úr Krisztus, hogy mindenét adja a szenvedőnek. Ennek a parancsnak értelme szerint, minden javunknak a mások javát is kell szolgálnia. Ebben nyilvánvalóan bennfoglaltatik nemcsak az anyagi kiegyenlítésnek szükségessége, de a kultúra javainak, szétszórásának parancsa is, valamint a lelki kincsek megosztásának az értelme. Érezze meg tehát az ifjú, hogy a szociális élet munkát vár tőle, olyan munkát, amely a közös élet javakat gyarapítja és a közösség érdekében kamatoztatja.

Az ifjúság lelkében egocentrikus vonások uralkodnak. A szociális célú együttműködésre nevelni kell az ifjúságot. Az élet alapjául a *munkát* kell elfogadni. Ezért az ifjúságot arra kell nevelni, hogy vagyonából, szellemi és lelki javaiból szívesen adjon másoknak is. Gyakorlatilag van ebben sok a kollektív gyűjtésből és értékelésből. De benne van az a készség is, amellyel a szellemi értékek átsugárzódnak a kevésbé kultúráltak lelkébe. Legyen az ifjú kollektíven is beállított a földdel, az emberrel, a kultúrával, az erkölccsel és a vallással szemben. Ne álljon idegenül a nagy közösségi problémákkal szemben, táruljon meg a lelke és elméje ezekkel szemben is.

Az élet igazi altruista szolgálata tulajdonképpen a felnőtt ember hivatása. De az erre való előkészületet már az ifjúság életében kell elvégezni. Ha az ifjúság egocentrikus egyénisége nem hangolódna át az altruisztikus szolgálatra, akkor az életben elszigetelten élnének felhalmozó és kufár lelkek. Az emberiség egységében azonban éppen az a nagy érték, hogy a feldolgozott és felhasznált javak nem

sajátíthatók ki a maguk teljességében, hanem a szociális beállítottság következtében beszűrődnek a közösség életébe.

4. A vallásos élet felfokozása.

Az élet csak akkor fejlődik harmonikusan, ha a földi élet viharverése nem tudja elnémítani a lélek legmagasabbrendű életvágyakozását, mely a metafizikai világ felé orientálódik. Nem lehet teljes az élet, ha a felfejlődésből hiányzik az örök élet utáni törekvés. Az életszemlélet csak akkor lehet optimista, harmonikus és lelki igényeket kielégítő, ha a felfejlődés útja az eget felé visz.¹

Az ifjúság élete tehát úgy alakítandó, hogy benne diadalmas legyen a metafizikai élet kidolgozásának üteme.²

Ebben a munkában kettős lelki munkát kell végeznie a nevelőnek. Egyrészt reá kell nevelni az ifjút arra, hogy *Isten terve szerint életvándornak van teremtve* és másrészt meg kell vele éreztetni, hogy a katolikum nagy szent közösségének is a tagja.

a) Az egész nevelés a gyermekkortól azt tanítsa, hogy az ember nem bizonytalan világból eredő és

¹ Ezért mondja nagyon helyesen *Mitrovics Gy.*: „Ilyen kiemelkedő közös kincse és állandó értéke az egyetemes emberi életnek az *erkölcs* és a *vallás*. Ezért ezek az egyetemes eszme érvényesítésénél is a legnélkülözhetlenebb nevelési eszközök. Az erkölcsi és vallási életnek az erkölcsi és vallási *érzések* az alapjai. Egy ilyen érzelmi habitust kell tehát a nevelőnek növendékei lelkében megteremteni.” (A nevelés alapvonalai. Debrecen—Budapest, 1933. 267. 1.)

² Annál is inkább, mert bár nem a mi ifjúságunkról mondják, de sokban reánk is vonatkozik ez a tragikus megállapítás: „...das religiöere Bild, das uns die Jugend bietet, ist das der Auflösung. Mag das bei den Mädchen auch nicht in vollen Umfange zutreffen, von den Jungen muss es gesagt werden.” (J. Dehn: Proletarierjugend. Berlin, 1929. 192. lap.)

nem bizonytalan örvényeken, bizonytalan célok felé tör, hanem mint az Isten gyámolított vándora, az örök világok felé halad. Ezt a világnézeti hangot ápolja az evangéliumi elvek alapján már a kis gyermekkortól kezdve a család, az iskola; és ezt kell tovább sarjztatni az ifjúság életében is.

A szülők jól tudják, hogy az ifjúkorban különös szükség van erre. Az ifjú ember ugyanis könnyen elveszti lelke egyensúlyát és nehezen tud bizakodó lenni.¹ Azt is tudjuk, hogy a katolikus világnézet kialakulásában a tanítás, a tudás, a reábeszélés, a példa és a környezet lelkülete sokat segít; de nem lehet letagadni, hogy ebben az emberi munka kevés. Az emberi élet integráns nevelő része a kegyelem,² ennek mellőzésével nem lehet az ifjúság életét metafizikai vonalra emelni. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ifjúság lelki és erkölcsi elkallódása a vallás, a kegyelmet közlő életgyakorlatok elhanyagolásával parallel halad. Nem lehet más következtetést vonni, mint azt, hogy ahol elzárják a kegyelemáramlás útját, ott lefelé ível az emberi élet vezérvonala. A tény ez: az ifjúság metafizikai orientáltsága meginog, a bizonytalanná kódösködő élet elfordul a kegyelem forrásaitól és az eredmény az élet elanyagiasodása. Ez az omlás csak úgy szűnhetik meg, ha fokozatos tanítással erősítetik a metafizikai orientáltságot; de a szellemi széthullás dacára is kitartunk a kegyelem eszközei mellett, hogy az ég kegyelme hozza a megvilágosító erőt, a gyá-

¹ De nem olyan, amelyet *Busemann* fest *Az ingás eszményingás, de nem a „gyermekes vallás elhagyása és elvesztése.”* (Dr. A. Busemann: *Pädagogische Jugendkunde*. Frankfurt am Main. 1913. 193. 1.) — A vallás belső átélése és kegyelmi felszívása egész életet leköttő, átalakító, megnesmesítő erő. Az ifjúság belső zürzavarát szépen ecseteli *Tumlitz* *Päd. Psychologie*. Leipzig, 1930. 27. 1.

² Lásd: *A bontakozó élet* VI. k. 267. 1.

molító segítséget és a lelket gyógyító írt. Végül is mindez azt jelenti, hogy a természetfeletti kegyelem emeljen arra a magaslatra, amelyen a természetfeletti élet mozog.

A nevelőnek munkája tehát az állandó tanítás mellett a következetes evangéliumhirdetés kíséretében arra terjeszkedik ki, hogy az ifjúságban felfokozza a kegyelem eszközei használatának vágyát és a gyakori szentségekhez való járulást. Még pedig azért, hogy a *kegyelem ereje legyen a bizakodó és az előretörő élet valóságos nevelője*. Emberi energiák mellé álljon az isteni kegyelem győzedelmes lendítése.¹ Azért iparkodnunk kell, hogy vallásos egyesületekbe vezessük az ifjúságot, mert ott erősen szorgalmazzák a kegyelemszerzés eszközeinek használatát.

Az ifjúság életében világosan észlelhető az előretörés. Ennek pedig természetéhez tartozik a küzdelem, a harc, a szenvedés és az ingadozás, sőt esetleg a töröttség is. Azért nehéz a földi zarándoklás, mert nem virágos réteken keresztül haladunk, hanem a küzdelmek érdemszerző útjait járjuk. Az életutak *ilyen meglátását és felértékelését emberi szemmel nem lehet elérni*. Ide a kegyelem fénye kell; az a fényforrás, amely az örök élet perspektívájában mutatja az egész világot.

Az ilyen látás mellett még küzdelemre erős lélek is kell. De nem elég erre csupán az emberi erő. Ide isteni segítség kell. Erő, amely az égi kegyelem útján ömlik az emberi lélekbe. Ez teszi lehetővé, hogy erős legyen a kar, mely dolgozik, és erős legyen a lélek, amely az eget várja. Az irgalmas szamaritánus csak egy példabeszéd szereplője; az igazi Szamaritánus az Úr, aki nem hagyja magára az út-

¹ Lásd: A bontakozó élet VI. k. 270. 1.

széli életvándort s a kegyelem útján segítséget, gyógyulást ad.

Mivel azonban a kegyelem felvételében és felhasználásában igen sok az ember önkéntes odaadása, keresése, áhítozása és tudatos vétele, azért leginkább azokat tölti be, akik a kegyelem eszközeit használják. A nevelő tehát igazi hivatását teljesíti, ha erre neveli a felserdült ifjút és hajadont.

b) Az élet vándora — akarva-nem akarva — belső kényszer hatása alatt járja az *élet útját*. De ezt az utat vagy úgy járja, mint Hágár számkivetett ivadéka az élet sivatagában, vagy mint Isten házanépének tagja. *Ez utóbbinak gondolatát kell belenevelni az ifjúság lelkébe!*

A nevelők megfigyelhetik, hogy az ifjúember minden vonalon azt keresi, hogy valami nagy, valami magasztos, valami kiemelkedő életszigetté emelkedjék a szürke egyformaságból. Az ifjúság nem szereti az elszürkülést, ellenkezőleg, kívánja a kiemelkedést. Ennek a belső, ennek az ősi lendületnek kereshetjük alapját minden területen, de reá kell eszmélnünk arra, hogy ez csak akkor talál igazi magyarázatot, ha az egész életen át önértéklésünk felfokozását szorgalmazzuk. Ekkor együtt haladunk az Isten adta vonalvezetéssel. A nevelőnek nem szabad ezt a magyarázatot elfelednie. Még pedig azért, mert ezt kell az ifjúság lelkébe is beleépíteni.

Az a gondolat, hogy „Isten háza-népe” vagyunk, nagy egységet hirdet. Összekapcsolódást az égi Mester és a földi ember között. Ez a nagy egybetartozás pedig olyan belső tudat, amely az emelkedni vágyó ifjúságnak vágyai teljesülését jelenti. A kisgyermek nagyon örül annak, hogy atyai szeretettel áll mellette az Úr, az ifjú azonban boldognak, megemeltnek érzi magát, ha a földi életben is az Úr családja tagjának tudja magát. És ez a tudat nem marad a lélekben egyszerű ismeret. Az Isten

háza-népének öntudata a büszke önérzetnél is többet jelent. Olyan dinamikának a megindítója, amely a cselekvés vonalán akar és tud méltónak bizonyulni ehhez a nagy elhivatottsághoz. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az ifjú égi Atyjának imádó tiszteletében a gyermek hódolatát tanúsítja. Állandóan ott cseng lelkében ez a hang: úgy viselkedjél, ahogy az Úr háza-népének lelkéhez illik. Ez a titkos beszéd pedig állandóan működő és a jó életre feszítő energia.

Ez a mindig jelentkező lélekhang azután fokozottabb életigényeket támaszt. A földi élet igénylése mellett szellemi esztétikai, erkölcsi, természetfeletti életvágákat is ébreszt. Valami módon megszületik az a fenségest vágyó *Ward* Mária-féle *lélek*, amely büszkén mondja a föld javait kínálóknak: nekem minden kevés, ami Istennél kisebb! Ez az a hang, amely az Úr háza-népének ajkán csendül vagy legalább is lelkéből előtör. Földön járok, de eget várok! Ebben a mondatban foglalható össze az a vágy, amely az Úr háza-népének lelkét betölti. Sőt bizonyos az is, hogy ez a vágy nem áhítatos elmerengés, hanem a kegyelmi élet természetfeletti beáramlásával valóságos birtoklás. A lélek találkozik az Úrral. Imádságban, szentségekben, átszellemültség elragadtatásában és az elmélkedő elmerülésben. Ennek a kegyelemnek eredménye az ég felé szárnyaló lélek találkozása az Úrral. Ez is dinamikum; éppen úgy, mint a lélek életének minden mozdulata. Még pedig olyan kiindulás, amely az ifjú ember életének kibontakozásában érezteti hatását. Az egyedüllét és elhagyatottság nagyon könnyen kétségbeejt. Társat keres az élet vándora. Ha azután reátalál az Úrra, a Hatalmasra, az életet kitűzőre, magára az életcélra, akkor boldog bizottsággal járja a nehéz és küzdelmes utat. Az ilyen találkozás után érzi át az ifjú ember az evangéliumi

Mester szavainak igazságát: „Az én igám édes és az én terhem könnyű”. Így azután nem összeropantó az élet terhe; nem sorvasztó a lélekszárazság ideje; nem gyilkoló a gyengeség folytán reánk szakadó bűnnek terhe. Velem az életem kormányzója; velem a kegyelemhullató égi Kertész; velem a bűnbocsátó Mester! Ez az együttlét természetesen nem lokális, hanem spirituális! A lelkek találkozása nem tartozik a tér és idő kategóriájába. Ennek a kapcsolatnak egyik hatása a gondviselésbe vetett hit. Az a hit, amelyet a Mester így fejez ki a hegyi beszédben: „ . . . egy hajszál sem hullik le fejetekről mennyei Atyátok tudta nélkül”.

Ez a lelki meglendülés végül is nem más, mint az ifjú átnemesedése. A föld emberéből az égnek földön járó vándora lett! Mivel pedig a nevelés vonala a legvégső és legmagasabb pontig vezet, azért az a szülő és az a nevelő irányítja helyesen az ifjúságot, amelyik erre a lélekmagaslatra emeli a törető és felserdült nemzedéket.

5. Az ifjúság szellemi-lelki letöröttségének gyógyítása.

Az ifjúság hullámzó életét diagramm jelzi, amelyben nagy emelkedések mellett nagy zuhanások is találhatóak. Azt jól tudjuk, hogy a hullámozás oka az erőteljes előretörésből ered.¹ Az a kérdés, melyek a leggyakoribb hibák és milyen a gyógyítás módszere?

Az ifjúság legnagyobb hibája kettős vonalon mozog: *az egyik a szkepszis sötétsége, a másik a szexuális életenergiák zabolátlansága*. Az egyik az életlátás sötétségét terjeszti, a másik az élet elláposodását eredményezi. „Circulus vitiosus” keletkezik: a hitetlenség, az életkorlátok lerombolását

¹ Lásd: A bontakozó élet IV. k. 17. 1.

vonja maga után. A „credo” tételei legtöbbször a tízparancsolat meg nem tartása miatt válnak ködössé.

A szellemi élet teljességére törő főiskolai ifjúság a tudományos kutatások mellett gyakran eltéveszti az élet helyes útjait. A hit alapjai, az Isten létének, a lélek szellemisségének, a lélek halhatatlanságának tételei inognak meg benne. Az önállóságra törő ifjú nehezen viseli a szerinte kívülálló heteronomia kötelekeit. Szeretné, ha „Übermensch”-nek érezhetné magát és nem szorulna a természetfeletti segítségre. Az ilyen lelkidiszpozíció közel esik a kultúrifjúság lelkéhez, mert a túlértékelt „én” kedves ennek a felfogásnak. Annál is inkább, mert kézenfekvően érzi saját erőit és rettegve gondol arra, hogy a gyermekvilág fantáziájának legyen gyenge áldozata. Az erős magában bizakodik és a gyarló gyermekvilágtól menekül. Ahhoz pedig még nem elég erős, hogy szellemi felkészültséggel komoly kritikát gyakoroljon, tehát igen hamar beleesik a szkepszis útján a szellemi nihilizmusba. Persze ő maga realizmusnak mondja, mert azt hiszi, hogy csak az a reale, amit fizikai felfogó eszközökkel is felmérhet.¹

A fizikai munkás lelki ingása inkább a jelszavak erős hangjára, a népszerűsített „tudomány”-ra, tendenciózus irodalomra és művészetre vezethető vissza. A kevésbé kulturált ifjúság igen könnyen megzavarható, mert még módja sem volt arra, hogy komoly tanulmánnyal mélyítse el magát. Hozzájárul ehhez az a gúny, amely a vallásos ember torzképéből sugárik felé. Szinte vaskövetkezetességgel áll elő a hitben való megingás. Ezt pedig egyenesen felfokozza az állandó harc a kenyérért, amelyben a lelki kultúra megszerzése teljesen a légben úszó

¹ Van reale — intellectuale, aestheticum, spirituálé, morale et religiosum. És van reale — naturale et physicum!

irreale-nak tűnik fel. A munkás érzi a kenyér igényét és azért szeme állandóan a földre szegeződik; örömeit a föld kínálja, amiért végeredményben elhomályosul előtte az ég azúrkék boltozata.

A második hiba, amely a magasabb kultúrájú és alacsonyabb szellemi nivójú embert egyaránt magával ragadhat, a szexuális életben való elmerülés. Van ebben sok beteges terheltég,¹ van ebben sok kis kortól kísérő és nyomasztó élmény,² de van ebben gyengeségből fakadó összeroppanás is. Az ifjúság természetes erővel tör a szexuális életre;³ sajnos, igen kevés kerül helyesen irányító nevelő kezébe;⁴ ezért van az, hogy nagyon gyakori a *szexuális elesés*, nem ritka a *szokványos szexuális életet élő ifjú*, és ugyancsak sokszor észlelhető ebből kifolyólag vagy ezzel parallel a morál insanity. Ezeknek életet ölő hatásáról már szólottunk.⁵ Most az a kérdés, hogyan és miképpen tudunk ezeken a bűnökön, illetve ezeken a szerencsétlen ifjakon segíteni.

Az alapelgondolásban azt kell a nevelőknek elfogadniuk, hogy *az élet bontakozásában számolni kell a bukás és a bűn lehetőségével*. Ez a tudomásulvétel azért fontos, mert enélkül a nevelő jót akaró és jót kereső lelke hamar megroppanhat, ha életvezetésének pusztulását látja. Van bűn; van tehát a mi gyermekünk és növendékünk lelkében is lehetősége a bűnnek. Annál is inkább, mert sokszor kell tapasztalnunk, hogy a gyermekkori rossz nevelés később bosszulja meg magát.⁶

1	A bontakozó élet IV.	† 92. 1.
2	A bontakozó élet II.	† 180. 1.
3	A bontakozó élet IV.	† 183, 192.
4	A bontakozó élet VI.	† 25—40 1.
5	A bontakozó élet IV.	† 142—201.
6	A bontakozó élet IV.	† 83. I.

A bukás lehetőségének elismerése mellett a második lelki diszpozíció legyen: a megbocsájtság készsége. *Hugó Victor* szerint nincs bocsánat; azért sújtotta a könyvét az egyházi cenzúra. Van megbocsátás, mert van bűnbánat. Nem szabad tehát segítség nélkül hagyni azt, akinek kapaszkodó keze felmered a mélységből.

Harmadszor azt is el kell fogadni, hogy van új életkezdet is. A bűnös megtérhet és egész új életet élhet. Saulusból lett Paulus! Ágostonból a szent Ágoston, Magdolnából a szent Magdolna. Ez nem igazi csoda, hanem kegyelmi történés.

Végezetül azt is tudomásul kell venni, hogy akár hetvenhétszer is meg kell bocsátani a megtérőnek. Az egyszeri felemelkedés még nem jelenti a biztos kitartást a jó úton. Az élet ezernyi változata, a belső és külső kísértések szava újra visszaránthat. Bizakodó és újrakezdő lélekkel kell újból munkába állítani az ifjút.

Az egész összefoglalva annyit jelent, hogy az ifjúság hibáit gyógyítgató lelkiorvosnak *optimista lélekkel és kitartó hittel kell a küzködő [elé] sietnie.*

A gyakorlati segítség és gyógyítás módja azután a *baráti megközelítésben* nyilvánul és a *szellemi fel-emelés és a bűnalkalom eltávolítása mellett a lelki-élet megkedveltetésére tör.* Röviden ez azt jelenti: az Úr küldötteként jelenik meg a jó barát, hogy az Úr kegyelmi erőivel segítse a küzködőt. Itt már leginkább a lelkiatya segítségére lehet számítani, az ő kezén keresztül jut a lélekbe az Úr kegyelme.

A baráti megközelítés a lélek megnyitását eredményezi. A valódi segítség ugyanis csak akkor lehetséges, ha teljes bizalommal tárul fel a lélek szentélye, amelyben titkos zártságban dolgoznak a rejtett életenergiák. A szexuális életre vonatkozólag a pszichoanalízis hívei azt hirdetik, hogy a megfelelő feltárás igen sok káros gondolatot szüntet meg. Ha

nem is hiszünk ennek alapján a teljes gyógyulásban, azt *mi* is tartjuk, hogy a *rejtett élet* feltárása a lélekerápiának kezdete.

Ha már most az elméleti ingás vagy erkölcsi megroppanás oka és háttere feltárul, akkor már könnyebb és az egyénhez alkalmazkodó lehet a mi helyzetünk. A tudás labirintusában tévelygőt tanítjuk és a nagy szellemek könyveivel, írásaival világosítjuk fel, az erkölcsi fertőben élőket pedig magasabb szellemi légkörbe emeljük, a rossz behatástól tartjuk vissza és a felsőbbrendű élet megkedvelésére segítjük. Ez az utóbbi gyakorlatilag úgy alakul, hogy a tiszta szerelem megszeretésével a házaselet felé irányítjuk. Persze mindez csak akkor lehetséges, ha úgy magunk, mint a szenvedő ifjú hisz az újjáalakulás lehetőségében.

De ne feledjük: Isten segítségével nélkül nincs újjászületés! Ezt pedig azért kell átérezni, mert nem szabad abban a vakmerő hitben élnünk, hogy nekünk minden sikerül . . . Még ha kivételesebb krizmát is birtokolunk, még akkor sem biztos a lelketátnemesítő munkánk sikere. Az alázatosság azután arra is indít, hogy esetleges sikertelenség dacára is tovább dolgozzunk; de ugyancsak arra hangol, hogy imádkozó lelkünk gyakran szálljon az Úrhoz a gondjaink között küzködő szegény lélekért. Az igazság végül is az, hogy emberi, baráti szeretettel induló lélekmentésünk akkor lesz eredményes, ha velünk dolgozik az Úr lelket mentő, megváltó és segítő szent kegyelme.

IV.

A felnőttek életének szolgálata.

*Az élet sohasem ér el a teljes befejezéshez. A ki-
egészülés, igazodás szakadatlanul folyik az egész
életen át. De ameddig a kinőtt fiatal ember előtt
legdöntőbb nevelési tényező a tervszerű tanítás és
a szuggesztív élőkép, addig a későbbi életben na-
gyobb szerepe van az érett ember
lélektartalmának és bölcs megvilágosító
megértésének.*

1. A felnőttek nevelésének tényezői.

Széles elgondolással a felnőtteket így jellemezzük: kiforrott egyéniség. De ezt a tételt valóságban úgy értelmezzük, hogy a *tervszerűen irányított befolyásolás ereje ellanyhul* és a kibontakozás folyamatával szemben *az energia-érvényesítés* adja az élet erőteljesebb ütemét. Ezt a magyarázatot pedig annál is könnyebb megérezni, minél világosabb előttünk az élet állandó és szakadatlanul bontakozó előretörése. Mivel azonban az emberi élet megállás nélkül változik, — és ebben a felnőtt ember élete sem kivétel! — azért a *visszahanyatlás lehetőségeivel, az elpihenő energiák eltespedésével és a fel-fejlődő készségek erőteljesebb kibontakozásával itt is számolnunk kell*. Azért marad még hátra a kérdés: milyen tényezők játszhatnak szerepet a felnőtteket irányító nevelési munkában?

Ezek a tényezők két nagy csoportba foglalhatók: Az előzőt azoknak együttese adja, amelyeket *belül élőknek* mondhatnánk, a másikkhoz azok tartoznak, amelyeket *kívülről betörőknek* nevezhetnénk.

a) A lélek belső iránya nem erőtlen felhalmozódás, a gyűjtött energiák eredménye nem élettelen összegezés, hanem belső készség állandó megnyilatkozására. Ezért van az, hogy maguk a lélek belső

világában dolgozó hatóenergiák is kettős megosztást igényelnek. Más és más lesz a felnőttek irányítása a *felhalmozott energiák mennyisége és minősége* szerint, de más és más lesz a belőlünk kiinduló *életskála differenciáltsága* is. Nem lehet tagadni, hogy egészen más és más, sőt tökéletesen eltérő testi és lelki energiaquantum halmozódik fel egy-egy emberben aszerint, hogy milyen volt a nevelése és mi lett a sorsa. Maguk a testi életenergiák jórészt az öröklés törvényétől, a faj differenciáltságától, a belső konstrukcióktól és a konstitúció adottságából, az anyagiakkal szoros kapcsolatban álló életkörülményektől függenek. Mindezt magunkal hoztuk, vagy időközben szereztük. Viszont a fogyatkozás vagy a feszülő erő más és más lelkivilágot teremt. A testi rugékonyság, vagy az elernyedtség nem marad sztatikailag leszáámítható adottság, hanem az élet lendületének vagy ellanyhulásának tagadhatatlan indítójává válik.

Még világosabb ez a szellemi és lelki vonatkozásban. A nevelés, amint mondtuk, az élet teljességéhez szolgáló energiák szállítása és a növendék belső felszívó, felhasználó és átalakító kisajátítása. Ez a kettős munka a fejlődés folyamán olyannyira eltérő az egyedeknél, hogy minden egyest más és más tartalommal lát el. A magasabb társadalmi állás a taníttatás és a művészi kiképzés lehetőségét jobban szolgálja, mint a szegénységben sínylő család környezet. Az erkölcsi és vallásos élettartalom ugyan bármely környezetben megtalálhatja odaörvénylő erejét, de itt is igen sok akadály és küzdelem kíséri a nevelő munkáját. Sokszor épp a vagyon lesz a lelkiség gátja, nem ritkán pedig a szegénység váltja ki az élet„meretrix”-jeit. Mindenesetre tény, hogy a különböző szellemi és lelki befolyásolások differenciált alakban termelik ki a nyárspolgárt, az intellektuelt, a művészt, a széles

látókörű intuitív embert. Az is tagadhatatlan, hogy ezeken a kereteken belül halmozódnak fel teljesen eltérő formákban az erkölcsi és vallásos életenergiák is. Persze a tartalmi differenciáltság a fejlődő élet hosszú idején megy végbe. Nem is tudnók meghatározni, hogy miképpen folyik le; csak azt tudjuk, hogy az élet folyamán minden benyomás kiváltja a maga reakcióját és a lélek olyan rezervoárrá válik, amely az egész múltat, a gyermekkori, a serdülőkori és ifjúkori hatások együttesét hordja magában. Ezt úgyis lehetne mondani, hogy a felhalmozódás valóságban az életkézségek fejlettebb vagy kevésbé fejlett fokát jelenti. Ezt pedig azért kell megemlíteni, mert világosan kell látni, hogy az emberi élet energiahalmazása végül is az egyéni készségek kifejlődését eredményezi. Ezért van az, hogy lélekgazdagság lélekfejlettséget, a lélekszegénység pedig léleksatnyulást jelent. Egyikben eleven sodrású a belső készségek kivirágzása, a másokban pedig lankadó a készségek előretörése. A lélek belső világában lévő készségbontakozás azután *új és új életpályát, magasabb vagy alsóbb életszintjét eredményez*. Van sáremler, kultúremler, esztéta, természetes, erkölcsös ember, szociális ember és végül vallás-erkölcsi étellel beteljesült szent ember. De ez a megosztás még jórészt az *egyéni élet mineműségét* hangoztatja. Lehet azonban olyan megkülönböztetést is tenni, amely a kifelé ható energiasugárzás szempontjából osztályozza a felnőtteket. Vannak teljesen magukbázartan élők, akik élete centripetális jellegű, vannak magukat családjuknak szentelő önfeláldozó lelkek és vannak a társadalom széles keretére kihatást gyakorló, inspiráló, centrifugális egyéniségek. Valóságban az az igazság, hogy az emberi élet nem csupán az élmények beraktározása, hanem energiakifejtés is. Az ember kifejlődése nem egy-

szerű lezáródás, hanem olykor az életenergiák érvényesítése. Ha ez tudatos, akkor igazán emberi, ha tudattalan, akkor is a nagy isteni tervnek következetes érvényesítése.

A felnőtt ember tehát — akár férfi, akár nő — az élet bizonyos skáláját éli. Még pedig eltérőt, aszerint, amint kinek-kinek mi az élettartalma és egyéb adottsága.¹ *Lenk* igen érdekesen rajzolta meg a nők különféle életstílusát; mi a rajz helyett a lélekrajzban utalunk arra, hogy a férfi és a nő életének divergenciája a sáremler és a szent ember végnélkülien széles területén mozog. Nem is a rajz mutatja a valóságban a különféle típusokat; már csak azért sem, mert az egymástól a bármilyen távol eső egyedekben mindig van egy-egy magasabbrendű életszínezés. A rajzban konkretizálható eltávolodás lehet látszólag diametrális „Dirne-Mutter”, a valóságban azonban a „Traviata”-ban is felcsillanhat és kiszíneződhet a lelki szeretet gyönyörűsége. Az Isten szent teremtésében olyan csodálatos az őstermészetnek és a kegyelmi sugárvetésnek átverődő ereje, hogy egészen egy-egy típust mutató embert nem is tudunk magunk elé varázsolni.

Ez az egyénien differenciált élet azonban a dinamikai hatás körében is eltérő és így a *valóságos értékérvényesítésben is elütő*. A teljesen elszigetelő ember lelkileg is bezárkózik. Homályt von maga köré és életértékeit befelé való tetszelgéssel élvezi. Az élet alapvonala itt: a befelé gyűjtő gesztus, amelyből teljesen hiányzik a kifelé szóró bőkezűség. Látszólag ez a lélektartalom a gazdag megőrzését jelenti, valóságban azonban a lelki közömbösséget jelent, amelynek a nyomában lassankint minden elcsenevészedik. Nem szabad ugyanis

¹ Lásd: A bontakozó élet I. k. 129. 1.

azt elfeledni, hogy az emberi élet gazdagodása a kifelé ható, teremtő akciók, lelket nemesítő élet-sugárzások árán teljeseedik. Azért van az, hogy az ilyen látszólag gazdag élete nap-nap után sötétedik és az emberi közösség szentségéből egyre jobban visszahúzódik. A lelkek kapcsolatának megszűnése pedig az élet eltörpülését és elsenyvedését hozza magával. A *családi körre* szorító ember belső világa már gazdagabb. Bár kenyere, lelkének gazdagsága édesanyára, gyermekekre osztódik, mégis a fogyatkozás helyett gyarapodás állapítható meg. Nagyobb a lelke feszültsége, több az energiát felfokozó gondja, erősebb az életöröm átérzése. Ezek pedig nem a szegény lélek, hanem a lelkileg gazdag ember értékei. Ezért utóbb elégedett, boldog lesz és így az élet vonalvezetése is emelkedettséget mutat. A társadalmi életben is tevékeny ember akciók területe kiszélesül. Hisz a legparányibb fizikai vagy szellemi munka is szolgálja a közösséget, de a kivételesen kidolgozott és széles vonalakon érvényesített munka egyenesen megfeszíti a lélek energiáit. A több, a nagyobb, a szebb és a lendületesebb életszolgálat olyan visszaáramló lélektöltekezés, hogy a kiüresítés helyett gazdaggá teszi a tevékeny ember lelkét. Ebben a munkában is felébred a további megfeszülés energiája. Kitor a szolgálni, teremteni akaró ősi életenergia túlfűtöttsége és érvényre tör a gyűjtött életenergiák egész komplexuma. Így lesz a feszülő energiájú, politikai vezető, társadalmi tényező, művész, író.

b) De még itt is meg kell jegyeznünk, hogy ezek a *tartalmi és dinamikai értékek nem befejezettek*, hanem gyarapodhatnak vagy visszafejlődhetnek. Az ember életében nincs olyan megállás vagy életfok, amelyen a teljesség zártságát elérhetnők. A lélek kapui mindig tárva állanak; az élet benyomásai állandóan beörvénylenek; természetes tehát,

hogy a felnőtt életében is lényeges a *kívülről jövő behatások minemősége*.

Az életáramlások a gazdasági életretegeződésből és a kulturális reáhatásokból adódnak. Az egyszerű munkás vagy gazdaságilag agyonnyomort ember nem kaphat olyan környezetet, amely a lélektartalom további gazdagodását és érvényre-törésének ütemét erősítené. Az ilyen életkörülmény hatása inkább sorvasztó és gyengítő. Igaz ugyan, hogy sokszor épp a nagy küzdelem lesz a lélekenergiák feszülésének eszköze; de ez inkább kivételes, mint egyetemleges tapasztalat. Egyetlen egy vonalon maradhat meg tisztán a lélek magasrendűsége: ez az erkölcsi élet természetes és természetfeletti vonala. Nem lehet letagadni, hogy a kegyelmi erők bőséges beáramlása a legnehezebb körülmények között élő embert is a lelkiélet kimagasló típusává tudja teremteni. Ezt a rendkívülinek látszó ténytet az a valóság magyarázza, hogy a külvilágból eredő szellemi és lelki reáhatásokat a magasabbrendű lelkiség érettsége fogadja.

Az élet ugyanis olyan természetű, hogy a felnőtt nem tudja magát kiemelni és függetleníteni a *kultúráiét hullámvetéséből*. Az irodalom, a művészet, a sajtó, és a jelszóktól hangos közfelfogás állandóan örvénylő világ, amelynek dübörgő hangja nem a lecsendesedő, hanem a következetesen elsodorni készülő tengerár. A felnőtt ember olykor hiába mondja, hogy életének irányvezetése biztos és határozott. Igen gyakori eset, hogy ennek emelkedő vagy süllyedő diagramja ezeknek a behatásoknak eredője. Az *említett* behatások divatos világszemléleteknek is mondhatók, amelyeknek lelketátfórmáló hatása kézenfekvő. A divatos világszemlélet — akármilyen életsíkon jelentkezik is — tételszerű behatás. Mondják, beszélnek, tudományosan írják, előadáson hirdetik, sajtóban kürtölik,

szalokban félvállról emlegetik és így minden módon kopogtat az ember lelkének kapuján! Az emberi kor fejlődésének arányában kisebb vagy fogyatkozóbb a hatás. Minél közelebb esik valaki a gyermekkor határához, annál nagyobb a hatás ereje. Még fokozódik akkor, ha a kiinduló forrás valamely természetadta kiváltsággal megáldott egyén. Az apa vagy anya tekintélye döntő a gyermek előtt, a tudós professzor hangja mindenekfeletti a diák lelkében, az újság vagy művészi berkek harsonázása magával ragadja a felnőttet. -Már maga a gyakori ismétlés, a harsonázóan és fennhéjázóan való követelődés is megrendíti a régi állásfoglalást. Eleinte, mint *lelkitámadás* jelenik meg, majd *emlékké* válik, azután a lélek mélyén élménnyé rögződik, és így kezdi meg lassú alakító munkáját. A tudat nem is igen jut a mérlegelő szerephez. A sötétebb és ködösebb életrétegben kezdődik a benső áthasonulás. A hallott szó ellenőrzés nélkül, később könnyen a tudatalatti világba süllyed, ahol titkon lelket átalakító hatalommá nőhet.

Az erre következő stádium aztán az *odahajlás*. Eleinte az eszme a tetszetős köntöst teregeti elénk, azután könnyű és élvezetes éleformáját kínálja. Mint az ősvangéliumi csábító jelenik meg előttünk és a színezés fantasztikus munkájával a behódolásra akar csábítani. Az élet azt mutatja, hogy az odahajlásban kevesebb szerepe van az intellektusnak, mint a voluntasnak. Ámde az is bizonyos, hogy az akarat megrezdülése a jó látszata alatt történik. Nem tudunk akarni — csak „sub specie boni”. A jó látszata vezet bennünket arra, hogy valamely irány felé forduljunk. A képzelet színező ereje jön segítségül és ez lesz a mi belső életünk átlendítésének legerősebb tényezője. Ez a folyamat észrevétlenül megy végbe. Az életben akkor

jelentkezik, mikor már az eredményt, az *ingert*, vagy pláne az *egész odafordulást* látjuk. Bár az első még csak kezdet, de idővel feltétlenül következményt szül. *Az élet kezd az elvhez hasonlítani!* Az egész folyamat lejtő mozgás megindulásához hasonlítható, amelyen eleven erejű a teljes lecsuszamlás. És végül egyénileg az ember úgy él, ahogy a jelszavak divatos világszemlélete követeli és kifeleható dinamikus erejét is ilyen irányban érvényesíti. Ebben tehát *egyéni transzformáció* és *dinamikai regeneráció* folyik. Hogy azután ez jobb vagy rosszabb irányba megy-e, azt a divatos világszemlélet minősége determinálja. Mindenesetre tény, hogy az emberi élet átváltozik és a jelszavaknak megfelelően mutatkozik.

Mindezekből száraz egyszerűséggel az következik, hogy a felnőtt ember életét is befolyásolják az élet tényezői; lehetséges és szükséges tehát, hogy a *jóakarátú baráti nevelő* az életnek az ifjúságon túl eső szakaszán se maradjon tétlen.

2. A felnőttek nevelésének módja.

Az alaphangot ez a tétel adja: a felnőttel szemben nem parancsol a nevelő, hanem a *baráti szóval* félkőzik a reászoruló szívéhez. Ebből azután az következik, hogy az idősebb emberrel szemben a nevelő gondoskodás módja a *közvetlen érintkezés és a jótékony szellemi és lelki behatások biztosítása*. Az első alanyi, a másik tárgyi jellegű.

Az elsónél a személyes barátság felvétele a leglényegesebb. Ez a nevelő reáhatás valamiképpen olyan légkör teremtése, amelyből — épp a szeretet, a megbecsülés kölcsönösségéből — kisarjad a tökéletesebb élet megbecsülése és követése. Ez a belső megindulás lélektanilag így megy végbe.

Alapérzéssé válik egymás szeretete. Megindulása íphet rokoni kötelék, tradicionális kapcsolat (diák-társak, hivatásszerű egybetartozandóság, szerencsétlenség, stb.) vagy bármely alig kiemelhető belső szimpátia következménye. A kölcsönös szeretetnek első virága az egymás megbecsülése; belőle természetesen fejlődik az egységes világszemlélet keresése és az esetleges ellentétek csendes elsimitása. Ez a kölcsönös egymásrahatás már észrevétlenül is áthasonulás, végül is nevelési eredmény. Ha pedig tervszerűvé és tudatosá válik, akkor már kézenfekvő a nevelő befolyásolás.

Nagyon természetes, hogy a baráti egybekapcsolás nem követhet oktató vagy feddő módszereket. Az élet felfokozása ebben a korban már a belátás alapján és a megkedveltetés útján érhető el. Még az erkölcsi lecsuszamlás idején sem lehet a keményen korholó módszerhez fordulni, mert ez csak megkeményedést, esetleg megátalkodottságot okozhat. A baráti kapcsolatok mindenesetre megszűnnek és így a további reáhatás lehetősége is megtörik. A helyes módszer — még ebben a tragikus esetben is — a csendes, de következetes figyelés és *szeretetteljes, baráti fájdalom intés*. Lehet ebben egyszer drága humor, máskor komoly szó, vagy olykor, *ritkán*, határozott sajnálkozás. Ennek értéktelenségét csak az hiszi, aki nem számít az imponderabili-ak döntő erejével. Az igazság az, hogy az ilyen hatások — épp a személyes érzület finom átnevesítő ereje folytán — a lélek mélyére hatnak és a belső élmény alig elemezhető dinamikájával dolgozni kezdenek. Először tán megszorodást hoznak, de később mégis komolyabb önkritikára hangolnak és a továbbiakban a szebb életforma megszeretését ébresztgetik.

A baráti érintkezés a maga széles területén igen sok lehetőséget biztosít. Ilyen a derűs

együttes, a szórakozások közössége, a komoly irodalmi és művészi előadásokon való találkozás. Ezek a legkülönbözőbb társalgási témát vetik fel. Politikai, napi események megítélése, erkölcsi felfogás és vallásos gondolkodás természetes megnyilatkozása, önként kirobbanó hangja a baráti léleknek. Ezek a beszélgetések végül is gondolatcserék. Nem viták és ellenszegülést kiváltó kemény kritikák, hanem szeretetteljes megtárgyalások. Nem szabad azt hinni, hogy az ilyen behatásoknak nincs meg a léleknevelő jellege. Még akkor is döntök, ha látszólag nem változtatják meg a másik felfogását. És pedig azért, mert az élmény csendes hatóerejével dolgoznak. Azt ugyanis tudni kell, hogy nem a disputádé, hanem a meditáció viszi előre a dolgokat. Az elhangzott szó, az ellentétes felfogások kedvesen disputáló beállítása és mérlegelése pedig a meditációs életfelfogás leszűrődése.

Az ilyen kedves, céltudatos irányítás mellett rendkívül sokat segít a bajban és szenvedésben való hűséges kitartás és együttérzés! Ez ugyan a baráti szeretet mélységének próbaköve, de a lélek nevelésének is. A felnőtt ember arra hallgat, aki szenvedésében és bajában is vele tart. Azért kell az, hogy a jó barát fordítson különös gondot arra, hogy a szenvedések idején kitartónak, hűségesnek mutatkozzék. A közmondás szerint „a megosztott fájdalom félfájdalom”. De a vigasz őszinteségén túl a vigasztaló barát még erkölcsi fölénnyben is van felettünk. Az erkölcsi fölénnyel pedig vonzó jellege van. Ahhoz fordul és arra hallgat szívesen az ember, akinek lelki fölénnyességét megismerte.

Ugyancsak kitűnő mód a felnőttek lelkéhez férközni, szeretni a gyermekeiket. A családapa és családanya legdrágább kincse a gyermek. Aki az ő drága szíve-lelke szerelmeit szereti és gondozza, ahhoz természetes készséggel fordul az ő lelke is. A

lélek gondozói jól tudják, hogy a hitoktatók, hittanárok, hitoktatónők és meglelők tanító-nevelők vonzák az egyház életközösségébe a szülőket. A Regnum Marianum példája is azt mutatta, hogy a gyermekek gondos nevelése átalakította a kevésse gondozott szülők lelkét is. *Shvoy* plébános lelkipásztori sikereinek egyik titka — az áldozatos pásztori lelkület mellett — a gyermekek előzetes megnevelése volt.

A szülő szeme mindent lát, ami gyermeke körül lejátszódik. Különösen az életének esetleges jó irányba fordulásának örül. Ennek okait nyomozza. Boldogsága és tisztelő odafordulása a nevelő lélekhez olyan erős lesz, hogy ő maga is szívesen hallgatja gyermeke életét megváltoztató lelkiatya szavát. A gyermek nyelve ugyanis állandóan beszélő és csevegő. Arról szól, aki szereti és gondozza. Ha ez az ő nevelője, akkor a szülő lelke szinte természetesen elevenséggel fordul feléje. Bár az ilyen odahajlás legtöbbször a lelkipásztor és hívő kapcsolatot fejleszt ki, de nem ritkán alakul ki olyan barátsággá, amely a világi emberek lelkét fűzik egymást segítően és nevelően közvetlenül.

A karitatív segítő lelket utolsónak említjük, de nem a legkisebbnek tartjuk. Per materialia ad spiritualia. Ez a tétel annyiban igaz, hogy a szeretettel nyújtott falat, könnyen arra hangolja a felnőtt lelkét, hogy lelki táplálékot is fogadjon el attól, akinek jóságos lelkéből a testi táplálékát vette. Mert igaz *Hudyma E.* prédikáló szava: „Nem tud addig imádkozni az elesett testvér, amíg nem tanul meg böjtölni a gazdag.” Csak akkor fog lelkitáplálékot áhítozni a lelkileg is szűkölködő, ha szerető lemondással ereszkedik le hozzá a dúslakodó. Az igazi karitás tehát nemcsak nyomorenyhítés, hanem embernevelés is. Azért fontos *Depaul sz. Vince* gondolatában a közvetlen szeretetgyakorlás,

a *személyes segítség*, mert abból sarjad ki a lelkileg elesett testvéreknek emberi nivóra való felemelkedése is. Ahol csak hivatal intézi a szegényügyet, ott lehet valamelyes szociális enyhítés, de nem fakad lélekmentés és nevelés.

A felnőttek életének befolyásolását az alanyi kapcsolatok mellett *tárgyi* körülmények is elősegítik. A lényeg ebben a mondatban foglalható össze: *gazdagítani kell a felnőtt lélektartalmát, mert annak dinamikája adja egész életének ütemességét és tónusát.*

Ez az élettartalom azután lehet *kulturális, materiális és szociális*. Vagyis a lélek képességeit telíteni kell a tudományos és vallás erkölcsi élet adataival; aztán módot kell nyújtani arra, hogy a *családalapítás lehetővé* váljék, végül pedig kedvre kell deríteni az embert, hogy *kifelé ható tevékenység* foglalja le az életét.

A kulturális lélektartalom most egészen *szélesen* értelmezendő. Ide gondolható mindaz, ami a szellemi és lelki életnek tárgyi tartalmát és alanyi kiélését jelenti. Irodalmi, művészi és erkölcsi lélektartalom, világnézeti állásfoglalás, sőt a vallási át-nemesedés is. Ezeknek összessége adja az emberi lélek egészét és ezekből virágozik ki a felnőtt ember teljessége.

Bár ezek az adatok a nevelés során és az *élet eleven* sodrán keresztül gyermekkortól kezdve halmozódnak, mégis leszögezhető, hogy ezek mennyiségileg vagy életütemet tekintve felfokozhatók, illetve csökkenthetők. Azért van az, hogy a felnőttek befolyásolásának az lesz az egyik helyes módja, ha őt a kultúréletet szolgáló szellemi és lelki behatások alá helyezzük. Minél több és szebb, minél elevenebb és erősen megindító, minél komolyabb és elmélyedést hozó benyomások törnek be a lélekbe, annál biztosabb az emberi élet megfordítása. Sőt

az is igaz, hogy a múlt nemes élményeinek felébrésztése — az esetleg elhajló életnek jobb irányt szabhat. Ezért a felnőttek nevelésében a kulturális előadásoknak irodalmi eseményekre, újságokra/művészi benyomásokra, lelki megindításokra kell a főszólyt helyezni. Bízni kell abban, hogy a felnőtt ember állandó leméréssel dolgozik, és hogy a lélek mélyére jutó gondolatok állandó dinamikával hatnak. Különösen észlelhető ez akkor, ha erősen le-süllyedt az életének szintája. Egy ideig csak küz-ködik a lélekbe áramló új indítások ellen, de később ősi és elemi lendülettel tör fel az emelkedettebb élet utáni vágyakozás.

A második és legerősebb hatást a családi élet le-
hetőségének előmozdítása és a családi élet eleven-
sége hozhatja meg. Az ember energiái érvényre
törve a család, a jövő élet teremtése felé sodródnak.
Ez az a szent kör, amely az egyéniség sokszorosítá-
sának valósága. Aki erre a lehetőségre segíti a fel-
nőtt embert, az a nevelésnek azt a rendkívül fontos
útját nyitja meg, amely a felelősség világába vezet.
Soha sem szabad elfeledni, hogy az elnyomót! ener-
giák diszharmoniót, az érvényesülők belső kiegyen-
súlyozottságot teremtenek. Azért van az, hogy az
államnak és a társadalomnak minden módon arra
kell törekednie, hogy a felnőtt nemzedék házassági
lehetőségét előmozdítsa. A mi szemünkben ez egye-
nesen nemzetnevelési igény, mert csak ilyenformán
érhető el a felnőtt emberek testi és lelki kiegyen-
súlyozottsága. Mert a család *maga* is nevelő té-
nyező. A meleg otthon, a kölcsönös szeretet, a
gyermeknevelés gondja, a sok áldozat és lemondás
olyan lelkületet teremt, amely az édesapa és édes-
anya figyelmét elvonja a külvilágtól és a saját szó-

¹ Ilyenek a körü előadások, a társadalmi rétegetőzésnek megfelelő „szabad egyetemek” és egyéb előadások, lelkipász-
tori megbeszélések, missziók, stb.

rakozásainak felületességétől. A lélek gondja első sorban a családi otthon lemondó szolgálata lesz. A családban háttérbe szorul az egyéni érdek és előtérbe kerül a család közös boldogsága. így lesz igazság az, hogy amit nem tud megteremteni a sok elméleti oktató nevelés, azt megvalósítja a családi élet közvetlen és eleven lendülete. Nagyon természetes, hogy mindez csak ott lesz hatékony és boldogító, ahol a házasság és a családi élet az Úr tervezte magaslaton mozog.

Végül a szociális tevékenység biztosítása az, ami a felnőtt embert önmaga és élete megbecsülésére készíthet. Maga a család már ősi sejtje a nagy társadalomnak; a benne folyó energiaérvényesítés már kicsinyített kiadása a nagyban végzendő munkának. Azt látnunk és éreznünk kell, hogy az eltespedés nem az élet természete. Az emberi élet gyűjtése nem lezárt birtoklás, hanem energiasugárzás. Aki területet talál a tevékenységre, az az életének egész eleven sodrát találta meg. Ezért van az, hogy a felnőtt embernek hivatást, feladatot, ki felé teljesítendő kötelességeket kell adni, hogy ezek teljesítésében oldódjanak fel megfeszült életenergiái. Ennek azután gyakorlata egészen eltérő. A társadalmi helyzet, a szellemi és lelki tartalom erősen differenciálja ezt a munkát; azt azonban mégis meg kell állapítani, hogy bármilyen területen folyik is az le, a kedvvel végzett munka boldogságot és örömet szerez a lélek számára. A földműves szereti a földet, a bányász a tárnát, a fűtő a szenet, a munkás a gépet, az író a tollat, a művész az ecsetet, a hivatalnok az irodát, a tanítónő az iskolát, a pap a templomot és a lelkeket. Csak a kufár veti meg hivatását, de keserű és összeroppant lesz a lelke. Aki jól választotta meg a hivatását, vagy egyébként nyílik alkalmá tudása, képessége megmutatására, emelkedett lesz az életfelfogása.

A tevékeny lélek nem is tud megmaradni saját szűknek bizonyult területén belül. Az élet eleven-sége kifelé tör. Egyre többet és nagyobb terhet kíván. Végzi még azok munkáját, akik feltételesen félrehúznak. Vagy olyan területen (szociális, karitatív munka) is szorgoskodik, ahol senki, vagy igen kevesen tevékenykednek. Neki nem az elismerés az igénye, hanem a lélek kényszere szorítja a több és több munkára. Bőségesen túlsorduló a lelke; gazdagon ontja lélekértékeinek kiáradó feleslegét! Az ilyen lélek az igazán élő! Boldogan adó, sohasem szegényedő, mert a belőle [akadó élet önmagának is gazdagodást jelent.

3. Az élet Rafaeljei.

A gyermeket vezeti, a serdülőt segíti, az ifjút baráti szeretettel magához öleli, a felnőttet hangolja és az aggokat atyai lélekkel gyámolítja a nevelő. Ha hasonlattal akarnék élni, akkor azt kellene mondani, hogy minden nevelőt, szülőt, tanítót, lelki-atyát — Rafaelnek küldi az Úr, hogy átvezessék az embert az élet viszontagságain és kibékítsék a felébredés csodálatos halálhídján. Mert az öregekről és az aggokról se szabad megfélejtkezni. Velük a nevelő feladata mindenekelőtt kibékítés a földi étellel, azután felkészítés a nagy útra. Ez bizony olykor elég nehéz. Kell hozzá sok türelem, megértés és meleg szeretet. A családi élet azt mutatja, hogy az aggok élete akkor nyűgös és terhes, ha a környező új családi élet figyelmetlen és érzéketlen a gyermekké lett öreggel szemben. Nem szabad hallani minden kifogást; helyben kell hagyni az osztozkodó szembehelyezkedést; nem szabad harcbaszállni régi álláspontja miatt és gyermekként kell támogatni gyarlóságaiban. Ilyen kezelés olyan

meleggé varázsolhatja az öreg életét, hogy kicsordul belőle a drága „öregapó”!

Már az élettől való búcsúval megbarátkoztatni az aggot kissé nehezebb. Ezt nem is a konkrét alakban kell tenni, mint inkább a lelki készség kimélyítésével. Természetesen valami különösen vigasztalók nem igen lehetnek azok, akik az élet lehatárolásával halandóvá akarják tenni a halhatatlan lelket is. Mi az életei állandóan felfelé ívelőnek tartjuk még az aggkor elernyedésében is. Azért mi az élet alkonya felé a Rafaelék szerepét mellőzhetetlennek tartjuk.

Azt mi is érezzük, hogy a ködös emberi lélek előtt homályban álló világ felé haladunk. De épp azért kell arra törekednünk, hogy segítő támogatással a kegyelmi erők megvilágító felhasználásával bátorítsuk az emberek életét. Az egész világosan megállapítható, hogy maga az emberi természet is segítő kezet nyújt ebben. Az aggkor felé hajló felnőtt lelke görcsösen ragaszkodik ugyan a földiekhez, de ez inkább a lélekkfenntartás bizonytalanságának ellensúlyozása. Az élet keményen hajtja végre a követeléseit. Minden nap elvisz valamit. Emlékezetet, elevenebb lendületet, erőt, egészséget, földi érdeklődést. Mintha szaggatná a földi gyökérszálakat és szövögetné a metafizikai átkapcsolódásokat. Nem tagadható, hogy az emberek öregedésével, a hajszálok elfehéredésével arányos a lélek megnyugvása. A háborgó viharok elcsendesülnek és a földi ellentétek gyengéd finomsággal kisimulnak. Ha pedig az ifjú és felnőtt életében is erős volt a metafizikai orientáltság, akkor csodálatos áthajlással már a földi életben átteszi magát az Úr örök, szent világába.

Ez a természetes folyamat olyan következetes és annyira általános, hogy egyenesen kivételt alkot a földhöz tapadó és onnét semmiképen elszakadni

nem akaró életzarándok.¹ Az öregedő ember ugyanis nem idegenkedik attól, ha az örök értékekre figyelmeztetik, mert maga a természet is ezt szolgálja életükben. Valami csendes parallelizmus megy végbe. A természet erői a földiektől megfosztanak, az Úr Rafaeljei pedig a megmaradottak örök értékére figyelmeztetnek. Aki pedig a természettel egy irányt követ, az jó úton halad.

Mindazonáltal mindez nem jelenti azt, hogy tapintatlanul az öregedő ember elé tárjuk a múlandóság és a halál bizonyosságát. Ellenkezőleg, arról kell igen gyakran szólni, hogy mennyi mindent teremtett a búcsúzkodó ember életének folyamán. Tehát valamiképpen *a lélek tartalmi gazdagságát kell az agg elé állítani*, hogy érezze, hogy sokat gyűjtött és így nem üres kézzel jelentkezik a Mindenható előtt. Á földi értelemben soktól megfosztott aggok legyenek önmaguk előtt az élet kincseinek gazdag hordozói. Az a hang, amelyik az életükben végzett jó munkáról szól, kedves nekik. Feltárása annak a sok jónak és szépnek, amelyet életükben teremtettek, kellemes előttük. Különösen akkor, ha fáradásaik *hervadhatatlan értékéről* hallanak. Természetes tény, hogy az aggok bágyadó tekintete előtt szélesen terül el az élet horizontja. Az ifjú ember még nem igen veszi észre a metafizikai élet távlatait, de az öreg messzelátó szeme már az örök távlatok kontúrjait is kiveszi. Nem szabad tehát félni az élet befejezettségére emlékeztetni az öregeket. Nem lehetnének igazi Rafaelék, ha erre a szent, örök élet felé irányító vezetésre nem vállalkoznánk. Az öreg szívesen is veszi, mert az élet

¹ Az ilyen inkább a múlt életének terhei miatt kapaszkodik a földhöz és zárkózik el az örök gondolatok előtti behóciolástól. — De még ilyeneknél is nagyon sokat segíthetnek — az Úr Rafaeljei.

gyarlóságaival szemben a lelki értékek végnélkülsége után ők maguk is áhítoznak.

Ezzel a munkával be is fejezte a nevelő isteni küldetését. Rafaelként kísérte az emberéleket — gyermekkorától. Átkísérte a földi zarándoklaton és eljuttatta az örök élet végnélküli világába. Boldog lehet az a nevelő, aki elmondhatja: küldetésemet befejeztem, a rámbízottakat a földi bontakozás idején az örök élet teljességébe szökkentettem és a teljes kiteljesülés elérésére az örök kapuig elkísértem!

Rafael teljesítette hivatását!

Befejezés.

Az igazi nevelő.

Utolsó fejezetben feleljünk erre a kérdésre: ki az *igazi nevelő*? Az eddig mondottakban a szülőt, a tanítót, a lelkiatyát állítottuk oda, mint hivatásos nevelőt, most pedig azt állítjuk, hogy ők is csak megszentelt *küldöttek*, akiket a *Küldő*, a *Teremtő Atya* irányít az emberek mellé.

A követ Urának tervei szerint jár el. Őt képviseli és elgondolásai, tervei szerint cselekszik. A lényeges hatalmat a Küldő képviseli. Belőle árad a követ tekintélye, neki szól a követet övező hódolatos tisztelet is. A nevelésben még döntőbb a *Küldő* ereje. Még akkor is érvényesül, ha követ tudatlanul vagy hűtlenül teljesíti kötelességét. Az isteni tervek szerint elindított lélek ugyanis még akkor is a fejlődés vonalára lendül, ha nem közeledik felé gyenge emberi kéz. A Teremtő terve szent; a fejlődésbe helyezett életenergia feltétlen előretörést mutat és az Úr házanépéhez tartozó emberpalánták egyénileg differenciáltan és valamelyes életformában, de mégis a Teremtő élő dicséretei. Az emberi élet tehát annak a szent Kéznek segítségével fejlődik, mely a világegyetemet megalkotta és irányítja.

Ez ugyan némelyeknek metafizikai felfogás, de viszont a *valóságok valósága*. A fizikai világ keretében a nevelő emberi alakjában jelenik meg. Még

pedig a küldetés égi ajándékával. Az *Isten* emberré lesz, mondja az egyház, hogy az embert istenivé tegye. Ez a dogmatikai tétel így hangzik a nevelésben: az Isten emberi módon közeledik az emberhez és emberi követ útján neveli azt emberhez méltó életre. *A nevelő nem több, mint végrehajtó eszköz.* Megszentelt, tudatos, lelki, de csak eszköz. Kísérője *szent Rafael*, aki az élet rögein át az örök életbe kísér. Az élet eleven széles sodrú folyamát az Úr irányítja; a helyes fejlődés anyagát a nevelő ember szállítja és a felhasználást, vagy felmunkálást az *ember*; az *én*, a *személy* végzi. így lesz igazi indító az Úr, hivatott segítő a nevelő és belső feldolgozó személy az én. Van tehát a fejlődő életnek ősi és állandó indítója, van hivatott segítsége és van *egyéni alakítója*. Ennek az a megnyugtató hatása van a nevelők lelkére, hogy az emberi élet hullámmozgása és esetleges lefelé ívelése még nem a biztos elkallódás jele. Az égi Teremtő, az igazi Nevelő ott áll mindenki mellett és meglendítheti úgy, hogy az az isteni élettervnek megfelelő irányt vehet.

A hivatott nevelő maradjon szerény. Végezze munkáját — *szent Rafaelként* — szerető gonddal. És ne kevélykedjék ítéletet mondva, ne aggályoskodjék túlzott felelősséget vállalva. Elhivatott kötelességének szent és áldozatos teljesítése után bizza a fejlődést az életre. Vagyis az élet Urára, mert az élet igazi irányítója, indítója, kegyelmi gazdagítója, az ember igazi útítársa az Úr Isten. Valóságban az emberré lett Isten, a mi Urunk *Jézus Krisztus!*

Legyen miénk a hivatásos nevelői munka, de legyen a dicsőség a mi Urunk Jézus Krisztusnak, az emberiség igazi *Nevelőjének*, mert ő nekünk minden: „az út, az igazság és az élet.”

NÉVMUTATÓ

A

Ady 213.
Szent Agoston 103, 104, 241.
Anton G. 39.

B

Balla A. 98.
Balint 44.
Beethoven 9.
Behrend F. 195.
Bellagh A. 97.
Bergmann 52, 122.
Bernfeld 122.
Biedert 25.
Bikfalvyné Ruszt 27.
Binet 38.
Bobertag 38.
Bókay 26.
Bovet P. 48.
P. Bruno de J. M. 24.
Bumke 44.
Busemann 189, 234.
Bühler Ch. 33, 90, 122.
Bühler K. 30, 39.

C

Claparède 38.
Comte A. 159.
Cramauselle 29.
Cramer 122.
Csaba Margit 122, 220.
Csapodyné Mócsy M. 19.
Csa S. 122, 220.

D

Dante 9.
Dehn J. 233.
Depaul sz. Vince 255.
Descondres A. 29.
Dietz 207.
Dittrich Br. 39.
Dixon M. 33.
Dobák F. 17.
Drake E. F. A. 220.
Dugdale R. L. 79.
Dunin—Borkowski 220.
Duzár 26.

E

Ehrle G. 38.
Ellis H. 79.
Eltes M. 52.
Emerson 80.
Engels 159.
Erdey F. 29.

F

P. Felicián 109.
Szent Ferenc 12.
Ferenczi 44.
Fischl 25.
Fleisch 26.
Focher L. 44.
Foerster 97, 122, 139, 158,
168.
Freud 44, 65, 122, 127, 159.
Füllkrug 122.

G

Gábor A. 23.
Galton 17.
Gartner 44.
Gerely J. 220.
Gesell A. 33.
Gillet 122, 139.
Glattfelder 90.
Goddard E. 179.
Göczyiné Haviár M. 22, 26.
Gross K. 122.
Günther M. 44.

H

Hainiss 26.
Häberlin 65.
v. Heidebrand C. 33.
Herbart 159.
Herwangen 57.
Hirschfeld M. 122.
Hoffmann W. 75, 122, 126.
Holley E. 93.
Hollné Bernovits M. 26.
Hugo Victor 241.
Hugonnai V. gr. 27.
Hudyma E. 255.

I

Ibsen 229.

J

Jaensch 79.
Jámbor S. J. 21.
James 159.
Janet P. 44.
Jung C. G. 30, 127.

K

Kant 161.
Kecskés P. 17.
Kiss 122, 220.
Knaus 21.
Kohl 122.
Köhler E. 38.
Koszterszitz 122, 220.

Kovács J. 52.
Krafft—Ebing 122.
Kretschmer 52, 75.
Kronfeld 52.
Küster 73, 126.

L

Laquer 52.
Landots 26.
Le Bon 98.
Lenk 248.
XIII. Leó 203.
Le Shinn 29.
Liertz 52.
Lihorzik 25.
Lippmann O. 57.
Lombroso 79.

M

Madarász E. 26.
Szent Magdolna 241.
Mann W. 33.
Marcell 98, 220.
Martinek 39.
Marx 159.
Maszák Aladárné 25.
Mayer H. 57.
Mehmert 89, 163.
Mester J. 44.
Meumann 38.
Michelangelo 9.
Miehle Aug. 35, 48, 50.
Mitrovics Gy. 233.
Mittelstrass 203.
Molnár Olga 204.
Moravcsik 52.
Mönkemöller 122.
Müller S. J. 65.

N

Nagy Lajos 24, 25, 104.
Nagy László 29, 38, 40.
Nagy M. 203.
Natorp 89.
Nietzsche 107, 159.

Nohl A. 123.
Nyiró 44.

O

Ogino 21.
Oross D. 26.
Oswald 159.

P

Pagel F. 50.
Payot 139.
Pérez 29.
Péter Z. 213.
Piaget J. 24.
X. Pius 64.
XI. Pius 33, 230.
Probászka 115, 219.
Prüfer E. J. 33.

R

Rabindranath Tagore 23.
Rachmanova A. 89.
Rafael 9.
Ranschburg 29, 44, 52.
Rasmussen 28, 33, 38.
Ribot 79.
Richert 73.
Rossmann 26.
Róth Th. 73.
Rousseau 159.
Ruppert 122.

S

Schlöss H. 25.
Schmidt F. 44, 52.
Schneider 38.
Schnell 52.
Schoppen 122.
Schütz 229.
Sellmann 54.
Shakespeare 9.
Shvoy L. 255.
Simon Bl. 33, 38.
Smuders 21.
Somogyi J. 17.
Spencer 159.

Spranger 122, 213.
Stall S. 220.
Starling 52.
Stern A. 30.
Stern E. 88.
Stern W. 30, 33, 44, 57, 73,
75, 224.
Stumpf Károlyné 25.
Sully M. J. 29, 38.
Sziklai R. 82.
Szondy 52.
Szuszai 220.

T

Szent Tamás 9.
Tóth Tihamér 17, 122, 139,
221.
Török M. 52.
Troels—Lund 48.
Trüper J. 39.
Tumlirz 122, 234.

U

Ufer Ch. 39.

V

de la Vaissière J. S. J. 49.
Varga E. 196.
Vass József 13.
Vorwahl H. 127.

W

Wagner 9, 122, 228.
Waltheim N. 44.
Ward Mária 237.
Weil 52.
Weininger 23.
Weissenberg 25.
Weriel Fr. 191.
Weszely 44.
Wickes F. G. 30.
Wood—Allen M. 220.

Z

Ziehen Th. 122, 127.

TÁRGYMUTATÓ.

A

Aggok 261.
 Alázatosság 41.
 Aldozatos munka 227.
 Aldozatos segítés 118.
 Állando gyomlálgatás 78.
 anyahelvettes 51.
 Apród 78.
 Atyai szeretet 117.
 Autonómia 119.

B

Barát 99.
 Baráti szó 252.
 Biokémiai csoda 49.
 Bizalmas közlés 69.
 Bünalkalom 241.
 Büntetés 180.

C

Család 68, 90, 147, 187, 249.
 Csecsemő gondozása 24.
 Csecsemő nevelése 23.
 Csecsemőhalandóság 27.
 Cserkészlet 174.
 Csodagyermek 40.

D

Dacosság 47.
 Dajkáló himbálás 27.
 Delectatio 139.
 Divat 193.
 Durvaság 176, 177.

E

Egyéni alkatok 247.
 Egyéni megismerés 57.
 Egyház 147.
 Elemi iskola 55.
 Élet fakadása 17.
 Életfejlesztés 106.
 Élet iskolája 100.
 Élet megszentelése 129.
 Életrejtély 132.
 Életszeretet 21.
 Életszolgálat 13.
 Élmény 31.
 Embriónalis fejlődés 22.
 Energiák irányítása és transz-
 pozíciója 75, 128, 139, 141,
 143, 222.
 Engedetlenség 176.
 Eredet 106, 132.
 Erkölcsei ébredés 43.
 Erkölcsei élet 116.
 Erkölcsei jelleg 148.
 Értelme 115.
 Értelmi homály 132.
 Érzelmi hullámzás 132.
 Eugénikai törvények 17, 20.

F

Fegyelem 67.
 Felületés 39.
 Felsőbbrendű teremtes 142.
 Felszabadulás 114.
 Felvilágosítás 131, 134, 137.

Figyelés 93.
Fiúkörök 87.

G

Generatio vitae 139, 140.
Gyermekbűnök 47.

H

Hajlam 110.
Hanyagság 177.
Házasság 21.
Heteronómia 49.
Hiányéztetés 108.

I

Igehirdetés 160.
Imponderabile 218.
Iskola 68, 90, 96, 152, 194.
Ismeret 62.
Istenháza 136, 173.

J

Jóság 80.

K

Kegyelmi erők 143, 233.
Kegyelmi eszközök 160.
Kétkedő bizonytalanság 114.
Kiválóság 87.
Könyvtár 161.
Kötelességteljesítés 213.
Kulturális élet 87.
Külsőségek szeretője 182.

L

Lakás gondozása 192.
Leányserkészet 82.
Leánykörök 87, 174.
Lelki élet 28, 104.
Lelki felszabadítás 191.
Lelkiismeretvizsgálat 170.
Lelkikapcsolat 138.
Levente 87.
Lustaság 78.

M

Magyar Cserkészszövetség 81.
Megbízás 109.
Megértés 85.
Megszentelés 137.
Moral insanity 240.
Mozdulatlanság 77.
Munkaadó 206.
Munkásifjúság 201.
Munkás szervezet 206.
Művészetek 85, 92.

N

Nemzet 147.
Nevelők 119.
Nudzizmus 45.

O

Odahajlás 251.
Oktató beszéd 167.
Optimizmus 175.
Otthon 41, 90.

Ö

Önálló munka 156.
Önállóság 199.
Önbizalom 111.
Önértékelés 11, 105, 111, 199.
Önfejlesztés 176.
Öntevékenység 30.
Öröm 157, 168.

P

Panoptimizmus 53.
Példa 160.
Pesszimizmus 100.
Praepubertas 133.
Prevenio 20.
Preventív konzultáció 37.

R

Rázás 27.
Reale materiale, 107.

Reale spirituale 107.
 Reale supernaturale 107.
 Realizmus 120.

S

Segítés 97, 230, 255.
 Serdülő leány 131.
 Sterilizáció 20.

SZ

Szabad egyetem 257.
 Szellemi légkör 215.
 Szemérem 35.
 Szeméremzés 129.
 Szentek egysége 160.
 Szentségek 119.
 Szentség misztikuma 114.
 Szenvedés 166.
 Szép 208, 211.
 Szerelem 225.
 Szeretet 67, 176.
 Szexualitás 123, 124, 140, 178.
 Szociális ember 153, 159.
 Szülő 119.

T

Tehetség 87.
 Tekintély 65, 113.

Teremtő ember 159.
 Teremtő energia 210.
 Természetes ember 159.
 Természeteletti élet 11.
 Testi élet 128.
 Testi erő 73, 74.
 Tiszta élet 218.
 Torna 74.
 Tudomány 85.
 Tudományos képzés 202.
 Túltáplálkozás 27.

U

Új iskola 58, 61.

V

Vallásosság 48, 50, 116, 233.
 Valóságok valósága 265.
 Világ 147.
 Világnézet 111.
 Világpolgár 151.
 Vitalis értékesítés 87.

W

Week-end 228.

Z

Zabolatlanság 238.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	5
<i>Bevezetés</i>	7
A művészet területén.....	9

I. A kisgyermek nevelése*

1. Az élet fakadása idején	17
2. A csecsemő gondozása	24
a) A bölcső higiénája	25
6.) A lelki élet megindítása	28
3. A kisgyermek családi nevelése 6 éves korig	33
a) A testi élet szolgálata.....	34
b) A kisgyermek lelki nevelése	37
4. A kisgyermek elemi iskolai nevelése.....	55

B. A serdülők nevelése.

1...A testi erők értékesítése	73
a) A testedző torna	74
b) A cserkészet	78
2.A szellemi élet megtágítása	84
a) Mit kell tanulnia a serdülő gyermeknek?	84
b) Hogyan kell közölni az ismereteket?.....	90
A) Az otthoni tanítás	90
B) Az iskolai oktatás	93
C) Az élet iskolája	100
3.A lelki élet szolgálata.....	104
a) Az önértékelés felkeltése	105

b) A szellemi és lelkiegyensúly beállítása	112
c) Az ember testi természetének megszentelése és a jövő élet előkészítése.....	121
a) <i>A szeméremérzés nevelése</i>	129
b) Az élet rejtélyének értelmezése és felfedése	131
c) Az életenergiák direkciója és transzpozíciója	139
d) A kegyelmi erők érvényesítése	143
4. A társadalmi „kapcsolatok értelmezése és megalapozása”	146
a) A család, nemzet, egyház és világ értelmezése	147
b) <i>A „teremtő ember” lehetőségeinek feltárása</i>	153
5.....	A
természetfeletti élet kibontakozása.....	159
a) <i>A kegyelem igénylése</i>	160
b) <i>A kegyelmi eszközök használata</i>	165
c) <i>A szentek családjában</i>	172
6.A gyakori hibák javítása a serdülők életében.....	175

III. Az ifjúság nevelése.

1. Az egyéniség szolgálata	187
a) <i>A család</i>	187
b) <i>Az iskola</i>	194
c) <i>A munkahely</i>	198
2. A szellemi tehetségek kidolgozása	201
a) <i>A tudományos képzés</i>	202
b) <i>A szép értékelésének előmozdítása</i>	208
3. Az erkölcsös jellem kitermelése	212
a) <i>A kötelességteljesítő ifjú</i>	213
b) <i>A tiszta életre és a tiszta házaséletre ké- szülő ifjú</i>	218
a) <i>A tiszta élet ifjúsága</i>	218
b) <i>A tiszta szerelem szerelmese</i>	225
c) <i>A samaritanus és a Márta lelkületű ifjú</i>	229
4. A vallásos élet felfokozása	233
5. Az ifjúság szellemi-lelki letöröttségének gyógyítása.....	238

IV. A felnőttek életének szolgálata.

1. A felnőttek nevelésének tényezői	245
2. A felnőttek nevelésének módja	252
3. Az élet Rafaeljei	259
<i>Befejezés</i>	263
Az igazi nevelő.....	265
Névmutató.....	267
Tárgymutató	273
Tartalomjegyzék.....	279

Nihil obstat: Josephus Tiefenthaler censor dioecesanus. Nr. 400-/935. Imprimerur Strigonii, die 9, Decembris 1935. Dr. Július Machovich vicarius generális.